

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

ΜΑΪ - ΙΟΥΝ. 2011

Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών

Επιθεώρηση

Αρχαίοι Έλληνες Νομοθέτες

Ηράκλειος Α΄

Ένας Ήρωας Αυτοκράτορας του Βυζαντίου

Ευρωμεσογειακή Ζώνη

Ελεύθερων Συναλλαγών

& Συμφωνία Σύνδεσης με το Μαρόκο

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ Επιθεώρηση

ΔΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1883 • ΤΕΥΧΟΣ 3/2011 (ΜΑΪ.-ΙΟΥΝ.)

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ	ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ (ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ)	ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ (ΕΚΤΟΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ)
Αξιωματικοί Στρατού Ήραρ ε.α. 2,94€	Απλό (Επιταγή Γενικής Τράπεζας) 26,57€	Απλό (Επιταγή Γενικής Τράπεζας) 30,77€
Ιδιώτες, Σύλλογοι κ.λπ. 5,87€	Συστημένο (Επιταγή Γενικής Τράπεζας) 41,57€	Συστημένο (Επιταγή Γενικής Τράπεζας) 45,77€

ΚΑΤΑΘΕΣΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ

Όλοι οι συνδρομητές να στέλνουν το παρακάτω απόκομμα στη διεύθυνση της Στρατιωτικής Επιθεώρησης και:

→ Οι μεν συνδρομητές εσωτερικού, αφού καταθέσουν τη συνδρομή τους στον λογαριασμό **72-08-0000007** της Γενικής Τράπεζας και σε οποιοδήποτε κατάστημά της, να στέλνουν και την απόδειξη καταθέσεως. Δεν επιτρέπεται η αποστολή ταχυδρομικών επιταγών.

→ Οι δε συνδρομητές εξωτερικού να στέλνουν και την τραπεζική επιταγή.

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
1020 ΣΤΤ

Διευθυντής Εκδόσεως: τηλ. & fax 2106553978 (Εσωτ. 3978)
Διαχείριση Συνδρομητών: τηλ. 2106553166 (Εσωτ. 3166)
Διαχείριση Μελετών: τηλ. 2106553979 (Εσωτ. 3979)
Καλλιτεχνική Επιμέλεια: τηλ. 2106553167 (Εσωτ. 3167)

Επώνυμο:.....

Όνομα:.....

Ιδιότητα:.....

Νέα Συνδρομή Ανανέωση Συνδρομής

Οδός:.....

Αριθμός:..... Τ.Κ.:.....

Πόλη:.....

Τηλ:.....

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

Επιθεώρηση

Τα προηγούμενα
τεύχη
υπάρχουν και
σε PDF
στη σελίδα
www.army.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ:

ΓΕΣ/ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Διευθυντής

Διεύθυνσης Ενημερώσεως και Δημοσίων Σχέσεων
Ταχχος Παναγιώτης Ψύχας

Τμηματάρχης 5^{ου} Τμήματος
Στρατιωτικής Επιθεώρησης
Λγος (ΠΖ) Γεώργιος Λαγουμίδης

Καταχώριση Συνδρομητών
Multimedia
Ανθλος (ΠΒ) Δημήτριος Λαμπρόπουλος

Καταχώριση Μελετών
Ανθστης (ΠΖ) Κωνσταντίνα Μοσχέτα

Επεξεργασία Φωτογραφίας
Ηλεκτρονική Σελιδοποίηση
Καλλιτεχνική Επιμέλεια
Μ.Υ. Βασιλική Κιρτζαλίδου
Μ.Υ. Ιωάννα Νικολαΐδη
Μ.Υ. Μαρία Ρέκκα

Υποστήριξη Δικτυακού Τόπου (INTERNET)
ΓΕΣ/ΚΕΠΥΕΣ

Εκτύπωση
ΤΥΕΣ

<http://www.army.gr>
email: ekdosis@army.gr

Τα κείμενα που δημοσιεύονται στη Στρατιωτική Επιθεώρηση εκφράζουν τη γνώμη και τις σκέψεις των συγγραφέων και όχι αναγκαία τις αντιλήψεις ή το δόγμα του Γενικού Επιτελείου Στρατού.

Οι εργασίες πρέπει:

- Να τηρούνται μέσα σε ευπρεπές και τεκμηριωμένο επιστημονικά και τεχνικά πλαίσιο, χωρίς αιχμές ή οξύτητες, χωρίς προκλήσεις.
- Να μην περιέχουν διαβαθμισμένες πληροφορίες.
- Να μην είναι αντίθετες προς την επίσημη εθνική πολιτική της χώρας.
- Να φέρουν υποχρεωτικά παραπομπές και βιβλιογραφία.

Η Στρατιωτική Επιθεώρηση δέχεται για δημοσίευση μελέτες, πρωτότυπες ή από μετάφραση, τα αντικείμενα των οποίων περιλαμβάνονται στη θεματογραφία του Παραρτήματος Α' της Πάγιας Διαταγής του ΓΕΣ με αριθμό 0-17/2001, δηλαδή:

Στρατιωτικά Θέματα: Εθνική Άμυνα, Τακτική και Στρατηγική, Οργάνωση ΕΔ, Πολεμικά Μέσα και Υλικά, Ηγεσία - Ηθικές Δυνάμεις, Στρατιωτική Γεωγραφία, Στρατιωτική Ιστορία, Διοικητική Μέριμνα, Τεχνολογικές Εξελίξεις.

Γενικότερα Θέματα: Στρατιωτικής - Πολιτικής Φύσης (Παγκόσμιο Περιβάλλον, Συνασπισμοί, Συμμαχίες, Διεθνείς Οργανισμοί, Διεθνείς Τάσεις - Εξελίξεις, Γεωπολιτική, Γεωφυσική, Διάστημα, Εθνικά Θέματα).

Εγκυκλοπαιδικά Θέματα: Οικονομικά και Πολιτικά, Κοινωνικά, Θρησκευτικά, Φιλοσοφικά, Τέχνες - Επιστήμες, Ιστορικά, Λειτουργία του Δημοκρατικού Πολιτεύματος και των Δημοκρατικών Θεσμών.

Για τη διευκόλυνση της σύνταξης του περιοδικού, οι εργασίες θα πρέπει να υποβάλλονται σε δύο αντίτυπα χωρίς διορθώσεις επάνω στο πρωτότυπο κείμενο, σε ηλεκτρονική μορφή (Microsoft Word) και να συνοδεύονται, από αντίστοιχο φωτογραφικό υλικό σε οπτικό δίσκο (CD).

Οι εργασίες θα πρέπει να μην είναι μεγαλύτερες από 20 σελίδες (με γραμματοσειρά Arial 12pt), να έχουν την υπογραφή και ένα σύντομο βιογραφικό του συντάκτη και να αναφέρουν απαραίτητα τη βιβλιογραφία (συγγραφέας, τίτλος, χρονολογία έκδοσης, εκδοτικός οίκος κ.λπ.) και τέλος, εφόσον αυτό είναι δυνατό, να συνοδεύονται από ανάλογο φωτογραφικό υλικό, κατάλληλο για αναπαραγωγή (πρωτότυπες φωτογραφίες ή σκαναρισμένες σε ανάλυση 300 dpi). Για περισσότερες πληροφορίες στα τηλέφωνα 2106553167. Προκειμένου για εργασίες επετειακού χαρακτήρα (28^η Οκτωβρίου - 25^η Μαρτίου κ.λπ.), θα πρέπει να υποβάλλονται τουλάχιστον προ τετραμήνου, έτσι ώστε να δημοσιεύονται ως επίκαιρες από το περιοδικό μας.

Στην περίπτωση που οι εργασίες προέρχονται από μετάφραση, πρέπει να αναφέρεται ευκρινώς ο τίτλος, ο μήνας και ο αριθμός του ξένου εντύπου, καθώς και το ονοματεπώνυμο του συγγραφέα.

Ο συντάκτης είναι υπεύθυνος για το περιεχόμενο της εργασίας του και για την εξασφάλιση άδειας για τη χρησιμοποίηση των πηγών.

Η γλώσσα που χρησιμοποιείται θα πρέπει να είναι η δημοτική, χωρίς υπερβολές και ακρότητες. Σε ότι αφορά στον τονισμό, να εφαρμόζεται το μονοτονικό σύστημα.

Εφόσον δημοσιευθεί η εργασία, οι συντάκτες δικαιούνται για κάθε τυπογραφική σελίδα του περιοδικού αμοιβή 12,33€, για πρωτότυπη μελέτη και 6,16€, για εργασία που προέρχεται από μετάφραση ξενόγλωσσου κειμένου.

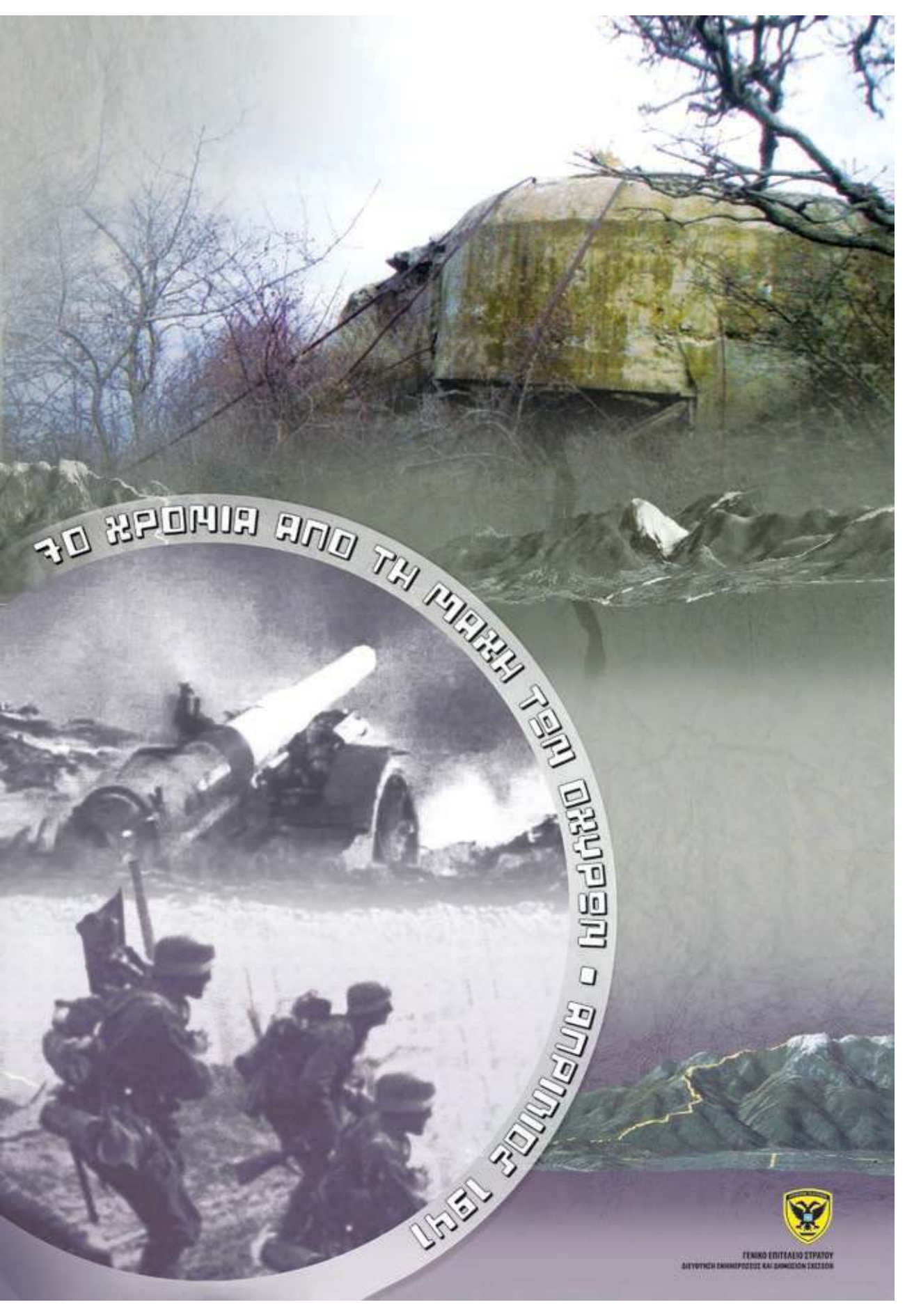
Η απόφαση για δημοσίευση ή μη μιας μελέτης παίρνεται από την Επιτροπή Σύνταξης· ανεξάρτητα δε, από τη δημοσίευση ή μη των εργασιών, η επιστροφή τους στον συγγραφέα δεν προβλέπεται.

Οι δικαιούχοι συγγραφικών αμοιβών, μετά την έκδοση και διανομή του αντίστοιχου τεύχους του περιοδικού, μπορούν να επικοινωνούν με την Δνση Χρηματικού του ΤΥΕΣ στο 210 6552659.

**Η μάχη της
Κρήτης
Μάιος 1941
70 χρόνια μετά...**

70 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΟΧΥΡΩΝ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1947

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΕΦΥΛΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΩΝ

ΕΛΒΙΤΕΞ ΑΕΒΕ

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΕΝΔΥΜΑΤΩΝ

ΧΙΤΩΝΙΟ ΣΤΟΛΗΣ ΑΣΚΗΣΕΩΝ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗΣ M71
-Από ύφασμα RIB-STOP 80% Βαμβ.-20% Πολυεστερ
-Βάρος 225gr/m²
-Βαφή και τύπωμα ανεξίτηλα
-Με ανακλαστικότητα στην Υπέρυθρη Ακτινοβολία(INFRA-RED)
(ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΗ ΠΓΕΣ-ΣΑΕ-841Ε / 02-2001)

Μεγέθη: M-L-XL-XXL

**ΕΠΕΝΔΥΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ
(ΤΖΑΚΕΤ) ΠΑΡΑΛΛΑΓΗΣ**
-Με προσθαιρούμενη
εσωτερική επένδυση
καπιτονέ(Body Warmer)
-Εσωτερική και εξωτερική
κουκούλα
-Από ύφασμα Σατέν 80%
Βαμβ.-20% Πολυέστερ
-Αδιαβροχοποιημένο
-Βάρος 315gr/m²
-Βαφή και τύπωμα
ανεξίτηλα
-Με ανακλαστικότητα στην
Υπέρυθρη
Ακτινοβολία(INFRA-RED)
(ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΗ
ΠΓΕΣ-ΕΠ-1265Γ/03-2001)

Μεγέθη: M-L-XL-XXL

**ΜΠΟΥΦΑΝ ΑΔΙΑΒΡΟΧΟ
ΠΑΡΑΛΛΑΓΗΣ ΜΕ ΚΟΥΚΟΥΛΑ
ΚΑΙ ΜΙΑ ΤΣΕΠΗ / ΣΑΚΚΙΔΙΟ
ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΜΕ 2 ΘΗΛΑΚΙΑ
ΚΑΙ ΙΜΑΝΤΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ**
-Απο ύφασμα ναύλον
επικαλυμμένο με PU
-Αδιαβροχοποιημένο
-Στεγανοποίηση ραφών με
ειδική ταινία(seam sealing)
-Στήλη ύδατος >800cm
Μεγέθη: S-M-L-XL-XXL

Δημιουργήσαμε για εσάς τον διαδικτυακό τόπο της ΕΛΒΙΤΕΞ, όπου μπορείτε εύκολα και γρήγορα να παραγγείλετε κάποιο από τα είδη μας στα διαθέσιμα μεγέθη, με άριστη ποιότητα υλικών και κατασκευής (σε προνομιακές τιμές μόνο για Αξ/κόους - Υπαζ/κούς - ΕΠΟΠ -οπλίτες).

Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα μας www.elvitex.gr, ενημερωθείτε για τα διαθέσιμα προϊόντα μας και δώστε online τις παραγγελίες σας. Θα συνεχίσουμε να εμπλουτίζουμε τη γκάμα των διαθέσιμων προϊόντων μας στους επόμενους μήνες.

ΥΠΝΟΣΑΚΚΟΣ ΧΕΙΜΕΡΙΝΟΣ ΙΣΧΥΡΟΥ ΨΥΧΟΥΣ ΜΕ ΚΟΥΚΟΥΛΑ, ΜΟΝΟΧΡΩΜΟΣ Ή ΠΑΡΑΛΛΑΓΗΣ

- Απο ύφασμα ναύλον επικαλυμμένο με PU
 - Αδιαβροχοποιημένο
 - Στεγανοποίηση ραφών με ειδική ταινία(seam sealing)
 - Στήλη ύδατος >800cm
 - Με διπλή στρώση βάτας για δημιουργία κενού αέρα
 - Με προσβαφαιρούμενη εσωτερική φόδρα
 - Προφυλάσσει από θερμοκρασίες έως -20 °C
- (ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΗ ΠΓΕΣ-ΥΧ-1125B/ 7-2000)
Μεγέθη: 2-3

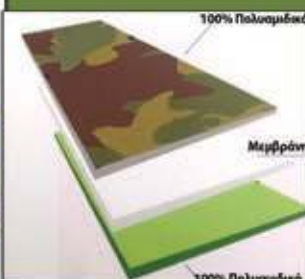
ΠΗΛΙΚΙΟ
ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΣΤΡΑΤΟΥ

ΠΗΛΙΚΙΟ
ΥΠΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑΣ

ΤΖΑΚΕΤ ΑΔΙΑΒΡΟΧΟ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ ΝΕΟΥ ΤΥΠΟΥ
ΑΠΟ ΥΦΑΣΜΑ ΠΟΛΛΑΠΛΩΝ (3) ΣΤΡΩΣΕΩΝ

Εξωτερικό ύφασμα πολλαπλών (3) στρώσεων. Παρέχει αδιαβροχία 10.000mm, αναπνευστικότητα, αντανεμική προστασία, προστασία από ακτινοβολία Infra-Red

ΕΓΓΥΗΣΗ
ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ
ELVITEX®
æe

ΕΛΒΙΤΕΞ ΑΕΒΕ ΕΞΠΟΡΤ
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ
ΕΝΔΥΜΑΤΩΝ
ΕΔΡΑ: ΕΛ.ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ 30-32
142 31 Ν. ΙΩΝΙΑ
ΤΗΛ: 210- 2770421
FAX: 210- 2770403
Website: www.elvitex.gr
E-mail: elvitex@elvitex.gr

GAT AIOLOS TEAM

ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΕΣ - ΜΕΤΑΚΟΜΙΣΕΙΣ - ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΕΙΣ

**Αποθηκεύσεις και Διανομές
Ανυψωτικά Μηχανήματα
Μεταφορές Ξηράς**

Σε όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό

Κ. Κηφισιά

Τηλ.: 210 8001500 - 2, Fax: 210 8001503, Κιν.: 6932 206970

<http://www.gataiolosteam.gr>

GAT AIOLOS TEAM

ΕΘΕΛΟΝΤΗΣ

Special Olympics
ΑΘΗΝΑ 2011

Ακόμα αναρωτιέσαι
αν θες να γίνεις Εθελοντής;

Πρόγραμμα Εθελοντισμού

Ο Εθελοντισμός στα Special Olympics μπορεί να σας αλλάξει τη ζωή. Οι μύθοι πέφτουν, η αρνητική στάση αλλάζει και νέες ευκαιρίες για την αντίληψη της διαφορετικότητας δημιουργούνται. Συμμετέχοντας στο Πρόγραμμα Εθελοντισμού των Παγκοσμίων Αγώνων Special Olympics ΑΘΗΝΑ 2011 θα έχετε την ευκαιρία να συμβάλλετε στην επιτυχία αυτής της ξεχωριστής αθλητικής διοργάνωσης.

Τηλ: 211 20 11 120 -2 / www.athens2011.org

Παγκόσμιοι Αγώνες
Special Olympics
ΑΘΗΝΑ 2011

25 Ιουνίου - 4 Ιουλίου 2011

Αρχαίοι Έλληνες Νομοθέτες

Ο πολιτισμός της αρχαίας Ελλάδος εξυμνείται για τις επιδόσεις του στην τέχνη, τα γράμματα, τον πολιτισμό γενικότερα, την οικονομία, τη φιλοσοφία και την πολεμική αρετή. Ένεκα αυτών των απaráμιλλων επιδόσεων σε αυτούς τους τομείς, περνά αμελητέα η συνεισφορά των νομοθετών της αρχαιότητας, των ανθρώπων που οργάνωσαν τις κοινωνίες της αρχαίας Ελλάδος, με τέτοιο σοφό¹ τρόπο, ώστε οι κοινωνικές δομές που δημιούργησαν να αποδώσουν τα προαναφερθέντα αποτελέσματα.

Η πρωτοτυπία των μεταρρυθμίσεών τους συνίστατο στο γεγονός πως σε αντίθεση με τους γειτονικούς πολιτισμούς της Μεσογείου, έδιναν

¹ Δεν είναι τυχαίο ότι ο Σόλων ο Αθηναίος, ο Πιπτακός ο Μυτιληναίος, ο Περίανδρος ο Κορίνθιος και ο Χίλων ο Λακεδαιμόνιος, οι οποίοι συμπεριλαμβάνονται στους 7 σοφούς της αρχαιότητας, υπήρξαν παράλληλα και νομοθέτες των πόλεών τους.

ΚΕΙΜΕΝΟ: Κωνσταντίνος Τσιλιγκερίδης, Δικηγόρος

στους πολίτες τη δυνατότητα, μέσω των διαδικασιών της συμμετοχής τους στις κρατικές υποθέσεις, να αντιληφθούν ότι αυτοί οι ίδιοι είναι το κράτος και να επωμίζονται με τιμή τη διαχείριση των κρατικών υποθέσεων, καθώς και την υπεράσπιση της αυτονομίας και ανεξαρτησίας της πατρίδας τους.

Εκείνο που συνήθως παραγνωρίζεται στην προσφορά του πολιτισμού μας είναι η επίδρασή του στο σύγχρονο νομικό πολιτισμό, δεδομένου της επιρροής που άσκησε στους ρωμαίους νομοθέτες, πάνω στα νομοθετήματα των οποίων βασιζείται το Αστικό Δίκαιο αλλά και εν γένει η επιστήμη του Δικαίου, καθώς και η επίδραση των ανθρωπιστικών αξιών του στη διαμόρφωση των συνταγματικών κειμένων των σύγχρονων δημοκρατιών.

Στην παρούσα θεματική ενότητα έπεται η σύντομη περιγραφή του βίου, όπου είναι δυνατό, λόγω ελλείψεως επαρκών στοιχείων, και του έργου των σοφών νομοθετών της αρχαιότητας, ενώ παράλληλα θα παρουσιαστεί και η εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής κοινωνίας με τη μετάβαση από το ατομικό και το οικογενειακό στοιχείο στο συλλογικό και το εθνικό. Η αναφορά περιλαμβάνει το έργο του Λυκούργου στη Σπάρτη, των δύο νομοθετών της Μεγάλης Ελλάδας, του Ζάλευκου και του Χαρώνδα, και τεσσάρων νομοθετών από την πόλη της Αθήνας: του Δράκοντα, του Σόλωνα, του Κλεισθένη και του Εφιάλητ.

ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ Ο ΣΠΑΡΤΙΑΤΗΣ

Οι πληροφορίες σχετικά με το πότε ακριβώς έζησε και έδρασε δεν είναι βέβαιες. Πιστεύεται ότι ο Λυκούργος ήταν βασιλιάς της Σπάρτης περίπου το 800 π.Χ.² Οι κυριότερες πληροφορίες που αντλούνται για το πρόσωπό του προέρχονται από τη βιογραφία που έγραψε ο Πλούταρχος για το πρόσωπό του. Σύμφωνα με αυτή, ο Λυκούργος ήταν γιος του βασιλιά Ευνόμου, ο οποίος έχασε τη ζωή του εξαιτίας της ανομίας και της αταξίας που επικρατούσαν τότε στη Σπάρτη. Συγκεκριμένα, επιχείρησε να χωρίσει συμπλεκόμενους πολίτες και σκοτώθηκε κατά τη διάρκεια της συμπλοκής. Τον διαδέχθηκε ο Πολυδέκτης, πρεσβύτερος αδελφός του Λυκούργου. Πέθανε όμως κι αυτός, και ο θρόνος πέρασε στον Λυκούργο. Η χήρα του αδερφού του, του πρότεινε να σκοτώσουν το παιδί που περίμενε από τον αδερφό του και να κυβερνήσει αυτός ως βασιλιάς. Ο Λυκούργος αρνήθηκε την πρότασή της και προκειμένου να αποφύγει τις διαβολές και τις δολοπλοκίες της νύφης του, αποφάσισε να εγκαταλείψει τη Σπάρτη.

Στο διάστημα της απουσίας του από τη Σπάρτη, πραγματοποίησε ταξίδια στην Κρήτη, στην Ιωνία, στην Ινδία, στην Αίγυπτο, στη Λιβύη, ίσως ακόμη και στην Ισπανία. Ο Λυκούργος μελέτησε τους νόμους και τον τρόπο ζωής των ανθρώπων

² Αν και πολλοί ιστορικοί αμφισβητούν την ύπαρξή του, ως ιστορικό πρόσωπο, αποδίδοντας συμβολική ερμηνεία στην ετυμολογία του ονόματός του που προέρχεται από το επίθετο του Απόλλωνα λυκόεργος που σημαίνει φωτοδότης.

σε αυτούς τους τόπους και ακολουθώντας τη συγκριτική μέθοδο κατέληξε στον τύπο πολιτεύματος που πίστευε ότι άρμοζε στην πόλη του. Ύστερα από χρόνια, επέστρεψε στη Σπάρτη για να το εφαρμόσει, αφού προηγουμένως επισκέφθηκε το Μαντείο των Δελφών για να λάβει τη θεϊκή συγκατάθεση. Το νομοθετικό έργο του Λυκούργου δεν ήταν γραπτό αλλά εθιμικό και περιλαμβανόταν στις περίφημες ρήτρες³ του, στη μεγάλη, που οργάνωνε την πολιτεία των Λακεδαιμονίων και στις μικρές που περιείχαν πιο εξειδικευμένες νομοθετικές διατάξεις.

Η αποδοχή του πολιτεύματος του Λυκούργου από τους Σπαρτιάτες δεν υπήρξε απρόσκοπτη. Λόγω των μέτρων λιτότητας που επέβαλε και του πνεύματος ισότητας που το χαρακτήριζε, οι πλούσιοι αντέδρασαν βίαια σε αυτό, έφτασαν μάλιστα να πάρουν με τις πέτρες τον εισηγητή του, ο οποίος έφυγε τρέχοντας από την αγορά για να γλιτώσει, ενώ κατά τη συμπλοκή έχασε το ένα του μάτι. Τελικά, οι νόμοι του Λυκούργου επιβλήθηκαν στη Σπάρτη, αν και δεν καταγράφηκαν. Ο Λυκούργος όρκισε τους Σπαρτιάτες ότι δεν θα τους αλλάξουν ώσπου να επιστρέψει και κατόπιν έφυγε για τους Δελφούς. Εκεί, θεωρώντας ότι είχε πλέον ζήσει αρκετά, έπαψε να τρώει, ώσπου πέθανε από αστία. Δεν επέστρεψε λοιπόν στη Σπάρτη και έτσι οι Σπαρτιάτες, πιστοί στον όρκο τους, δεν άλλαξαν το πολίτευμά του.

ΟΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΡΗΤΡΑΣ

Με τη μεγάλη ρήτρα, ο Λυκούργος έθεσε τις βάσεις για τη λεγόμενη «Πολιτεία Λακεδαιμονίων» η οποία αποτελούσε πρότυπο πολιτείας στρατοπέδου⁴, αποτελούμενη από πολίτες δωρικής καταγωγής, οι οποίοι ως κύριο προορισμό είχαν την άσκησή τους στις πολεμικές τέχνες, εξ' ου και στην πολιτεία αυτή η κύρια αρετή ήταν η πολεμική αρετή. Η συγκρότηση της Πολιτείας των Λακεδαιμονίων συνίστατο στα εξής όργανα:

➔ Στους δύο βασιλείς με τα ίδια ο καθένας δικαιώματα. Οι βασιλείς προέρχονταν από τα δύο αρχέγονα γένη της Σπάρτης, τους Αγιάδες και τους Ευρυπωντίδες, τα οποία θεωρούνταν και οικιστές της πόλης. Η δικαιοδοσία τους περιοριζόταν στα στρατηγικά και στα ιερατικά καθήκοντα, ενώ παράλληλα ασκούσαν μαζί με τη Γερουσία τα δικαιώματα συγκλήσεως και διαλύσεως της Απέλλας. Επίσης, είχαν και αρμοδιότητες δικαστικής φύσης περιοριζόμενες κυρίως σε θέματα οικογενειακού δικαίου.

➔ Στην Αρχή των Γερόντων, η θεσμοθέτηση της οποίας ήταν η σημαντικότερη καινοτομία που εισήγαγε ο Λυκούργος. Επρόκειτο για ένα σώμα 28 πολιτών άνω των 60 ετών με ισόβια θητεία, τα μέλη του οποίου εκλέγονταν απευθείας από τη συνέλευση των πολιτών. Τα μέλη της Γερουσίας συναποφάσιζαν με τους δύο βασιλείς της Σπάρτης για όλα τα κρίσιμα ζητήματα της πόλης, είχαν το δικαίωμα σύγκλησης και διάλυσης της συνέλευσης των πολιτών, επεξεργάζονταν τους νόμους που θα κατατίθενταν προς ψήφιση στη συνέλευση των πολιτών και επείχαν και δικαστικές αρμοδιότητες σε φονικές δίκες και δίκες εξορίας, ενώ

³ Η λέξη ρήτρα προέρχεται από τη λ. ρητός που σημαίνει προφορικός.

⁴ Αναλυτικότερα, βλ. Γ. Νάκου *Ιστορία Ελληνικού και Ρωμαϊκού δικαίου*, Univercity studio press Θεσσαλονίκη 1991, σελ. 93 επ.

συμμετείχαν και στη σύνθεση των ειδικών δικαστηρίων που δίκασαν τους βασιλείς.

➔ Επίσης, μεγάλης σπουδαιότητας ρύθμιση που εισήγαγε ο Λυκούργος ήταν η σύσταση της Απέλλας, της συνέλευσης των πολιτών της Σπάρτης. Δικαίωμα συμμετοχής στην Απέλλα είχαν οι Σπαρτιάτες άνω των τριάντα ετών, οι οποίοι διατηρούσαν τα πολιτικά τους δικαιώματα και ανήκαν στην κατηγορία των ομοίων, σε αντιδιαστολή με τους περίοικους που ονομάζονταν Λακεδαιμόνιοι, όσοι δηλαδή είχαν ασκηθεί στην σπαρτιατική πολεμική αγωγή και συνεισέφεραν στα κοινά συσσίτια, τα λεγόμενα φιδίτια. Στις δικαιοδοσίες της Απέλλας περιλαμβάνονταν η διαβολής επιδοκιμασία ή αποδοκιμασία των προτάσεων νόμων που εισέφεραν η Γερουσία και οι δύο βασιλείς, η εκλογή των μελών της Γερουσίας, η κήρυξη πολέμου, η σύναψη ειρήνης, η σύναψη συνθηκών κ.α.

Σημαντική θέση στη δομή της πολιτικής οργάνωσης της αρχαίας Σπάρτης κατέχει η αρχή των 5 εφόρων. Η αρχή αυτή, ως θεσμός, θεωρείται μεταγενέστερος της μεγάλης ρήτηρας του Λυκούργου, αναγό-

Λόγω των μέτρων λιτότητας που επέβαλε ο Λυκούργος και του πνεύματος ισότητας που το χαρακτήριζε, οι πλούσιοι αντέδρασαν βίαια σε αυτό, έφτασαν μάλιστα να πάρουν με τις πέτρες τον εισηγητή του, ο οποίος έφυγε τρέχοντας από την αγορά για να χλιτώσει...

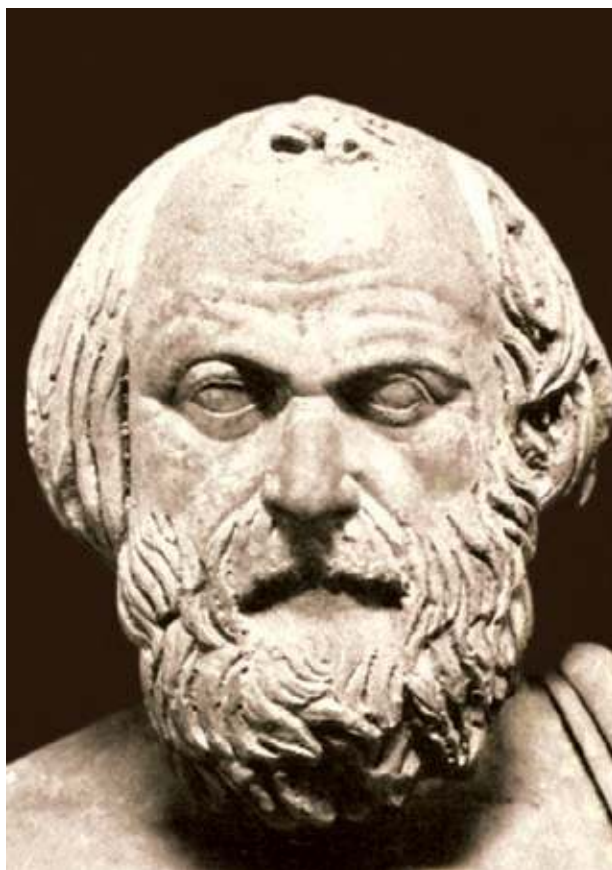
μενη στο βασιλέα Θεόπομπο⁵. Λόγω της σπουδαιότητάς της στο πολίτευμα της Σπάρτης, κρίνεται σκόπιμη μια αναφορά στο θεσμό αυτό. Η θητεία τους ήταν ετήσια. Ο ένας εκ των εφόρων χαρακτηριζόταν ως ο επώνυμος έφορος της πόλης. Στις μεταξύ τους σχέσεις, ως συλλογικού οργάνου, ίσχυε η αρχή της πλειοψηφίας. Η εκλογή τους γινόταν από το δήμο. Στις αρμοδιότητές τους συμπεριλαμβάνονταν καθήκοντα δικαστικής, διοικητικής και αστυνομικής φύσης, καθώς και η ουσιαστική άσκηση της πολιτικής εξουσίας. Παράλληλα, οι έφοροι είχαν το δικαίωμα να συγκαλούν και να διευθύνουν τις εργασίες της Απέλλας αλλά και της Γερουσίας.

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΡΗΤΡΩΝ ΤΟΥ ΛΥΚΟΥΡΓΟΥ

Οι ρήτρες αυτές, όπως και η μεγάλη, οριοθετούσαν σε μικρότερο βαθμό, την οργάνωση της πολιτείας της Σπάρτης. Οι κυριότερες ρυθμίσεις που συμπεριλαμβάνονταν σε αυτές ήταν:

➔ ο αναδασμός της γης: ο Λυκούργος έπεισε τους πολίτες πως ήταν αναγκαί-

⁵ Σύμφωνα με άλλες πηγές, πιστεύεται ότι ο Χίλων, ένας από τους επτά σοφούς της αρχαιότητας, είναι αυτός που θέσπισε την αρχή των εφόρων.

Ο Λυκούργος έθεσε με τους νόμους του τις βάσεις για τη δημιουργία του πιο αξιόμαχου στρατού στην παγκόσμια πολεμική ιστορία, γεγονός που αναμφίβολα καθιστά το έργο του απόλυτα επιτυχημένο.

ος κι έτσι η γη χωρίστηκε σε 9000 ίσους κλήρους για τους Σπαρτιάτες με την απαγόρευση πώλησης των κλήρων αυτών, ώστε να διατηρείται εσαεί η ισότητα των ομοίων. Μαζί με την παραπάνω μεταρρύθμιση, φρόντισε να χάσουν τα νομίματα την αξία τους με το να τα κάνει μεγάλα και βαριά αλλά και να ακυρώσει τα χρυσά. Τα νομίσματα ήταν βαριά και σιδερένια. Έτσι, για ένα μικρό ποσό κάποιος ήθελε ολόκληρο κάρο για να τα κουβαλήσει. Με αυτό τον τρόπο, εξαφανίστηκαν τα αδικήματα που είχαν να κάνουν με την αξία των χρημάτων

➔ η θέσπιση του θεσμού της ξενηλασίας: οι ξένοι θα μπορούσαν να παραμείνουν στην πόλη της Σπάρτης μόνο αν ήταν χρήσιμοι και μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στο σπαρτιατικό τρόπο ζωής

➔ η ιδιαίτερη μέριμνα για τις γαμικές σχέσεις: ο θεσμός του γάμου θεωρούνταν ιερός και παράλληλα καθιερώνονταν προνόμια για τους πολύτεκνους. Ειδικότερα, οι πατέρες τριών αγοριών απαλλάσσονταν από τις φρουρές, ενώ όσοι είχαν τέσσερα αγόρια είχαν πλήρη φοροαπαλλαγή. Σε αντιδιαστολή, οι άγαμοι θεωρούνταν «άτιμοι» και τους στερούνταν το δικαίωμα παράστασης σε γυμνικούς αγώνες

➔ η απαγόρευση χρήσης γραπτών νόμων

➔ η απαγόρευση επανειλημμένων εκστρατειών εναντίον των ίδιων αντιπάλων, προκειμένου αυτοί να μην εθίζονται στην άμυνα και την πολεμική τέχνη

➔ η αρχή εκπαίδευσης των παιδιών από τα 7 τους χρόνια με σκοπό την υπακοή στις διαταγές, την αντοχή στις κακουχίες και τη νίκη στη μάχη. Όσο μεγάλωναν, τόσο εντατικότερη γινόταν η σωματική άσκηση.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΛΥΚΟΥΡΓΟΥ

Οι ιστορικοί, αρχαίοι και νεότεροι, δεν αποδίδουν όλοι στον Λυκούργο το ίδιο ποσοστό από τους νόμους που η παράδοση έχει στεγάσει υπό το όνομά του. Μερικοί ιστορικοί πιστεύουν ότι άλλοι νόμοι είναι προγενέστεροι και άλλοι μεταγενέστεροι του Λυκούργου. Έχει διαπιστωθεί, επίσης, η άποψη ότι οι θεσμοί που αποδίδονται στο μυθικό πρόσωπο του Λυκούργου αντικατοπτρίζουν σταθμούς στη μακροχρόνια εξέλιξη της σπαρτιατικής κοινωνίας από την αρχέγονη κοινοτική οργάνωση στην ανάδυση του κράτους. Λίγοι, όμως, είναι οι ιστορικοί που δεν παραδέχονται ότι το σύστημα που φέρει το όνομα του Λυκούργου, είναι ο κυριότερος παράγοντας που επέτρεψε στη Σπάρτη να μεγαλοουργήσει και να προκαλεί τον θαυμασμό, στους αιώνες που ακολούθησαν. Απόδειξη του γεγονότος αυτού είναι η στρατιωτική παρακμή της Σπάρτης όταν ατόνησε η ισχύς της Λυκούργειας νομοθεσίας (έγιναν κάποιες προσπάθειες των βασιλέων Άγη του Δ΄ και Κλεομένη του Γ΄ να την επαναδραστηριοποιήσουν αλλά δεν πέτυχαν, με αποτέλεσμα τη μετέπειτα υποταγή της Σπάρτης στη Ρώμη).

Το μέγεθος της επιρροής των νομοθετημάτων του Λυκούργου στην πολεμική αρετή και εν γένει στον τρόπο σκέψης των Λακεδαιμονίων διαφαίνεται στο επίγραμμα του Σιμωνίδη στον επιτύμβιο στύλο των νεκρών Σπαρτιατών στη μάχη των Θερμοπυλών:

*«Ω ξειν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τήδε κείμεθα
τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι»*

Πράγματι, ο Λυκούργος έθεσε με τους νόμους του τις βάσεις για τη δημιουργία του πιο αξιόμαχου στρατού στην παγκόσμια πολεμική ιστορία, γεγονός που αναμφίβολα καθιστά το έργο του απόλυτα επιτυχημένο.

Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΘΙΜΙΚΗ ΣΤΗΝ ΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Κατά τον 7^ο αιώνα π.Χ., η ανάγκη καταγραφής του ισχύοντος άγραφου δικαίου εμφανίζεται επιτακτική και, εφεξής, εφικτή. Σε πολλές περιοχές του ελλαδικού κόσμου (Σπάρτη, Μεγάλη Ελλάδα, Ιωνία, Αθήνα), ανατίθεται σε πρόσωπα κοινής εμπιστοσύνης, η σύνταξη των νόμων. Η νομοθεσία συνδέεται με δύο άλλα φαινόμενα που χαρακτηρίζουν τον 8^ο και 7^ο αιώνα, τη διάδοση της γραφής και τους αποικισμούς. Η γραφή, το «*όχημα του δικαίου*», όπως έχει χαρακτηριστεί, υπήρξε αναγκαία προϋπόθεση για την καταγραφή του αρχαϊκού δικαίου. Η δε ανάγκη σύνταξης νόμων πρόβαλλε επιτακτική στις ελληνικές αποικίες, όπου χρειαζόταν να δοθεί ένας «*κώδικας*» στους αποίκους, άτομα από διαφορετικούς τόπους καταγωγής και, κατά συνέπεια, με διαφορετικές δικαιοϊκές εμπειρίες⁶. Απόρροια των γεγονότων αυτών υπήρξε η καταγραφή του δικαίου από τους νομοθέτες της αρχαϊκής περιόδου. Η αρχή έγινε από τις αποικίες της Κάτω Ιταλίας, όπου ξεχωρίζουν οι προσωπικότητες του Ζάλευκου και του Χαρώνδα.

ΖΑΛΕΥΚΟΣ

Ο Ζάλευκος, ο οποίος έχει αμφισβητηθεί αν υπήρξε ή όχι ως πραγματικό φυσικό πρόσωπο, ήταν νομοθέτης που φέρεται να έζησε τον 7^ο π.Χ. αιώνα στους Επιζεφύριους Λοκρούς στην Κάτω Ιταλία. Για τη ζωή του υπάρχουν λίγες και αντιφατικές πληροφορίες με αποτέλεσμα από την αρχαιότητα να έχουν εκφραστεί αμφιβολίες για το αν ήταν πραγματικό ή μυθικό πρόσωπο⁷. Σύμφωνα με την παράδοση, η Αθηνά υπαγόρευσε τους νόμους στο Ζάλευκο την ώρα που κοιμόταν. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι ο Ζάλευκος ανήκε στον κύκλο των Πυθαγόρειων, ενώ σύμφωνα με νεότερη παράδοση, καταγόταν από ευγενή οίκο της Κάτω Ιταλίας.

Η νομοθεσία του Ζάλευκου

Πέραν της αμφισβήτησης της ύπαρξης του προσώπου του Ζάλευκου, αμφισβητείται και η χρονολογία σύνταξης των νόμων. Πιο κοντά στην αλήθεια φαίνεται να είναι η θέση του Ευσέβιου ότι συντάχθηκαν το 663-662 π.Χ. Ήδη πάντως από την αρχαιότητα οι νόμοι του Ζάλευκου θεωρούνταν οι πρώτοι γραπτοί νόμοι των Ελλήνων. Το πρωτότυπο κείμενο της νομοθεσίας δεν έχει σωθεί.

Επιδιώκοντας ο Ζάλευκος τη νομοθετική σταθερότητα, συμπεριέλαβε στη νομοθεσία του διατάξεις που εμπόδιζαν τις νομοθετικές αλλαγές και κατ' επέκταση τις κοινωνικές αλλαγές. Χαρακτηριστικά η μεταβολή των νόμων επιτρεπόταν μεν

⁶ Βλ. Σπύρου Τρωϊάνου και Ιουλίας Βελισσαροπούλου-Καράκωστα, «*Ιστορία Δικαίου, από την αρχαία στην νεώτερη Ελλάδα*», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1997.

⁷ Ο Karl Julius Beloch, διατύπωσε την άποψη ότι το όνομα Ζάλευκος προέρχεται από το φως (ζάλευκος = διάλευκος, πολύ λευκός, φωτεινός) και θεωρεί ότι έχει θρησκευτική υφή.

αλλά με κεφαλικό κίνδυνο. Καθένας, δηλαδή, που ήθελε να προτείνει έναν νέο νόμο ή μια αλλαγή σε ήδη υπάρχοντα νόμο, έπρεπε να εμφανιστεί ενώπιον του Συμβουλίου της πόλης και σε περίπτωση που αυτό ψήφιζε ενάντια στην πρόταση του αμέσως έχανε τη ζωή του.

Στο Ποινικό δίκαιο, καθιερώθηκε η αρχή του αντιπεπονητός (της ανταπόδοσης) και αφαιρέθηκε από τους δικαστές η εξουσία να ορίζουν οι ίδιοι την ποινή για κάθε αδίκημα, με συνέπεια να θεωρείται ο προάγγελος της μετέπειτα κλασικής αρχής του Ποινικού Δικαίου «*nullum crimen nulla poena sine lege*» (κανένα έγκλημα, καμία ποινή χωρίς νόμο). Έτσι, έληξε το καθεστώς αυθαιρεσίας που επικρατούσε μέχρι τότε, αφού ο δικαστής δεν μπορούσε πλέον να τιμωρεί κατά βούληση. Ως προς τον φόνο, δεν υπήρχαν ιδιαίτερες ρυθμίσεις, καθώς τότε θεωρούταν ιδιωτική υπόθεση που αφορούσε τον οίκο του θύματος. Επίσης, με νόμο απαγορευόταν η είσοδος κάποιου που ήταν οπλισμένος στη Βουλή.

Η γη ήταν αναπαλλοτρίωτη και η αγοραπωλησία της επιτρεπόταν μόνο για πολύ σοβαρούς λόγους. Απαγορευόταν η ύπαρξη μεταπρατών γεωργικών προϊόντων, καθώς η έννομη τάξη δεν έβλεπε θετικά την προοπτική δημιουργίας τάξης εμπόρων. Ως προς το δάνειο, προτιμήθηκε η απόδειξη με μάρτυρες και απαγορεύτηκε το δάνειο με έγγραφο.

Ο Ζάλευκος ήταν ιδιαίτερα απαιτητικός στην αυστηρή εφαρμογή των νόμων, άσχετα με την κοινωνική ή δημόσια θέση του καθενός. Αναφέρεται ότι όταν ο γιος του καταδικάστηκε σε τύφλωση για μοιχεία, ο Ζάλευκος δε ζήτησε να μην εκτελεστεί η ποινή, πρότεινε όμως να αφαιρεθεί ένα μάτι από τον ίδιο και ένα από το γιο του.

Η νομοθεσία του Ζάλευκου χρησιμοποιήθηκε και σε άλλες πόλεις της Μεγάλης Ελλάδας και επέδρασε στη ρωμαϊκή νομοθεσία και στο Δωδεκάδελτο.

Ρητά που αποδίδονται στο Ζάλευκο:

- Δεν υπάρχει τίποτε πιο γλυκό από την πατρίδα και τους γονείς σου
- Είναι ένδοξος ο θάνατος για εκείνον που πολεμάει για την πατρίδα
- Κανένας να μη θεωρεί πιο αγαπητό από την πατρίδα του άλλο κράτος
- Αγαπώ τα παιδιά μου, αλλά περισσότερο αγαπώ την πατρίδα μου.

ΧΑΡΩΝΔΑΣ

Ο Χαρώνδας έζησε στην Κατάνη της Σικελίας τον 7^ο αιώνα π.Χ., περιέλαβε στο νομοθετικό του έργο διατάξεις οικογενειακού (προστασία ορφανών, εγκαταλειφθέντων συζύγων), συναλλακτικού (καθιέρωση του αρραβώνα στις συμβάσεις αγοραπωλησίας) και ποινικού δικαίου. Όπως και ο Ζάλευκος, κράτησε εχθρική στάση απέναντι στις πιστωτικές δικαιοπραξίες, στις οποίες δεν παρείχε ειδική προστασία. Οι νόμοι του Χαρώνδα υιοθετήθηκαν και από άλλες πόλεις, από την Κάτω Ιταλία και τη Σικελία μέχρι το εσωτερικό της Μικράς Ασίας.

Ιδιαίτερης αναφοράς χρήζουν οι διατάξεις ποινικού δικαίου που θέσπισε ο Χαρώνδας, καθώς διακρίνονται για τον παιδαγωγικό και εγκληματοπροληπτικό τους

χαρακτήρα, έτσι ώστε, αντί του ποινικού κολασμού, επέβαλε ιδιόρρυθμες μορφές κυρώσεων, με τις οποίες απέβλεπε στην αποτροπή διαπράξεων παρόμοιων εγκλημάτων (πρώιμη έκφραση μιας αντiegκληματικής πολιτικής)⁸. Προς εκπλήρωση του παραπάνω σκοπού, εισήγαγε τις ακόλουθες νομικές διατάξεις:

➔ Τη δίκη ψευδομαρτυριών, κατόπιν καταγγελίας (επίσημη), που στρέφονταν κατά των ψευδομαρτύρων

➔ Τη δίκη κακομιλίας, που απέβλεπε στην αποτροπή των κακών συναναστροφών που θα μπορούσαν να διαφθείρουν τους αγαθούς πολίτες

➔ Την καθιέρωση αντί της θανατικής ποινής, που ήταν το σύνθημα στις υπόλοιπες ελληνικές πόλεις, οι λιποτάκτες να κάθονται στην αγορά της πόλης ντυμένοι με γυναικεία ρούχα επί τρεις ημέρες

➔ Οι καταδικασθέντες για συκοφαντία να κυκλοφορούν στην πόλη στεφανωμένοι με στεφάνι μυρικής (δύσσομο φυτό)

➔ Την καθιέρωση βαρέως χρηματικού προστίμου για τους εύπορους πολίτες που απουσίαζαν από τα δικαστικά τους καθήκοντα

➔ Την ποινή στέρησης των πολιτικών δικαιωμάτων (πολιτική αρά) για διάφορα εγκλήματα.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο Χαρώνδας είναι ο πρώτος νομοθέτης που θέσπισε την υποχρεωτική όσο και δωρεάν μόρφωση για όλα τα παιδιά των πολιτών. Για το μέτρο του αυτό, ο Διόδωρος⁹ τον επαινεί, επισημαίνοντας συγχρόνως ότι ο Χαρώνδας με τον νόμο αυτόν ξεπέρασε σε αξία ακόμη και εκείνους τους παλιότερους του νομοθέτες που είχαν θεσμοθετήσει την κάλυψη από την πολιτεία των εξόδων θεραπείας των ασθενών. Και αυτό «*επειδή εκείνοι φρόντισαν για τη θεραπεία των σωμάτων, ενώ αυτός φρόντισε για τη θεραπεία των απάιδευτων ψυχών και είναι γνωστό*», σύμφωνα πάντα με τον Διόδωρο, «*ότι όλοι μας ενώ ευχόμαστε να μας είναι αχρείαστοι οι γιατροί, επιθυμούμε διακαώς να περνάμε τον καιρό μας συντροφιά με δασκάλους*».

«Υπέρ πατρίδος αποθνήσκειν σεμνότερον έστω ή γλιχόμενον του ζην».

Χαρώνδας

Σύμφωνα με την παράδοση, ο Χαρώνδας ήταν τόσο αυστηρός στην προσήλωση της εφαρμογής του νόμου, ώστε να οδηγηθεί στην αυτοκτονία, όταν από αμέλεια παραβίασε ο ίδιος νόμο που ο ίδιος είχε θεσπίσει. Συγκεκριμένα, είχε θεσπίσει νόμο με τον οποίο απαγόρευε στους πολίτες να εισέρχονται στην Εκκλησία του Δήμου οπλισμένοι. Κάποτε, όμως, επιστρέφοντας ο Χαρώνδας από την εξοχή, κατάκοπος, ξέχασε να βγάλει τον οπλισμό του. Τον παρατήρησαν και από ευθιξία και σεβασμό προς το νόμο αυτοκτόνησε¹⁰.

⁸ Βλ. Γ. Νάκου, «*Ιστορία Ελληνικού και Ρωμαϊκού δικαίου*», Univercity studio press, Θεσσαλονίκη 1991 σελ. 90.

⁹ Διόδωρος ο Σικελιώτης, Ιστορική Βιβλιοθήκη, Βιβλίο 12, κεφ.12.

¹⁰ Διόδωρος ο Σικελιώτης, Ιστορική Βιβλιοθήκη, Βιβλίο 12, κεφ.19. Επίσης, παρόμοια παράδοση υπάρχει και για τον Ζάλευκο.

Ο ΔΡΑΚΩΝ 7^{0Σ} ΑΙΩΝΑΣ Π.Χ.

Ο Δράκων θεωρείται ο πρώτος νομοθέτης της Αθήνας, αν και οι έξι άρχοντες, οι επονομαζόμενοι Θεσμοθέται, νομοθετούσαν άγραφους νόμους από το 683 π.Χ. Υπήρξε αναμορφωτής του αθηναϊκού πολιτεύματος και δημιουργός του πολύ αυστηρού ποινικού κώδικα της πόλης (δρακόντεια μέτρα).

Οι νόμοι του γράφτηκαν πάνω σε μαρμάρινες πλάκες (621 π.Χ.), που ονομάζονταν Θεσμοί ή Διατάξεις και τοποθετήθηκαν στην Αγορά, όπου ο καθένας μπορούσε να τις διαβάσει. Οι διατάξεις τους ήταν υπερβολικά αυστηρές. Για παράδειγμα, το έγκλημα της κλοπής τιμωρούνταν με την ποινή του θανάτου. Ο Δράκων έκανε διαχωρισμό μεταξύ του εκ προμελέτης φόνου και του εξ αμελείας. Άφησε στη δικαιοδοσία του Αρείου Πάγου τη δίκη του εκ προμελέτης φόνου, και διόρισε πενήντα ένα δικαστές (εφέτες), οι οποίοι δίκαζαν τους εξ' αμελείας φόνους. Ακόμα, ο Δράκων απαγόρευσε την αυτοδικία. Επειδή οι νόμοι ήταν αυστηροί, ο Πλούταρχος είπε αργότερα ότι γράφτηκαν με αίμα. Σήμερα η λέξη «Δρακόντειος» εκφράζει τη μεγάλη αυστηρότητα.

Πέραν της αυστηρότητας των ποινικών νόμων που εισήγαγε, ο Δράκων προχώρησε σε σημαντικές καινοτομίες αναφορικά με τη δομή του πολιτεύματος των Αθηναίων. Ουσιαστικά, υπήρξε ο πρόδρομος των αλλαγών που επακολούθησαν από τον Σόλωνα και τον Κλεισθένη.

Οι καινοτομίες που εισήγαγε ο Δράκωντας ήταν:

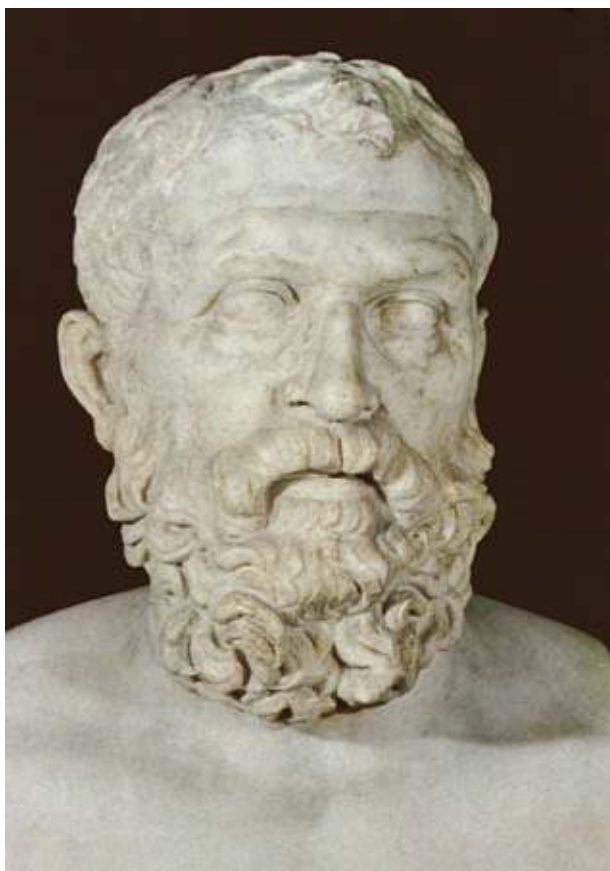
- ➔ θεσμοθέτηση της Βουλής αποτελούμενης από 401 μέλη
- ➔ δημιουργία δύο νέων δικαστηρίων, των εφετών και των πρυτάνεων, με παράλληλο περιορισμό των αρμοδιοτήτων του Αρείου Πάγου
- ➔ εισαγωγή κανόνων για την εκλογή των αρχόντων, των στρατηγών και των υπάρχων
- ➔ σημείωση αλλαγής στη μέχρι τότε πολεμική τακτική, καθώς στις πολεμικές επιχειρήσεις, εκτός από τους ιππείς, μετείχαν πλέον και οι οπλίτες
- ➔ παραχώρηση πολιτικών δικαιωμάτων ενεργητικής συμμετοχής στη λειτουργία του πολιτεύματος σε όλους όσους είχαν τη δυνατότητα με δική τους δαπάνη να στρατεύονται ως οπλίτες
- ➔ καθιέρωση για τους πολίτες του δικαιώματος της εισαγγελίας, το οποίο τους παρείχε τη δυνατότητα να υποβάλλουν μήνυση.

Η νομοθεσία του Δράκωνα, εντούτοις, δεν έλυσε τις μεγάλες κοινωνικές ανισότητες που υπήρχαν στην Αθήνα και για το λόγο αυτό οι Αθηναίοι προσέφυγαν στο Σόλωνα προκειμένου να εισαγάγει νέα σειρά νόμων, οι οποίοι και θα οδηγούσαν στην κοινωνική σύγκληση.

Ο ΣΟΛΩΝ 638 - 559 Π.Χ.

Ο Σόλων υπήρξε ο σημαντικότερος κοινωνικός μεταρρυθμιστής και νομοθέτης της Αθήνας. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 638 π.Χ. Ο πατέρας του ήταν έμπορος και ο Σόλων, που ακολούθησε το επάγγελμά του, ταξίδευσε σε πολλές χώρες¹¹. Ο Σόλων

¹¹ Αναλυτικότερα, βλ. Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, Σόλων.

Η νομοθεσία του Σόλωνα απέκτησε φήμη και επέδρασε θετικά στην εξέλιξη του δικαίου αλλά και στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτειακή εξέλιξη της Αθήνας. Δίκαια ο Σόλων θεωρείται πατέρας του αστικού δικαίου.

ήταν επίσης έξοχος λυρικός και ελεγειακός ποιητής. Ήταν ο πρώτος Αττικός ποιητής και έγραψε ιαμβικά και ελεγειακά σε ηθικά, πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα.

Σαν χαρακτήρας, ο Σόλωνας ήταν ειλικρινής, με καλοσύνη και γενναιόδωρος. Χαρακτηρίζονταν από μετριοπάθεια και το σύνθημα ρητό του ήταν «Μηδέν άγαν» (Τίποτα με υπερβολή). Ήταν ένας από τους επτά σοφούς της αρχαιότητας. Η σοφία του και ο ευγενής πατριωτισμός του σημάδεψαν την Αθηναϊκή πολιτεία, ως το πρώτο αληθινό παράδειγμα ανθρωπισμού.

Μεταξύ των ταξιδιών που πραγματοποίησε επισκέφθηκε και τη Λυδία, όπου και συνάντησε τον βασιλιά Κροίσο, στις Σάρδεις¹². Σύμφωνα με την ιστορία του Ηροδότου, ο Κροίσος, αφού του έδειξε τους αμύθητους θησαυρούς του, τον ερώτησε ποιος ήταν ο πιο ευτυχισμένος άνθρωπος που είχε γνωρίσει, περιμένοντας από τον Σόλωνα ότι θα ανέφερε αυτόν. Ο Σόλων αποφεύγοντας να κολακεύσει τον βασιλιά, ονόμασε δυο κοινούς Έλληνες, τον Αθηναίο Τελαμόνα και τους Αργείους αδελφούς Κλεόβη και Βίτωνα. Όταν ο Κροίσος απάντησε, ότι δεν είχε λάβει υπόψη του τα πλούτη του και τη δόξα του, ο Σόλωνας του απάντησε να μην θεωρεί έναν

¹² Ηροδότου Ιστορία, βιβλίο Α' Κλειώ, κεφάλαια 29-33.

άνθρωπο ευτυχή, αν δεν γνωρίζει πώς τελείωσε η ζωή του: «Μηδένα προ του τέλους μακάριζε» (Μην θεωρήσεις κανένα ευτυχή, πριν γνωρίσεις το τέλος του).

Ο Κροίσος, τότε, περιφρόνησε τον Σόλωνα, αλλά όταν ανετράπη από τον Κύρο και ήταν έτοιμος να καεί στην πυρά, τα λόγια του Σόλωνα ήλθαν στο μυαλό του και φώναξε με δυνατή φωνή, τρεις φορές: «Σόλων, Σόλων, Σόλων». Όταν ο Κύρος ερώτησε να μάθει την παράξενη έννοια των λόγων του και έμαθε, διέταξε τους ανθρώπους του να σβήσουν αμέσως την φωτιά, αλλά αυτό αποδείχθηκε αδύνατο. Ο Κροίσος όμως στάθηκε τυχερός και σώθηκε από μίαν απότομη καταρρακτώδη βροχή. Ο Κύρος μετά από αυτό το γεγονός, επανέφερε τον Κροίσο στην βασιλεία του και τον έκανε έμπιστο φίλο και σύμβουλό του. Το έτος 594/3 π.Χ., λόγω οξυτάτων κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων που αντιμετώπιζε η Αθήνα, ο Σόλων κλήθηκε με έκτακτη διαδικασία, λόγω του κύρους του, να νομοθετήσει και για το έργο αυτό εξοπλίστηκε με έκτακτες εξουσίες. Του δόθηκαν οι έκτακτες εξουσίες του διαλλακτού, δηλαδή του μεσολαβητή, του συμφιλιωτή, και του νομοθέτου, τις οποίες διατήρησε και μετά το τέλος της ετήσιας αρχοντείας του. Οι νόμοι που θέσπισε δημοσιεύτηκαν ίσως το 592/1 π.Χ. καταγραμμένοι σε ξύλινες τετράγωνες στήλες, οι οποίες στένευαν προς τα πάνω και στρέφονταν γύρω από άξονα, γι' αυτό και ονομάστηκαν «άξονες» ή «κύρβεις». Η νομοθεσία του απέκτησε φήμη και επέδρασε θετικά στην εξέλιξη του δικαίου αλλά και στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτειακή εξέλιξη της Αθήνας. Δίκαια ο Σόλων θεωρείται πατέρας του αστικού δικαίου.

Το νομοθετικό έργο του Σόλωνα περιλάμβανε πρώτα μέτρα επανόρθωσης της υπάρχουσας κατάστασης, πολιτειακές μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν στο πολιτικό σώμα, στη λαϊκή κυριαρχία και στα δικαστήρια, καθώς και νομοθετήματα σε συγκεκριμένους τομείς.

Τα μέτρα επανόρθωσης που έλαβε βασιζόνταν στην αρχή της σεισάχθειας (αποτίναξης βαρών). Ειδικότερα:

- ➔ κατάργησε τα υφιστάμενα χρέη ιδιωτών προς ιδιώτες και προς το δημόσιο
- ➔ απελευθέρωσε όσους Αθηναίους είχαν γίνει δούλοι λόγω χρεών στην ίδια την Αθήνα και επανέφερε στην πόλη όσους, εν τω μεταξύ, είχαν μεταπωληθεί στο εξωτερικό. Για να μην επαναληφθεί το φαινόμενο
- ➔ κατάργησε το δανεισμό με εγγύηση το σώμα (προσωπική ελευθερία) του δανειολήπτη και των μελών της οικογένειάς του
- ➔ αμνήστευσε, κατά πάσα πιθανότητα, τα αδικήματα που επέφεραν στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων.

Στα πλαίσια των πολιτειακών μεταρρυθμίσεων για την αναμόρφωση και διεύρυνση του πολιτικού σώματος της Αθήνας, ο Σόλων διατήρησε τα τέσσερα υφιστάμενα τέλη που ρύθμιζαν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών και βασιζόνταν ως τότε αποκλειστικά στο ύψος του αγροτικού εισοδήματος (πεντακοσιομέδιμνοι, τριακοσιομέδιμνοι ή ιππείς, διακοσιομέδιμνοι ή ζευγίται, θήτες με εισόδημα κάτω των διακοσίων μεδίωνων ετησίως). Όμως για την κατάταξη των πολιτών σε μια από αυτές τις τάξεις

- ➔ θέσπισε τον συνυπολογισμό και των εισοδημάτων που προέρχονταν από επαγγελματικές ή εμπορικές δραστηριότητες

➔ έδωσε, επιπλέον, δικαίωμα στο κατώτερο από αυτά τα τέλη, τους θήτες, να συμμετέχουν στην εκκλησία του δήμου, τους παραχώρησε, όμως, μόνο το δικαίωμα του εκλέγειν, όχι του εκλέγεσθαι.

Αποτέλεσμα αυτών των μεταρρυθμίσεων ήταν να λογίζονται στο εξής πολίτες όλοι οι ενήλικες άνδρες που κατοικούσαν στην Αττική και ήταν απόγονοι κατοίκων της Αττικής, μελών ιωνικών κοινοτήτων, αν και δεν θέσπισε την ισότητα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων για όλους τους πολίτες. Ο Σόλων έδωσε πιθανότητα δυνατότητα πολιτογράφησης και σε μετοίκους.

Στις πολιτειακές μεταρρυθμίσεις του Σόλωνα περιλαμβάνονται και μέτρα που διέυρυναν τη λαϊκή κυριαρχία, δηλαδή τη στήριξη της εξουσίας στο σώμα των πολιτών της Αθήνας. Συγκεκριμένα ο Σόλων:

➔ μετέφερε στην Εκκλησία του Δήμου την αρμοδιότητα της εκλογής των αρχόντων, που είχε ως τότε ο Άρειος Πάγος, και

➔ θέσπισε τη διαδικασία της κληρώσεως εκ προκρίτων πεντακοσιομεδίωνων για την εκλογή τους (σύμφωνα με αυτή τη διαδικασία ο δήμος εξέλεγε ένα αριθμό υποψηφίων αρχόντων από το τέλος των πεντακοσιομεδίωνων και στη συνέχεια γινόταν κλήρωση για την ανάδειξη ενός από αυτούς τους υποψηφίους)

➔ ίδρυσε ένα νέο βουλευτικό σώμα, τη Βουλή των τετρακοσίων (ή τετρακοσίους) και

➔ μετέφερε σε αυτό τις προβουλευτικές αρμοδιότητες που είχε ως τότε ο Άρειος Πάγος, δηλαδή τη διαδικασία προκαταρκτικής επεξεργασίας των σχεδίων ψηφισμάτων που θα υποβάλλονταν στην εκκλησία του δήμου.

Η Βουλή των τετρακοσίων ήταν πιο δημοκρατική σε σύγκριση με το αριστοκρατικό σώμα του Αρείου Πάγου, στο οποίο συμμετείχαν μόνο πεντακοσιομέδιμνοι που είχαν θητεύσει ως άρχοντες (και είχαν εκλεγεί από τον ίδιο τον Άρειο Πάγο, σύμφωνα με τη διαδικασία που ίσχυε πριν τις μεταρρυθμίσεις του Σόλωνα). Η Βουλή αντίθετα είχε 400 εκλεγμένα μέλη, που προέρχονταν και από τα τέλη των ιππέων και των ζευγίων. Η θητεία κάθε βουλευτή ήταν ετήσια και οι τέσσερις φυλές της Αθήνας αντιπροσωπεύονταν ισότιμα με εκατό βουλευτές η καθεμιά.

Στο χώρο της δικαιοσύνης, οι μεταρρυθμίσεις ήταν επίσης σημαντικές προς την κατεύθυνση του εκδημοκρατισμού και του ελέγχου της εξουσίας. Ο Σόλων:

➔ έδωσε τη δυνατότητα σε κάθε πολίτη, όχι μόνο στον παθόντα, να καταγγέλλει στον Άρειο Πάγο με εισαγγελία (αγωγή) οποιονδήποτε, ακόμα και άρχοντα, και να εμφανίζεται ως κατηγορός. Με αυτό τον τρόπο, κατοχυρώθηκε ουσιαστικά το έννομο συμφέρον του απλού πολίτη σε σχέση με την άσκηση της εξουσίας από τα κρατικά όργανα, ακόμα και αν οι ενέργειες των κρατικών οργάνων δεν τον έβλαπταν άμεσα

➔ ίδρυσε την Ηλιαία¹³, ένα λαϊκό δικαστήριο με πολλά μέλη, ως αντίβαρο του Αρείου Πάγου σε θέματα απονομής δικαιοσύνης. Η ακριβής σύνθεση της σολώνειας Ηλιαίας δεν είναι γνωστή και δεν αποκλείεται να πρόκειται απλά για την ίδια την Εκκλησία του Δήμου, όταν αυτή συνεδρίαζε ως δικαστήριο. Στην Ηλιαία μπορούσε

¹³ Το όνομά της προέρχεται από το ουσ. ηλία=αλία, που σημαίνει εκκλησία, σύναξη.

να προσφύγει οποιοσδήποτε εναντίον δικαστικής απόφασης αρχόντων.

Άλλα νομοθετήματα: Ο Σόλων θέσπισε και πλήθος άλλων νόμων για συγκεκριμένα θέματα, που δεν είναι όλα γνωστά. Τα σημαντικότερα από αυτά είναι:

➔ η απαγόρευση της εξαγωγής γεωργικών προϊόντων πλην λαδιού

➔ ρυθμίσεις στις ιδιωτικές σχέσεις (π.χ. κανόνες υδροληψίας, ελάχιστες αποστάσεις οικοδομών)

➔ θέσπιση κοινωνικής πρόνοιας για αναπήρους και επικλήρους (θυγατέρες που κληρονομούσαν αποκλειστικά την πατρική περιουσία λόγω έλλειψης άρρενα κληρονόμου)

➔ μέτρα προστασίας της οικογένειας και του γάμου, που περιλάμβαναν μέτρα εναντίον της μοιχείας, του βιασμού, της μαστροπείας και της πορνείας

➔ υποχρέωση των γονέων να διδάξουν στα παιδιά τους κάποια τέχνη και απαλλαγή των τέκνων από τη φροντίδα των ηλικιωμένων γονέων τους, αν οι τελευταίοι δεν είχαν ανταποκριθεί σε αυτή την υποχρέωσή τους

➔ θέσπιση μεγάλων χρηματικών ποσών ως ανταμοιβή για τους νικητές των Ολυμπιακών αγώνων (500 δραχμές), των Ίσθμιων (100 δραχμές) και των Παναθηναϊκών αγώνων (σε αυτούς απένειμε 100 αμφορείς γεμάτους λάδι).

Τα νομοθετικά μέτρα του Σόλωνα ήταν πολύ τολμηρά, αλλά και δραστικά και αντικατοπτρίζουν το μέγεθος της κρίσης που κλήθηκαν να θεραπεύσουν. Βασίζονταν στην αρχή της δίκαιης ανισότητας και όχι της απόλυτης ισότητας, ενώ επιδίωκαν να αποτρέψουν την εμφύλια διαμάχη και τη διάλυση της πολιτικής κοινότητας της Αθήνας, διατηρώντας παράλληλα την κοινωνική διαστρωμάτωση και την προβολή αυτής της διαστρωμάτωσης στη νομή της εξουσίας. Αποσκοπούσαν στην παύση της εξάρτησης των ακτημόνων από την αγροτική οικονομία, καθώς και στην ανάπτυξη του εμπορίου και της βιοτεχνίας για την απορρόφηση αυτών των ακτημόνων, τους οποίους ο Σόλων προσπάθησε και ως ένα βαθμό κατάφερε να προφυλάξει από την πλήρη εξαθλίωση. Με τα μέτρα του ενισχύθηκαν οι μικρομεσαίοι αγρότες, αλλά και όσοι ασκούσαν κάποιο επάγγελμα εκτός της γεωργίας. Απαλείφθηκαν τα στεγανά της καταγωγής, που εμπόδιζαν αυτούς που πλούτιζαν από κάποιο επάγγελμα να ανέλθουν σε ανώτερες κοινωνικές τάξεις, να γίνουν πολίτες και να αναλάβουν αξιώματα. Το πολίτευμα της Αθήνας παρέμεινε, ωστόσο, και μετά τις μεταρρυθμίσεις τιμοκρατικό, βασισμένο στην κοινωνική διαστρωμάτωση και στη νομή της εξουσίας από τους πολίτες ανάλογα με το εισόδημά τους, αν και το εισόδημα αυτό μπορούσε στο εξής να προέρχεται από πολλές διαφορετικές δραστηριότητες και όχι μόνο από την καλλιέργεια της γης. Επιδίωξη του Σόλωνα ήταν, τέλος, να καταστούν όλοι οι πολίτες συνυπεύθυνοι για την τήρηση των νόμων και την καταστολή παρανομιών. Ιδανικό του ήταν η ευνομία.

Όταν τελείωσε το έργο του, ο Σόλων έφυγε από την Αθήνα, λέγοντας στους Αθηναίους να μην αλλάξουν τίποτα επί δέκα χρόνια, ή σύμφωνα με άλλη μαρτυρία για εκατό χρόνια. Κατά τη διάρκεια της απουσίας του, ο Σόλων επισκέφθηκε την Αίγυπτο, ερχόμενος σε επαφή με βασιλείς και ιερείς, μαθαίνοντας την ιστορία τους. Οι ιερείς του είπαν για το νησί της Ατλαντίδος και τον πόλεμο που οι Αθηναίοι έκαναν εναντίον του νησιού, εννέα χιλιάδες χρόνια πριν. Από τις πληροφορίες

που του έδωσαν οι ιερείς, άρχισε να γράφει ένα ποίημα, αλλά πέθανε πριν να το τελειώσει. Μετά από την Αίγυπτο, πήγε στην Κύπρο και αργότερα στην Λυδία, όπου και συνάντησε τον βασιλιά Κροίσο, στις Σάρδεις.

Μετά το πέρας των ταξιδιών του, γύρω στο 562 π.Χ., ο Σόλων επέστρεψε στην Αθήνα. Εκεί, προσπάθησε ανεπιτυχώς να δώσει τέλος στις φιλοδοξίες του εξάδελφου του Πεισιστράτου, ο οποίος κατόπιν κατέλυσε το δημοκρατικό πολίτευμα της Αθήνας, εγκαθιδρύοντας Τυραννίδα. Πέθανε σε βαθιά γεράματα το 559 π.Χ. και σύμφωνα με τη διαθήκη του, οι στάχτες του σκορπίστηκαν γύρω από το αγαπημένο του νησί της Σαλαμίνας.

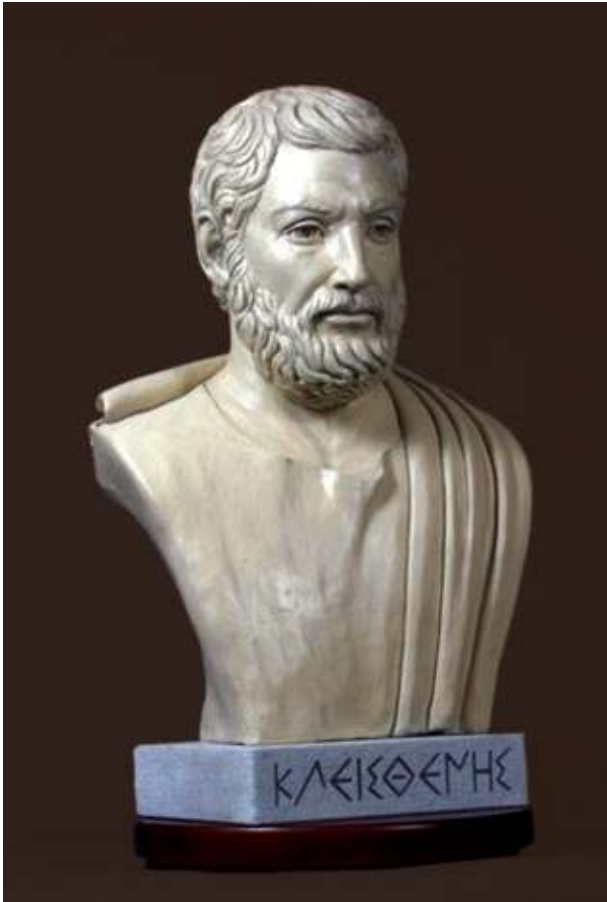
Ο ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ 570-507 Π.Χ.

Ο Κλεισθένης ήταν γιος του Μεγακλή της οικογένειας των Αλκμεωνίδων. Γεννήθηκε στην Αθήνα, το 570 π.Χ. Ο προπάππος του, Μεγακλής των Αλκμεωνίδων, ήταν ο Άρχων της Αθήνας, όταν ο Κύλων έκανε την ανεπιτυχή προσπάθεια να καταλάβει την Ακρόπολη των Αθηνών, και να γίνει τύραννος (632 π.Χ.). Ο Κλεισθένης ήταν είκοσι τεσσάρων χρονών, όταν ο Πεισίστρατος εξόρισε την οικογένεια των Αλκμεωνίδων, το 546 π.Χ.

Μετά από την πτώση του Ιππία, γιου του Πεισίστρατου, έγινε διαμάχη για την εξουσία, ανάμεσα στον Κλεισθένη, τον ηγέτη των Αλκμεωνίδων και ελευθερωτή της Αθήνας, και τον Ισαγόρα, τον αρχηγό των ευγενών. Όταν ο Ισαγόρας ανέλαβε την αρχηγία και έγινε Άρχων το 508 π.Χ., ο Κλεισθένης αρνήθηκε να υποταχθεί και έκανε έκκληση στον λαό δίνοντας την υπόσχεση να επαναφέρει τα πολιτικά δικαιώματά του, εάν τον βοηθούσαν να ανατρέψουν τον Ισαγόρα από την εξουσία. Ο Ισαγόρας τότε κάλεσε τον Κλεομένη, βασιλιά της Σπάρτης και φίλο του, ο οποίος έστειλε αμέσως έναν πρέσβη απαιτώντας από τους Αθηναίους να εξορίσουν «τους μισαμένους» Αλκμεωνίδες και έτσι ο Κλεισθένης αναγκάστηκε να φύγει στην εξορία. Όταν ο Κλεομένης ήλθε στην Αθήνα, εξόρισε επτακόσιες Αθηναϊκές οικογένειες, τις οποίες ο Ισαγόρας θεωρούσε επικίνδυνες, διέλυσε τη βουλή και έβαλε δικούς του ανθρώπους στις δημόσιες θέσεις. Όταν έγινε αυτό, ο λαός ξεσηκώθηκε και ο Κλεομένης, ο Ισαγόρας και οι οπαδοί του προσπάθησαν να βρουν καταφύγιο στην Ακρόπολη. Οι Αθηναίοι πολιορκήσαν την Ακρόπολη και μετά από δύο μέρες επέτρεψαν στον Κλεομένη και τον Ισαγόρα να φύγουν, αλλά όλους τους υπόλοιπους τους σκότωσαν. Μετά από αυτό το γεγονός, οι Αθηναίοι ανακάλεσαν τον Κλεισθένη και τις εφτακόσιες οικογένειες από την εξορία.

Οι Σπαρτιάτες, οι οποίοι εξακολουθούσαν να θέλουν να επιβάλουν τον Ισαγόρα, ετοιμάζονταν να εκστρατεύσουν κατά της Αττικής. Ο βασιλιάς της Κλεομένης με μεγάλο στρατό έφθασε στην Ελευσίνα, ενώ ταυτόχρονα επιτέθηκαν κατά της Αττικής οι Βοιωτοί και οι Χαλκιδείς. Στο μεταξύ, οι βασιλείς της Σπάρτης, που ήταν δύο, όπως προέβλεπε το πολίτευμά της, ο Κλεομένης και ο Δημάρατος, διαφώνησαν ως προς την επίθεση κατά της Αθήνας και έτσι η εκστρατεία εγκαταλείφθηκε.

Ο Κλεισθένης έχοντας τώρα την εξουσία, άρχισε τις μεταρρυθμίσεις, που οδή-

Ο Κλεισθένης έχοντας τώρα την εξουσία, άρχισε τις μεταρρυθμίσεις, που οδήγησαν την Αθήνα σε εδραιωμένη δημοκρατία.

γησαν την Αθήνα σε εδραιωμένη δημοκρατία. Οι κυριότερες μεταρρυθμίσεις αφορούσαν τη διαίρεση των κατοίκων από φυλές σε δήμους, την αύξηση των αρμοδιοτήτων της Εκκλησίας του Δήμου και της Βουλής, την παραχώρηση της ιδιότητας του Αθηναίου πολίτη σε όλους της κατοίκους της Αθήνας και την ειδική νομοθεσία για τη θωράκιση της Δημοκρατίας έναντι των επιβουλών όσων θα επεδίωκαν να επιβάλουν τυραννικό καθεστώς στην Αθήνα. Ειδικότερα:

➔ μετατροπή της πολιτικής οργάνωσης από την οικογένεια και γένος σε τοπικές ομάδες

Με το νέο πολιτειακό σύστημα, καταργήθηκαν οι θεσμοί των γενών και των φυλών που αποτελούσαν τη βάση της κοινωνικής διαίρεσης. Η νέα πολιτειακή δομή βασιζόταν στην τοπογραφία. Οι τέσσερις παλαιές ιωνικές φυλές (Αιγικορείς, Οπλήτες, Γελέοντες, Αργαδεείς) αντικαταστάθηκαν με δέκα τεχνητές φυλές που πήραν τα ονόματά τους από «επωνύμους», δηλαδή συγκεκριμένους ήρωες της Αττικής, όπως ο Ερεχθεύς, ο Αιγεύς, ο Αίας κ.τ.λ. Ο βωμός με τους ανδριάντες των επωνύμων ηρώων βρισκόταν στην Αγορά.

Η κάθε φυλή χωρίστηκε σε τρία μέρη, τις «τριπτύες». Το σχέδιο απέβλεπε στη διά-

σπαση της τοπικής δύναμης των φυλών, γι' αυτό ο Κλεισθένης χώρισε τις τριπτύες ανά δέκα: δέκα «περί το άστυ», δέκα «παράλιες» και δέκα «μεσόγειες», και ύστερα, με κλήρο, δόθηκαν σε κάθε φυλή πάλι τρεις τριπτύες, αλλά μία από κάθε τομέα (άστυ, παραλία, μεσογαία). Παράλληλα, κατανεμήθηκαν και οι δήμοι. Οι δήμοι γύρω από το άστυ ήταν οι μεγαλύτεροι. Μπορούσε, λόγω χάρη, ένας δήμος να αποτελείται μόνο από μία τριπτύα, ενώ αλλού μία τριπτύα μπορούσε να περιλαμβάνει οκτώ ή και εννέα δήμους.

Οι κάτοικοι κάθε δήμου έπαιρναν πλέον το όνομά τους από τον δήμο τους. Έτσι, καταργήθηκε η παλαιά διάκριση των πολιτών σε παλιούς Αθηναίους και νεοπολίτες. Κάθε χρόνο, από κάθε φυλή εκλέγονταν 50 βουλευτές και έτσι τα μέλη της Βουλής από 400 αυξήθηκαν σε 500. Οι 50 βουλευτές της κάθε φυλής «πρυτάνευαν» για το ένα δέκατο του έτους (το αττικό έτος το αποτελούσαν 12 σεληνιακοί μήνες και 354 ημέρες), δηλαδή για 35 ή 36 ημέρες.

➔ αύξηση των αρμοδιοτήτων της Εκκλησίας του Δήμου και της Βουλής

Από τις σημαντικότερες αρμοδιότητες της Βουλής ήταν η κατάρτιση των προβουλευμάτων - των νομοσχεδίων - που επρόκειτο να συζητηθούν και να ψηφισθούν από την Εκκλησία του Δήμου. Επιπλέον, ο Κλεισθένης αύξησε τις αρμοδιότητες της Εκκλησίας του Δήμου, η οποία μπορούσε πλέον να επικυρώνει ή να ακυρώνει αποφάσεις καταδίκης σε θανατική ποινή, τις οποίες είχε λάβει ο Άρειος Πάγος.

➔ παραχώρηση της ιδιότητας του Αθηναίου πολίτη σε όλους τους κατοίκους της Αθήνας

Το σημαντικότερο μέτρο από κοινωνική άποψη ήταν η πολιτογράφηση όλων των μετοίκων και των απελευθέρων, με αποτέλεσμα μεγάλος αριθμός κατοίκων της Αττικής να αποκτήσει δικαιώματα Αθηναίου πολίτη. Επίσης, οι βουλευτές έπαψαν να εκλέγονται μόνο από την τάξη των πεντακοσιομέδιμων και εκλέγονταν πλέον και από τους τριακοσιομέδιμους και τους ζευγίτες. Μόνο η τέταρτη τάξη, οι θήτες, του τιμοκρατικού συστήματος που είχε καθιερώσει ο Σόλων, δεν είχαν το δικαίωμα του εκλέγεσθαι· απέκτησαν όμως το δικαίωμα του εκλέγειν.

➔ θωράκιση της Δημοκρατίας

Για να προστατεύσει το πολίτευμα από την πιθανότητα επιβολής τυραννίδας, ο Κλεισθένης απομάκρυνε από την κορυφή της πολιτείας τον επώνυμο άρχοντα -ο οποίος εκλεγόταν με θητεία ενός έτους, άρα ήταν δυνάμει επικίνδυνος- και τον αντικατέστησε με έναν απλό βουλευτή από τους 500, ο οποίος αναδεικνυόταν με κλήρο και άλλαζε κάθε ημέρα.

Άλλο μέτρο για την προστασία του πολιτεύματος ήταν ο οστρακισμός. Οι κάτοικοι της Αττικής μπορούσαν να γράψουν επάνω σε ένα όστρακο (κομμάτι από σπασμένο αγγείο) το όνομα κάποιου τον οποίο θεωρούσαν επικίνδυνο για το πολίτευμα. Αν οι ψήφοι (τα όστρακα) έφθαναν τις 6.000, τότε ο άνθρωπος αυτός εξοριζόταν πάραυτα από την Αθήνα για δέκα χρόνια, χωρίς όμως να χάσει ούτε τα πολιτικά του δικαιώματα ούτε την περιουσία του, δεδομένου ότι, με την ίδια διαδικασία, ο εξόριστος μπορούσε να ανακληθεί ή, όταν τελείωνε η ποινή του, να επιστρέψει στην πατρίδα.

Μετά την καθιέρωση και εφαρμογή των μέτρων του, ο Κλεισθένης εξαφανίστηκε από την πολιτική ζωή της Αθήνας. Καμία αρχαία πηγή δεν αναφέρει πώς πέθανε.

Η συνοπτική περιγραφή του βίου και του έργου των νομοθετών της αρχαίας Ελλάδας καταδεικνύει το ήθος και το ύφος του πολιτισμού της εποχής εκείνης. Οι προσωπικότητες αυτές έθεσαν τη λυδία λίθο της αρχαίας ελληνικής κοινωνίας και των ιδανικών που αυτή πρέσβευε. Η προσήλωσή τους στα νομοθετήματά τους ήταν τόσο μεγάλη που κάποιοι εξ αυτών προτίμησαν να αυτοεξοριστούν προκειμένου να μην εξαναγκαστούν να μεταβάλουν τα νομοθετήματά τους. Αναμφίβολα, ξεχωριστή περίπτωση αποτελεί το παράδειγμα του Χαρώνδα, που επέλεξε την αυτοκτονία από την ατιμωρησία του, προκειμένου να υπάρξει υπόδειγμα νομοταγούς πολίτη προς τους συμπολίτες του. Τέλος, κανείς εκ των νομοθετών αυτών δεν κυβέρνησε στην πόλη την οποία νομοθέτησε, οριοθετώντας αυτοβούλως για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας τη διάκριση της νομοθετικής από την εκτελεστική εξουσία, αίτημα που θα επανέλθει ξανά στο προσκήνιο μόλις τον 18^ο αιώνα μ.Χ., στην εποχή του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📖 Γ. Νάκου, «Ιστορία Ελληνικού και Ρωμαϊκού Δικαίου», Univercity studio press Θεσσαλονίκη 1991
- 📖 Σπύρου Τρωϊάνου και Ιουλίας Βελισσαροπούλου - Καρακώστα «Ιστορία, από την αρχαία στην νεώτερη Ελλάδα», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1997.
- 📖 Ηροδότου ιστορία βιβλίο Α' Κλειώ.
- 📖 Πλούταρχος, Βίοι Παράλληλοι, Σόλων.
- 📖 Πλούταρχος, Βίοι Παράλληλοι, Λυκούργος .
- 📖 Αριστοτέλης Πολιτικά βιβλία Α - Θ.
- 📖 Διόδωρος ο Σικελιώτης, Ιστορική Βιβλιοθήκη.

ΔΙΑΔΥΚΤΙΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

- 📖 <http://www.sikyon.com>
- 📖 <http://el.wikipedia.org>
- 📖 <http://www.livepedia.gr>
- 📖 <http://nomosophia.blogspot.com>

ΑΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

- 📖 Εφημερίδα το Βήμα, Κυριακή 28 Δεκεμβρίου 2003, άρθρο της Ιωάννας Ζούλα, «Κλεισθένης ο θεμελιωτής της δημοκρατίας».
- 📖 Εφημερίδα το Βήμα, Κυριακή 9 Νοεμβρίου 2003, άρθρο του Αυγουστίνου Ζενάκου, «Λυκούργος ο δημιουργός της σπαρτιατικής πολιτείας».
- 📖 Έφιλον Ιστορικά, ένθετο εφημερίδας Ελευθεροτυπία, τεύχος 183, 2 Μαΐου 2003 «Η ιστορία του Δικαίου».

Ο Ρόλος του Πολέμου στην Ιστορία των Διεθνών Σχέσεων

Ο πόλεμος είναι το υπέρτατο χαρακτηριστικό των διεθνών σχέσεων και η κυριότερη στρατηγική που χρησιμοποιούν τα κράτη για να αποκτήσουν ισχύ.

Η ιστορική εξέλιξη των ανθρώπινων κοινωνιών είναι στενά συνδεδεμένη με το φαινόμενο του πολέμου. Από της υπάρξεώς του επί της γης, ο άνθρωπος προσέφευγε στη βία για την επίλυση των διαφορών του με άλλους ανθρώπους. Όταν οι άνθρωποι οργανώθηκαν σε κοινωνίες και αργότερα σε κράτη, η βία και συνεπώς ο πόλεμος, χρησιμοποιήθηκαν ως τα βασικά μέσα επίλυσης διαφορών και επιβολής ισχύος επί ασθενέστερων κρατών.

Οι μέθοδοι της τακτικής, η στρατιωτική τεχνολογία και τα πολεμικά μέσα, επηρεάζονται από τις γενικότερες συνθήκες που επικρατούν στην κοινωνία κάθε φορά. Όμως, και η κοινωνία επηρεάζεται από τη στρατιωτική τεχνολογία και τα πολεμικά μέσα αφού πίσω από κάθε εξέλιξη σε οπλικό σύστημα ή τακτική κρύβεται ο άνθρωπος.

Η γραπτή ιστορία του κόσμου είναι ουσιαστικά η ιστορία του πολέμου, γιατί τα κράτη στα οποία ζούμε, σε μεγάλο βαθμό, είναι αποτέλεσμα κατακτήσεων, πολιτικής διαμάχης ή αγώνα για την ανεξαρτησία. Όλα τα κράτη και τα έθνη, ακόμη και τα κράτη πρόνοιας οικοδομήθηκαν μέσω της πάλης και του πολέμου. Οι μεταβολές των ανθρώπινων κοινωνιών και συνεπώς των συνόρων των κρατών μέσω των πολέμων, γράφονται στην ιστορία και αποτελούν την ιστορία της ανθρωπότητας.

ΘΕΩΡΙΑ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ορισμός του Πολέμου

Ο πόλεμος προκαλούσε και προκαλεί πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές αναταραχές, οι οποίες όχι μόνο επηρεάζουν αλλά ενίοτε καθορίζουν τις εξελίξεις των ανθρωπίνων κοινωνιών. Ο πόλεμος με τη σειρά του επηρεάζεται από τις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που επικρατούν κάθε φορά. Δεν μπορεί κανείς να απομονώσει τον πόλεμο από το περιβάλλον μέσα στο οποίο λαμβάνει χώρα και να μελετήσει την τεχνική του, όπως θα μελετούσε κανείς τις τεχνικές ενός παιχνιδιού. Είναι σαν να αγνοείται μια διάσταση ουσιαστική για την κατανόηση όχι μόνο των ιδίων των πολέμων αλλά και των κοινωνιών που τους διεξήγαγαν.

Πολλοί ορισμοί έχουν δοθεί για τον πόλεμο και πολλές απόψεις έχουν διατυπωθεί. Ο Hugo Grotius¹ δίνει στον πόλεμο έναν τελείως αόριστο ορισμό. Κατ' αυτόν, πόλεμος είναι κάθε αναμέτρηση που διεξάγεται δια της ισχύος. Ο Vattel² εξιδανικεύει τον πόλεμο θεωρώντας τον όργανο απονομής δικαίου δια της ισχύος. Ο Rivier³ είναι ρεαλιστικότερος, αφού θεωρεί τον πόλεμο σαν έσχατο μέσο εξαναγκασμού, με το οποίο επιδιώκεται η κάμψη της θέλησης του εχθρού και η υποταγή του. Ο Oppenheim⁴, ακόμα πιο ρεαλιστικός και ακριβέστερος, θεωρεί τον πόλεμο σαν έναν αγώνα μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών που διενεργείται από τις ένοπλες δυνάμεις, με σκοπό τη στρατιωτική νίκη του ενός μέρους και την επιβολή των όρων της μετέπειτα ειρήνης σύμφωνα με αυτό που αρέσει στον νικητή. Σαν πιο σύγχρονος ο Schwarzenberger⁵ θεωρεί ότι στον πόλεμο τα κράτη μπορούν να εφαρμόσουν όλων των ειδών τις πιέσεις, με την επιφύλαξη, όμως, της λειτουργίας των κανόνων του δικαίου του πολέμου και του δικαίου της ουδετερότητας. Το ίδιο και ο Ch. Rousseau⁶ που επισημαίνει την ανάγκη διεξαγωγής του πολέμου με μέσα που ρυθμίζονται από το διεθνές δίκαιο.

«Ο πόλεμος είναι μια πράξη βίας προορισμένη στο να καταναγκάσει τον αντίπαλο να εκτελέσει τη θέλησή μας»⁷ - αυτός είναι ο ορισμός που δίνει ο Clausewitz για τον πόλεμο, ενώ ο άλλος που παράλληλα παρατίθεται, δηλαδή ότι είναι: «μια συνέχιση της πολιτικής μ' άλλα μέσα», δεν είναι παρά μια επεξήγηση ή, όπως υποστηρίζει ο ίδιος, ένας «συμπληρωματικός ορισμός». Πρέπει να εννοήσουμε μ' αυτό, πως κατά τον Clausewitz, ο πόλεμος είναι άμεσα πολιτική πράξη και εκφράζει τη θεμελιώδη και χαρακτηριστική πραγματικότητα της πολιτικής: την κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο. Ο πόλεμος δεν είναι συνεπώς ένας αυτοτελής σκοπός, αλλά μόνον ένα «μέσο της πολιτικής».

¹ Στο *De Jure Belli ac Pacis* (1625).

² Στο *Le Droit des Gens* (1773).

³ Στο *Principes du Droit des Gens* (1896).

⁴ Στο *International Law* (1955).

⁵ Στο *Manual of International Law* (1967).

⁶ Στο *Droit International Public* (1970).

⁷ Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, «Κλασική Στρατηγική Σκέψη κατά Clausewitz, Sun Tzu», Σημειώσεις μαθήματος με κωδικό Β1-037, Ακαδημαϊκό έτος 2009-2010, ΣΕΘΑ, σελ. 1.

Ο πόλεμος είναι ένας εξαναγκασμός που χρησιμοποιεί τη βία, χωρίς να μετριάζεται καθόλου με την πρόοδο του πολιτισμού. Ακόμα και οι πολιτισμένοι λαοί διεξάγουν σήμερα θηριώδεις πολέμους. Ο πόλεμος δεν αποτελεί πάντα μια πράξη μίσους, και ο Clausewitz κάνει μια σαφέστατη διάκριση μεταξύ του «αισθήματος εχθρότητας» και της «εχθρικής πρόθεσης». Μ' αυτό θέλει να πει πως τα κράτη μπορούν να καταφεύγουν στον πόλεμο χωρίς οι στρατιώτες των δύο αντίπαλων στρατοπέδων να αισθάνονται προσωπικά, οι μεν για τους δε, αίσθημα βαθιάς αντιπάθειας και άγριου μίσους. Αντιθέτως, η εχθρική πρόθεση είναι μια καθαρά πολιτική στάση.

Χαρακτήρας του Πολέμου

Ο πόλεμος είναι ζήτημα ζωτικής σημασίας για το κράτος. Από αυτόν εξαρτάται εάν το κράτος θα επιβιώσει ή θα καταλυθεί, εάν η ασφάλειά του θα διατηρηθεί ή θα τεθεί σε κίνδυνο. Συνεπώς, απαιτείται προσεκτική και σε βάθος μελέτη του πολέμου. Ο πόλεμος είναι το υπέρτατο χαρακτηριστικό φαινόμενο των διεθνών σχέσεων. Όλα τα κράτη και τα έθνη, ακόμη και τα κράτη πρόνοιας οικοδομήθηκαν μέσω της πάλης και του πολέμου⁸.

Ο πόλεμος είναι «κοινωνικό» φαινόμενο στις «κοινωνικές» σχέσεις μεταξύ των μελών του συστήματος κρατών⁹. Πίσω από κάθε πόλεμο και τον τρόπο διεξαγωγής του υπάρχει ένας συγκεκριμένος πολιτισμός. Οι πόλεμοι διεξάγονται στη βάση της ευρύτερης κουλτούρας κάθε εποχής καθώς και του τρόπου που αυτή ενσωματώνεται στον πολιτισμό κάθε πλευράς¹⁰ και, ως μια ιδιαίτερη μορφή χρήσης οργανωμένης βίας, διεξάγεται είτε μεταξύ κρατών είτε εντός κρατών με τη μορφή εμφυλίου πολέμου. Ο πόλεμος αποτελεί μια ακραία μορφή βίας και ταυτόχρονα μια ιδιόμορφη κατάσταση (ή έλλειψη) δικαίου, στα πλαίσια της οποίας η κάθε πλευρά επιδιώκει να επιβάλλει τη θέλησή της στην άλλη¹¹.

Είναι αυτονόητο ότι οι πολίτες και η πολιτική τους ηγεσία πολεμούν, αν χρειαστεί, για να υπερασπιστούν την εθνική τους ανεξαρτησία. Αυτός είναι ο μόνος πόλεμος που, ακόμη και αν χρειαστεί κανείς να επιδείξει αυτοθυσία, ούτε άσκοπος είναι ούτε αδικεί κανέναν. Από την άλλη πλευρά, θα μπορούσαμε να κατατάξουμε όλους τους άλλους πολέμους ως εξής: είναι οι βαρβαρικοί πόλεμοι, οι ηγεμονικοί πόλεμοι, οι αναθεωρητικοί πόλεμοι, οι ιδεολογικοί-επαναστατικοί πόλεμοι και οι εμφύλιοι πόλεμοι. Όλοι αυτοί οι πόλεμοι υπάρχουν και θα συνεχίσουν να υπάρχουν, ενόσω δεν θα κατισχύσει πλήρως η εθνική κοσμοθεωρία και η εθνική ανεξαρτησία σε μια διεθνή κατάσταση, όπου η κάθε κοινωνική οντότητα θα απολαμβάνει δημοκρατικό πολιτισμένο βίο σύμφωνα με τις ανθρωπολογικές της προϋποθέσεις¹².

Μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το διεθνές δίκαιο δεν απαγόρευε τον πόλεμο.

⁸ Wight Martin, «Διεθνής Θεωρία», Γ΄ Έκδοση, Μετάφραση Ηρακλεία Στροϊκού, Επιμέλεια-Εισαγωγικό Σημείωμα Παναγιώτης Ήφαιστος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα-Leicester University Press, 2005, σελ. 263-270.

⁹ Ήφαιστος Παναγιώτης, «Ο Πόλεμος και τα αίτιά του», Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2002, σελ. 20.

¹⁰ Keegan John, «Η Ιστορία του Πολέμου», Μετάφραση Λάμπης Χαραλαμπίδης, Πρόλογος Νίκος Κοτζιάς, Αθήνα, Νέα Σύνορα Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, 1997, σελ. 12-22.

¹¹ Keegan John, «Η Ιστορία του Πολέμου», Μετάφραση Λάμπης Χαραλαμπίδης, Πρόλογος Νίκος Κοτζιάς, Αθήνα, Νέα Σύνορα Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, 1997, σελ. 24-25.

¹² Ήφαιστος Παναγιώτης, «Κοσμοθεωρία των Εθνών», Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2009, σελ. 405-406.

Γι' αυτό και η χρήση ένοπλης βίας για την επίλυση των διεθνών διαφορών θεωρείτο ότι ήταν μια έκφραση της κρατικής κυριαρχίας. Αυτά δεν ισχύουν σήμερα. Το άρθρο 2 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών απαιτεί απ' όλα τα έθνη να επιλύουν τις διεθνείς τους διαφορές μόνο με τα διαθέσιμα ειρηνικά μέσα και να απέχουν από ενέργειες που συνιστούν απειλή ή χρήση βίας κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας άλλων εθνών. Ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών απαγορεύει γενικά τη χρήση βίας από τα Κράτη-Μέλη του. Εξαιρέση αποτελούν τα μέτρα που λαμβάνονται από τα Ηνωμένα Έθνη ή εν ονόματι των Ηνωμένων Εθνών¹³. Κατά συνέπεια, κάθε ένοπλη σύγκρουση, πλην της παραπάνω εξαιρέσεως, είναι παράνομη! Παρόλα αυτά, όταν μια τέτοια κατάσταση είναι γεγονός, η διεξαγωγή κάθε είδους επιχειρήσεων διέπεται από ειδικές διατάξεις του διεθνούς δικαίου. Το ειδικό αυτό μέρος του διεθνούς δικαίου που εφαρμόζεται σε όλες τις περιπτώσεις ενόπλων συγκρούσεων, επικράτησε με τον τίτλο «*Δίκαιο του Πολέμου*». Υπάρχουν δύο κατηγορίες κανόνων που αφορούν τον πόλεμο. Στην πρώτη εντάσσονται εκείνοι με τους οποίους ελέγχουμε τη νομιμότητα προσφυγής στην ένοπλη βία (*jus ad bellum*) και στη δεύτερη εκείνοι που διέπουν τις εχθροπραξίες (*jus in bello*), είτε άρχισαν νόμιμα είτε άρχισαν παράνομα.

Τα Αίτια του Πολέμου

Τα αίτια του φαινομένου του πολέμου βρίσκονται σε τρία επίπεδα: το επίπεδο του ατόμου, το επίπεδο των κρατικών δομών και το επίπεδο του διεθνούς συστήματος.

Ως προς το πρώτο επίπεδο ανάλυσης, το επίπεδο του ατόμου, έχει υποστηριχθεί ότι ο πόλεμος αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ανθρώπινης φύσης, και ορισμένοι μάλιστα μελετητές έχουν προσπαθήσει, χωρίς επιτυχία, να ανακαλύψουν εάν υπάρχει στον ανθρώπινο εγκέφαλο κάποιο κέντρο που ορίζει την τάση του ατόμου προς επιθετικότητα. Ούτως ή άλλως, θα πρέπει να είναι κανείς προσεκτικός όταν επικαλείται γενικά και αφηρημένα την «*ανθρώπινη φύση*» προκειμένου να αιτιολογήσει ένα κοινωνικό φαινόμενο, καθώς σε αυτή την περίπτωση θα δυσκολευτεί να εξηγήσει τυχόν εναλλακτικές συμπεριφορές¹⁴. Το πρόβλημα αυτό παρακάμπτεται με μια πιο

¹³ Άρθρο 39 του Χάρτη.

¹⁴ Με άλλα λόγια, εάν ο πόλεμος αποτελεί «κομμάτι της ανθρώπινης φύσης», τότε γιατί οι Σουηδοί έχουν

ραφιναρισμένη παραλλαγή του ίδιου θέματος, σύμφωνα με την οποία η προδιάθεση των ανθρώπων για πόλεμο παραλληλίζεται με την προδιάθεσή τους για θρησκευτική συμπεριφορά ή για καλλιέργεια των τεχνών. Μολονότι αυτές οι προδιαθέσεις αναμφίβολα υπάρχουν στην ανθρώπινη φύση, σαφώς ποικίλλουν από άτομο σε άτομο. Όσο για την προδιάθεση προς πόλεμο, είναι προφανές ότι πολλοί άνθρωποι ανέκαθεν θεωρούσαν τον πόλεμο ως μια ιδιαίτερα ελκυστική δραστηριότητα.

Ως προς το δεύτερο επίπεδο ανάλυσης, το επίπεδο των κρατικών δομών, η ύπαρξη του φαινομένου του πολέμου έχει αποδοθεί σε ορισμένους τύπους κρατικών πολιτικών και οικονομικών δομών, που υποτίθεται ότι προδιαθέτουν προς πόλεμο. Όταν οι

να πολεμήσουν από το 1815 και οι Ελβετοί από το 1848;

δομές αυτές αναμορφωθούν, το φαινόμενο του πολέμου θα πάψει να υπάρχει. Αλλά παρά τη φιλολογία για την έλευση της «δημοκρατικής ειρήνης» που θα επικρατήσει στον πλανήτη καθώς «η δημοκρατία εξαπλώνεται» και «οι δημοκρατίες δεν πολεμούν μεταξύ τους», για την ακρίβεια η ίδια η εξάπλωση της δημοκρατίας ανάγκασε τους οπαδούς της άποψης αυτής να αναδιπλωθούν και να τροποποιήσουν το επιχειρήμα τους, καθώς οδήγησε στην εμφάνιση οντοτήτων οι οποίες, παρότι δημοκρατικές, δεν είχαν κανέναν δισταγμό να πολεμήσουν μεταξύ τους¹⁵. Σύμφωνα με το τροποποιημένο επιχειρήμα, προκειμένου να μην πολεμήσουν μεταξύ τους, οι δημοκρατίες θα πρέπει να είναι σταθερές, να θεωρούνται ως τέτοιες από την άλλη πλευρά, και να έχουν ανοιχτές οικονομίες. Ουσιαστικά, δηλαδή, το επιχειρήμα αυτό δεν μας λέει τίποτα περισσότερο από το ότι, αυτή τη στιγμή, οι δυτικές χώρες και η Ιαπωνία δεν ενδέχεται να πολεμήσουν μεταξύ τους. Όμως, αυτό δεν είναι απαραίτητως αποτέλεσμα της ύπαρξης δημοκρατικών καθεστώτων στις χώρες αυτές. Συνεπώς, το ζήτημα του πολέμου δεν συναρτάται με το εσωτερικό πολιτικό καθεστώς, το επιχειρήμα «οι δημοκρατίες δεν πολεμούν η μια την άλλη» δεν επιβεβαιώνεται ιστορικά και επίσης οι δημοκρατίες επιδίδονται σε ηγεμονικούς-ιμπεριαλιστικούς πολέμους¹⁶.

Οι συστημικές αναλύσεις των αιτίων του πολέμου (τρίτο επίπεδο ανάλυσης) ξεκινούν από την άναρχη δομή του διεθνούς συστήματος. Στο διεθνή χώρο, σε αντίθεση με το εσωτερικό των κρατών, δεν υπάρχει μια υπερκείμενη εξουσία που να ρυθμίζει τους ανταγωνισμούς και να διατηρεί την τάξη, δηλαδή απουσιάζει μια παγκόσμια νομιμοποιητική ρυθμιστική εξουσία επιβολής τάξης και απονομής δικαιοσύνης. Ως συνέπεια της αξίωσης της πολιτικής κυριαρχίας των κρατών που απαρτίζουν τη διεθνή σκηνή, η διεθνής αναρχία αποτελεί θεμελιώδες χαρακτηριστικό των διακρατικών σχέσεων. Αυτή είναι η αιτία για την οποία εμφανίζεται το φαινόμενο του πολέμου. Με άλλα λόγια, ο πόλεμος εμφανίζεται επειδή δεν υπάρχει τίποτα για να τον σταματήσει¹⁷. Πέρα από αυτό το γενικό αίτιο, υπάρχουν δύο άλλα συστημικά αίτια του πολέμου: η άνιση κατανομή ισχύος¹⁸ και η άνιση ανάπτυξη. Η άνιση κατανομή ισχύος και η κατά συνέπεια η έγερση ηγεμονικών αξιώσεων για έλεγχο και εποπτεία του διεθνούς συστήματος οδηγεί τα ισχυρά κράτη σε πόλεμο και συμπαρασύρει στις διενέξεις τους τις υπόλοιπες κοινωνίες¹⁹. Όπως ήταν γνωστό ήδη από την εποχή του Θουκυδίδη, όταν ένα κράτος αναμένει ότι το όφελος που θα αποκομίσει από έναν πόλεμο είναι μεγαλύτερο από το αντίστοιχο κόστος, τότε έχει κίνητρο να ξεκινήσει εχθροπραξίες²⁰. Όσο μεγαλύτερη είναι η περίσσεια ισχύ-

¹⁵ Π.χ. η πλειοψηφία των συμμετεχόντων στους πολέμους της Γιουγκοσλαβίας κατά τη δεκαετία του 1990.

¹⁶ Ήφαιστος Παναγιώτης, «Οι διεθνείς σχέσεις ως αντικείμενο επιστημονικής μελέτης στην Ελλάδα και στο εξωτερικό», Γ' Έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2004, σελ. 425-445 και Ήφαιστος Παναγιώτης, «Ο Πόλεμος και τα αίτιά του», Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2002, σελ. 152-171 και <http://www.ifestosedu.gr>.

¹⁷ Ήφαιστος Παναγιώτης, «Ο Πόλεμος και τα αίτιά του», Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2002, σελ. 71-72 και σελ. 134.

¹⁸ «Ο ισχυρός επιβάλλει ό,τι του επιτρέπει η δύναμή του και οι αδύναμοι υποχωρούν και αποδέχονται», (Θουκυδίδης E89).

¹⁹ Ηγεμονισμός στις διεθνείς σχέσεις είναι κάθε αξίωση του ισχυρού «να επιβάλλει ό,τι του επιτρέπει η δύναμή του και να υποχρεώνει τους λιγότερο ισχυρούς να υποχωρούν και να προσαρμόζονται», βλ. Ήφαιστος Παναγιώτης, «Ο Πόλεμος και τα αίτιά του», Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2002, σελ. 357.

²⁰ Θεωρία αναμενόμενης ωφέλειας (expected utility theory).

ος που έχει ένα κράτος σε σχέση με κάποιο γειτονικό του, τόσο πιθανότερο είναι να υπάρχει γι' αυτό μια θετική σχέση κόστους-οφέλους σε περίπτωση σύρραξης, και επομένως αυξάνεται η πιθανότητα να μπει το κράτος αυτό στον πειρασμό να ξεκινήσει έναν πόλεμο. Η άνιση ανάπτυξη²¹ μεταξύ των πολιτικά κυρίαρχων συλλογικών οντοτήτων, σε συνδυασμό με τη διεθνή αναρχία δημιουργεί συνθήκες ανάπτυξης ηγεμονικών και αναθεωρητικών συμπεριφορών, γεγονός που οδηγεί σε διλημματα ασφαλείας, φαύλο κύκλο εξισορροπήσεων, ανταγωνισμούς, εξοπλισμούς και συγκρούσεις²². Η άνιση ανάπτυξη αναφέρεται σε ένα πλήθος παραγόντων και κριτηρίων: πληθυσμιακή ανάπτυξη, οικονομική μεγέθυνση, τεχνολογική ανάπτυξη, εδαφική επέκταση, στρατιωτικές ικανότητες συμπεριλαμβανομένων των ναυτικών, ιδεολογική ισχύς και διεθνής πολιτική επιρροή.

Πρέπει να σημειωθεί ότι τα αίτια του πολέμου είναι τόσο ποικίλα όσο και οι μορφές του. Παραλλάσσουν από τόπο σε τόπο, από εποχή σε εποχή κι από περίπτωση σε περίπτωση, κι έτσι η προσπάθεια να εντοπισθούν νομοτέλειες γένεσης των πολέμων, δηλαδή πάγιες αλυσίδες αιτίων και αιτιατών που να εκδηλώνονται ομοιόμορφα και ανεξαρτήτως τόπου και χρόνου, είναι πολύ δύσκολη²³. Κατά συνέπεια, άλλα αίτια πολέμου είναι²⁴: τα κατάλοιπα διασυννοριακών εχθροτήτων απόρροια του ιστορικού πολιτειακού γίνεσθαι, η αποκέντρωση δικαίου, ηθικής, δικαιοσύνης και τάξης στις «Πολιτείες», η απουσία ηθικών-δικαιικών κριτηρίων σταθεροποίησης των κυριαρχικών οριοθετήσεων της διακρατικής τάξης και το έλλειμμα επαρκούς διακυβερνητικού ελέγχου των διεθνικών φαινομένων.

Το εθνικό συμφέρον κάθε κράτους αποτελεί τη βάση λειτουργίας του διεθνούς συστήματος²⁵ και ο πόλεμος εκδηλώνεται συχνά λόγω λανθασμένων εκτιμήσεων (για την υφή της διένεξης, την ισχύ και τις προθέσεις του αντιπάλου, την κατανομή ισχύος και τις επιπτώσεις τυχόν ανισορροπίας στη συμπεριφορά των κρατών) και λανθασμένων επιλογών που στηρίζονται σ' αυτές τις εκτιμήσεις και επεμβάσεων που οξύνουν τις περιφερειακές διενέξεις²⁶.

Τα Αίτια του Πολέμου των Μεγάλων Δυνάμεων και ο Αγώνας τους για Ισχύ

Ειδικά στην περίπτωση πολέμου μεταξύ Μεγάλων Δυνάμεων, φαίνεται ότι η λογική που επικρατεί είναι διαφορετική. Αυτό που έχει τη μεγαλύτερη σημασία είναι ο αριθμός των Μεγάλων Δυνάμεων και το πόση ισχύ ελέγχει η καθεμία τους. Η ισχύς στο διεθνές σύστημα συνήθως κατανέμεται με τρεις διαφορετικούς τρόπους: διπολισμός, ισορροπημένος πολυπολισμός και μη ισορροπημένος πολυπολισμός. Η ισχύς δεν είναι απαραίτητο να

²¹ Πλατιάς Αθανάσιος, «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη», Αθήνα, Εστία, 1999, σελ. 62-63 και Ήφαιστος Παναγιώτης «Εισαγωγή στη Διεθνή Πολιτική. Ιστορία των Διεθνών Σχέσεων και οι θεωρητικές-επιχειρηματικές προσεγγίσεις κατανόησης του σύγχρονου διεθνούς συστήματος», Σημειώσεις μαθήματος με κωδικό Α2-011, Ακαδημαϊκό έτος 2009-2010, ΣΕΘΑ, σελ. 4.

²² Ήφαιστος Παναγιώτης, «Οι διεθνείς σχέσεις ως αντικείμενο επιστημονικής μελέτης στην Ελλάδα και στο εξωτερικό», Γ' Έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2004, σελ. 236-238 και Ήφαιστος Παναγιώτης, «Ο Πόλεμος και τα αίτιά του», Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2002, σελ. 172-178.

²³ Κονδύλης Παναγιώτης, «Θεωρία του Πολέμου», Δ' Έκδοση, Αθήνα, Θεμέλιο, 1999, σελ. 366.

²⁴ <http://www.ifestosedu.gr>.

²⁵ Ήφαιστος Παναγιώτης, «Ο Πόλεμος και τα αίτιά του», Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2002, σελ. 27.

²⁶ Ήφαιστος Παναγιώτης, «Ο Πόλεμος και τα αίτιά του», Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2002, σελ. 220.

WAR

GOOD
FOR
FEW

BAD
FOR
MOST

κατα-
νέμεται
ισομερώς μετα-
ξύ όλων των μεγάλων
κρατών ενός ισορροπημέ-
νου συστήματος, αν και κάτι τέ-
τοιο μπορεί όντως να συμβαίνει. Η
βασική προϋπόθεση για την ισορρο-
πία είναι να μην υπάρχει μια σημαντι-
κή διαφορά ισχύος μεταξύ των δύο
κορυφαίων κρατών. Αν μια τέτοια
διαφορά υπάρχει, τότε το σύστημα εί-
ναι μη ισορροπημένο και το υπ' αριθμόν ένα κράτος είναι ένας δυναμικός ηγεμόνας.
Ένα σύστημα που περιέχει έναν επίδοξο ηγεμόνα ονομάζεται μη ισορροπημένο, ένα
σύστημα χωρίς ένα τέτοιο κυρίαρχο κράτος, ονομάζεται ισορροπημένο. Τα διπολικά
συστήματα τείνουν να είναι τα πλέον ειρηνικά ενώ τα μη ισορροπημένα πολυπολι-
κά συστήματα είναι τα πιο επιρρεπή σε θανάσιμη σύγκρουση. Τα ισορροπημένα
πολυπολικά συστήματα βρίσκονται κάπου στη μέση. Η αδιαφιλονίκητη υπεροχή
ενός κράτους στο διεθνές σύστημα έχει σταθεροποιητικά αποτελέσματα. Αντίθε-
τα, το σύστημα αποσταθεροποιείται όταν άνισοι ρυθμοί ανάπτυξης επιτρέπουν σε
κάποιον διεκδικητή να πλησιάσει σε ισχύ το κυρίαρχο κράτος. Όσο γρηγορότερα
αυξάνει η σχετική ισχύς του διεκδικητή, τόσο μεγαλώνει η πιθανότητα πολέμου. Η

σύγκρουση των δύο ισχυρότερων κρατών του διεθνούς συστήματος συμπαρασύρει σταδιακά όλες τις μεγάλες δυνάμεις. Το αποτέλεσμα είναι ο λεγόμενος «ηγεμονικός πόλεμος»²⁷, αντικείμενο του οποίου δεν είναι τίποτα άλλο από τη διακυβέρνηση του διεθνούς συστήματος.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις πάντοτε αναζητούν ευκαιρίες να αποκτήσουν ισχύ εις βάρος των ανταγωνιστών τους, έχοντας ως τελικό σκοπό την ηγεμονία. Η οπτική αυτή γωνία δεν αφήνει χώρο για δυνάμεις που είναι υπέρ του status quo, πλην της ασυνήθιστης περίπτωσης του κράτους που έχει επιτύχει την πρωτοκαθεδρία. Οι Μεγάλες Δυνάμεις ανταγωνίζονται μεταξύ τους για ισχύ και επιδιώκουν την ηγεμονία για τους παρακάτω λόγους:

- ➔ Το διεθνές σύστημα είναι άναρχο
- ➔ Οι Μεγάλες Δυνάμεις διαθέτουν εγγενώς κάποια επιθετική στρατιωτική ικανότητα, η οποία τις καθιστά ικανές να πλήξουν και πιθανώς να καταστρέψουν η μια την άλλη
- ➔ Τα κράτη ουδέποτε μπορούν να είναι σίγουρα για τις προθέσεις των άλλων κρατών

- ➔ Η επιβίωση είναι ο πρώτιστος σκοπός των Μεγάλων Δυνάμεων
- ➔ Οι Μεγάλες Δυνάμεις είναι ορθολογικοί δρώντες. Έχουν επίγνωση του εξωτερικού περιβάλλοντός τους και σκέφτονται στρατηγικά για το πώς θα επιβιώσουν σε αυτό.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις φοβούνται η μια την άλλη και ανησυχούν μήπως επίκειται πόλεμος. Όσο πιο βαθύς είναι ο φόβος, τόσο πιο έντονος είναι ο ανταγωνισμός ασφαλείας και τόσο πιο πιθανός είναι ο πόλεμος²⁸.

Η Διάσταση του Πολέμου στις Βασικές Θεωρήσεις των Διεθνών Σχέσεων

Ο επιστημονικός κλάδος των Διεθνών Σχέσεων προήλθε ιστορικά κυρίως από τη σύνθεση δύο παλαιότερων επιστημών, της διπλωματικής ιστορίας και του διεθνούς δικαίου²⁹. Οι Διεθνείς σχέσεις εξελισσόμενες στο ρου της ιστορίας και επηρεαζόμενες από τις ανθρώπινες τάσεις και συμπεριφορές στηρίχθηκαν πάνω στις παραπάνω θεωρίες και το διεθνές δίκαιο και είχαν πεδία εφαρμογής τις διακρατικές σχέσεις, την εξωτερική πολιτική και τη διπλωματία.

Η μελέτη του πολέμου στο πλαίσιο των Διεθνών σχέσεων αποσκοπεί στην αποφυγή, τον περιορισμό και αν είναι δυνατόν την κατάργησή του.

Η ανάλυση και επίλυση των διαφορών, συγκρούσεων, αντιπαραθέσεων και πολέμων παρουσιάζεται διαφορετικά από κάθε θεώρηση των διεθνών σχέσεων.

²⁷ Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, «Το Μέλλον του Πολέμου», Αεροπορική Επιθεώρηση, Τεύχος 69, Ιανουάριος 2003, σελ. 36-40.

²⁸ Mearsheimer John J, «Η τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων», Μετάφραση Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Επιστημονική Επιμέλεια Παναγιώτης Ήφαιστος-Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγικό Σημείωμα Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, Επιστημονικό Ευρετήριο Παναγιώτης Ήφαιστος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα-W.W.Norton & Company, 2006, σελ. 77-83.

²⁹ Mearsheimer John J, «Η τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων», Μετάφραση Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Επιστημονική Επιμέλεια Παναγιώτης Ήφαιστος-Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγικό Σημείωμα Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, Επιστημονικό Ευρετήριο Παναγιώτης Ήφαιστος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα-W.W.Norton & Company, 2006, σελ. 23-65.

Σύμφωνα με τον ρεαλισμό η θεμελιώδης αιτία πολέμου μεταξύ των κρατών και των αλλαγών στα διεθνή συστήματα είναι η άνιση μεγέθυνση της ισχύος ανάμεσα στα κράτη³⁰. Ο ρεαλισμός βλέπει τη σύγκρουση ως αναπόφευκτη, ως προϊόν των ανθρωπίνων ελαττωμάτων, των τάσεων για προαγωγή των ατομικών συμφερόντων, αλλά και σαν αποτέλεσμα του άναρχου διεθνούς συστήματος, μέσα στο οποίο τα κράτη επιδιώκουν την ισχύ. Επίσης η υπέρμετρη ισχυροποίηση ενός αντιπάλου σε σχέση με τον άλλο και οι διαφορές των εθνικών συμφερόντων καθιστούν τις αρμονικές σχέσεις στη διεθνή κοινωνία βραχύβιες και ουσιαστικά ανέφικτες. Η απάντηση του ρεαλισμού στην αντιμετώπιση και επίλυση των συγκρούσεων είναι ότι ο πόλεμος μπορεί να αποφευχθεί κατά κύριο λόγο με την ισχύ, δηλαδή με την αποτροπή του αντιπάλου. Σε περίπτωση όμως που δεν επιτευχθεί αποτροπή του αντιπάλου, η ειρηνική επίλυση είναι νοητή μόνο από θέση ισχύος. Επιτυγχάνεται κυρίως με την επιβολή, χειραγώγηση ή εξαπάτηση του αντιπάλου και σχεδόν πάντα επικρατεί ο ισχυρότερος. Ο ασθενέστερος θα πρέπει να επιδιώξει ισορροπία ισχύος ή την αξιόπιστη αποτροπή, αν θέλει η ειρηνική διαπραγμάτευση να μην αποβεί εις βάρος του. Επίσης, ο περιορισμός των συγκρούσεων μπορεί να επιτευχθεί με την αμοιβαία αυτοσυγκράτηση των Μεγάλων Δυνάμεων. Η αυτοσυγκράτηση και η αμοιβαία ανοχή από τις Μεγάλες Δυνάμεις είναι οι βασικές προϋποθέσεις, για την αποτελεσματική λειτουργία του συστήματος ισορροπίας δυνάμεων. Οι δυο υπερδυνάμεις κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου φαίνεται ότι ενήργησαν σύμφωνα με τα παραπάνω, προκειμένου να αποφύγουν τον μεταξύ τους πόλεμο.

Ο ιδεαλισμός αντίθετα, βλέπει τον πόλεμο ως το προϊόν επιθετικών και εγκληματικών ηγετών, αλλά και ως συνέπεια της ανεπάρκειας των παγκόσμιων θεσμών. Αυτό που χρειαζόμαστε για την αποφυγή του πολέμου είναι οι αποτελεσματικοί διεθνείς οργανισμοί, που θα είναι ικανοί να αποθαρρύνουν τις φιλοπόλεμες τάσεις, προβλέποντας και επιβάλλοντας διαδικασίες για την ειρηνική και τη δίκαιη διευθέτηση των διενέξεων. Η στάση του ιδεαλιστή απέναντι σε μια διένεξη είναι εκ προοιμίου ουδέτερη, με εξαίρεση πρόδηλων περιπτώσεων αδικίας. Δεν είναι ούτε με τον ισχυρό ούτε με τον αδύνατο. Κατά βάση, προσπαθεί να αναλύσει μια διένεξη και να κατανοήσει τις θέσεις της κάθε πλευράς. Η βιώσιμη λύση σύμφωνα με τον ιδεαλισμό δεν επέρχεται με υπερφαλάγγιση ή εκμηδένιση του ενός από τον άλλο, αλλά με απευθείας διαπραγματεύσεις ή με διαμεσολαβήσεις μεταξύ των κύριων πρωταγωνιστών. Για να επέλθει καθολική ειρήνη, πρέπει η λύση να ικανοποιεί τις ουσιαστικές ανάγκες και των δύο πλευρών και να μην αποτελεί προϊόν επιβολής και εξαπάτησης. Σαν κριτική στη ρητορική του ιδεαλισμού για τον πόλεμο θα πρέπει να αναφερθεί πως στην πράξη το πιο διαδεδομένο μέχρι σήμερα και αποτελεσματικό αντίδοτο, είναι η ίδια η ικανότητα διεξαγωγής πολέμου³¹.

Ο μαρξισμός τοποθετείται αντίθετα και στις δυο πλευρές του ρεαλιστικού αλλά και του ιδεαλιστικού φάσματος, με την έννοια ότι οι μαρξιστές θεωρούν τον πόλε-

³⁰ Gilpin Robert, «Πόλεμος και αλλαγή στην παγκόσμια πολιτική», Μετάφραση Κωνσταντίνος Κολλιόπουλος, Επιστημονική Επιμέλεια-Ευρετήριο επιστημονικών όρων, εννοιών και ονομάτων Παναγιώτης Ήφαιστος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα-Cabridge University Press, 2004, σελ. 166-168.

³¹ Κουσκουβέλης Ι. Ηλίας, «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις», Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2005, σελ. 324.

μο ως αναπόφευκτο σε ένα σύστημα όπου κυριαρχούν τα καπιταλιστικά κράτη.

Οι Στρατηγικές Επιβίωσης

Προκειμένου να εξεταστεί το πώς οι Μεγάλες Δυνάμεις προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν το μερίδιό τους επί της παγκόσμιας ισχύος θα παρουσιαστούν οι συγκεκριμένοι σκοποί που επιδιώκουν τα κράτη κατά τον ανταγωνισμό τους για ισχύ και θα αναλυθούν οι διάφορες στρατηγικές που χρησιμοποιούν τα κράτη προκειμένου να μεταβάλουν την ισορροπία ισχύος προς όφελός τους ή προκειμένου να εμποδίσουν άλλα κράτη να την ανατρέψουν εις βάρος τους³².

Οι Μεγάλες Δυνάμεις επικεντρώνονται στην επίτευξη τεσσάρων βασικών αντικειμενικών σκοπών:

Πρώτον, επιδιώκουν περιφερειακή ηγεμονία. Παρ' ότι ένα κράτος θα μεγιστοποιούσε την ασφάλειά του αν κυριαρχούσε σε ολόκληρο τον κόσμο, η πλανητική ηγεμονία δεν είναι πραγματοποιήσιμη, πλην της απίθανης περίπτωσης του να αποκτήσει κάποιο κράτος πυρηνική υπεροχή έναντι των αντιπάλων του.

Δεύτερον, αποσκοπούν στο να μεγιστοποιήσουν την ποσότητα του παγκόσμιου πλούτου την οποία ελέγχουν. Τα κράτη νοιάζονται για τον σχετικό πλούτο διότι η οικονομική δύναμη είναι το θεμέλιο της στρατιωτικής δύναμης. Με πρακτικούς όρους, αυτό σημαίνει ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις δίνουν μεγάλη σημασία στο να έχουν μια ισχυρή και δυναμική οικονομία, όχι μόνο επειδή κατ' αυτόν τον τρόπο αυξάνεται η γενική ευημερία, αλλά και γιατί κάτι τέτοιο αποτελεί έναν αξιόπιστο τρόπο απόκτησης στρατιωτικού πλεονεκτήματος έναντι των αντιπάλων.

Τρίτον, αποσκοπούν στο να έχουν κυρίαρχη θέση στην ισορροπία χερσαίας ισχύος, καθώς αυτός είναι ο καλύτερος τρόπος για να μεγιστοποιήσουν το μερίδιό τους επί της παγκόσμιας στρατιωτικής δύναμης. Στην πράξη, αυτό σημαίνει ότι τα κράτη οικοδομούν ισχυρούς στρατούς καθώς και αεροπορικές και ναυτικές δυνάμεις που υποστηρίζουν τις χερσαίες αυτές δυνάμεις. Όμως, οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν αφιερώνουν όλα τα αμυντικά τους κονδύλια στη χερσαία ισχύ.

Τέταρτον, επιδιώκουν πυρηνική υπεροχή έναντι των αντιπάλων τους. Σε μια ιδεώδη κατάσταση, ένα κράτος θα διέθετε το μοναδικό πυρηνικό οπλοστάσιο στον κόσμο, γεγονός που θα του έδινε τη δυνατότητα να καταστρέψει τους αντιπάλους του χωρίς φόβο αντιποίνων³³.

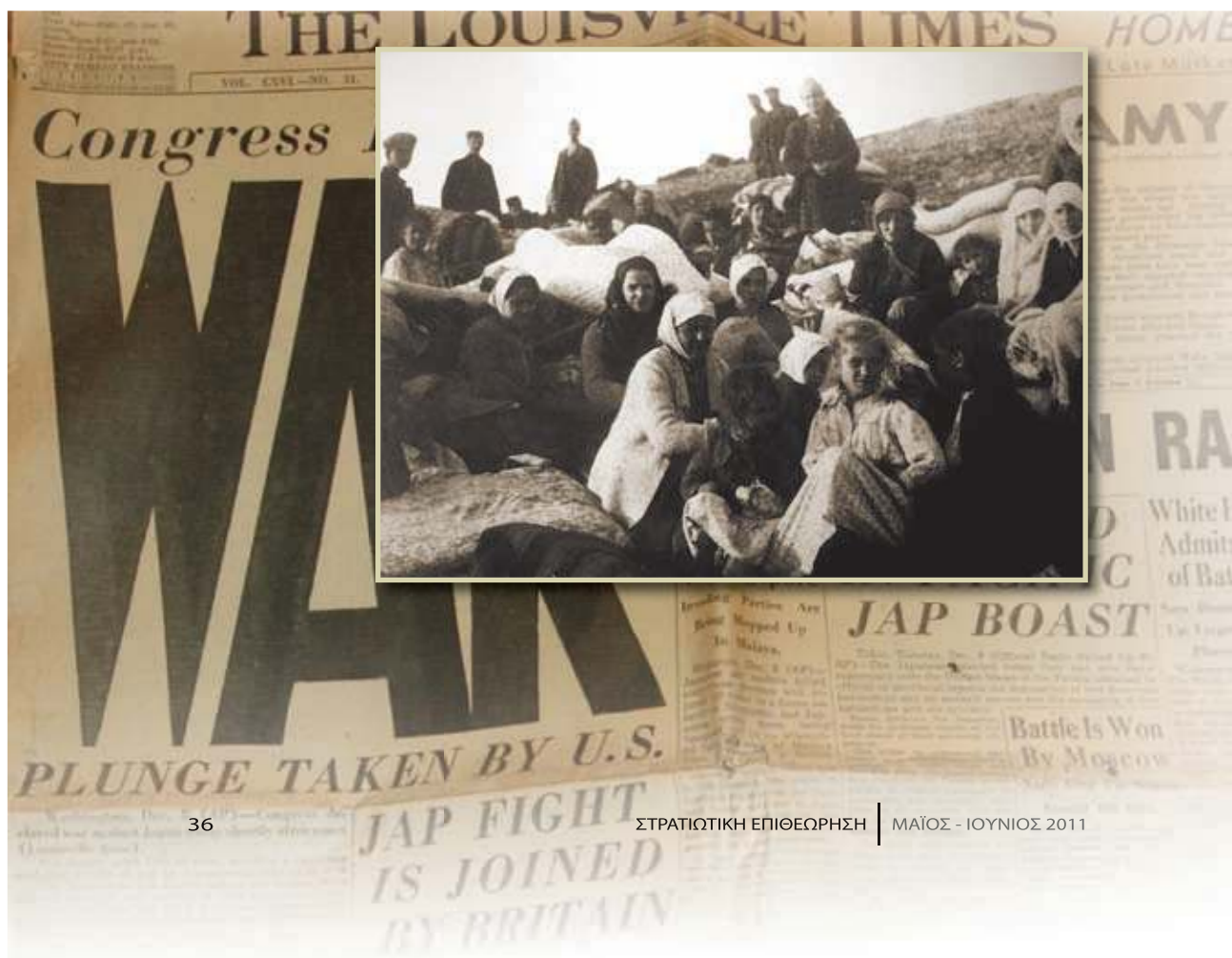
Ο πόλεμος είναι η κυριότερη στρατηγική που χρησιμοποιούν τα κράτη για να αποκτήσουν σχετική ισχύ, αλλά συνεπάγεται θάνατο και καταστροφή. Ο εκβιασμός είναι μια ελκυστικότερη εναλλακτική επιλογή, διότι βασίζεται στην απειλή για χρήση βίας και όχι στη χρήση βίας προκειμένου να επιφέρει αποτελέσματα.

³² Mearsheimer John J, «*Η τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*», Μετάφραση Κωνσταντίνος Κολλιόπουλος, Επιστημονική Επιμέλεια Παναγιώτης Ήφαιστος-Ηλίας Κουσκοβέλης, Εισαγωγικό Σημείωμα Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, Επιστημονικό Ευρετήριο Παναγιώτης Ήφαιστος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα-W.W.Norton & Company, 2006, σελ. 290-295.

³³ Mearsheimer John J, «*Η τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*», Μετάφραση Κωνσταντίνος Κολλιόπουλος, Επιστημονική Επιμέλεια Παναγιώτης Ήφαιστος-Ηλίας Κουσκοβέλης, Εισαγωγικό Σημείωμα Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, Επιστημονικό Ευρετήριο Παναγιώτης Ήφαιστος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα-W.W.Norton & Company, 2006, σελ. 295-306.

Μια άλλη στρατηγική για απόκτηση ισχύος είναι η πρόκληση πολέμου για κατατριβή τρίτων, σύμφωνα με την οποία ένα κράτος προσπαθεί να εξασθενήσει τους αντιπάλους του προκαλώντας ένα μακροχρόνιο και δαπανηρό πόλεμο μεταξύ τους. Όμως, και αυτό το σχέδιο είναι δύσκολο να λειτουργήσει. Μια περισσότερο υποσχόμενη παραλλαγή αυτής της στρατηγικής είναι η κατατριβή τρίτων, στην οποία ένα κράτος λαμβάνει μέτρα ώστε να εξασφαλίσει ότι οποιοσδήποτε πόλεμος, στον οποίο εμπλακεί ένας αντίπαλος, θα είναι παρατεταμένος και καταστροφικός.

Η εξισορρόπηση και η μεταφορά των βαρών είναι οι κυριότερες στρατηγικές που χρησιμοποιούν οι Μεγάλες Δυνάμεις προκειμένου να εμποδίσουν τους αντιπάλους να ανατρέψουν την ισορροπία ισχύος. Με την εξισορρόπηση, μια Μεγάλη Δύναμη αναλαμβάνει άμεσα την ευθύνη να παρεμποδίσει-αναχαίσει έναν επιτιθέμενο, να ανατρέψει την ισορροπία ισχύος. Ο αρχικός σκοπός είναι να αποτραπεί ο επιτιθέμενος, αλλά αν αυτό αποτύχει, το εξισορροπητικό κράτος θα διεξαγάγει τον επακολουθούμενο πόλεμο. Η εξισορρόπηση είναι είτε «εξωτερική» με τη δημιουργία μιας αμυντικής συμμαχίας είτε «εσωτερική» με την κινητοποίηση επιπλέον δικών τους πόρων. Η μεταφορά των βαρών είναι η κύρια εναλλακτική επιλογή μιας απειλούμενης Μεγάλης Δύναμης απέναντι στην εξισορρόπηση. Το κράτος που μεταφέρει τα βάρη, ενώ προσπαθεί να κάνει κάποιο άλλο κράτος να σηκώσει το βάρος της αποτροπής ή ακόμη και της σύγκρουσης με έναν επιτιθέμενο, το ίδιο το κράτος παραμένει θεατής. Το κράτος που

μεταφέρει τα βάρη αναγνωρίζει απόλυτα την ανάγκη να εμποδιστεί ο επιτιθέμενος να αυξήσει το μερίδιό του επί της παγκόσμιας ισχύος, αλλά προσπαθεί να αναθέσει αυτό το βαρύ έργο σε κάποιο άλλο κράτος που απειλείται από τον επιτιθέμενο.

Οι στρατηγικές του κατευνασμού και της πρόσδεσης στο άρμα του αντιπάλου δεν είναι ιδιαίτερα χρήσιμες για να αντιμετωπίσει κανείς επιτιθέμενους. Και οι δύο προβλέπουν την παραχώρηση ισχύος σε ένα αντίπαλο κράτος, γεγονός που σε ένα άναρχο σύστημα αποτελεί εγγύηση για σοβαρά προβλήματα. Η πρόσδεση στο άρμα του αντιπάλου λαμβάνει χώρα όταν ένα κράτος ενώνει τις δυνάμεις του με έναν ισχυρότερο αντίπαλο, αποδεχόμενο ότι ο πανίσχυρος νέος εταίρος του θα αποκτήσει δυσανάλογα μεγάλο μερίδιο των λαφύρων που κατακτούν από κοινού. Με άλλα λόγια, η κατανομή ισχύος θα μεταβληθεί εις βάρος του κράτους που προσδένεται στο άρμα του αντιπάλου και υπέρ του ισχυρότερου κράτους. Η πρόσδεση στο άρμα του αντιπάλου είναι μια στρατηγική για τους αδυνάτους. Ο κατευνασμός είναι μια πιο φιλόδοξη στρατηγική. Με τον κατευνασμό, ένα απειλούμενο κράτος προβαίνει σε παραχωρήσεις προς έναν επιτιθέμενο, οι οποίες μεταβάλλουν την ισορροπία ισχύος υπέρ του τελευταίου. Ο κατευνάζων, συνήθως, συναινεί στην παραχώρηση του συνόλου ή ενός τμήματος του εδάφους ενός τρίτου κράτους στον ισχυρό εχθρό του. Ο κατευνάζων αποσκοπεί στο να τροποποιήσει τη συμπεριφορά του επιτιθέμενου παραχωρώντας του ισχύ, ελπίζοντας έτσι ότι η χειρονομία αυτή θα κάνει τον επιτιθέμενο να αισθάνεται πιο ασφαλής, με αποτέλεσμα να μειωθεί ή και να εξαλειφθεί το κίνητρο της επιθετικότητάς του. Αλλά όπως αποδείχτηκε, ο κατευνασμός μιας ηγεμονικής-επιθετικής δύναμης δεν οδηγεί σε ειρήνη αλλά σε ενθάρρυνσή της, με αποτέλεσμα διεθνείς αλλαγές χωρίς πόλεμο, ο οποίος τελικά ούτως ή άλλως ξεσπά αν οι δυνάμεις υπέρ του status quo δεν αποδεχτούν την αναμενόμενη συνέχιση των αναθεωρητικών στάσεων³⁴ (πχ ο κατευνασμός της Γερμανίας το 1938 με τη συμφωνία του Μονάχου).

Η Αποτρεπτική Στρατηγική

Η αποτροπή είναι στρατηγική της εκμετάλλευσης δύναμης με την απειλή της χρήσης της ως διαπραγματευτικό μέσο. Στην πράξη δεν έχει καμία σχέση με την εφαρμογή δύναμης.

Η αποτροπή στην πρωτόγονη ίσως μορφή της, αναφέρεται στην απειλή ανταπόδοσης της βίας, αποσκοπώντας στο να εμποδίσει κάποιον άλλον να χρησιμοποιήσει βία πρώτος. Όταν λοιπόν η νίκη μιας πλευράς είναι εφικτή αλλά η αδύναμη πλευρά έχει επαρκή ισχύ για να επιβάλλει δυσανάλογα μεγάλο κόστος στη δυνατή, τότε είναι ορθολογική συμπεριφορά για τους ισχυρούς να αποφύγουν τον πόλεμο και να μην εκμεταλλευτούν την ισχύ τους. Η αποτροπή έχει πάντα ως στόχο να αποθαρρύνει την επιθετικότητα του αντιπάλου. Είναι επιλογή ειρήνης αλλά δεν είναι επιλογή υποταγής ή παθητικότητας. Η αποτρεπτική απειλή είναι αποτελεσματική όταν προκαλούνται υπολογισμοί κόστους-οφέλους στον αντίπαλο, οι οποίοι τον πείθουν να μην υλοποιήσει τις προθέσεις του, επειδή το αναμενόμενο από αυτόν όφελος θα είναι μικρότερο του πιθανού κόστους. Επειδή σχεδόν πάντοτε οι πόροι ενός κράτους

³⁴ Ηφαιστος Παναγιώτης, «Οι διεθνείς σχέσεις ως αντικείμενο επιστημονικής μελέτης στην Ελλάδα και στο εξωτερικό», Γ΄ Έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2004, σελ. 285-287.

είναι περιορισμένοι, επιτυχής αποτρεπτική στρατηγική είναι αυτή που με τα δεδομένα μέσα που διαθέτει ένα κράτος, μεγιστοποιεί τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Επιπλέον, επιτυχής είναι η αποτροπή, όπως μας διδάσκει ο Ψυχρός Πόλεμος, όταν κανείς δεν θα τολμήσει να κάνει το πρώτο χτύπημα, όταν και τα δύο μέρη είναι πεπεισμένα ότι δεν θα αποφύγουν αντεπιθετικά χτυπήματα ή γενική σύρραξη.

Βέβαια, στη θεωρία αποτροπής οι μεγαλύτεροι κίνδυνοι εμφανίζονται όταν ο «επιτιθέμενος» πιστεύει ότι οι δυνάμεις που υποστηρίζουν το status quo είναι αδύναμες σε ικανότητες. Αυτό οδηγεί τον «επιτιθέμενο» να δοκιμάσει τους αντιπάλους του με ένα θέμα ήσσονος σημασίας. Αν η χώρα που υποστηρίζει το status quo υποχωρήσει, τότε μακροπρόθεσμα ο επιτιθέμενος ενθαρρύνεται να επανέλθει με περισσότερες απαιτήσεις, με αποτέλεσμα η επιλογή να είναι μεταξύ της συνέχισης της υποχώρησης, θυσιάζοντας έτσι βασικές αξίες ή να πολεμήσει. Για να αποφύγει τέτοιες καταστροφικές καταστάσεις ένα κράτος θα πρέπει να επιδεικνύει την πρόθεσή του και την ικανότητά του να διαχειριστεί έναν πόλεμο. Η έννοια της αποτροπής στηρίζεται κυρίως στην αξιοπιστία. Η αξιοπιστία της αποτρεπτικής στρατηγικής αποτελεί «ιερό σκοπό» επειδή διασφαλίζει τη συλλογική ελευθερία ενός κράτους και τη διεθνή ειρήνη και σταθερότητα και επειδή διαχειρίζεται τη σχέση υποχρεώσεων και δικαιωμάτων σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα. Έλλειμμα αξιοπιστίας στρατηγικής σημαίνει έλλειμμα αποτρεπτικής ισχύος, έλλειμμα συλλογικής ελευθερίας και έλλειμμα ορθολογισμού για τα εκατέρωθεν συμφέροντα στις διακρατικές σχέσεις.

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Καθίσταται ο πόλεμος παρωχημένος;

Εξήντα πέντε χρόνια έχουν περάσει από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Κατά το χρονικό αυτό διάστημα, δεν έχει σημειωθεί σχεδόν καμία μεγάλης κλίμακας πολεμική σύρραξη μεταξύ Μεγάλων Δυνάμεων, με την εξαίρεση της σύγκρουσης Ηνωμένων Πολιτειών-Κίνας κατά τον Πόλεμο της Κορέας (1950-1953). Επιπλέον, υπάρχουν στις μέρες μας εκτεταμένες περιοχές (Β. Αμερική-Δ. Ευρώπη) στις οποίες το ενδεχόμενο του πολέμου έχει ουσιαστικά εκλείψει για το προβλεπτό μέλλον. Όλα αυτά έχουν ωθήσει ορισμένους αναλυτές να υποστηρίξουν ότι ο πόλεμος ως φαινόμενο καθίσταται παρωχημένος. Σύμφωνα με αυτούς, ο πόλεμος δεν είναι τίποτα περισσότερο από μια κοινωνική συμπεριφορά. Ως τέτοια, υπόκειται σε αλλαγή: μπορεί κάλλιστα να καταστεί απαρχαιωμένη και να περιπέσει σε αχρηστία.

Στο επιχείρημα αυτό μπορούν να διατυπωθούν δύο ενστάσεις, μία θεωρητικού χαρακτήρα και μία εμπειρικού. Η πρώτη ένσταση στηρίζεται στην προηγηθείσα ανάλυση των αιτιών του πολέμου. Είναι μάλλον προφανές ότι, με βάση την ανάλυση αυτή, το φαινόμενο του πολέμου κάθε άλλο παρά παρωχημένο είναι. Η ανθρώπινη προδιάθεση για πόλεμο ουδόλως έχει μεταβληθεί και τα συστημικά αίτια του πολέμου εξακολουθούν να υφίστανται. Αποτελεσματική ρύθμιση στο επίπεδο του διεθνούς συστήματος δεν έχει βρεθεί, ενώ η ανισορροπία ισχύος και

η άνιση ανάπτυξη συνεχίζουν να παρέχουν στα κράτη και τις άλλες οντότητες που δραστηριοποιούνται στο διεθνή χώρο ισχυρά κίνητρα για προσφυγή σε πόλεμο, προκειμένου να προωθήσουν αυτά που έχουν ορίσει ως συμφέροντα τους.

Η δεύτερη, εμπειρικού χαρακτήρα ένσταση στο επιχείρημα περί απαρχαίωσης του πολέμου, συνίσταται στο ότι οι πόλεμοι κάθε άλλο παρά έχουν σταματήσει να διεξάγονται ανά τον κόσμο. Για την ακρίβεια, κατά τη δεκαετία του 1990, ο πόλεμος επανεμφανίστηκε και σε περιοχές από όπου απουσίαζε επί δεκαετίες: συρράξεις έλαβαν χώρα στην Ανατολική Ευρώπη και την πρώην Σοβιετική Ένωση, ενώ ο πόλεμος Περού-Εκουαδόρ (1995-1998) ήταν ο πρώτος διακρατικός πόλεμος μεταξύ δύο κρατών της Νοτίου Αμερικής από την εποχή του Πολέμου του Τσάκο μεταξύ Παραγουάης και Βολιβίας το 1932-1935.

Συνεπώς, το φαινόμενο του πολέμου κάθε άλλο παρά παρωχημένο καθίσταται. Όμως, είναι γεγονός ότι έχει υποστεί ορισμένες σημαντικές αλλαγές³⁵.

Αλλαγές που έχει Υποστεί ο Πόλεμος: Αίτια και Αποτελέσματα

Ο ανταγωνισμός Ηνωμένων Πολιτειών-Σοβιετικής Ένωσης μετά το 1945 περιείχε όλα τα σπέρματα ενός ηγεμονικού πολέμου³⁶. Παρόλα αυτά, ηγεμονικός πόλεμος (με την έννοια της ένοπλης σύγκρουσης των δύο ανταγωνιστών) δεν διεξήχθη. Για πρώτη ίσως φορά στα παγκόσμια χρονικά η πρωτοκαθεδρία σε ένα διεθνές σύστημα δεν κρίθηκε δια των όπλων. Αυτό συνιστά μια τεράστια διαφοροποίηση σε σχέση με το παρελθόν, και ένα σαφές δείγμα ότι κάτι έχει αλλάξει αναφορικά με το φαινόμενο του πολέμου. Επίσης, είναι γεγονός ότι στη Δυτική Ευρώπη, όχι μόνο δεν έχει λάβει χώρα διακρατικός πόλεμος τις τελευταίες δεκαετίες, αλλά η διεξαγωγή ενός τέτοιου πολέμου είναι περίπου αδιανόητη. Συνεπώς, η χρήση του πολέμου ως εργαλείου της πολιτικής έχει υποστεί ορισμένες αλλαγές, ορισμένους περιορισμούς.

Οι αλλαγές αυτές έχουν τρία αίτια: την εμφάνιση των πυρηνικών όπλων, τις μεταβολές στη δομή του διεθνούς συστήματος μετά το 1945 και το 1990 και την έκβαση των δύο Παγκοσμίων Πολέμων.

Η καταλυτική επίδραση των πυρηνικών όπλων στο φαινόμενο του πολέμου συνίσταται στο ότι πλέον ο πόλεμος έχει τρομακτικό κόστος όχι μόνο για τον ηττημένο, αλλά και για τον νικητή. Καθώς απέναντι στα πυρηνικά όπλα δεν υπάρχει άμυνα, το κόστος αυτό είναι αδύνατο να αποφευχθεί, και δεν υπάρχουν αυταπάτες επ' αυτού. Συνεπώς, το κίνητρο για καταφυγή σε πόλεμο σμικρύνεται δραματικά.

Ως προς τις συστημικές μεταβολές που έχουν επηρεάσει το φαινόμενο του πολέμου, η πρώτη από αυτές είναι ο υποβιβασμός των πάλαι ποτέ Μεγάλων Δυνάμεων της Ευρώπης σε δυνάμεις δεύτερης σειράς μετά το 1945. Η εξέλιξη αυτή έπαιξε και εξακολουθεί να παίζει καταλυτικό ρόλο στη μέχρι εξαφάνισης μείωση των διακρατικών συγκρούσεων στη Δυτική Ευρώπη. Οι Μεγάλες Δυνάμεις στο διεθνές σύστημα, επειδή ορίζουν διασταλτικά το εθνικό συμφέρον τους, εμπλέκονται

³⁵ Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, «Το Μέλλον του Πολέμου», Αεροπορική Επιθεώρηση, Τεύχος 69, Ιανουάριος 2003, σελ. 40-41.

³⁶ Ως ηγεμονικός πόλεμος ορίζεται η σύγκρουση των δύο ισχυρότερων κρατών του διεθνούς συστήματος, με αντικείμενο τη διακυβέρνηση του τελευταίου.

σε περισσότερες συγκρούσεις απ' ό,τι οι λιγότερο ισχυροί διεθνείς δρώντες και επιπλέον εμφανίζουν έντονη την τάση να συγκρούονται μεταξύ τους. Αντίθετα, τα εθνικά συμφέροντα των ασθενέστερων διεθνών δρώντων καλύπτουν συγκριτικά μικρότερο εύρος ζητημάτων και ορίζονται λιγότερο μαξιμαλιστικά. Επιπλέον, ενώ οι Μεγάλες Δυνάμεις τείνουν να εξισορροπούν η μία την άλλη, οι ασθενέστεροι διεθνείς δρώντες τείνουν να προσδένονται στο άρμα του ισχυρότερου (βλ. ΝΑΤΟ-Σύμφωνο Βαρσοβίας). Ως εκ τούτου, η έλλειψη συγκρούσεων στη σημερινή εποχή ανάμεσα στις πάλαι ποτέ Μεγάλες Δυνάμεις της Ευρώπης δεν οφείλεται στο ότι οι λαοί τους έχουν φτάσει σε ανώτερες σφαίρες πνευματικής ανάπτυξης, αλλά στο ότι οι χώρες αυτές έχουν πάψει πλέον να είναι Μεγάλες Δυνάμεις.

Η δεύτερη συστημική μεταβολή που επηρεάζει το φαινόμενο του πολέμου είναι η αδιαφιλονίκητη αμερικανική πρωτοκαθεδρία στο διεθνές σύστημα μετά το 1990, σε συνδυασμό με τους πολιτικούς στόχους της μοναδικής εναπομείνουσας υπερδύναμης. Κατά συνέπεια, η παγκόσμια αμερικανική πρωτοκαθεδρία λειτουργεί αποθαρρυντικά προς πολεμικά εγχειρήματα (*Pax Americana*).

Τέλος, η συγκεκριμένη έκβαση των δύο Παγκοσμίων Πολέμων έχει με τη σειρά της επηρεάσει το φαινόμενο του πολέμου. Στους δύο αυτούς πολέμους, το ισχυρότερο δυτικοευρωπαϊκό κράτος υπέστη δύο σοβαρότατες ήττες, από τις οποίες η πρώτη το οδήγησε σε εδαφικό ακρωτηριασμό και η δεύτερη σε εδαφικό διαμελισμό. Επιπλέον, η δεύτερη πολεμική εξόρμηση των Γερμανών συνοδεύτηκε από φοβερές φρικαλεότητες. Το αποτέλεσμα ήταν να απονομιμοποιηθεί στη συνείδηση του γερμανικού και των άλλων ευρωπαϊκών λαών τυχόν νέα προσπάθεια δια των όπλων επιβολής της γερμανικής κυριαρχίας στην Ευρώπη³⁷.

Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι ο πόλεμος μεταξύ χωρών του Βορρά έχει μάλλον εξαλειφθεί για το προβλεπτό μέλλον. Μεγάλος διακρατικός πόλεμος μπορεί να λάβει χώρα μόνο μεταξύ δυνάμεων τρίτης ή και τέταρτης διαλογής. Όμως, αυτό δεν οφείλεται στο ότι ο πόλεμος ως φαινόμενο έχει καταστεί παρωχημένος, αλλά σε έναν συνδυασμό παραγόντων στο επίπεδο του διεθνούς συστήματος³⁸.

Ο Πόλεμος στο Μέλλον (η Στρατηγική της Εκμηδένισης και η Στρατηγική της Εξουθένωσης)

Η πιο διαδεδομένη μορφή στρατηγικής είναι αυτή της εκμηδένισης που αποσκοπεί στην καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου μέσω αποφασιστικής μάχης. Στην Ευρώπη, η στρατηγική της εκμηδένισης τελειοποιήθηκε από το πρωσικό (και αργότερα γερμανικό) Γενικό Επιτελείο, υπό την ηγεσία του στρατάρχη Moltke. Οι εκστρατείες του Moltke αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα της κλαυζεβιτσιανής προσέγγισης του πολέμου. Κατ' αρχάς, ο πόλεμος χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο για την επίτευξη πολιτικών στόχων, οι οποίοι κάθε φορά καθορίζονταν από την πολιτική ηγεσία, και η διεξαγωγή τους δεν αφέθηκε ποτέ να θέσει σε κίνδυνο τους στόχους αυτούς. Επιπλέον, ο Moltke αποσκοπούσε συνειδητά στην καταστρο-

³⁷ Έτσι, το σημερινό εδαφικό status quo της Αλσατίας, του Νοτίου Τυρόλου, της Ανατολικής Πρωσίας, κ.λπ., φαίνεται γενικά περισσότερο δικαιολογημένο απ' ό,τι η αλλαγή του.

³⁸ Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, «Το Μέλλον του Πολέμου», Αεροπορική Επιθεώρηση, Τεύχος 69, Ιανουάριος 2003, σελ. 41-44.

φή των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου, οι οποίες σωστά εκτιμήθηκε ότι αποτελούσαν το κέντρο βάρους της πολεμικής προσπάθειας τόσο της Αυστρίας όσο και της Γαλλίας. Η στρατηγική της εκμηδένισης χρησιμοποιήθηκε και κατά τη διάρκεια των δύο Παγκόσμιων Πολέμων. Όμως, η καθολική κινητοποίηση των εμπολέμων έκανε πλέον αδύνατη την επικράτηση μέσω της νίκης σε μία και μοναδική μάχη, όσο μεγάλη κι αν ήταν η νίκη αυτή. Ο πόλεμος άρχισε να επεκτείνεται πέρα από τις ένοπλες δυνάμεις των αντίπαλων παρατάξεων και να αγγίζει ολόκληρο το υλικό και ηθικό δυναμικό μιας χώρας. Ως εκ τούτου, το κόστος της χρήσης στρατιωτικής ισχύος άρχισε να αυξάνεται κατακόρυφα και, αντίστροφα, η ελκυστικότητα της στρατηγικής της εκμηδένισης σταδιακά μειώθηκε.

Η διαδικασία αυτή ολοκληρώθηκε με την έλευση των πυρηνικών όπλων. Από το 1945, αν και η χρήση του πολέμου ως εργαλείου της πολιτικής δεν εξαφανίστηκε, σε μεγάλο βαθμό περιορίστηκε, ιδίως μεταξύ των πυρηνικών δυνάμεων. Με άλλα λόγια, δεν ήταν πλέον πιθανό να θεωρηθεί ο πυρηνικός πόλεμος ως μέσο επίτευξης πολιτικών στόχων, καθώς καμία πλευρά δεν μπορούσε να αποφύγει την καταστροφή. Με βάση τη σημερινή τεχνολογική εξέλιξη, αυτό σε κάποιο βαθμό ισχύει και για έναν παρατεταμένο συμβατικό πόλεμο, ειδικά μεταξύ Μεγάλων Δυνάμεων. Όλα αυτά δεν σημαίνουν με κανένα τρόπο ότι το φαινόμενο του πολέμου βρίσκεται στα πρόθυρα της εξαφάνισης. Μια ματιά στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα δείχνει ότι η χρήση ένοπλης βίας στις διεθνείς σχέσεις εξακολουθεί να παίζει εξαιρετικά σημαντικό ρόλο. Από την άλλη μεριά, μπορεί να υποστηριχθεί

πειστικά ότι η ιδέα ενός πολέμου μεταξύ Μεγάλων Δυνάμεων, τόσο σε πυρηνικό όσο και σε συμβατικό επίπεδο, είναι πλέον απαρχαιωμένη.

Έτσι οι Μεγάλες Δυνάμεις ανακάλυψαν εκ νέου τη στρατηγική της εξουθένωσης που δίνει έμφαση σε μια σειρά μέσων πέρα από τα παραδοσιακά στρατιωτικά, ενώ χρησιμοποιεί σε μεγάλο βαθμό την προξένηση οικονομικών βλαβών στον αντίπαλο. Οι ΗΠΑ, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τη Σοβιετική Ένωση κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, κατέφυγαν στη στρατηγική της εξουθένωσης με αποτέλεσμα το σοβιετικό σύστημα να μην μπορεί να αντέξει την αμερικανική πίεση και με την προσπάθεια μεταρρυθμίσεων να καταρρεύσει. Στη Βοσνία το 1995, οι ΗΠΑ χρησιμοποίησαν τη στρατηγική της εξουθένωσης εναντίον των Σέρβων: οικονομικό πόλεμο, διπλωματική απομόνωση, ενδυνάμωση τοπικών αντιπάλων και ψυχολογική πίεση προηγήθηκαν των περιορισμένων αεροπορικών πληγμάτων.

Στις επερχόμενες δεκαετίες, η χρησιμοποίηση της στρατηγικής της εξουθένωσης αναμένεται να γίνει συχνότερη. Για την ακρίβεια, καθώς το κόστος της χρήσης στρατιωτικής ισχύος αυξάνεται και η ευαισθησία των δυτικών κοινωνιών στις πολεμικές απώλειες μεγαλώνει, η επιδίωξη της νίκης είναι πλέον πιθανή κυρίως μέσω της στρατηγικής της εξουθένωσης, που διευκολύνεται από τις τεχνολογικές τάσεις³⁹.

Με αυτά τα δεδομένα, πώς αναμένεται να προσεγγίσουν τον πόλεμο οι Μεγάλες Δυνάμεις κατά τις δεκαετίες που έρχονται; Ήδη οι πολεμικές συγκρούσεις στις οποίες έχουν εμπλακεί οι Ηνωμένες Πολιτείες δείχνουν το τι πρόκειται να ακολουθήσει. Η πεμπτούσια της μελλοντικής (αλλά ήδη και της παρούσας) στρατηγικής των Μεγάλων Δυνάμεων είναι η λεγόμενη στρατηγική της εξουθένωσης. Πλέον, η έμφαση δεν δίνεται στη μεγάλη κλίμακα, «αποφασιστική» μάχη, αλλά στην πίεση στο οικονομικό (εμπάργκο, καταστροφές οικονομικών πόρων), στο διπλωματικό (διπλωματική απομόνωση, ενθάρρυνση δημιουργίας εχθρικών προς τον αντίπαλο συνασπισμών) και στο πολιτικό πεδίο (υποκίνηση εσωτερικών εξεγέρσεων, κ.λπ.). Φυσικά, η χρήση στρατιωτικής ισχύος κάθε άλλο παρά απύσχα είναι, αλλά δεν υπάρχει αμφιβολία ότι είναι μειωμένη σε σχέση με το παρελθόν.

Αυτό οφείλεται βασικά στο ότι, καθώς οι πολεμικές συγκρούσεις των Μεγάλων Δυνάμεων γίνονται πλέον με αντιπάλους τρίτης ή τέταρτης διαλογής και αφορούν στην καλύτερη περίπτωση σε ζητήματα δευτερεύουσας σημασίας για τις εν λόγω δυνάμεις - με την έννοια ότι οι αντίπαλοί τους δεν θέτουν ζωτικές απειλές για την ασφάλειά τους - καθίσταται δύσκολο να δικαιολογηθεί το κόστος αυτών των πολέμων σε έμφυχο ή και άψυχο υλικό⁴⁰. Κατά συνέπεια, βλέπει κανείς τόσο τις Ηνωμένες Πολιτείες (με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τον Πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου) όσο και τη Ρωσία (κατά τη διάρκεια του δεύτερου Πολέμου της Τσετσενίας) να καταβάλουν μεγάλες προσπάθειες προκειμένου να διατηρήσουν τις φίλιες απώλειες σε χαμηλά επίπεδα.

Η έλλειψη ζωτικής απειλής για τις Μεγάλες Δυνάμεις και η πρακτική εξάλειψη του

³⁹ Πλατιάς Αθανάσιος, «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη», Αθήνα, Εστία, 1999, σελ. 191-202.

⁴⁰ Είναι χαρακτηριστικό ότι οι απώλειες περίπου 14.000 ανδρών στο Αφγανιστάν υποχρέωσαν τους Σοβιετικούς - οι οποίοι παραδοσιακά έδειχναν αδιαφορία προς τις ανθρώπινες απώλειες στις στρατιωτικές επιχειρήσεις - να αποχωρήσουν από τη χώρα το 1989, ενώ για να αποχωρήσουν οι Αμερικανοί από τη Σομαλία το 1993- 1994, χρειάστηκαν μόλις 18 νεκροί.

μεγάλου διακρατικού πολέμου αντανακλάται και στην παγκόσμια τάση για μείωση του μεγέθους των ενόπλων δυνάμεων, σε σχέση με την περίοδο πριν το 1945⁴¹. Το αποτέλεσμα αυτής της τάσης είναι ότι, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στις μέρες μας οπλικά συστήματα όπως οι ωκεάνιες ναυτικές δυνάμεις και τα υπερσύγχρονα βομβαρδιστικά αεροσκάφη έχουν ουσιαστικά καταλήξει να είναι κτήμα μίας μόνο χώρας, των Ηνωμένων Πολιτειών. Μολονότι η μείωση του μεγέθους των ενόπλων δυνάμεων οφείλεται εν μέρει σε τεχνολογικούς λόγους (αύξηση της ακρίβειας στόχευσης και της καταστρεπτικής ισχύος των νέων οπλικών συστημάτων, καθώς και αύξηση του κόστους τους), οι προαναφερθέντες πολιτικοί και στρατηγικοί λόγοι είναι οι κύριοι υπεύθυνοι για την τάση αυτή.

Σήμερα, οι μεγάλες συγκρούσεις διεξάγονται με το δόγμα της αεροεδαφικής μάχης, δηλαδή με σφοδρό αεροπορικό πόλεμο η εξέλιξη του οποίου θα καθορίσει και την αναγκαιότητα ή όχι για τη χρήση χερσαίων δυνάμεων. Η εποχή μας χαρακτηρίζεται από την αποφυγή σωματικής επαφής με τον εχθρό. Η συνεχής αύξηση της απόστασης από την οποία βάλλεται ο εχθρός, χωρίς παράλληλη μείωση της ακριβείας, οφείλεται στην τρομακτική βελτίωση των έξυπνων όπλων. Η υψηλή τεχνολογία, δίνοντας τη δυνατότητα καταστροφής του εχθρού από μεγάλη απόσταση και μειώνοντας έτσι τις απώλειες του κατόχου της, παρέχει στις δυτικές κυρίως κυβερνήσεις το αξιόλογο πολιτικό πλεονέκτημα ότι κατευνάζεται ως ένα βαθμό η κοινή γνώμη, η οποία κατά κανόνα είναι απρόθυμη για θυσίες σε μακρινές χώρες.

Το κεντρικό μήνυμα του ρεαλισμού ότι είναι πολύ λογικό για τα κράτη να επιδιώκουν εγωιστικά την ισχύ, δεν έχει ευρεία δημοτικότητα. Είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς έναν σύγχρονο πολιτικό ηγέτη να ζητά ανοιχτά από τον λαό να πολεμήσει και να πεθάνει προκειμένου να βελτιωθεί η ισορροπία ισχύος. Κανείς Ευρωπαίος ή Αμερικανός ηγέτης δεν έκανε κάτι τέτοιο κατά τη διάρκεια των δύο Παγκόσμιων Πολέμων ή του Ψυχρού Πολέμου⁴².

Εάν οι Μεγάλες Δυνάμεις αναμένεται κατά τις επόμενες δεκαετίες να δώσουν έμφαση στη στρατηγική της εξουθένωσης, το πρώτο πράγμα που μπορεί να ειπωθεί για τις μικρότερες χώρες είναι ότι σε γενικές γραμμές αυξάνονται τα κίνητρά τους για την απόκτηση πυρηνικών όπλων ή έστω την καλλιέργεια πυρηνικής επιλογής. Μολονότι, όπως κατέδειξε και ο Ψυχρός Πόλεμος, τα πυρηνικά όπλα δεν εξαλείφουν τις λοιπές ανισότητες ισχύος μεταξύ των διαφόρων κρατών, παρά ταύτα αποτρέπουν τυχόν μεγάλης κλίμακας στρατιωτική επίθεση εναντίον των κατόχων τους.

Ένα πανάρχαιο είδος πολέμου που έχει μείνει ανεπηρέαστο από τις αλλαγές που έχει υποστεί το φαινόμενο του πολέμου, είναι ο ανταρτοπόλεμος. Οι λεγόμενες «συγκρούσεις χαμηλής έντασης» εξακολουθούν να διεξάγονται κανονικότερα σε ολόκληρο σχεδόν τον κόσμο. Για την ακρίβεια, αποτελούν την πλειοψηφία των ένοπλων συρράξεων αυτή τη στιγμή. Γενικά, ο ανταρτοπόλεμος εξακολουθεί να βρίσκεται μαζί

⁴¹ Είναι χαρακτηριστικό ότι η τάση αυτή επηρεάζει ακόμη και χώρες όπως η Ρωσία και η Κίνα, οι οποίες παραδοσιακά έδιναν έμφαση στην αριθμητική υπεροχή σε άνδρες και οπλικά συστήματα.

⁴² Mearsheimer John J, «*Η τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*», Μετάφραση Κωνσταντίνος Κολλιόπουλος, Επιστημονική Επιμέλεια Παναγιώτης Ήφαιστος-Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγικό Σημείωμα Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, Επιστημονικό Ευρετήριο Παναγιώτης Ήφαιστος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα-W.W.Norton & Company, 2006, σελ. 65.

μας, και θα συνεχίσει να το κάνει, συνδυαζόμενος με την τρομοκρατία. Ενδεχομένως μάλιστα οι σχετικά ασθενείς διεθνείς δρώντες να αυξήσουν την καταφυγή τους στον ανταρτοπόλεμο, καθώς σε συμβατικό επίπεδο οι Μεγάλες Δυνάμεις είναι καθαρά αήττητες, ενώ η σύγχρονη τεχνολογία επιτρέπει στις τελευταίες να αρθρώσουν μια στρατηγική εξουθένωσης κομμένη και ραμμένη στα μέτρα τους⁴³.

Οι Εθνοτικές Συγκρούσεις

Σήμερα, σε ολόκληρο τον πλανήτη, βρίσκονται σε εξέλιξη πολλές συγκρούσεις «μεγάλης κλίμακας» (με περισσότερους από χίλιους νεκρούς). Μάλιστα οι περισσότερες από τις σημερινές εθνοτικές συγκρούσεις έχουν αρχίσει μετά το 1989, δηλαδή μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου και τις διακηρύξεις περί «νέας παγκόσμιας τάξης». Η συντριπτική πλειονότητα αυτών των πολέμων περιέχει μια σημαντική εθνοτική διάσταση. Η εθνοτική ταυτότητα δεν είναι αυτή καθαυτή αιτία βίαιων συγκρούσεων. Συνήθως, οι περισσότερες εθνοτικές ομάδες προωθούν τα συμφέροντά τους με ειρηνικό τρόπο, μέσω υπαρχουσών πολιτικών οδών. Οι εθνοτικές συγκρούσεις, δεν προκαλούνται, τουλάχιστον άμεσα, ούτε από την ύπαρξη «προαιώνιων» αντιθέσεων ούτε από την οικονομική παρακμή ούτε από την πτώση ολοκληρωτικών καθεστώτων. Ούτε ακόμη οι βίαιες εθνοτικές αντιπαραθέσεις είναι απλώς το αποτέλεσμα «κακών ηγεσιών» ή «κακών γειτόνων». Όλοι βέβαια οι ανωτέρω παράγοντες επιδεινώνουν μια σύγκρουση, αλλά δεν μπορούν να ερμηνεύσουν γιατί οι εθνοτικές ομάδες καταφεύγουν στη βία. Τι οδηγεί, λοιπόν, τις εθνότητες στην επίλυση των διαφορών τους διά των όπλων;

Ο φόβος για το μέλλον είναι η σημαντικότερη αιτία των εθνοτικών συγκρούσεων: η εθνοτική σύγκρουση προκαλείται από «τον φόβο του μέλλοντος, βιωμένου μέσω του παρελθόντος». Ασφαλώς, η απαραίτητη προϋπόθεση της εθνοτικής βίας είναι το αδύναμο και ανίσχυρο κράτος. Καθώς η αδύναμη κεντρική εξουσία παρακμάζει, οι εθνότητες αρχίζουν να φοβούνται για την επιβίωσή τους. Αρκεί όμως ο φόβος για να προκαλέσει συγκρούσεις; Τρία διαφορετικά στρατηγικά διλήμματα μεταξύ των εθνοτικών ομάδων προκαλούν την έκρηξη της βίας: οι αποτυχίες πληροφόρησης, τα προβλήματα αξιοπιστίας δέσμευσης και τα κίνητρα για την προκαταβολική χρήση βίας (το λεγόμενο «δίλημμα ασφαλείας»). Στην πρώτη περίπτωση, οι εθνότητες, χωρίς επαρκή πληροφόρηση, αρχίζουν να μην είναι σίγουρες για τις προθέσεις των άλλων εθνοτικών ομάδων. Κατόπιν, οι επιφυλάξεις και οι υποψίες δίνουν τη θέση τους σε βεβαιότητες (θεωρίες για «συνωμοσίες» κ.τ.λ.). Το πρόβλημα της αξιοπιστίας δέσμευσης σχετίζεται με την αβεβαιότητα που χαρακτηρίζει τις δεσμεύσεις που αναλαμβάνουν μεταξύ τους οι διάφορες εθνότητες. Και εδώ οι αποτυχίες στην πληροφόρηση είναι ουσιαστικές. Πόσο αξιοπιστες μπορούν να είναι οι υποσχέσεις όταν κυριαρχεί ο φόβος;

Τέλος, το δίλημμα ασφαλείας αφορά το παράδοξο, σύμφωνα με το οποίο η προσπάθεια κάποιων ομάδας να αυξήσει τη δική της ασφάλεια προκαλεί μεγαλύτερη ανασφάλεια στις άλλες ομάδες, οι οποίες και αντιδρούν με ανάλογο τρόπο.

⁴³ Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, «Το Μέλλον του Πολέμου», Αεροπορική Επιθεώρηση, Τεύχος 69, Ιανουάριος 2003, σελ. 44-49.

Δηλαδή, η προσπάθεια για άμυνα έναντι άλλων ομάδων προκαλεί έναν φαύλο κύκλο έντασης, που οδηγεί στη βία. Στο εσωτερικό των εθνοτήτων, ορθολογικοί και ανορθολογικοί παράγοντες (όπως οι φιλοδοξίες των ηγετών και τα ιστορικά βιώματα) επιδεινώνουν τις εθνοτικές αντιθέσεις.

Οι εθνοτικές συγκρούσεις διαχέονται στο εξωτερικό, αλλά σε μάλλον περιορισμένο βαθμό. Κυρίως, πλήττουν γειτονικά κράτη, τα οποία ήδη αντιμετωπίζουν ανάλογες αντιθέσεις ή επεκτείνονται σε ομάδες που μπορούν να προσδιορίσουν την ταυτότητά τους σε σχέση με κάποια από τις εμπόλεμες εθνότητες.

Έτσι, η εθνοτική σύγκρουση δεν αποτελεί κατ' ανάγκη απόρροια της αδυναμίας της κρατικής εξουσίας, αλλά συχνά είναι το φυσικό αποτέλεσμα της προσπάθειας των κυβερνήσεων να επεκτείνουν την εξουσία τους σε ομάδες του πληθυσμού που αρνούνται να υπακούσουν στην κεντρική αρχή.

Το σύγχρονο διεθνές σύστημα θα σταθεροποιηθεί μόνο όταν εξαλειφθούν τα κύρια αίτια του πολέμου και κυρίως η άνιση ανάπτυξη και ο ηγεμονισμός. Όσον αφορά το διεθνές σύστημα, ο πόλεμος προσδιορίζεται και περιορίζεται από τις «κατακτήσεις του ανθρώπου στο επίπεδο των διεθνών σχέσεων». Οι κατακτήσεις αυτές ορίζονται ως η διακρατική ισοτιμία, η μη επέμβαση στα εσωτερικά των άλλων κρατών, η άσκηση του δικαιώματος εσωτερικής αυτοδιάθεσης κάθε κοινωνίας και η ειρηνική επίλυση των διαφορών. Οι σκοποί αυτοί συγκλίνουν ως προς ένα τουλάχιστον σημείο: τη διαφύλαξη του διακρατικού συστήματος και της κρατικής κυριαρχίας των μελών του.

Το διεθνές σύστημα στροβιλίζεται στη δίνη των αιτιών πολέμου. Η διεθνής πολιτική εμφανίζεται ως μια διαρκής διαπάλη των ισχυρών κρατών για μερίδιο της παγκόσμιας ισχύος. Σ' ένα ατερμάτιστο φαύλο κύκλο πολέμων, όποτε το κρίνουν αναγκαίο, για να κατανέμουν την ισχύ, συμμαχούν για να παρεμποδίσουν άλλες δυνάμεις να καταστούν περιφερειακοί ηγεμόνες, συνωμοτούν, μεταφέρουν βάρη σε μικρότερους συμμάχους και εφαρμόζουν ύπουλες στρατηγικές κατατριβής τρίτων.

Ο πόλεμος, είναι ένας εξαναγκασμός που χρησιμοποιεί τη βία, χωρίς να μετριάζεται καθόλου με την πρόοδο του πολιτισμού. Η βία είναι το μέσον, ενώ η επιβολή της θέλησής μας στον αντίπαλο, είναι ο σκοπός. Δεν αποτελεί πάντα μια πράξη μίσους. Τα κράτη μπορούν να κάνουν πόλεμο και χωρίς αίσθημα αντιπάθειας ή άγριου μίσους ενώ καταφεύγουν συχνά σε αυτόν λόγω «εχθρικής πρόθεσης», η οποία αποτελεί μια καθαρά πολιτική στάση.

Η ιστορική πραγματικότητα είναι αμείλικτη για τα κράτη που δεν κατάφεραν να διαγνώσουν έγκαιρα και ορθά τις τάσεις και τους συσχετισμούς ισχύος που κάθε φορά επικρατούσαν, καθώς αυτά υπέστησαν σημαντικά ως και συντριπτικά πλήγματα στα εθνικά τους συμφέροντα. Είναι, λοιπόν,

μια πραγματικότητα που δεν μπορούμε να αγνοήσουμε, ότι τα μεγαλύτερα και ισχυρότερα κράτη κατορθώνουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, να επιβάλουν την άποψή τους και να εξυπηρετούν τα συμφέροντά τους, που κατά βάση ορίζονται διασταλτικά, εις βάρος των πιο αδύναμων. Εκείνο που επιχειρούν να εξασφαλίσουν οι κανόνες του Διεθνούς Δικαίου και των διεθνών συμφωνιών, είναι να περιορίσουν την αυθαιρεσία των ισχυρών και να καθιερώσουν ένα κώδικα συμπεριφοράς στις διεθνείς σχέσεις, δίχως όμως να υπάρχει ουσιαστική και γενικώς αποδεκτή, διαδικασία επιβολής προς όλους τους εμπλεκόμενους είτε με την πειθώ, είτε με τον καταναγκασμό.

Για το αν ο πόλεμος αποτελεί αναγκαίο παράγοντα στην εξέλιξη της ανθρωπότητας μπορεί να υπάρξουν διαφωνίες, αλλά ένα γεγονός που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί είναι ότι ξεκινώντας από τα αρχαιότερα στοιχεία που έχουμε για τον άνθρωπο και φτάνοντας μέχρι τη σύγχρονη εποχή ο πόλεμος ήταν η κυρίαρχη ενασχόλησή του. Όσο περισσότερο μελετάμε την ιστορία του πολέμου, τόσο περισσότερο θα είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε τον ίδιο τον πόλεμο. Καθώς μάλιστα ο πόλεμος είναι πλέον ο κυρίαρχος παράγοντας, αν δεν τον κατανοήσουμε, δεν μπορούμε να ελπίζουμε ότι θα ρυθμίσουμε τις ανθρωπίνες υποθέσεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσσα βιβλία

- 📖 Ήφαιστος Παναγιώτης, «Ο Πόλεμος και τα αίτιά του», Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2002.
- 📖 Ήφαιστος Παναγιώτης, «Οι διεθνείς σχέσεις ως αντικείμενο επιστημονικής μελέτης στην Ελλάδα και στο εξωτερικό», Γ' Έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2004.
- 📖 Ήφαιστος Παναγιώτης, «Κοσμοθεωρία των Εθνών», Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2009.
- 📖 Ήφαιστος Παναγιώτης «Εισαγωγή στη Διεθνή Πολιτική. Ιστορία των Διεθνών Σχέσεων και οι θεωρητικές-ερευνητικές προσεγγίσεις κατανόησης του σύγχρονου διεθνούς συστήματος», Σημειώσεις μαθήματος με κωδικό Α2-011, Ακαδημαϊκό έτος 2009-2010, ΣΕΘΑ.
- 📖 Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, «Η Υψηλή Στρατηγική της Αρχαίας Σπάρτης, 750-192 π.Χ.», Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2001.
- 📖 Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, «Κλασική Στρατηγική Σκέψη κατά Clausewitz, Sun Tzu», Σημειώσεις μαθήματος με κωδικό Β1-037, Ακαδημαϊκό έτος 2009-2010, ΣΕΘΑ.
- 📖 Κονδύλης Παναγιώτης, «Θεωρία του Πολέμου», Δ' Έκδοση, Αθήνα, Θεμέλιο, 1999.
- 📖 Κουλουμπής Θεόδωρος, «Διεθνείς Σχέσεις», Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 1995.
- 📖 Κουσκουβέλης Ι. Ηλίας, «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις», Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2005.
- 📖 Πλατιάς Αθανάσιος, «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη», Αθήνα, Εστία, 1999.

Ξενογλωσσα βιβλία (στην αγγλική ή μεταφρασμένα)

- 📖 Carr Edward H., «Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939, Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων», Δ' Έκδοση, Μετάφραση Ηρακλίας Στρούκου, Επιμέλεια-Εισαγωγικό Σημείωμα Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, Επιστημονική Επι-

- μέλεια-Ευρετήριο επιστημονικών όρων και εννοιών Παναγιώτης Ήφαιστος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2000.
- ☞ Clausewitz Karl Von, «Περί του Πολέμου», Μετάφραση Νατάσα Ξεπουλιά, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 1999.
 - ☞ Fuller J.F.C., «Οι αποφασιστικές μάχες που διαμόρφωσαν τον κόσμο», Α' και Β' Τόμος, Μετάφραση Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2009.
 - ☞ Gilpin Robert, «Πόλεμος και αλλαγή στην παγκόσμια πολιτική», Μετάφραση Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Επιστημονική Επιμέλεια-Ευρετήριο επιστημονικών όρων, εννοιών και ονομάτων Παναγιώτης Ήφαιστος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα-Cabridge University Press, 2004.
 - ☞ Habsburg Otto, Dunn Seamus, Fraser T. G., Sharp Alan, Lane Ann, Wallace W. V., Alcock Antony, Pearson Raymond, Wilson Andrew, Ward Ken, Hennessy Thomas, Gallagher A. M., «Πόλεμος, Διπλωματία και εθνοτικές συγκρούσεις στην Ευρώπη του 20^{ου} αιώνα», Μετάφραση-Επιμέλεια-Πρόλογος Μανούσος Ε. Μαραγκουδάκης, Θεσσαλονίκη, Εκδοτικός Οίκος Κυρομάνος, 2005.
 - ☞ Howard Michael, «Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία», Μετάφραση Ηρακλεία Στροϊκού, Επιστημονική Επιμέλεια Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγικό Σημείωμα Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2000.
 - ☞ Keegan John, «Η Ιστορία του Πολέμου», Μετάφραση Λάμπης Χαραλαμπίδης, Πρόλογος Νίκος Κοτζιάς, Αθήνα, Νέα Σύνορα Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, 1997.
 - ☞ Kissinger Henry, «Διπλωματία», Αθήνα, Νέα Σύνορα-Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, 1995.
 - ☞ Machiavelli Nicollo, «Ο Ηγεμόνας», Μετάφραση Ηλέκτρα Ανδρεάδη, Αθήνα, Κάκτος, 1996.
 - ☞ Mearsheimer John J, «Η τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων», Μετάφραση Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Επιστημονική Επιμέλεια Παναγιώτης Ήφαιστος-Ηλίας Κουσκουβέλης, Εισαγωγικό Σημείωμα Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, Επιστημονικό Ευρετήριο Παναγιώτης Ήφαιστος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα-W.W.Norton & Company, 2006.
 - ☞ Morgenthau Hans, «Politics Among Nations», 5th Edition, New York, Knopf, 1978.
 - ☞ Watson Adam, «Η εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας», Μετάφραση Ηρακλεία Στροϊκού, Επιστημονική Επιμέλεια Χαράλαμπος Παπασωτηρίου-Παναγιώτης Ήφαιστος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα-Taylor & Francis Group, 2006.
 - ☞ Wight Martin, «Διεθνής Θεωρία», Γ' Έκδοση, Μετάφραση Ηρακλεία Στροϊκού, Επιμέλεια-Εισαγωγικό Σημείωμα Παναγιώτης Ήφαιστος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα-Leicester University Press, 2005.
 - ☞ Zagorin Perez, «Θουκυδίδης», Μετάφραση Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Επιστημονική Επιμέλεια-Ευρετήριο επιστημονικών όρων, εννοιών και ονομάτων Παναγιώτης Ήφαιστος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα-Princeton University Press, 2006.

Περιοδικός Τύπος

- ☞ Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, «Το Μέλλον του Πολέμου», Αεροπορική Επιθεώρηση, Τεύχος 69, Ιανουάριος 2003.

Διαδίκτυο

- ☞ <http://www.ifestosedu.gr>
- ☞ <http://www.ifestos.edu.gr>

ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ Α΄

Ένας ήρωας αυτοκράτορας του Βυζαντίου

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: Υπτιγος ε.α. Γεώργιος Βασιλείου

ΤΑ ΠΡΟ ΤΗΣ ΑΝΑΡΡΗΣΕΩΣ ΧΡΟΝΙΑ

Τον Ιουστινιανό, τον ελληνικής καταγωγής Αυτοκράτορα του Βυζαντίου, ο οποίος καταγόταν από τα Σκόπια (η λέξη Σκόπια είναι παράφραση της λέξης Σκοποί και αυτή εχρησιμοποιείτο κατά τη ρωμαϊκή και Βυζαντινή εποχή) διαδέχθηκε στον θρόνο, μετά το θάνατό του (565), ο ανιψιός του Ιουστίνος Β΄ (565-778), αφού ο Ιουστινιανός και η Θεοδώρα δεν απέκτησαν παιδιά.

Όταν πέθανε ο Ιουστίνος, τον διαδέχθηκε στον θρόνο ο Τιβέριος, τον οποίο ο αυτοκράτορας είχε επιλέξει για διάδοχό του. Ο Τιβέριος πήρε το όνομα Κωνσταντίνος.

Ο διάδοχός του Μαυρίκιος από την Καππαδοκία υπέστη τις συνέπειες της σπάταλης πολιτικής του προκατόχου του.

Για να αντιμετωπίσει την έλλειψη χρημάτων, ο Μαυρίκιος αναγκάστηκε να μειώσει τους στρατιωτικούς μισθούς, γεγονός που προκάλεσε εξεγέρσεις σε αρκετούς

στρατώνες, ενώ το 599 αρνήθηκε να καταβάλει τα λύτρα που ζητούσαν οι Άβαροι για την απελευθέρωση 15.000 αιχμαλώτων, με συνέπεια να σφαγιαστούν όλοι.

Παρόλα αυτά, επέτυχε να περιορίσει τους Αβάρους στα Βαλκάνια και να ελέγξει τις περιοχές του Δούναβη, ενώ εξασφάλισε ειρήνη με τους Πέρσες.

Η μεγαλύτερη επιτυχία όμως του Μαυρίκιου σημειώθηκε στη Δύση, όπου αναδιοργάνωσε τις επαρχίες που ανήκαν στο Βυζάντιο, προκειμένου να ενισχύσει την ασφάλειά τους. Ίδρυσε, έτσι, το εξαρχάτο της Ραβέννας και το εξαρχάτο της Καρχηδόνας και στη συνέχεια περιέλαβε τις δυο αυτές επαρχίες σ' ένα πλαίσιο πολιτικής και στρατιωτικής διοίκησης, που αποτέλεσε υπόδειγμα για την εποχή και χρησιμοποιήθηκε από την αυτοκρατορία και σε άλλα ευπαθή στρατηγικά σημεία της.

Παρά τις επιτυχίες του όμως ο Μαυρίκιος ανετράπη το 602 από το στρατό, γιατί είχε εμπλακεί σε μακρούς πολέμους που κρατούσαν τους στρατιώτες πολλά χρόνια μακριά από τα σπίτια τους. Οι επαναστάτες ανέβασαν στις ασπίδες τους τον Φωκά, σημάδι ότι τον αναγνώριζαν ως αρχηγό τους. Δεν τον ανακήρυξαν όμως αυτοκράτορα. Αυτό θα το έκανε αργότερα ο Φωκάς μόνος του. Διέταξε τον Πατριάρχη να του βάλει το στέμμα στο κεφάλι σε ειδική τελετή στην Αγία Σοφία. Μετά την τελετή, έστειλε ένα εκτελεστικό απόσπασμα να βρει τον Μαυρίκιο και την οικογένειά του και να τους θανατώσει όλους. Η διαταγή εκτελέστηκε. Το απόσπασμα επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη, κομίζοντας στον Φωκά πέντε κεφάλια. Ανήκαν στον

ανατραπέντα αυτοκράτορα και στα τέσσερα από τα παιδιά του.

Ο Φωκάς αποτέλεσε κατάρα για την αυτοκρατορία. Ήταν άνθρωπος αιμοδιψής. Είχε ψυχή άγριου θηρίου. Καθιέρωσε βάρβαρες μεθόδους βασανιστηρίων, μαστιγώσεις με αλυσίδες και με ράβδους ή μαστίγια με καρφιά, με ακρωτηριασμούς και με τύφλωση θυμάτων. Ενέσπειρε πρωτοφανή τρομοκρατία στην αυτοκρατορία, που εξασθένησε την αμυντική ικανότητα της χώρας, με συνέπεια να εισβάλλουν οι Πέρσες από την Ανατολή και να απειλήσουν την πρωτεύουσα, αφού έφθασαν στην απέναντί της ασιατική ακτή¹.

Πολύ σωστά ο Norwich θα επισημάνει στο βιβλίο του η Βυζαντινή Ιστορία: Οι αυτοκράτορες του Βυζαντίου ήσαν ισαπόστολοι, κάποιοι από αυτούς τέρατα, πολλοί ήρωες. Ο Φωκάς ανήκε στους πρώτους.

Την οικτρή κατάσταση της αυτοκρατορίας ήλθε να τη σώσει ένας γενναίος στρατηγός που υπηρετούσε στην Καρχηδόνα ως έξαρχος.

Ξεκίνησε από τη βόρειο Αφρική για τη Θεσσαλονίκη, όπου ενισχύθηκε με στόλο και στρατό, με τους οποίους κατόπιν έφτασε στην Κωνσταντινούπολη, νίκησε το στόλο του Φωκά, ξεσήκωσε το λαό μέσα στην πόλη υπέρ αυτού, συνέλαβε τον αυτοκράτορα και το επιτελείο του και τους εκτέλεσε όλους με συνοπτικές διαδικασίες.

Ο λαός ανακουφίστηκε.

Επί τέλους, ο τύραννος δεν υπήρχε πια όχι μόνο για τα δικαιώματα του λαού που είχαν βάνουσα καταπατηθεί, αλλά και για την ίδια την αυτοκρατορία, που επί των ημερών του Φωκά είχε αρχίσει να αποσυντίθεται.

Οι Πέρσες είχαν φτάσει και στρατοπεδεύσει στην Χαλκηδόνα. Άλλα στρατεύματά τους απειλούσαν τις νότιες επαρχίες της αυτοκρατορίας και οι Σλάβοι και Άβαροι είχαν καταλάβει και εγκατασταθεί σε μεγάλες περιοχές των Βαλκανίων.

ΟΙ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΑΒΑΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΛΑΒΩΝ, ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Ο Ηράκλειος, 36 χρόνων, ξανθός και επιβλητικός, θα πρέπει να έμοιαζε με ημίθεο όταν βγήκε από το παλάτι, με τη νεαρή του σύζυγο να στηρίζεται στο μπράτσο του. Ωστόσο, υπήρχαν σίγουρα πολλοί ανάμεσα στους υπηκόους του που φοβούνταν ότι θα μπορούσε να είναι ο τελευταίος αυτοκράτορας του Βυζαντίου. Κανένας από τους προκατόχους του δεν είχε κληρονομήσει μια τόσο απελπιστική κατάσταση.

Ο Ηράκλειος, όμως, ικανός και δραστήριος Αυτοκράτωρ, απεδείχθη ένας υποδειγματικός -μετά τον τυρρανικό Φωκά- Κυβερνήτης.

«Ο Ηράκλειος», λέει ο Ostrogorsky, «υπήρξε ο δημιουργός του Μεσαιωνικού Βυζαντίου, του οποίου η οργάνωση είναι Ρωμαϊκή, η γλώσσα και ο πολιτισμός ελληνικός και η πίστη χριστιανική»².

Τα κατορθώματα του Ηρακλείου είναι ακόμη πιο σημαντικά λόγω του ότι

¹ Οι Αυτοκράτορες του Βυζαντίου, Τίτος Αθανασιάδης Εκδ. Απογευματινή σελ. 59-60.

² Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, Α. Α. Vasiliev, Εκδόσεις Πελεκάνος σελ. 243.

την εποχή της ανόδου του στον θρόνο, η θέση της αυτοκρατορίας ήταν εξαιρετικά επικίνδυνη. Οι Πέρσες απειλούσαν από την Ανατολή και οι Άβαροι και οι Σλάβοι από τον Βορρά, ενώ η εσωτερική κατάσταση του κράτους, μετά την άτυχη βασιλεία του Φωκά, βρισκόταν σε μια κατάσταση τελείας αναρχίας.

Ο νέος αυτοκράτορας δεν είχε ούτε χρήματα ούτε αρκετή στρατιωτική δύναμη, πράγμα που οδήγησε κατά την πρώτη περίοδο της βασιλείας του την αυτοκρατορία σε μια μεγάλη κρίση.

Το 611, οι Πέρσες επιχειρήσαν να υποτάξουν τη Συρία και κατέλαβαν την Αντιόχεια, την κυριότερη πόλη των Ανατολικών επαρχιών του Βυζαντίου. Στη συνέχεια, πολιορκήσαν τη Δαμασκό. Μόλις συμπλήρωσαν την κατάκτηση της Συρίας, βάδισαν προς την Παλαιστίνη και το 614 άρχισαν την πολιορκία της Ιερουσαλήμ, η οποία κράτησε είκοσι μέρες. Μετά, οι δυνάμεις των Περσών διέσπασαν τα τείχη και λεηλάτησαν την πόλη και κατέστρεψαν τους χριστιανικούς ναούς.

«Η εκκλησία του Αγίου Τάφου, την οποία έκτισε ο Μεγάλος Κωνσταντίνος και η Αγία Ελένη, γυμνώθηκαν από τους θησαυρούς και κατόπιν πυρπολήθηκαν, ενώ οι χριστιανοί υπέστησαν τρομερά μαρτύρια και σφαγές. Οι Ιουδαίοι της Ιερουσαλήμ ενώθηκαν με τους Πέρσες και έλαβαν μέρος στις σφαγές. Σύμφωνα με μερικές πληροφορίες, χάθηκαν 60.000 χριστιανοί. Πολλοί θησαυροί της Αγίας Πόλεως μεταφέρθηκαν στην Περσία και ένα από τα πολυτιμότερα λείψανα της χριστιανοσύνης, ο Τίμιος Σταυρός, μεταφέρθηκε στην Κτησιφώνα»³.

Η Περσική εισβολή δεν περιορίστηκε μόνο στη Συρία και την Παλαιστίνη. Μέρος του περσικού στρατού, αφού διέσχισε όλη τη Μικρά Ασία, κατέλαβε τη Χαλκηδόνα στη θάλασσα του Μαρμαρά, κοντά στον Βόσπορο και στρατοπέδευσε κοντά στη Χρυσόπολη (το σημερινό Σκουτάρι) απέναντι από την Κωνσταντινούπολη, ενώ ένα άλλο μέρος του στρατού προχωρούσε για την κατάκτηση της Αιγύπτου.

Η Αλεξάνδρεια έπεσε πιθανόν το 618 ή το 619.

Η απώλεια της Αιγύπτου υπήρξε για τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, ένα πολύ βαρύ χτύπημα, δεδομένου ότι η Αίγυπτος ήταν ο σιτοβολών της Κωνσταντινουπόλεως.

Συγχρόνως, όμως, με τις βαριές απώλειες που προκλήθηκαν στον Νότο και την Ανατολή από τους Πέρσες, παρουσιάστηκε και από τον Βορρά μια άλλη μεγάλη για τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία απειλή: οι αβαρο-σλαβικές ορδές της Βαλκανικής χερσονήσου υπό την αρχηγία του Χαγάνου των Αβάρων, οι οποίες προχώρησαν προς τα νότια λεηλατώντας και καταστρέφοντας τις νότιες επαρχίες.

Την ίδια περίπου εποχή, το Βυζάντιο έχανε τις τελευταίες του κτήσεις στην Ισπανία.

Υπερνικώντας τους δισταγμούς του ο αυτοκράτωρ απεφάσισε να πολεμήσει την Περσία.

Λόγω των οικονομικών προβλημάτων της αυτοκρατορίας, ο Ηράκλειος κα-

³ Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας Α. Α. Vasiliev σελ.243.

τέφυγε στους θησαυρούς των εκκλησιών της πρωτεύουσας και των επαρχιών και διέταξε να γίνουν με αυτούς ένας μεγάλος αριθμός χρυσών και αργυρών νομισμάτων.

Η εκτίμηση του Ηράκλειου -που απεδείχθη σωστή- ήταν ότι θα μπορούσε να απομακρύνει από βορρά την απειλή των Αβάρων στέλνοντάς τους εκλεκτούς ομήρους και ένα μεγάλο ποσό χρημάτων. Την άνοιξη του 622, ο Ηράκλειος πέρασε στη Μικρά Ασία όπου στρατολόγησε ένα μεγάλο αριθμό στρατιωτών, τους οποίους εκπαίδευσε αρκετούς μήνες. Η εκστρατεία εναντίον των Περσών, η οποία αποσκοπούσε στην ανάκτηση του Τιμίου Σταυρού και της Ιεράς Πόλεως της Ιερουσαλήμ, πήρε τη μορφή σταυροφορίας.

Τη Δευτέρα του Πάσχα του 622, επιβιβάστηκε στη ναυαρχίδα του -πρώτος Βυζαντινός αυτοκράτορας μετά το Μεγάλο Θεοδόσιο, που ηγήθηκε των δυνάμεών του στις μάχες- και έπλευσε κατά μήκος των ακτών της Ιωνίας, ως τη Ρόδο. Μετά, κατευθύνθηκε ανατολικά κατά μήκος των νότιων ακτών της Ανατολίας προς την Ισσό, όπου ο Μέγας Αλέξανδρος είχε τρέψει σε φυγή τους Πέρσες χίλια περίπου χρόνια πριν⁴.

Εκεί, πέρασε το καλοκαίρι με ένα εντατικό πρόγραμμα τακτικής εκπαίδευσης και ενισχύοντας το ηθικό των ανδρών του. Καθώς πλησίαζε το φθινόπωρο, άρχισε την προέλασή του στα βόρεια και κάπου στα ορεινά της Καππαδοκίας οι δυο στρατοί βρέθηκαν αντιμέτωποι. Ο Ηράκλειος δεν είχε ποτέ διοικήσει στρατό σε ώρα μάχης, αλλά οι Πέρσες, κάτω από την αρχηστρατηγία του

⁴ *Σύντομη Ιστορία του Βυζαντίου*, J. J. Norwich. Εκδ. Γκοβόστη σελ. 169.

Σαρβαραζά, τράπηκαν σε φυγή.

Ο Ηράκλειος επέστρεψε μετά στην Κωνσταντινούπολη, αφήνοντας το στρατό του να ξεχειμωνιάσει στον Πόντο. Αυτή τη φορά οι άνδρες του δεν διαμαρτυρήθηκαν. Ήταν στο κάτω-κάτω στρατιώτες του Σταυρού και νικητές.

Επιστρέφοντας την επόμενη άνοιξη, ο Ηράκλειος προήλασε, μέσω της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν, μέχρι το μεγαλόπρεπο ανάκτορο του Μεγάλου Βασιλιά στα Γάνζακα, που τα κατέστρεψε. Μετά, κατευθύνθηκε προς την περσική πρωτεύουσα, την Κτησιφώντα.

Όταν, όμως, τον αναχαίτισε ο Σαρβαραζάς, αποσύρθηκε για τον χειμώνα που ερχόταν στη δυτική ακτή της Κασπίας, όπου η Μαρτίνα έφερε στον κόσμο ένα παιδί.

Την 1^η Μαρτίου 625, ο αυτοκράτορας οδήγησε τους άνδρες του στην πιο μακρά και δύσκολη πορεία που είχαν επιχειρήσει ως τότε, πρώτα ανάμεσα από τους λόφους στους πρόποδες του Αραράτ και ύστερα 200 μίλια κατά μήκος του ποταμού Αρσανία, ως τη Μαρτυρόπολη και την Άμιδα που τις κατέλαβε και τις δύο.

Τελικά, βόρεια των Αδάνων, βρήκε τον περσικό στρατό να είναι παρατεταγμένος στην απέναντι όχθη του ποταμού Σάρου, έτοιμος για μάχη. Οι Βυζαντινοί παρ' όλη την κόπωση επιτέθηκαν. Η εμπροσθοφυλακή των Βυζαντινών μέσα

σε λίγα λεπτά σκόρπισε, γιατί έπεσε σε ενέδρα.

Ο Ηράκλειος εκμεταλλεύτηκε το λάθος των Περσών να τραβήξουν για λίγο την προσοχή τους από μια γέφυρα που υπήρχε. Σπιρούνισε το άλογό του ορμώντας μπροστά χωρίς να δίνει σημασία στον καταιγισμό των περσικών βελών.

Τον ακολούθησε η οπισθοφυλακή. Μόνο με το θάρρος του, ο Ηράκλειος έσωσε

την κατάσταση εκείνη την ημέρα. Ο πόλεμος όμως δεν είχε τελειώσει ακόμη.

Ο Χορσόης είχε διατάξει μαζική στρατολόγηση όλων των σωματικά ικανών ανδρών και εμπιστεύτηκε 50.000 στρατιώτες στον στρατηγό του Σαήν. Ο Σαρβαραζάς θα βιάζε προς τη Χαλκηδόνα. Ο Άβαρος Χαγάνος έσερνε ήδη τις τεράστιες πολιορκητικές μηχανές του προς την Κωνσταντινούπολη.

Ο Ηράκλειος εφάρμοσε μπροστά σ' αυτή την αρκετά δύσκολη κατάσταση το εξής σχέδιο: Μοίρασε τις δυνάμεις του στα τρία. Το πρώτο στρατιωτικό τμήμα έφυγε αμέσως για την Κωνσταντινούπολη. Το δεύτερο, κάτω από τη διοίκηση του αδερφού του Θεόδωρου, ξεκίνησε για τη Μεσοποταμία με την εντολή να συντρίψει τη στρατιά του Σαήν και να σπεύσει να βοηθήσει την Κωνσταντινούπολη, ενώ το τρίτο και μικρότερο θα έμεινε μαζί του, για να κρατήσει την Αρμενία και τον Καύκασο και τελικά να εισβάλλει στη σχετικά ανυπεράσπιστη Περσία.

Τους Χαζάρους - μια από τις κύριες φυλές του Καυκάσου - τους αντιμετώπισε με πλούσια δώρα, θαμπώνοντας τον Χαγάνο, αλλά και υποσχόμενος να του προσφέρει το χέρι της κόρης του Επιφάνειας. Ο Χαγάνος κολακευμένος πρόσφερε σε αντάλλαγμα 40.000 άνδρες. Ευτυχώς για την Επιφάνεια, πέθανε στο τέλος του χρόνου.

ΠΕΡΣΕΣ ΚΑΙ ΑΒΑΡΟΙ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

Στις 29 Ιουνίου 626, οι Πέρσες και οι Άβαροι ήταν έτοιμοι να αρχίσουν την επίθεσή τους κατά της Κωνσταντινούπολης. Οι κάτοικοι των προαστίων αναζήτησαν καταφύγιο πίσω από τις πύλες που έκλεισαν και ασφάλισαν μόλις και ο τελευταίος πέρασε μέσα.

Η από καιρό επαπειλούμενη πολιορκία άρχισε. Οι βαρβαρικές ορδές, περίπου 80.000 άνδρες, απλώθηκαν κατά μήκος των τειχών, από τον Μαρμαρά μέχρι τον Κεράτιο κόλπο. Τα τείχη υπερασπιζόταν βυζαντινό ιππικό περίπου 12.000 ανδρών που ενισχυόταν από τον πληθυσμό, που τον είχε ξεσηκώσει ο Πατριάρχης Σέργιος, προκαλώντας έξαλλο θρησκευτικό ενθουσιασμό. Σε όλη τη διάρκεια του θερμού εκείνου Ιουλίου, η πολιορκία συνεχιζόταν και ο Σέργιος καθημερινά πραγματοποιούσε λιτανείες με σύσσωμο τον κλήρο σε όλο το μήκος των τειχών, κρατώντας πάνω από το κεφάλι του μια θαυματουργή εικόνα της Παναγίας. Στις 7 Αυγούστου, απόπειρα ενός στόλου των Περσών να μεταφέρει και να αποβιβάσει στρατεύματα στην απέναντι ακτή του Βοσπόρου απέτυχε. Τα ελληνικά πλοία περικύκλωσαν τον εχθρικό στόλο. Τα πληρώματα είτε σκοτώθηκαν είτε ρίχθηκαν στη θάλασσα και πνίγηκαν. Ταυτόχρονα, σχεδόν, απέτυχε απόπειρα των Σλάβων να βγουν στην ανοιχτή θάλασσα.

Το πρωί της Παρασκευής 8 Αυγούστου, τα τελευταία αποσπάσματα εγκατέλειπαν τις θέσεις τους, αφού προηγουμένως λεηλάτησαν τις εκκλησίες και τα προάστια.

Οι πολιορκητικές μηχανές είχαν αποδειχθεί άχρηστες. Τότε μάλλον έφτασαν και οι ειδήσεις για τη νίκη του Θεόδωρου και για τη νέα συμμαχία του Ηράκλειου με τους Χαζάρους.

Ο Θεόδωρος, επικεφαλής του «*Θεοφύλακτου στρατού*», είχε αρχίσει να διασχίζει τον Βόσπορο. Καταδίωξε τους Αβάρους και τους συμμάχους τους ως τα βόρεια σύνορα της χερσονήσου του Αίμου και εγκατέστησε τμήμα στρατού υπό «στρατηγόν» στο Βελέγραδο, την παλαιά Σιγγιδόνα. Από την εποχή εκείνη, οι Άβαροι έπαυσαν να εμφανίζονται στα Βυζαντινά εδάφη και εξαφανίσθηκαν από τον ορίζοντα της αυτοκρατορίας.

Μετά την περιφανή νίκη, ο διάδοχος Κωνσταντίνος, ο Πατριάρχης Σέργιος, όλοι οι άρχοντες και ο λαός έσπευσαν στην εκκλησία των Βλαχερνών για να ευχαριστήσουν τη Θεοτόκο στην οποία απέδιδαν τη νίκη. Τότε λέγεται ότι εψάλη τμήμα του Ακάθιστου Ύμνου, το οποίο αφορά αυτή την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης. Υποστηρίζεται μάλιστα ότι γράφηκε από τον Πατριάρχη Σέργιο ή τον Γεώργιο Πισίδη⁵.

Η υμνογραφία του αποδίδεται στον Ρωμανό τον Μελωδό. Θεωρείται δε η φωνή ενός λαού, που ξεσηκώθηκε για να ευχαριστήσει την προστάτιδά του, την Παρθένο, που σε αυτή την περίπτωση αποκαλείται «*Υπέρμαχος Στρατηγός*»⁶.

Γι' αυτή τη μεγάλη νίκη, μία εξήγηση μονάχα μπορούσε να δοθεί: η αυτοκρατορία βρισκόταν κάτω από θεϊκή προστασία. Διέλυσαν το στρατόπεδό τους και την άλλη ημέρα έφυγαν.

Ο ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ ΝΙΚΑ ΤΟΥΣ ΠΕΡΣΕΣ

Στις αρχές του 627, ο Ηράκλειος αποφάσισε να βαδίσει εναντίον των ανακτόρων του ίδιου του Μεγάλου Βασιλιά. Στα τέλη του χρόνου, κοντά στα ερείπια της Νινευής, δόθηκε η μεγάλη μάχη. Διήρκησε έντεκα ώρες χωρίς διακοπή.

Στην κορύφωση της μάχης ο Ραζάτης -στρατηγός των Περσών- προκάλεσε τον Ηράκλειο σε μονομαχία.

Λέγεται ότι έκοψε το κεφάλι του στρατηγού μόνο με ένα χτύπημα. Με τη δύση του ηλίου οι Έλληνες συνειδητοποίησαν ότι ούτε ένας εχθρός δεν είχε μείνει απέναντί τους. Ακολούθησε μια συνθήκη ειρήνης σύμφωνα με την οποία οι Πέρσες παραιτήθηκαν από όλες τις περιοχές που είχαν κατακτήσει και παρέδωσαν στους Βυζαντινούς τους αιχμαλώτους μαζί με τον Τίμιο Σταυρό και τα άλλα κειμήλια.

Στις 14 Σεπτεμβρίου του 628, ο Ηράκλειος μπήκε θριαμβευτικά στην Κωνσταντινούπολη. Μπροστά του ήταν ο Τίμιος Σταυρός, πίσω του τέσσερις ελέφαντες -οι πρώτοι που έβλεπε ποτέ η βασιλεύουσα. Παρόλο που ο Ηράκλειος ήταν περίπου 55 χρονών, έδειχνε γέρος και άρρωστος. Όμως, αν είχε καταπονήσει τον εαυτό του, το είχε κάνει για έναν υπέρτατο σκοπό: για να υπηρετήσει την αυτοκρατορία. Χάρη σ' αυτόν, η Περσία δεν θα απειλούσε ποτέ πια το Βυζάντιο.

Ο θρύλος του επέζησε για πολύ ανάμεσα στους πληθυσμούς των περιοχών που γνώρισαν τα κατορθώματά του, όπως μαρτυρούν δυτικά και τουρκικά κεί-

⁵ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος Ζ', Εκδοτική Αθηνών, σελ. 238.

⁶ Η πολιτική ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ, σελ.26.

μενα της εποχής των σταυροφοριών⁷. Η πομπή κατευθύνθηκε προς την Αγία Σοφία, για να υψωθεί θριαμβευτικά ο Τίμιος Σταυρός και να στηθεί μπροστά στην Αγία Τράπεζα.

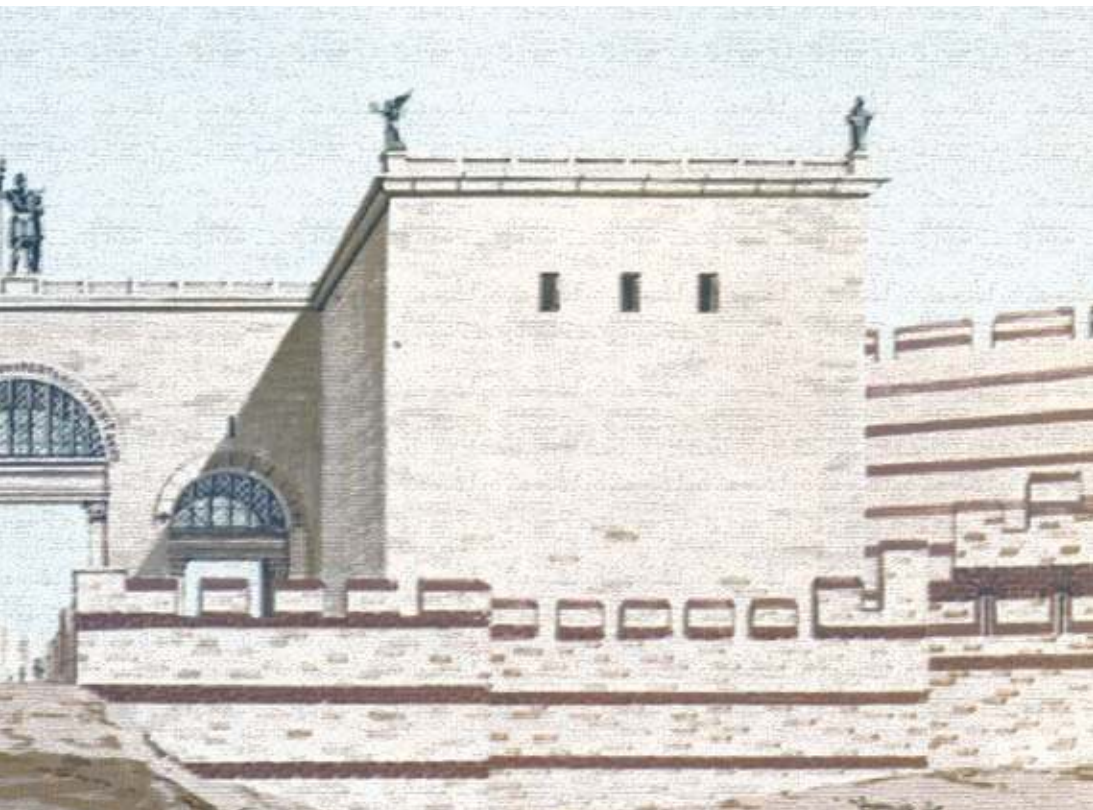
Ήταν ίσως η πιο συγκινητική στιγμή στην ιστορία της Αγίας Σοφίας και πολλοί το είδαν αυτό ως ένδειξη του ότι μια νέα εποχή άρχιζε.

Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜ ΚΑΙ Ο ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ

Η νέα εποχή -ελπίδα των Βυζαντινών- δεν άρχισε. Έξι χρόνια πριν, τον Σεπτέμβριο του 622, τη χρονιά που ο Ηράκλειος είχε ξεκινήσει την εκστρατεία κατά των Περσών, ο προφήτης Μωάμεθ είχε μεταβεί κρυφά από την εχθρική Μέκκα στη φιλική Μεδίνα, εγκαινιάζοντας έτσι τη μουσουλμανική εποχή.

Και ακριβώς πέντε χρόνια αργότερα το 633, οι στρατιές του Ισλάμ θα άρχιζαν την προέλασή τους που θα τις έφερνε, σε έναν μόνον αιώνα, μόλις 150 μίλια έξω από το Παρίσι και στις ίδιες τις πύλες της Κωνσταντινούπολης. Το 633, οι στρατιές του Ισλάμ ξεχύθηκαν από την Αραβία. Ύστερα από τρία χρόνια, είχαν καταλάβει τη Δαμασκό. Ύστερα από πέντε, τα Ιεροσόλυμα. Ύστερα από έξι, ολόκληρη τη Συρία και μέσα σε μια δεκαετία, την Αίγυπτο

⁷ Η πολιτική ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ο.π. σελ. 27.

και την Αρμενία.

Μέσα σε είκοσι χρόνια, είχαν καταλάβει την περσική αυτοκρατορία, μέσα σε τριάντα, το Αφγανιστάν.

Το 711, αφού κατάλαβαν όλες τις ακτές της βόρειας Αφρικής, εισέβαλαν στην Ισπανία. Γύρω στο 732, μέσα σε λιγότερο από έναν αιώνα από τότε που άρχισε η εξόρμηση από την άγονη πατρίδα τους, είχαν διασχίσει τα Πυρηναία και προχωρούσαν βόρεια προς τις όχθες του Λίγηρα, όπου τελικά συνάντησαν αντίσταση.

Η αραβική εισβολή στη Συρία, το 634, βρήκε τον Ηράκλειο να έχει γυρίσει από την Ανατολή. Την άνοιξη του 629, συνοδευόμενος από την Μαρτίνα και τον μεγαλύτερο γιο Κωνσταντίνο, ξεκίνησε για την Παλαιστίνη. Έπρεπε να επιστρέψει τον Τίμιο Σταυρό. Ακολούθησε την οδό των Παθών, στην αναδομημένη εκκλησία του Παναγίου Τάφου. Ο Πατριάρχης τον περίμενε για να τον παραλάβει.

Τα επόμενα επτά χρόνια, ο αυτοκράτορας έμεινε στις ανατολικές επαρχίες, βελτιώνοντας τη διοικητική μηχανή.

Στο μεταξύ, οι στρατιές του προφήτη είχαν κατακλύσει τη Συρία και το Φεβρουάριο του 638 ο Χαλίφης Ομάρ κάλπαζε μέσα στην Ιερή Πόλη πάνω σε μια κατάλευκη καμήλα.

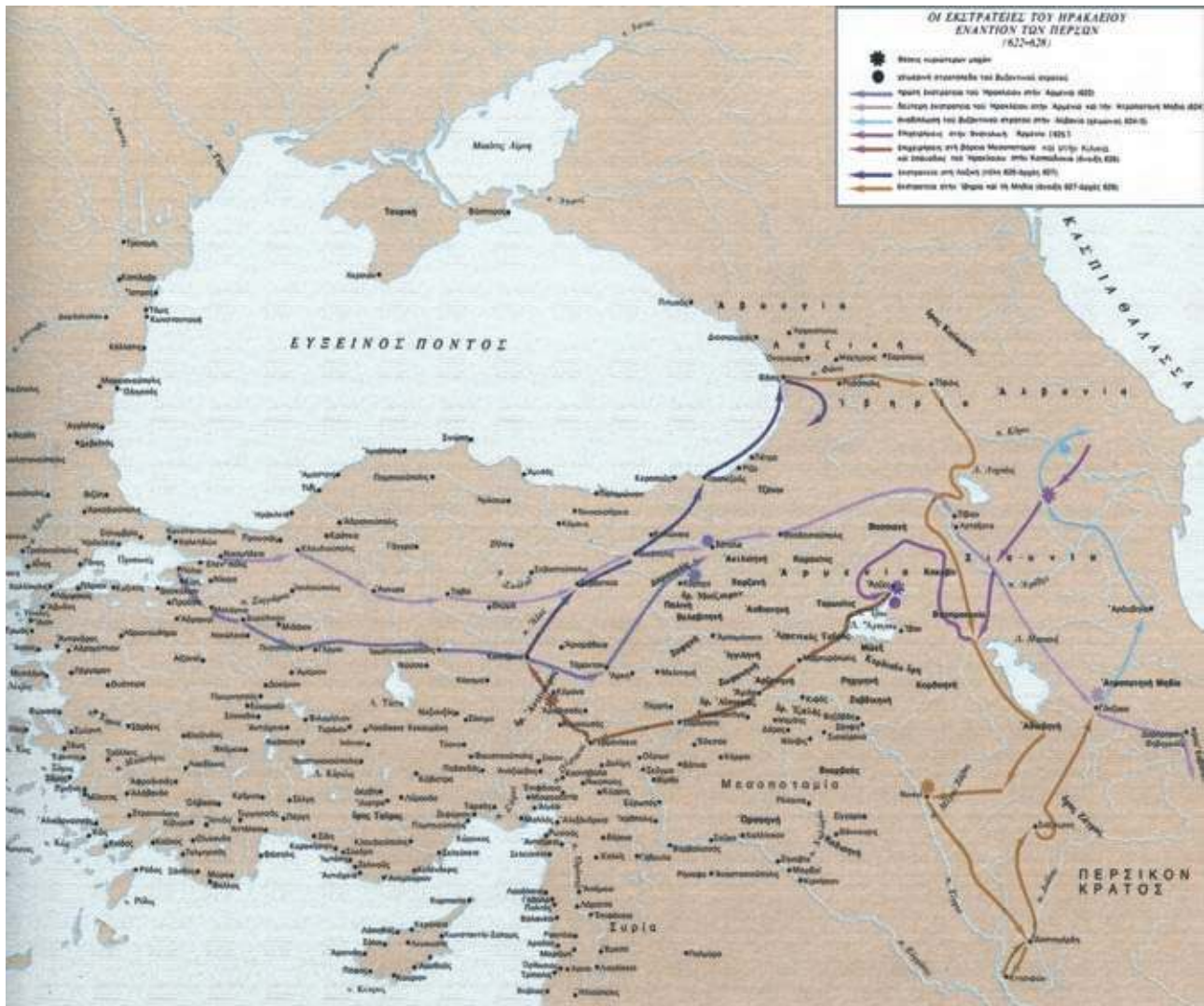
Τι έγινε όμως με τον ίδιο τον Ηράκλειο; Γιατί αυτός ο σταθερός υπερασπι-

στής της Χριστιανοσύνης, που είχε επαναφέρει τον Τίμιο Σταυρό, παρέμεινε αδρανής την ώρα που τα ίδια τα Ιεροσόλυμα έπεφταν στα χέρια των απίστων; Ήδη, χτυπημένος από θανάσιμη αρρώστια, ο Ηράκλειος βρισκόταν πολύ κοντά στη σωματική και πνευματική κατάρρευση.

Το 638, πήρε το δρόμο της επιστροφής προς την Κωνσταντινούπολη όχι, όμως, θριαμβευτικά, όπως την προηγούμενη φορά. Αυτή η τελευταία επιστροφή ερχόταν σε θλιβερή αντίθεση από αυτήν πριν από εννιά χρόνια.

Ο λαός πίστευε ότι είχε προκαλέσει την οργή του Θεού για τον αιμομικτικό γάμο με την ανιψιά του. Η αυτοκράτειρα, που δεν ήταν ποτέ δημοφιλής, υφίστατο τώρα τον δημόσιο διασυρμό.

Η ίδια, βέβαια, δεν το αντέληφθη καθόλου. Ενδιαφερόταν πώς θα εξασφαλίσει τη διαδοχή και καταστήσει τον πρωτότοκο γιό της Ηρακλεώνα (ήταν μάλλον φυματικός) συναυτοκράτορα με τον Κωνσταντίνο, γιό του αυτοκράτορα από την πρώτη γυναίκα Ευδοκία. Ο Ηράκλειος δεν είχε τη δύναμη να αντισταθεί. Στις 4 Ιουνίου του 638, στο παλάτι του Βοσπόρου, με τρεμάμενο χέρι φόρεσε το αυτοκρατορικό διάδημα στο κεφάλι του Ηρακλεώνα, ενώ η Μαρτίνα και ο Κωνσταντίνος στέκονταν πλάι του.

Αναμφισβήτητα ο Ηράκλειος ήταν ένας από τους ήρωες αυτοκράτορες του Βυζαντίου. Αν είχε πεθάνει το 629, όταν η περσική αυτοκρατορία ήταν πεσμένη στα πόδια του και ο Τίμιος Σταυρός είχε αποκατασταθεί στα Ιεροσόλυμα, η βασιλεία του θα ήταν μια από τις πιο ένδοξες στην ιστορία της αυτοκρατορίας. Χωρίς αυτόν, η Κωνσταντινούπολη θα είχε υποκύψει στους Πέρσες και αναπόφευκτα, θα είχε καταποντιστεί από τη μουσουλμανική πλημμυρίδα με συνέπειες για τη Δυτική Ευρώπη που δύσκολα θα μπορούσαμε να φανταστούμε. Πολιτιστικά, επίσης, η βασιλεία του σφράγισε την αρχή μιας νέας εποχής. Ο Ηράκλειος ήταν αυτός που κατάφερε θανάσιμο πλήγμα στην παλαιά ρωμαϊκή παράδοση, γιατί αυτός με διάταγμά του, καθιέρωσε την ελληνική -από πολύ καιρό γλώσσα του λαού και της εκκλησίας- ως επίσημη γλώσσα της αυτοκρατορίας, καταργώντας ταυτόχρονα τους αρχαίους ρωμαϊκούς τίτλους. Όπως οι προκάτοχοί του, ο Ηράκλειος, στην αρχή, εκαλείτο επίσημα Imperator Caesar και Augustus, αλλά τώρα όλοι αυτοί οι τίτλοι είχαν αντικατασταθεί από την αρχαία ελληνική λέξη βασιλεύς. Στις 11 Φεβρουαρίου του 641, ένας από τους σπουδαιότερους Βυζαντινούς αυτοκράτορες άφησε την τελευταία του πνοή. Η σωρός του αυτοκράτορα, τοποθετημένη σε μια σαρκοφάγο από λευκό όνυχα, τάφηκε κοντά στον χώρο όπου είχε ταφεί ο Μέγας Κωνσταντίνος, στην εκκλησία των Αγίων Αποστόλων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📖 Ιστορία του Ελληνικού έθνους, Εκδοτική Αθηνών, Τόμος Ζ', Αθήνα, 1980.
- 📖 Ιστορία της Βυζαντινής Ιστορίας Charles Piehl, Τόμος Α', Εκδόσεις Ηλιάδη, Αθήνα, 2002.
- 📖 Ιστορία της Βυζαντινής Ιστορίας, A. A. Vasiliev, Εκδόσεις Πελεκάνος, Αθήνα.
- 📖 Σύντομη Ιστορία του Βυζαντίου, J. J. Norwich, Εκδόσεις Γκοβόστη, Αθήνα.
- 📖 Οι Αυτοκράτορες του Βυζαντίου, Τίτου Αθανασιάδη, Εκδόσεις Απογευματινή, Αθήνα.
- 📖 Η πολιτική Ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ, Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα.

Οι Αποστολές ALSOS

Ερευνώντας για Όπλα Μαζικής Καταστροφής στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ: Σχης (ΔΒ) Λεωνίδα Καραχούντρη

Μετά το τέλος του πρόσφατου πολέμου στο Ιράκ, παρακολουθήσαμε τις φρενήρεις προσπάθειες των αμερικανικών στρατευμάτων να ανακαλύψουν στο Ιράκ όπλα μαζικής καταστροφής. Δεν ήταν όμως η πρώτη φορά που γινόταν τέτοιου είδους έρευνα. Είχε ξαναγίνει κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τότε οι έρευνες αυτές είχαν την κωδική ονομασία αποστολές ALSOS.

Οι Ανησυχητικές Ενδείξεις

Για ποιο λόγο, όμως, πραγματοποιήθηκαν αυτές οι αποστολές; Ποιες ενδείξεις είχαν οι υπηρεσίες πληροφοριών των συμμάχων ώστε να εκτιμούν ότι οι Γερμανοί είτε βρίσκονταν στα τελευταία στάδια παραγωγής ενός τέτοιου όπλου ή κατείχαν ήδη ένα;

Οι ενδείξεις αυτές ήταν:

⇒ Οι Γερμανοί είχαν κάνει και κατά τη διάρκεια του Α΄Π.Π. χρήση χημικών όπλων και, όπως ήταν φυσιολογικό, είχαν όλη την τεχνογνωσία αλλά και τη βιομηχανική δυνατότητα για την παραγωγή τους

⇒ Η σχάση του πυρήνα του ατόμου ανακαλύφθηκε για πρώτη φορά τον Δεκέμβριο του 1938 στο Βερολίνο από Γερμανούς επιστήμονες

⇒ Οι απειλές της γερμανικής προπαγάνδας για νέα πιο φονικά όπλα

⇒ Η διαφαινόμενη ήττα της Γερμανίας στον πόλεμο.

Οι ενδείξεις αυτές ήταν αρκετές για να οδηγήσουν τις αμερικανικές υπηρεσίες πληροφοριών στην εκτίμηση για πιθανή ύπαρξη όπλου μαζικής καταστροφής, το οποίο φυλασσόταν σαν τελευταία εφεδρεία για την υπεράσπιση της Γερμανίας.

Ένα άλλο στοιχείο, το οποίο αν συνδυαζόταν με τις παραπάνω ενδείξεις, ιδίως τη δεύτερη, θα οδηγούσε σε ισχυρότερη εκτίμηση, ήταν η ύπαρξη του αμερικανικού προγράμματος για κατασκευή ατομικής βόμβας.

Γνώση όμως του προγράμματος αυτού (Πρόγραμμα MANHATTAN) είχε μόνο η πολιτική και στρατιωτική ηγεσία των Η.Π.Α., η οποία προφανώς, αφού έκανε τις παραπάνω συνδυαστικές σκέψεις, ενέκρινε τις αποστολές ALSOS.

Οι Αποστολές

Το όνομα των αποστολών προέρχεται από την ελληνική λέξη Άλσος (Συστάδα δένδρων). Από την αρχική προσπάθεια επάνδρωσης αυτών των αποστολών φάνηκε ένα σοβαρό πρόβλημα. Πώς το προσωπικό πληροφοριών των αμερικανικών υπηρεσιών και του στρατού θα ερευνούσε για κάτι για το οποίο είχε παντελή άγνοια;

Ας μην ξεχνάμε ότι βρισκόμαστε στο 1942. Η ύπαρξη της ατομικής ενέργειας και της σχάσης ήταν γνωστή μόνο σε μια μικρή κοινότητα φυσικών, οι οποίοι πειραματιζόντουσαν προσπαθώντας να κατανοήσουν πλήρως αυτό το φαινόμενο. Επιπλέον κρίθηκε ότι δεν έπρεπε να αποκαλυφθεί στο προσωπικό η ύπαρξη του προγράμματος MANHATTAN, διότι τυχόν αιχμαλωσία του προσωπικού θα οδηγούσε στην αποκάλυψή του.

Η λύση δόθηκε από τον Αντιστράτηγο Μάρσαλ και ήταν η δημιουργία ξεχωριστών ομάδων πληροφοριών αποτελούμενες από στρατιωτικό προσωπικό αλλά και επιλεγμένους επιστήμονες, φυσικούς-χημικούς, οι οποίοι θα είχαν γνώση για την ατομική ενέργεια.

Το στρατιωτικό προσωπικό θα προερχόταν από τα γραφεία πληροφοριών του αμερικανικού στρατού ενώ το επιστημονικό προσωπικό θα επιλεγόταν από τον Ταξίαρχο Leslie R Grooves, ύστερα από εισήγηση του δόκτορος Vannevar Bush.

Οι αποστολές ALSOS διεξήχθησαν σε τρεις φάσεις:

⇒ Φάση I Ιταλία

⇒ Φάση II Γαλλία

⇒ Φάση III Γερμανία.

Το αρχηγείο για τις τρεις αποστολές είχε εγκατασταθεί στο Λονδίνο. Η αρχι-

κή ομάδα αποτελούνταν από 13 στρατιωτικούς (μαζί με τους μεταφραστές) και 6 επιστήμονες.

Η ομάδα ήταν ικανή, ύστερα από ανάκριση και παρατήρηση, να αποσπάσει λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με την ατομική ενέργεια. Από την αρχή των αποστολών διοικητής ήταν ο Αντισυνταγματάρχης Boris T Pash ενώ ο δόκτωρ Samuel Goudsmit ήταν επικεφαλής της επιστημονικής υποομάδας. Θα επανέλθουμε όμως αργότερα στις αποστολές, αφού όμως πρώτα δούμε το γερμανικό πρόγραμμα απόκτησης ατομικής βόμβας.

Το Γερμανικό Πρόγραμμα Απόκτησης Ατομικής Βόμβας

Όπως προαναφέρθηκε, η σχάση του πυρήνα του ατόμου -η βασική διαδικασία λειτουργίας ενός ατομικού όπλου- ανακαλύφθηκε στο Βερολίνο τον Δεκέμβριο του 1938.

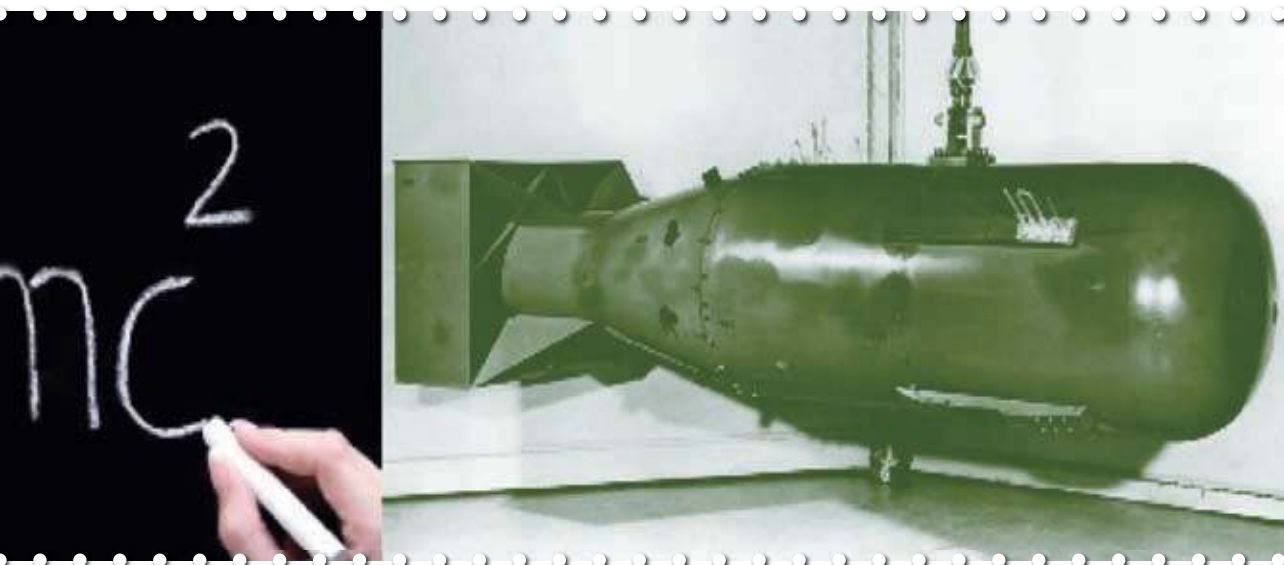
Αν και ο Β' Π.Π. δεν είχε καν αρχίσει, η έλευση των νέων στις Η.Π.Α. προκάλεσε σοβαρή ανησυχία, η οποία εδραζόταν

στη διαπίστωση ότι για πρώτη φορά ήταν δυνατή η κατασκευή αυτού του όπλου και μάλιστα η ναζιστική Γερμανία είχε την πρωτοπορία στην κατασκευή αυτού του όπλου.

Πολλοί από τους επιστήμονες οι οποίοι αποφάσισαν να προειδοποιήσουν την αμερικανική κυβέρνηση για τον κίνδυνο, όπως ο Albert Einstein, Enrico Fermi, Leo Szilard είχαν μεταναστεύσει στις ΗΠΑ από τη ναζιστική Γερμανία και γνώριζαν από πρώτο χέρι ότι αυτή αποτελούσε απειλή για την παγκόσμια ειρήνη.

Επιπλέον, οι Γερμανοί επιστήμονες και η γερμανική οικονομία και βιομηχανία εμφανιζόταν ικανή να ανταπεξέλθει στις μεγάλες απαιτήσεις ενός προγράμματος κατασκευής ατομικού όπλου. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η Γερμανία ήταν η πρώτη χώρα στον κόσμο που ανέπτυξε και χρησιμοποίησε κινητήρες τζετ, αεροσκάφη με κινητήρες τζετ (ME-262), καθώς και πυραύλους (V-1, V-2).

Σήμερα, βεβαίως, γνωρίζουμε ότι

οι Η.Π.Α. κέρδισαν την κούρσα για την κατασκευή της ατομικής βόμβας, αλλά είναι καλό να θυμόμαστε ότι σ' εκείνα τα πρώτα χρόνια του πολέμου τίποτα δεν ήταν σίγουρο.

Τον Δεκέμβριο του 1938, οι ραδιοχημικοί Otto Hahn και Fritz Strassman στο εργαστήριό τους στο Βερολίνο βομβάρδιζαν χημικά στοιχεία με νετρόνια. Ανακάλυψαν ότι ο βομβαρδισμός του στοιχείου του ουρανίου το διασπούσε σε δυο μικρότερα στοιχεία, όμως το άθροισμα των βαρών των δυο νέων στοιχείων δεν ήταν ίσο με το βάρος του αρχικού στοιχείου.

Που πήγε η μάζα που έλειπε; Αν εφαρμόσουμε την κλασική εξίσωση του Αϊνστάιν $E=mc^2$, θα παρατηρήσουμε ότι η μάζα που λείπει μετατράπηκε σε ενέργεια. Αυτό ήταν το ένα σκέλος της ανακάλυψης. Το άλλο σκέλος είχε να κάνει με τα νετρόνια. Παρατηρήθηκε ότι απελευθερώνονται και άλλα νετρόνια, τα οποία αλληλεπιδρούν με άλλα άτομα ουρανίου, τα οποία απελευθερώνουν και άλλη ενέργεια,

σαν ένα είδος αλυσιδωτής αντίδρασης (chain reaction).

Η ενέργεια από τη σχάση και την αλυσιδωτή αντίδραση, αν μπορούσε να τιθασευτεί, θα μπορούσε να μετατραπεί σε θερμική και από εκεί σε άλλες μορφές ενέργειας. Αν όχι, τότε όλη αυτή η τεράστια ενέργεια θα μπορούσε να αποτελέσει ένα όπλο, ένα καινούργιο τύπο βόμβας.

Το γερμανικό πρόγραμμα ατομικών όπλων άρχισε με μια απόρρητη σύσκεψη στο Βερολίνο το 1939. Στη σύσκεψη, αποφασίστηκε επίσημα να αρχίσει η έρευνα για το ουράνιο καθώς και να απαγορευτούν οι εξαγωγές ουρανίου σ' άλλες χώρες. Η έρευνα θα διεξαγόταν υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας.

Ταυτόχρονα, ο Γερμανός χημικός Paul Harteck, με αναφορά του, προειδοποίησε το Υπουργείο Αμύνης για το κίνδυνο εμφάνισης ενός όπλου τόσο καταστροφικού, που όποια χώρα το αποκτούσε θα είχε σημαντικό πλεονέκτημα σ' έναν μελλοντικό πόλεμο.

Ο φυσικός Hans Geiger (εφευρέτης του μετρητή ραδιενέργειας) επιβεβαίωσε τα λεγόμενα του συναδέλφου, με αποτέλεσμα το γερμανικό ΥΠΕΘΑ να υποστηρίξει πλήρως το πρόγραμμα.

Το γερμανικό πρόγραμμα απόκτησης ατομικής βόμβας είχε αρχίσει πέντε μήνες πριν ο πρόεδρος Ρούσβελτ διαβάσει το γράμμα του Αϊνστάιν που προειδοποιούσε για τον κίνδυνο των πυρηνικών όπλων.

Ο Β' Π.Π. άρχισε την 1^η Σεπτεμβρίου 1939 με τη γερμανική εισβολή στην Πολωνία. Τον ίδιο μήνα, ο Kurt Diebner, επικεφαλής αρμόδιος του ΥΠΕΘΑ για τα ατομικά όπλα, κάλεσε τους Γερμανούς επιστήμονες που ασχολούντο με το πρόγραμμα (Geiger, Otto Hahn) και τον Werner Heisenberg να συζητήσουν γι' αυτό.

Αποφασίστηκε να αρχίσει έρευνα στη διάταξη σωρού, διαχωρισμό ισότοπων, σχάση με ταχεία νετρόνια και άλλα σημαντικά στάδια ενός προγράμματος δημιουργίας ενός ατομικού όπλου.

Οι αρχικές γερμανικές στρατιωτικές επιτυχίες του 1940 ωφέλησαν το πρόγραμμα. Στο Βέλγιο, αιχμαλωτίστηκε μεγάλη ποσότητα ουρανίου (περίπου 1200 Kg), στη Γαλλία αιχμαλωτίστηκε ο Frederic Joliot Curie και η συσκευή του cyclotron, στη Νορβηγία το εργοστάσιο με τη μεγαλύτερη παραγωγή βαρέως ύδατος στον κόσμο και στη Δανία αιχμαλωτίστηκε ο νομπελίστας Niels Bohr.

Τον Οκτώβριο του 1940, ο Werner Heisenberg έκανε πειράματα με τη διάταξη σωρού, στο ινστιτούτο Kaiser-Wilhelm, τα οποία ήταν εφάμιλλα με αυτά που πραγματοποιούσε ο Enrico Fermi στο πανεπιστήμιο της Columbia.

Η κούρσα για την απόκτηση ενός

ατομικού όπλου διεξαγόταν στήθος με στήθος.

Παρότι δεν υπήρχε τρόπος να το γνωρίζουν οι Αμερικανοί επιστήμονες, εντούτοις η κατάσταση αυτή άρχισε να αλλάζει από τις αρχές του 1941 και η Γερμανία να μένει πίσω στην κούρσα.

Ο λόγος ήταν ένας λάθος υπολογισμός. Τον Ιανουάριο αυτού του έτους, ο Γερμανός φυσικός Walter Bothe έκανε ένα λάθος υπολογισμό, ο οποίος οδήγησε στον αποκλεισμό του ορυκτού γραφίτη ως επιβραδυντή σε μια πυρηνική σχάση.

Την περίοδο εκείνη, οι ΗΠΑ ήταν ακόμα ουδέτερες, αλλά παρόλα αυτά οι επιστήμονες που ασχολούντο με πειράματα σχετικά με την ατομική ενέργεια είχαν πεισθεί από τους συναδέλφους τους που καταλάβαιναν την απειλή που αντιπροσώπευε η ναζιστική Γερμανία, να μην δημοσιεύουν στον επιστημονικό τύπο τις ανακαλύψεις τους.

Έτσι, οι Γερμανοί επιστήμονες δεν μπορούσαν μέσω του επιστημονικού τύπου αφενός να αντλήσουν πληροφορίες που θα τους βοηθούσαν, αφετέρου να καταλάβουν το τραγικό λάθος που είχε κάνει ο συνάδελφός τους.

Έτσι, εδραιώθηκε η πεποίθηση στους Γερμανούς επιστήμονες, ότι το μόνο σίγουρο επιβραδυντικό υλικό για μια διάταξη σωρού ήταν το Βαρύ ύδωρ και προκειμένου να φτιάξουν μια βόμβα πλουτωνίου θα έπρεπε να πετύχουν μια αλυσιδωτή αντίδραση σε μια διάταξη σωρού.

Η παραπάνω μέθοδος απαιτούσε μεγάλες ποσότητες βαρέως ύδατος, το οποίο όμως απαιτούσε πολύ χρόνο για να φτιαχτεί. Έτσι, από τα τέλη του 1941, οι Γερμανοί επιστήμονες άρχισαν να κάνουν πεσιμιστικές σκέψεις γύρω από

τη δυνατότητα έγκαιρης κατασκευής τέτοιων όπλων.

Με την πάροδο του χρόνου, λόγω της ελλιπούς χρηματοδότησής του, το πρόγραμμα της γραφειοκρατίας αλλά και της αλλαγής στάσης πολλών επιστημόνων προς το ναζιστικό καθεστώς άρχισε να χάνει την αρχική ορμή και να φθίνει. Μετά το τέλος του πολέμου, πολύ Γερμανοί επιστήμονες, συμπεριλαμβανομένου και του Heisenberg, ισχυρίζονταν ότι επίτηδες δεν προσπαθούσαν πολύ και καθυστέρούσαν το πρόγραμμα για την απόκτηση των ατομικών όπλων ως αντίδραση προς το ναζιστικό καθεστώς.

Αυτό βέβαια μπορεί να είναι αλήθεια αλλά μπορεί να είναι και μια προσπάθεια αυτών των επιστημόνων να δικαιολογήσουν τη συνεργασία τους με το ναζιστικό καθεστώς. Η ιστορία μένει να δείξει ποια είναι η αλήθεια.

Από το 1942 και μετά, πολύ λίγη πρόοδος είχε επιτευχθεί στο πρόγραμμα. Οι επιστήμονες έκαναν εκκλήσεις για μεγαλύτερη χρηματοδότηση, αλλά, καθώς η πλάστιγγα του πολέμου έκλινε σε βάρος της Γερμανίας, οι χρηματοδοτήσεις πήγαιναν σε άλλους τομείς της βιομηχανίας, οι οποίοι θα βοηθούσαν την πολεμική προσπάθεια.

Οι Γερμανοί επιστήμονες συνέχισαν να πειραματίζονται στη διάταξη του σωρού με επιβραδυντικό μέσο το βαρύ ύδωρ. Η εργασία τους όμως καθυστέρωσε λόγω έλλειψης του βαρέως ύδατος λόγω βομβαρδισμού και σαμποτάζ του νορβηγικού εργοστασίου.

Τους τελευταίους μήνες του πολέμου, οι συνεχείς βομβαρδισμοί αλλά και η προέλαση των συμμαχικών στρατευμάτων έβαλαν ένα τέλος στο πρόγραμμα.

Όταν παραδόθηκε η Γερμανία τον Μάιο 1945, οι Γερμανοί επιστήμονες προσπαθούσαν να φθάσουν την κρίσιμη μάζα με τη μέθοδο του σωρού, κάτι που ο Enrico Fermi είχε καταφέρει στο εργαστήριο του (Met Lab) από το 1942.

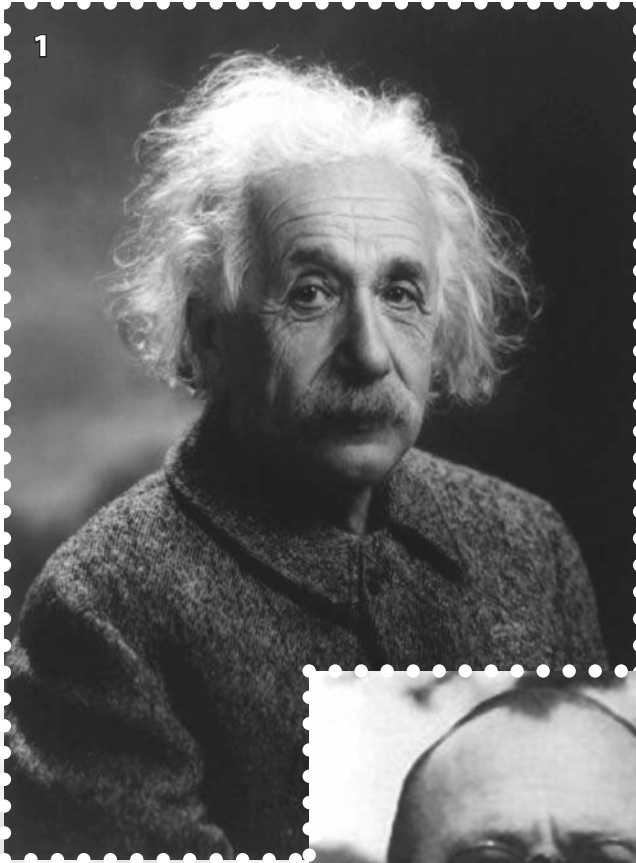
Όλα αυτά βεβαίως τα γνωρίζουμε εμείς τώρα. Τότε όμως κατά τη διάρκεια του Β' Π.Π., οι σύμμαχοι δεν ήταν δυνατόν να γνωρίζουν τίποτα από τα παραπάνω. Οι πληροφορίες και οι ενδείξεις που οι σύμμαχοι είχαν ήταν ότι οι Γερμανοί κατείχαν μεγάλες ποσότητες ουρανίου, είχαν τους επιστήμονες με τις απαραίτητες γνώσεις και τη βιομηχανία που χρειαζόταν για να κατασκευαστούν αυτά τα όπλα.

Για τους παραπάνω λόγους, αποφασίστηκε η εκτέλεση των αποστολών ALSOS.

Διεξαγωγή των Επιχειρήσεων

Το 1943, δημιουργήθηκε στο Λονδίνο το υπεύθυνο γραφείο για τις αποστολές ALSOS. Η κύρια αποστολή του γραφείου ήταν να προετοιμάσει και να οργανώσει τις αποστολές. Επίσης, έπρεπε να εξακριβώσει σε ποιες τοποθεσίες και σε ποια εργαστήρια εργαζόνταν πενήντα επιφανείς Γερμανοί επιστήμονες. Για να ανταπεξέλθει στις αποστολές του, το γραφείο έπρεπε να διατηρεί στενή επαφή και να παραλαμβάνει αναφορές από όλες τις συμμαχικές υπηρεσίες πληροφοριών για οτιδήποτε σχετιζόταν με πειράματα σχετικά με την ατομική φυσική που διεξάγονταν στη ναζιστική Γερμανία αλλά και στις χώρες που είχαν καταληφθεί από τους Γερμανούς.

Η συνεργασία με τις υπηρεσίες πληροφοριών απέδωσε και όταν άρχι-

1

- 1. Albert Einstein
- 2. Kurt Diebner
- 3. Enrico Fermi
- 4. Lise Meitner

2

3

κονται σ' αυτά, καθώς και την εξέταση των εργαστηρίων και την κατάσχεση των οργάνων που χρησιμοποιούνταν για τα πειράματα.

Η αποστολή έγινε επιχειρησιακή στις 14 Δεκεμβρίου 1943 στο Αλγέρι. Διοικητής ήταν ο Αντισυνταγματάρχης Boris Pash και περιλάμβανε έναν υποδιοικητή, τέσσερις διερμηνείς, τέσσερις υπαξιωματικούς πληροφοριών και τέσσερις πολίτες επιστήμονες.

Η αποστολή καθ' όλη τη διάρκεια της εκστρατείας στην Ιταλία ακολουθούσε τα προελαύνοντα συμμαχικά στρατεύματα. Δεν κατόρθωσε να ανακαλύψει σοβαρές αποδείξεις για την πρόοδο του γερμανικού προγράμματος απόκτησης ατομικής βόμβας.

➤ **ALSOS II - ΓΑΛΛΙΑ**

Το καλοκαίρι του 1944, το προσωπικό περιλάμβανε επτά αξιωματικούς και τριαντατρείς επιστήμονες, οι οποίοι είχαν επιστρατευτεί και τους είχαν δοθεί βαθμοί αξιωματικών, καθώς και διερμηνείς και υπαξιωματικούς πληροφοριών.

Τον Αύγουστο του 1944, το προσωπικό της αποστολής εισήλθε στο ευρωπαϊκό θέατρο επιχειρήσεων και μετείχε στην προέλαση της 12^{ης} Στρατιάς προς το Παρίσι. Μάλιστα το τζιπ του Συνταγματάρχη πλέον Pash ήταν το δεύτερο όχημα που μπήκε στο Παρίσι όταν αυτό καταλήφθηκε.

Ένας από τους κύριους ΑΝΣΚ της αποστολής στο Παρίσι ήταν το Κολλέγιο της Γαλλίας, όπου ο Frederic Joliot Curie είχε το εργαστήριο του. Ο ΑΝΣΚ επετεύχθη σχετικά εύκολα ο δε Curie κατά την ανάκρισή του διατύπωσε την εκτίμηση ότι οι Γερμανοί επιστήμονες είχαν κάνει μικρή πρόοδο στην έρευ-

4
ζε η δεύτερη αποστολή, το γραφείο είχε εντοπίσει όλους τους κορυφαίους Γερμανούς επιστήμονες και είχε φτιάξει ατομικούς φακέλους πληροφοριών για κάθε έναν από αυτούς.

➤ **ALSOS I - ΙΤΑΛΙΑ**

Οι αντικειμενικοί σκοποί της αποστολής ήταν να αποκαλύψει πληροφορίες που αφορούσαν επιστημονικά επιτεύγματα στην έρευνα και κατασκευή ατομικών όπλων, τη σύλληψη και ανάκριση όλων των επιστημόνων που εμπλέ-

να για τα ατομικά όπλα.

Το σημαντικό στοιχείο το οποίο προέκυψε από την ανάκριση ήταν τα ονόματα των επιφανών Γερμανών επιστημόνων οι οποίοι είχαν επισκεφτεί το εργαστήριο του Curie. Αυτοί ήταν ο καθηγητής Erich Schumann, ο οποίος για μια περίοδο διετέλεσε επικεφαλής της έρευνας για το ουράνιο, ο Dr Kurt Diebner ατομικός φυσικός, ο καθηγητής Walter Bothe, ο Dr Abraham Essau, ο Dr Wolfgang Genter, ο Dr Erich Bagge και ο Dr Werner Mauer.

Στις αρχές του φθινοπώρου 1944, οι σύμμαχοι κατείχαν όλο το Παρίσι και η αποστολή ALSOS έφτιαξε μια Διοίκηση εκεί. Από αυτή τη Διοίκηση, μικρότερες ομάδες ξεκινούσαν ακολουθώντας τις προελαύνουσες συμμαχικές δυνάμεις. Έψαχναν για Γερμανούς επιστήμονες, οτιδήποτε υλικό που να έχει σχέση με ουράνιο ή βαρύ ύδωρ και οποιοδήποτε έγγραφο που θα σχετιζόταν με το γερμανικό πρόγραμμα απόκτησης ατομικής βόμβας.

Κατά τη διάρκεια των επομένων μηνών του 1944, λόγω της γερμανικής αντεπίθεσης στις Αρδέννες, η αποστολή προσωρινά σταμάτησε να προελαύνει προς τη Γερμανία. Τα μέλη της αποστολής διέθεσαν αυτόν τον χρόνο για να αναλύσουν τις πληροφορίες που είχαν στη διάθεσή τους.

Όλες οι πληροφορίες και οι ενδείξεις ανέφεραν μια συγκεκριμένη τοποθεσία στη Γερμανία, το Hechingen, και δημιουργήθηκε η εκτίμηση ότι κάποια δραστηριότητα που να έχει σχέση με πειράματα για ατομικά όπλα πρέπει να λαμβάνει χώρα εκεί.

Παρόλα όμως τα παραπάνω, ακόμα δεν υπήρχε καμία ένδειξη ή πληροφο-

ρία για του που βρίσκονται και με τι ασχολούνται τρεις από τους καλύτερους Γερμανούς φυσικούς, οι Werner Heisenberg, Otto Hahn και Carl von Weizacker.

➔ ALSOS III - ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Η αποστολή ALSOS III εισήλθε στη Γερμανία στις 24 Φεβρουαρίου 1945. Μια νέα απαίτηση ήλθε να προστεθεί και να προκαλέσει σκέψεις αλλά και πιο γρήγορες ενέργειες από τα μέλη της αποστολής. Το στοιχείο αυτό ήταν ότι κανένα υλικό, επιστήμονας ή έγγραφο που σχετιζόταν με την έρευνα δεν έπρεπε να πέσει στα χέρια των σοβιετικών δυνάμεων, οι οποίες προήλαυναν και αυτές στη Γερμανία.

Υπήρχαν, όμως, και εγκαταστάσεις και εργοστάσια, τα οποία είτε θα καταλαμβάνονταν σύντομα από τους σοβιετικούς, είτε είχαν παραχωρηθεί σ' αυτούς ως κατεχόμενο έδαφος μετά το τέλος του πολέμου. Τι θα γινόταν με αυτές τις εγκαταστάσεις;

Αποφασίστηκε να βομβαρδισθούν και να καταστραφούν ολοσχερώς.

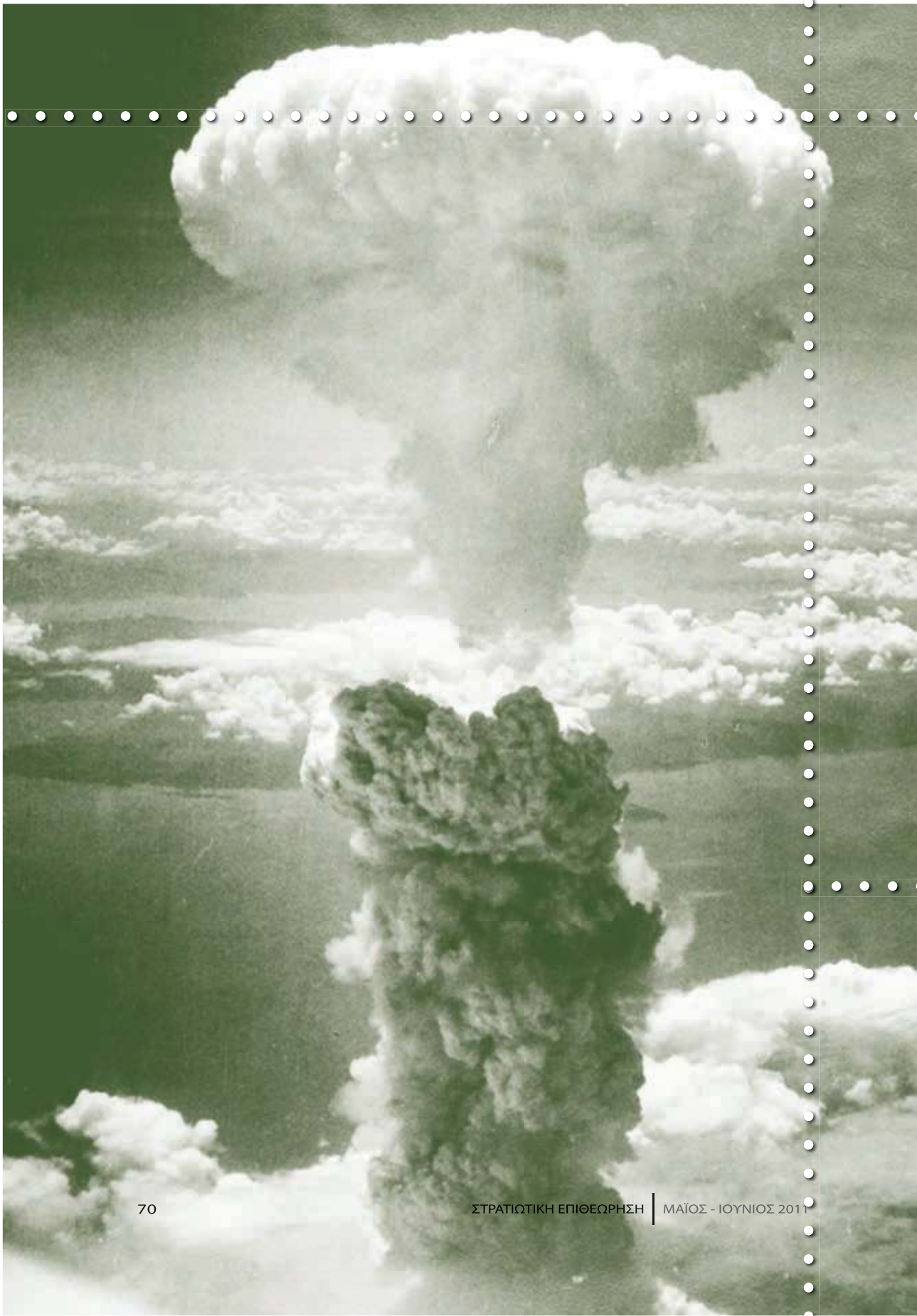
Μια τέτοια εγκατάσταση ήταν το Auergesellschaft Works στην περιοχή Oranienburg

1. Niels Bohr
2. Hans Geiger
3. Otto Hahn
4. Werner Heisenberg
5. Leo Szilard

ΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ ALSOS
ΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΓΙΑ ΌΠΛΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΣΤΟΝ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

βόρεια του Βερολίνου. Στις 15 Μαρτίου 1945, 612 αμερικανικά βομβαρδιστικά έριξαν 2.000 τόνους βομβών στο εργοστάσιο και κυριολεκτικά το εξαφάνισαν από προσώπου γης.

Εκτός όμως με τους σοβιετικούς παρουσιάστηκε και άλλο πρόβλημα αυτή τη φορά με τους Γάλλους. Κατά τη διάσκεψη που έγινε για τον χωρισμό των κατεχόμενων γερμανικών εδαφών ανάμεσα στους συμμάχους μετά το τέλος

του πολέμου, αποφασίστηκε να παραχωρηθεί και στη Γαλλία έδαφος κατοχής στη Γερμανία.

Κατά διαβολική σύμπτωση, μέσα στη γαλλική ζώνη κατοχής ήταν η πόλη του Hechingen, η οποία συγκέντρωνε όλες τις ενδείξεις και υποψίες για ύπαρξη εργαστηρίων όπου γίνονταν πειράματα για ατομικά όπλα. Στην κατεύθυνση της ευρύτερης περιοχής προέλαυαν οι Γαλλικές δυνάμεις,

οπότε οτιδήποτε βρισκόταν θα περιερχόταν στην κυριαρχία των Γάλλων.

Κάτι τέτοιο, βέβαια, δεν ήταν αποδεκτό από τους Αμερικανούς και για το λόγο αυτό αποφασίστηκε η εκτέλεση της επιχείρησης *Harborage*.

Η ιδέα ενεργείας της επιχείρησης ήταν ότι μια δύναμη μεγέθους σώματος στρατού του αμερικανικού στρατού θα άλλαζε άξονα προελάσεως και θα έμπαινε διαγωνίως μπροστά από τις γαλλικές δυνάμεις και θα καταλάμβανε όλη την περιοχή όπου υπήρχαν οι περιοχές ύποπτες για εργαστηρία διεξαγωγής πειραμάτων ατομικών όπλων.

Επίσης, η δύναμη αυτή θα έπρεπε να συλλάβει όλους τους Γερμανούς επιστήμονες για τους οποίους υπήρχαν πληροφορίες ότι μετείχαν στα πειράματα για την απόκτηση των ατομικών όπλων, να κατασχέσει κάθε συσκευή και έγγραφο και να καταστρέψει οτιδήποτε δεν μπορούσε να μετακινηθεί για να μην πέσει στα χέρια των Γάλλων.

Η επιχείρηση ξεκίνησε τον Απρίλιο του 1945 και η περιοχή του *Henchingen* καταλήφθηκε στις 24 του ιδίου μηνός. Στην περιοχή, μέσα σε μια σπηλιά, ανακαλύφθηκε ένας πειραματικός ατομικός αντιδραστήρας οποίος όμως δεν περιείχε ράβδους ουρανίου ούτε βαρύ ύδωρ. Ύστερα από ανάκριση, οι Γερμανοί επιστήμονες αποκάλυψαν ότι οι ράβδοι ουρανίου ήταν θαμμένες κάτω από άχυρα σε μια παρακείμενη αγροικία όπου και βρέθηκαν.

Συνελήφθηκαν επίσης και καταζητούμενοι Γερμανοί επιστήμονες όπως ο *Otto Hahn*, *Carl Weizacker* και *Max von Laue*. Κατά την ανάκριση, τους είπαν ότι ο *Heisenberg* και άλλοι επιστήμονες είχαν φύγει δυο εβδομάδες πριν και πιθανόν να ευρίσκοντο στο Μόναχο ή

στην περιοχή του *Urfeld* στις βαυαρικές Άλπεις.

Οι επιστήμονες μετακινήθηκαν για περαιτέρω ανάκριση στην Χαιδελβέργη. Εκεί ο *Weizacker* αποκάλυψε ότι είχε κρύψει όλα τα αρχεία των ερευνών τους μέσα σ' ένα μεταλλικό βαρέλι το οποίο έριξε μέσα στο βόθρο του σπιτιού του.

Κατά την ανάλυση όσων αποκάλυψαν οι Γερμανοί επιστήμονες έγινε φανερό ότι υπήρχαν δυο ομάδες Γερμανών επιστημόνων οι οποίοι ασχολούνταν με πειράματα ατομικών όπλων. Η μια υπό τον *Kurt Diebner* στην Φρανκφούρτη και η άλλη υπό τον *Werner Heisenberg* στο *Henchingen*.

Στις 12 Απριλίου, καταλήφθηκε το εργαστήριο του *Diebner* στην Φραγκφούρτη ενώ ο ίδιος συνελήφθη στις 3 Μαΐου. Ταυτόχρονα, ο Συνταγματάρχης *Pash*, επικεφαλής μιας μικρής ομάδας, συνέλαβε τον *Heisenberg* και τον μετέφερε στη Χαιδελβέργη.

Ένα άλλο σημαντικό επίτευγμα της αποστολής *ALSOS III* ήταν η ανακάλυψη, εντός ενός αλατωρυχείου, στην περιοχή του *Stassfurt* 1.100 τόνων ουρανίου. Το ουράνιο αυτό, όπως προαναφέρθηκε, είχε κατασχεθεί από τους Γερμανούς κατά την κατάληψη του Βελγίου. Η ανακάλυψη σχεδόν της ίδιας ποσότητας οδήγησε τις συμμαχικές υπηρεσίες πληροφοριών στην εκτίμηση ότι οι Γερμανοί δεν είχαν καταφέρει να φτιάξουν ατομικά όπλα, διότι τότε θα είχαν καταναλώσει μεγαλύτερη ποσότητα μεταλλεύματος.

Όλοι οι Γερμανοί επιστήμονες που είχαν συλληφθεί μεταφέρθηκαν μετά το τέλος του πολέμου στο *Farm Hall* στην Αγγλία για περαιτέρω ανάκριση.

Με την παράδοση της Γερμανίας

μόνο η Ιαπωνία παρέμενε ως πιθανή ατομική δύναμη. Οι Ιάπωνες επιστήμονες γνώριζαν για τη διαδικασία της σχάσης πριν από τον πόλεμο και είχαν προειδοποιήσει τον Ιαπωνικό στρατό για τον κίνδυνο. Σ' ένα εργαστήριο στο Τόκιο, έκαναν διάφορα πειράματα εμπλουτισμού ουρανίου χωρίς όμως μεγάλη επιτυχία. Στις αρχές του 1943, μια επιτροπή φυσικών κατέληξε στο συμπέρασμα ότι θα απαιτούνταν 10 χρόνια ή και περισσότερο για την κατασκευή ενός τέτοιου όπλου και όλα τα πειράματα διεκόπησαν. Η Ιαπωνία, όμως, θα γνώριζε από πρώτο χέρι την καταστροφική ικανότητα αυτού του όπλου.

Οι Σοβιετικές Έρευνες

Οι σοβιετικοί είχαν και αυτοί μια επιχείρηση, παρόμοια με τις αποστολές ALSOS, η οποία διεξήχθη στη Γερμανία, Αυστρία, Τσεχοσλοβακία στις αρχές του 1945 και της οποίας οι αντικειμε-

νικοί σκοποί ήταν η εκμετάλλευση και η αξιοποίηση όλων των γερμανικών εγκαταστάσεων όπου γίνονταν πειράματα για ατομικά όπλα και οι οποίες θα καταλαμβάνονταν από αυτούς μαζί με τα αρχεία και το επιστημονικό προσωπικό προς όφελος της δημιουργίας ενός σοβιετικού ατομικού όπλου. Το σοβιετικό σχέδιο περιλάμβανε ακόμα και τη μετακίνηση ολόκληρων εργαστηρίων στη Σοβιετική Ένωση. Όπως γίνεται κατανοητό, οι σοβιετικοί δεν ενδιαφέρονταν να διερευνήσουν για την ύπαρξη ατομικών όπλων αλλά για την εκμετάλλευση της ήδη υπάρχουσας τεχνογνωσίας προς όφελός τους.

Ο Τερματισμός των Αποστολών

Οι αποστολές τερματίστηκαν επίσημα στις 15 Οκτωβρίου 1945. Κατά την τελική φάση τους, υπηρετούσαν σ' αυτές 28 αξιωματικοί, 43 οπλίτες, 19 υπαξιωματικοί πληροφοριών, 19 επιστήμονες και 5 πολίτες.

Τα ατομικά όπλα ήρθαν με το τέλος του Β'Π.Π. και χρησιμοποιήθηκαν μόνο δυο φορές. Από τότε, παρότι υπάρχουν σε μεγάλη αφθονία, δεν χρησιμοποιήθηκαν ξανά. Τα λίγα κράτη που τα διαθέτουν είχαν τη σύνεση και τη σωφροσύνη να μην κάνουν χρήση τους. Η παγκόσμια κοινότητα θα πρέπει να επαγρυπνά για τη μη διάδοση αυτών των όπλων περαιτέρω.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📖 The ALSOS Mission, 1939-1945: A secret U.S. scientific Intelligence unit, International Journal of Intelligence and Counter Intel Vol 18 No 3.
- 📖 The ALSOS Mission Wikipedia.
- 📖 Operation HARBORAGE Wikipedia.
- 📖 Atomic rivals and the alsos mission, Internet.

Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ (CIA) ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ ΑΜΕΡΙΚΗΣ & Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΒΙΕΤΝΑΜ

ΚΕΙΜΕΝΟ: Δημήτριος Αναγνωστάκης,
Υποψήφιος Διδάκτωρας Πανεπιστημίου του Nottingham

Το ενδιαφέρον των Αμερικανών πολιτικών για το Βιετνάμ πήγαζε από μια σειρά διεθνών εξελίξεων. Η πτώση της Κίνας στις κομμουνιστικές δυνάμεις το 1949 και ο πόλεμος στην Κορέα το 1950 ενίσχυσαν την πεποίθηση της Ουάσιγκτον ότι η Νοτιοανατολική Ασία βρισκόταν σε μια κρίσιμη κατάσταση και ότι πιθανόν να κυριευόταν ολοκληρωτικά από τους κομμουνιστές. Επιπλέον, οι Αμερικανοί πολιτικοί είχαν υιοθετήσει τη «*θεωρία του ντόμινο*» (domino theory), την άποψη, δηλαδή, σύμφωνα με την οποία η πτώση της Ινδοκίνας θα συνεπαγόταν την κατάρρευση και των άλλων κρατών της Νοτιοανατολικής Ασίας¹. Οι ΗΠΑ αποφάσισαν λοιπόν να υποστηρίξουν τους Γάλλους στον πόλεμό τους εναντίον των ανταρτών Βιετμίνχ και μέχρι το 1952 είχαν αναλάβει σχεδόν το ένα τρίτο του κόστους του πολέμου και μια ειδική Ομάδα Στρατιωτικής Βοήθειας και Συμβουλών (Military Assistance and Advisory Group-MAAG) μετέβη στο Βιετνάμ προκειμένου να βοηθήσει στην εκπαίδευση των Βιετναμέζων στρατιωτών και να παράσχει συμβουλές στους Γάλλους².

Αναμφίβολα, η Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών (Central Intelligence Agency-CIA) των ΗΠΑ έπαιξε έναν σημαντικό ρόλο κατά τη διάρκεια του πολέμου στο Βιετνάμ. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960, το αρχηγείο-σταθμός της CIA στη Σαϊγκόν επεκτάθηκε και περιελάμβανε πάνω από εξακόσια όργανα στα οποία εργάζονταν γραμματείς, αναλυτές πληροφοριών, και επιχειρησιακά στελέχη³. Κατά τον Frank Snepp, αυτή ήταν η μεγαλύτερη συγκέντρωση προσωπικού της CIA στον κόσμο μετά τα κεντρικά γραφεία της υπηρεσίας στις ΗΠΑ⁴. Πέρα από το προσωπικό της υπηρεσίας που επιχειρούσε στο Βιετνάμ, υπήρχαν επίσης πολλοί αναλυτές πληροφοριών τοποθετημένοι στα κεντρικά γραφεία της CIA οι οποίοι ανέλυαν και εξέταζαν την κατάσταση στο Βιετνάμ⁵.

Από το 1950 μέχρι την αποχώρηση των Γάλλων το 1956, οι Ηνωμένες Πολιτείες εξαρτιόνταν από τους Γάλλους για στρατιωτικές πληροφορίες λόγω της γαλλικής επιμονής η MAAG να έχει έναν αυστηρά συμβουλευτικό χαρακτήρα⁶. Η μόνη εξαίρεση σε αυτό ήταν όταν στα τέλη του 1953 οι Γάλλοι επέτρεψαν στις ΗΠΑ να εγκαταστήσουν στη Σαϊγκόν μια μικρή μονάδα συλλογής πληροφοριών μάχης (combat intelligence), η οποία θα παρείχε πληροφορίες για τους Βιετμίνχ. Επιπλέον, όταν η MAAG ανέλαβε να εκπαιδεύει και να συμβουλεύει τους Βιετναμέζους (κάτι που προηγουμένως γινόταν κυρίως από τους Γάλλους) ανέλαβε και την εκπαίδευση

¹ George Herring, *America's Longest War: The United States and Vietnam, 1950-1975* (New York: McGraw-Hill, 1986 second edition), σελ. 14.

² Ο.π., σελ. 20.

³ Frank Snepp, *Decent Interval: An Insider's Account of Saigon's Indecent End Told by the CIA's Chief Strategy Analyst in Vietnam* (New York: Vintage Books, 1978), σελ. 11-12.

⁴ Ο.π., σελ. 12. Ο Frank Snepp ήταν στέλεχος πληροφοριών της CIA και υπηρέτησε δύο φορές στο Βιετνάμ από το 1969 μέχρι το 1975.

⁵ Όπως η θέση του Ειδικού Βοηθού για Θέματα Βιετνάμ (Special Assistant for Vietnam Affairs-SAVA).

⁶ Ronnie Ford, *Tet 1968: Understanding the Surprise* (Abingdon, London: Frank Cass, 1995), σελ. 150.

σε ζητήματα πληροφοριών⁷. Τον Φεβρουάριο του 1962, συστάθηκε η Διοίκηση Στρατιωτικής Βοήθειας-Βιετνάμ (Military Assistance Command, Vietnam-MACV), η οποία και περιελάμβανε ένα τμήμα πληροφοριών (J-2).

Οι δραστηριότητες της CIA δεν περιορίζονταν μόνο στη συλλογή πληροφοριών αλλά περιελάμβαναν και ένα ευρύ φάσμα μυστικών επιχειρήσεων (covert operations) όπως η στρατολόγηση και εκπαίδευση αντιτρομοκρατικών ομάδων και η ρίψη προκηρύξεων στο έδαφος του Βορείου Βιετνάμ. Το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας των ΗΠΑ (National Security Council) πρότεινε το 1954 τη χρησιμοποίηση όλων των διαθέσιμων μέσων για την αποδυνάμωση του κομμουνιστικού καθεστώτος⁸ και τον Ιούνιο του 1954 ο Συνταγματάρχης Edward Lansdale έφτασε στο Βιετνάμ για να εγκαταστήσει τη Στρατιωτική Αποστολή της Σαϊγκόν (Saigon Military Mission), «μια μυστική αμερικανική ομάδα από μερικούς στρατιώτες και στελέχη πληροφοριών που ήταν ειδικοί στα «βρώμικα παιχνίδια»⁹. Ο στόχος αυτής της ομάδας ήταν η παρενόχληση του καθεστώτος του Ανόι με υπόγειες μεθόδους. Οι επιχειρήσεις που ανέλαβε η ομάδα περιελάμβαναν τη διείσδυση μέσα από την Αποστρατιωτικοποιημένη Ζώνη (Demilitarised Zone) παραστρατιωτικών ομάδων σε αποστολές δολιοφθοράς, όπως η καταστροφή των τυπογραφικών μηχανημάτων της κυβέρνησης του Βορείου Βιετνάμ, και η παρεμπόδιση του μεταφορικού δικτύου με την καταστροφή των μηχανών των λεωφορείων¹⁰ και με την τοποθέτηση εκρηκτικών στα τρένα¹¹. Επιπλέον, υπήρξαν επιχειρήσεις ψυχολογικού πολέμου που στόχευαν στην αποσταθεροποίηση του κομμουνιστικού καθεστώτος και στην ενθάρρυνση της μετανάστευσης των κατοίκων προς τον Νότο. Συγκεκριμένα, διανέμονταν πλαστά φυλλάδια τα οποία ανακοίνωναν τα υποτιθέμενα σκληρά μέτρα που η κομμουνιστική κυβέρνηση θα έπαιρνε¹², διαδίδονταν σκόπιμα φήμες ότι κινέζικα στρατεύματα είχαν ληλατήσει βιετναμέζικα χωριά στον Βορρά (έτσι ώστε να δημιουργηθεί τριβή στις σχέσεις μεταξύ Βιετμίνχ και Κίνας)¹³, μέχρι και αστρολόγοι χρησιμοποιήθηκαν για να «προβλέψουν» δύσκολους καιρούς στον Βορρά¹⁴. Ο Συνταγματάρχης Lansdale, για να οργανώσει αυτές τις επιχειρήσεις καθώς και τις μυστικές αντικομμουνιστικές ομάδες που ανελάμβαναν τις αποστολές δολιοφθοράς και τη συλλογή πληροφοριών, χρηματοδοτούνταν από τη CIA.

Η προεδρία του John Kennedy συνέχισε την πολιτική των μυστικών επιχειρήσεων στην Ινδοκίνα επειδή, μεταξύ άλλων, ήταν ένας τρόπος να υποστηρίξει την διπλωματία του χωρίς να προκαλέσει τριβές στο εσωτερικό ή διεθνώς¹⁵. Έτσι, ομάδες Νοτιοβιετναμέζων στέλνονταν στον Βορρά για επιθέσεις στις γραμμές εφοδιασμού του εχθρού, σε στρατιωτικούς και πολιτικούς στόχους, και σε κομ-

⁷ Ο.π., σελ. 153.

⁸ George Herring, ο.π., σελ. 44.

⁹ Stanley Karnow, Vietnam: A History (New York: Penguin Books, 1997 revised and updated edition), σελ. 237.

¹⁰ George Herring, ο.π.

¹¹ Stanley Karnow, ο.π.

¹² George Herring, ο.π.

¹³ Stanley Karnow, ο.π.

¹⁴ Ο.π. George Herring, ο.π.

¹⁵ George Herring, ο.π., σελ. 78.

μουνιστικές βάσεις, για προπαγανδιστικές επιχειρήσεις εναντίον της κυβέρνησης του Ανόι και για τη σύσταση ανατρεπτικών δικτύων¹⁶.

Ανάλογες επιχειρήσεις έλαβαν χώρα και στο Λάος όπου η κομμουνιστική οργάνωση Pathet Lao πολεμούσε με τις ουδέτερες και δεξιές παρατάξεις στα τέλη του 1950. Η CIA και ο στρατός των ΗΠΑ εκπαίδευαν τα μέλη της φυλής Μεο, που ζούσαν στα σύνορα ανάμεσα στο Βιετνάμ και το Λάος, για να αναλάβουν επιχειρήσεις ανταρτοπολέμου ενάντια στα κομμουνιστικά στρατεύματα καθώς και επιχειρήσεις στο Μονοπάτι Χο Τσι Μινχ (μέσω του οποίου γινόταν ο ανεφοδιασμός των αντάρτικων δυνάμεων του Νοτίου Βιετνάμ)¹⁷. Όταν τον Ιούλιο του 1962 υπογράφηκαν οι συνθήκες της Γενεύης που εξασφάλιζαν την ουδετερότητα του Λάος, οι ομάδες της CIA και του αμερικανικού στρατού αποσύρθηκαν από την περιοχή, αν και οι μυστικές επιχειρήσεις επαναλήφθηκαν μερικά χρόνια αργότερα¹⁸.

Οι επιχειρήσεις αυτές δεν οργανώνονταν και εκτελούνταν πάντα αποκλειστικά από τη CIA. Η MACV, το τμήμα πληροφοριών της MACV, και οι υπηρεσίες πληροφοριών του Νοτίου Βιετνάμ έπαιζαν επίσης ένα σημαντικό ρόλο. Όπως όμως θα σημειωθεί παρακάτω, οι σχέσεις ανάμεσα στις διάφορες στρατιωτικές υπηρεσίες και υπηρεσίες πληροφοριών δεν ήταν πάντα οι καλύτερες, και έτσι η CIA όπως και οι άλλοι οργανισμοί που δρούσαν στο Βιετνάμ επηρεάστηκαν από αυτή τη γραφειοκρατική τριβή και την έλλειψη εμπιστοσύνης.

Οι οργανισμοί για τη συλλογή και ανάλυση των πληροφοριών που σχετίζονταν

¹⁶ Ο.π. *The Pentagon Papers: The Defense Department History of United States Decisionmaking on Vietnam*, Volume III (Boston: Beacon Press, 1971 The Senator Gravel Edition), σελ. 149-150. William Westmoreland, *A Soldier Reports* (Doubleday: New York, 1976), σελ. 106.

¹⁷ George Herring, ο.π. Bruce Palmer, *The 25-Year War: America's Military Role in Vietnam* (New York: Touchstone, 1985 first Touchstone edition), σελ. 9-10.

¹⁸ Bruce Palmer, ο.π., σελ. 11-12.

με την κατάσταση στο Βιετνάμ ήταν η CIA, το Γραφείο Πληροφοριών και Έρευνας του Υπουργείου Εξωτερικών (Bureau of Intelligence and Research-INR), ο Βοηθός του Γενικού Επιτελείου για Θέματα Πληροφοριών (Assistant Chief of Staff for Intelligence-ACSI, G-2), η Υπηρεσία Πληροφοριών του Υπουργείου Αμύνης (Defense Intelligence Agency), οι υπηρεσίες πληροφοριών των Ενόπλων Δυνάμεων [ειδικά τα τμήματα πληροφοριών της Αμερικανικής Στρατιωτικής Διοίκησης Ειρηνικού (U.S. Army Pacific), του Αμερικανικού Στόλου Ειρηνικού (U.S. Pacific Fleet), και της Αμερικανικής Αεροπορικής Διοίκησης Ειρηνικού (U.S. Pacific Air Force)], και τέλος το τμήμα πληροφοριών της MACV (J-2)¹⁹. Όσον αφορά τη CIA, τα κύρια όργανα που παρήγαγαν εκτιμήσεις για την κατάσταση στο Βιετνάμ ήταν το Γραφείο

Τρεχουσών Πληροφοριών (Office of Current Intelligence-OCI), το Γραφείο Έρευνας και Αναφορών (Office of Research and Reports-ORR), και το Γραφείο Εθνικών Εκτιμήσεων (Office of National Estimates-ONE)²⁰. Από τον Νοέμβριο του 1950 μέχρι τον Οκτώβριο του 1964, το Γραφείο Εθνικών Εκτιμήσεων συνέταξε για θέματα σχετικά με το Βιετνάμ 48 Εθνικές Εκτιμήσεις Πληροφοριών (National Intelligence Estimates) και Ειδικές Εθνικές Εκτιμήσεις Πληροφοριών (Special National Intelligence Estimates) καθώς και 51 μηνύματα που προορίζονταν για τον διευθυντή της CIA²¹.

Στις αρχές και στα μέσα της δεκαετία του 1950, το γραφείο του Βοηθού του Γενικού Επιτελείου για Θέματα Πληροφοριών (ACSI) σημείωσε αρκετή πρόοδο στην προσπάθεια να σχηματιστεί μια ακριβής εικόνα για την πολιτική και στρατιωτική κατάσταση στο Βιετνάμ²². Στα τέλη της δεκαετίας όμως, η ευθύνη για την πληροφορία τις σχετικές με τη διάταξη των εχθρικών δυνάμεων (order of battle) πέρασε στην Αμερικανική Στρατιωτική Διοίκηση Ειρηνικού στη Χαβάη²³. Το 1961, συστάθηκε η Υπηρεσία Πληροφοριών του Υπουργείου Αμύνης η οποία και έγινε υπεύθυνη για τη συλλογή και ανάλυση πληροφοριών εκ μέρους των Ενόπλων Δυνάμεων. Μέσα στα επόμενα χρόνια, και ύστερα από την σύσταση της MACV,

¹⁹ Ronnie Ford, ο.π., σελ. 150-153.

²⁰ Ο.π., σελ. 150.

²¹ Ο.π., σελ. 152-153.

²² Ο.π., σελ. 151

²³ Ο.π. Bruce Palmer, ο.π., σελ. 39.

η Αμερικανική Στρατιωτική Διοίκηση Ειρηνικού, διαθέτοντας περιορισμένους πόρους και θεωρώντας ότι η ευθύνη για την έρευνα για τη διάταξη των εχθρικών δυνάμεων είχε περάσει στην MACV, σταμάτησε αυτή την δραστηριότητα²⁴. Επιπλέον, όπως σημειώνουν οι Bruce Palmer και Ronnie Ford, ήταν το καλοκαίρι του 1965 που για πρώτη φορά ένα έμπειρο στέλεχος στρατιωτικών πληροφοριών τοποθετήθηκε διευθυντής του τμήματος πληροφοριών της MACV²⁵. Πριν από αυτόν, τα στελέχη πληροφοριών δεν είχαν πραγματικό ενδιαφέρον για τις πληροφορίες μάχης τις σχετικές με τις δυνάμεις ξηράς και έτσι «υπήρχε ένα κενό για περίπου έξι χρόνια όσον αφορά τη διάταξη των εχθρικών δυνάμεων ξηράς στην Νοτιοανατολική Ασία»²⁶.

Ομάδες Νοτιοβιετναμέζων στέλνονταν στον Βορρά για επιθέσεις στις γραμμές εφοδιασμού του εχθρού, σε στρατιωτικούς και πολιτικούς στόχους, και σε κομμουνιστικές βάσεις, για προπαγανδιστικές επιχειρήσεις εναντίον της κυβέρνησης του Ανόι, και για τη σύσταση ανατρεπτικών δικτύων.

²⁴ Ronnie Ford, ο.π.

²⁵ Ο.π., σελ. 153. Bruce Palmer, ο.π.

²⁶ Bruce Palmer, ο.π., σελ. 40.

Προσωρινές Αναγνωριστικές Ομάδες (Provisional Reconnaissance Units-PRUS), το Πρόγραμμα CORDS (Civil Operations and Revolutionary Development Support) και το Πρόγραμμα Φοίνικας (Phoenix)

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960, η CIA άρχισε να συνειδητοποιεί ότι έπρεπε να υπάρξει μια συντονισμένη προσπάθεια ενάντια στις υποδομές των ανταρτών Βιετκόνγκ στα χωριά του Νοτίου Βιετνάμ. Ο στόχος αυτής της προσπάθειας θα ήταν η εξουδετέρωση των στελεχών των Βιετκόνγκ που είχαν διεισδύσει στα χωριά του Νοτίου Βιετνάμ. Η νοτιοβιετναμέζικη κυβέρνηση του Ngo Dinh Diem είχε ήδη ξεκινήσει ένα αντιτρομοκρατικό πρόγραμμα που όμως σταμάτησε ύστερα από τη δολοφονία του το 1963. Το 1964, η CIA ανέλαβε αυτό το πρόγραμμα, άλλαξε την ονομασία του σε «Ομάδες Καταπολέμησης Τρομοκρατίας» (Counter Terror Teams), και ξεκίνησε να στρατολογεί ειδικές μονάδες που εκπαιδεύονταν σε τεχνικές εξάλειψης των δικτύων των Βιετκόνγκ²⁷. Η αποστολή αυτών των ομάδων -που ονομάστηκαν το 1965 «Προσωρινές Αναγνωριστικές Μονάδες» (Provisional Reconnaissance Units-PRUS)- ήταν να συλλαμβάνουν ή να σκοτώνουν τους Βιετκόνγκ που είχαν εισέλθει στο Νότιο Βιετνάμ (με προτίμηση στη σύλληψη, ώστε να μπορεί να γίνει ανάκριση και συλλογή πληροφοριών)²⁸. Την ίδια στιγμή, ειδικές ομάδες συστάθηκαν από τη CIA σε επίπεδο επαρχίας και γειτονιάς με ευθύνη την κατάδειξη και στοχοποίηση εχθρικών δυνάμεων²⁹. Οι ομάδες αυτές ονομάζονταν Επαρχιακά και Συνοικιακά Κέντρα Συντονισμού Πληροφοριών (Province and District Intelligence Coordination Centers-PICC και DICC), συνέλλεγαν πληροφορίες για τους Βιετκόνγκ, και καθοδηγούσαν τις Προσωρινές Αναγνωριστικές Ομάδες στις επιχειρήσεις τους.

Από τις επιχειρήσεις των PRUS η CIA έπαιρνε στα χέρια της σημαντικά κείμενα που περιείχαν πληροφορίες για την οργάνωση και τις επιχειρήσεις των Βιετκόνγκ³⁰. Η λειτουργία όμως αυτών των μονάδων παρουσίαζε αρκετές δυσκολίες. Η πλειοψηφία του πληθυσμού του Βιετνάμ αντιμετώπιζε τις PRUS με καχυποψία διότι ήταν η CIA που τις χρηματοδοτούσε, στρατολογούσε και εκπαιδευε, παρά τις προσπάθειες να συγκαλυφθεί ο σύνδεσμος ανάμεσα στις PRUS και τη CIA³¹. Με άλλα λόγια, οι δράσεις της CIA εκλαμβάνονταν από ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού ως μια απλή συνέχιση των ιμπεριαλιστικών πολιτικών της Γαλλίας και άρα το συναίσθημα που επικρατούσε ήταν η καχυποψία. Επιπλέον, η σημασία της καταστροφής των υποδομών και των δικτύων των Βιετκόνγκ δεν είχε συνειδητοποιηθεί πλήρως ούτε από τον αμερικανικό στρατό (τουλάχιστον στα πρώτα χρόνια του πολέμου) ούτε από την κυβέρνηση του Νοτίου Βιετνάμ³².

²⁷ Dale Andrad, *Ashes to Ashes: The Phoenix Program and the Vietnam War* (Lexington, Massachusetts: Lexington Books, 1990), σελ. 41.

²⁸ Ο.π., σελ. 42.

²⁹ Ο.π.

³⁰ Ο.π., σελ. 45.

³¹ Ο.π., σελ. 44.

³² Ο.π., σελ. 13, 41, 44.

Το 1967 το υπάρχον σύστημα των PRUS και της «ειρηνοποίησης» (pacification) μπήκε υπό την επίβλεψη ενός προγράμματος με την ονομασία CORDS (Civil Operations and Revolutionary Development Support-Πολιτικές Επιχειρήσεις και Στήριξη Επαναστατικής Ανάπτυξης), που είχε σαν στόχο την επίθεση στις υποδομές και τα δίκτυα των Βιετκόνγκ³³. Ο αναπληρωτής υπεύθυνος για το πρόγραμμα CORDS Robert Komer πίστευε ότι μόνο η CIA μπορούσε να διεξάγει αυτό τον μυστικό πόλεμο ενάντια στους Βιετκόνγκ και αυτή η άποψη στηριζόταν, κατά τον Dale Andradi, σε τέσσερις λόγους: 1) Η CIA βρισκόταν στο Βιετνάμ πάνω από μια δεκαετία 2) οι πόροι της CIA επηρεάζονταν σε μικρότερο βαθμό από τις γραφειοκρατικές τριβές 3) η αποστολή της CIA προσανατολιζόταν κυρίως στις υποδομές των Βιετκόνγκ και όχι στις κύριες στρατιωτικές δυνάμεις του εχθρού 4) ο Robert Komer είχε ήδη μια εμπειρία δεκατριών χρόνων στη CIA³⁴. Την ίδια χρονιά δημιουργήθηκε το πρόγραμμα Συντονισμός και Εκμετάλλευση Πληροφοριών (Intelligence Coordination and Exploitation program). Τέθηκε υπό την επίβλεψη του προγράμματος CORDS και η αποστολή του ήταν να συντονίζει τις υπάρχουσες πληροφορίες για τους Βιετκόνγκ. Οι παραπάνω προσεγγίσεις, δηλαδή οι ιδέες για ένα μυστικό πρόγραμμα μέσω του οποίου θα αναγνωρίζονταν και θα εξουδετερώνονταν τα στελέχη των Βιετκόνγκ, κορυφώθηκαν με το πρόγραμμα Φοίνικας (Phoenix) μετά την επίθεση του Τετ το 1968. Μέχρι το 1969 όμως η CIA αποστασιοποιήθηκε από το πρόγραμμα Φοίνικας το οποίο και πέρασε στον έλεγχο κυρίως της MACV.

Δυσκολίες και Εμπόδια στο Βιετνάμ

Τα στελέχη και οι υπάλληλοι της CIA αντιμετώπιζαν στο Βιετνάμ μια σειρά από δυσκολίες που έκαναν τη συλλογή πληροφοριών από ανθρώπινες πηγές (human intelligence) εξαιρετικά δύσκολη. Η πλειοψηφία των υπαλλήλων της υπηρεσίας δεν μιλούσε τα βιετναμέζικα και ήταν σχεδόν αδύνατο για αυτούς να αναμειχθούν με τον τοπικό πληθυσμό. Όπως αναφέρει ο John Sullivan³⁵, «η αδυναμία των υπαλλήλων να αναμειχθούν με τον τοπικό πληθυσμό και η ελλιπής γνώση της τοπικής γλώσσας και του πολιτιστικού περιβάλλοντος έκαναν την κατάσταση εξαιρετικά δύσκολη»³⁶. Ο Frank Snepp με τη σειρά του σημειώνει πως αν και τα περισσότερα στελέχη της CIA που έφταναν στο Βιετνάμ δεν είχαν καμία γνώση για τη χώρα και δεν εκπαιδεύονταν στην τοπική γλώσσα, απαιτούνταν από αυτούς να στρατολογήσουν πληροφοριοδότες, να συλλέξουν πληροφορίες, και να διαχειριστούν τις διάφορες επιχειρήσεις της CIA³⁷. Με άλλα λόγια, η κατάσταση ήταν διαφορετική σε σύγκριση με περιοχές όπως η Ευρώπη και η Λατινική Αμερική όπου τα επιχειρησιακά στελέχη της υπηρεσίας είχαν καλύτερη προετοιμασία, τουλάχιστον από γλωσσικής πλευράς.

³³ Ο.π., σελ. 57.

³⁴ Ο.π., σελ. 58.

³⁵ Ο John Sullivan ήταν ανακριτής της CIA στο Νότιο Βιετνάμ από το 1971 μέχρι το 1975.

³⁶ John Sullivan, *Of Spies and Lies: A CIA Lie Detector Remembers Vietnam* (Lawrence, Kansas: University Press of Kansas, 2002), σελ. 148-149.

³⁷ Frank Snepp, ο.π., σελ. 12.

Πρέπει, επίσης, να προστεθεί ότι, εξαιτίας των αυξημένων αναγκών της CIA στο Βιετνάμ, υπήρχε μια συνεχής πίεση για αύξηση του προσωπικού, και σαν αποτέλεσμα αυτής της πίεσης, κάθε τμήμα της υπηρεσίας «υποχρεούνταν κάθε χρόνο να δίνει ένα ποσοστό εθελοντών για το Βιετνάμ ανεξάρτητα από την προηγούμενη εμπειρία αυτών των εθελοντών»³⁸. Το κλασικό πρόβλημα της ποσότητας έναντι της ποιότητας έκανε την εμφάνισή

Το κλασικό πρόβλημα της ποσότητας έναντι της ποιότητας έκανε την εμφάνισή του και ήταν δύσκολο για τη CIA να αυξήσει κατακόρυφα το προσωπικό της στο Βιετνάμ διατηρώντας ταυτόχρονα ένα αποδεκτό επίπεδο ποιότητας.

³⁸ Ο.π.

του και ήταν δύσκολο για τη CIA να αυξήσει κατακόρυφα το προσωπικό της στο Βιετνάμ διατηρώντας ταυτόχρονα ένα αποδεκτό επίπεδο ποιότητας.

Το αποτέλεσμα αυτών των δυσκολιών ήταν, μεταξύ άλλων, ότι ένα μεγάλο μέρος των πληροφοριοδοτών της CIA «παρεχόταν» από τις υπηρεσίες πληροφοριών του Νοτίου Βιετνάμ. Αυτή η σχέση, αν και ήταν χρήσιμη, αποδείχτηκε σε πολλές περιπτώσεις καταστροφική. Σε μια σειρά περιπτώσεων, οι πηγές πληροφοριών που προωθήθηκαν στη CIA από το Ειδικό Τμήμα (Special Branch) της Εθνικής Αστυνομίας του Νοτίου Βιετνάμ και από τον Κεντρικό Οργανισμό Πληροφοριών (Central Intelligence Organization) του Νοτίου Βιετνάμ παρείχαν ψεύτικες πληροφορίες. Συγκεκριμένα, στελέχη του Ειδικού Τμήματος ισχυρίζονταν συχνά στη CIA ότι είχαν έναν πληροφοριοδότη ανάμεσα στους Βιετκόνγκ και έδειχναν ακόμα και υποτιθέμενα έγγραφα των Βιετκόνγκ για να αποδείξουν την αλήθεια των ισχυρισμών τους³⁹. Τις περισσότερες φορές όμως αυτοί οι υποτιθέμενοι πληροφοριοδότες ήταν απλά πονηροί Βιετναμέζοι που ένωσαν σκόρπια κομμάτια από εφημερίδες προκειμένου να περάσουν την ιστορία τους ως πραγματική πληροφορία⁴⁰. Δεν είναι ξεκάθαρο αν αυτές οι πλαστογραφίες προωθούνταν συνειδητά στη CIA από το Ειδικό Τμήμα. Ο John Sullivan ισχυρίζεται ότι το Ειδικό Τμήμα συνειδητά εξαπατούσε τη CIA⁴¹. Για να στηρίξει την άποψή του αναφέρει μια σειρά από επιχειρήσεις στις οποίες πήρε μέρος, η πιο σημαντική από τις οποίες ήταν η επιχείρηση VIOLET που περιελάμβανε δύο πληροφοριοδότες του Ειδικού Τμήματος: τη VIOLET/2 που ισχυριζόταν ότι ήταν στέλεχος ασφαλείας των Βιετκόνγκ και τον VIOLET/1 που ήταν αδερφός της. Αποδείχτηκε τελικά ότι οι δύο αυτοί πληροφοριοδότες έδιναν ψεύτικες πλη-

³⁹ John Sullivan, ο.π., σελ. 84.

⁴⁰ Frank Snepp, ο.π., σελ. 13.

⁴¹ John Sullivan, ο.π., σελ. 83.

ροφορίες, και ένα κρίσιμο ερώτημα που ανέκυψε στη CIA ήταν «τι κάνουμε τώρα με τις 209 αναφορές που βασίστηκαν στις ψεύτικες πληροφορίες της VIOLET/2»⁴². Αναφέρει, επίσης, ότι ανάμεσα στον Ιούλιο του 1971 και τον Ιανουάριο του 1972, εξέτασε πέντε άτομα που παραδέχτηκαν ότι παρείχαν ψεύτικες πληροφορίες υπό την καθοδήγηση του Ειδικού Τμήματος⁴³.

Αν κάποιος δεχτεί ότι οι υπηρεσίες πληροφοριών του Νοτίου Βιετνάμ εξαπατούσαν συνειδητά τη CIA, τότε πρέπει να εξεταστεί και το κίνητρο πίσω από αυτή τη συμπεριφορά. Το πιο πιθανό κίνητρο φαίνεται να ήταν η επιθυμία να δίνονται πληροφορίες «αρεστές» στους Αμερικανούς (intelligence to please behaviour): οι Νοτιοβιετναμέζοι παρείχαν στις αμερικανικές υπηρεσίες ό,τι οι τελευταίες επιθυμούσαν να ακούσουν, και συνέτασσαν εντυπωσιακές στατιστικές αναφορές για να στηρίξουν τους ισχυρισμούς τους περί προόδου⁴⁴. Ο Robert McNamara (Υπουργός Άμυνας των ΗΠΑ από το 1961 έως το 1968) ισχυρίζεται ότι οι στρατιωτικοί και τα στελέχη πληροφοριών στο Βιετνάμ «δέχονταν λανθασμένες πληροφορίες από τους Νοτιοβιετναμέζους που συνήθιζαν να αναφέρουν αυτά που πίστευαν πως οι Αμερικανοί ήθελαν να ακούσουν»⁴⁵, και σημειώνει ότι ο διευθυντής της CIA John McCone παραδέχτηκε μετά τον πόλεμο ότι τα επιχειρησιακά στελέχη της υπηρεσίας παραπληροφορούνταν από τους Νοτιοβιετναμέζους που «ένωσαν υποχρεωμένοι να «παράγουν» στατιστικές που θα έβρισκαν σύμφωνη την κεντρική κυβέρνηση»⁴⁶. Επίσης, αναφέρει ρητά ότι οι προβληματικές αναφορές και οι πληροφορίες αμφιβόλου αξίας που παρείχαν οι υπηρεσίες του Νοτίου Βιετνάμ, ήταν συχνά αποτέλεσμα μιας συνειδητής προσπάθειας για παραπληροφόρηση⁴⁷.

Πρέπει, επίσης, να αναφερθεί ότι υπήρχε μια αδιάκοπη πίεση από τα ανώτερα κλιμάκια της CIA για συνεχή στρατολόγηση νέων πληροφοριοδοτών. Αυτό, αναμφίβολα, οδήγησε τα στελέχη της CIA στα χαμηλότερα κλιμάκια να δέχονται τις πηγές και τους πληροφοριοδότες του Ειδικού Τμήματος χωρίς δεύτερη σκέψη. Τον Δεκέμβριο του 1968, ο Theodore Shackley ανέλαβε τη θέση του διευθυντή του αρχηγείου της CIA στη Σαϊγκόν και μια από τις πολιτικές του ήταν να πιέζει το προσωπικό της υπηρεσίας για στρατολόγηση όλο και περισσότερων πληροφοριοδοτών. Αυτή η πίεση οδήγησε πολλούς υπαλλήλους της CIA να δέχονται αμέσως τις πηγές των νοτιοβιετναμέζικων υπηρεσιών πληροφοριών χωρίς τις περισσότερες φορές να ελέγχουν την αξιοπιστία τους. Ο Frank Snepp σημειώνει πως το αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής ήταν ότι «πάνω από εκατό από τους υποτιθέμενους πληροφοριοδότες του στους Βιετκόνγκ αποδείχτηκαν απατεώνες»⁴⁸.

Ένα άλλο πρόβλημα που δυσχέρανε τις δραστηριότητες της CIA ήταν αυτό του συντονισμού ανάμεσα στις διάφορες υπηρεσίες πληροφοριών που επιχειρούσαν στο

⁴² Ο.π., σελ. 80.

⁴³ Ο.π., σελ. 85. Για παράδειγμα, μια γυναίκα παραδέχτηκε ότι ένα στέλεχος του Ειδικού Τμήματος της είχε πει πως θα την πλήρωνε αν έκανε τους Αμερικανούς να πιστέψουν ότι ήταν Βιετκόνγκ.

⁴⁴ George Herring, ο.π., σελ. 91.

⁴⁵ Robert McNamara, In Retrospect: *The Tragedy and Lessons of Vietnam* (New York: Times Books, 1995), σελ. 47.

⁴⁶ Ο.π., σελ. 48.

⁴⁷ Ο.π., σελ. 237.

⁴⁸ Frank Snepp, ο.π.

Νότιο Βιετνάμ. Οι δραστηριότητες της CIA, του τμήματος πληροφοριών της MACV (J-2) και των υπηρεσιών πληροφοριών της κυβέρνησης του Νοτίου Βιετνάμ δεν συντονίζονταν αποτελεσματικά. Όπως αναφέρει ο James Wirtz, «το ενοποιημένο σύστημα πληροφοριών ποτέ δεν λειτούργησε σαν μια ολοκληρωμένη επιχείρηση. Οι σύμμαχοι συχνά απέκρυπταν πληροφορίες ο ένας από τον άλλον και οι πηγές πληροφοριών δεν διανέμονταν ισότιμα στις συμμαχικές μονάδες»⁴⁹. Οι στρατιωτικές μονάδες του Νοτίου Βιετνάμ, για παράδειγμα, είχαν συχνά έλλειψη επαρκών πληροφοριών για τις επιχειρήσεις τους, και οι διοικητές των αμερικανικών δυνάμεων απέκρυπταν από αυτές ένα μεγάλο μέρος πληροφοριών⁵⁰. Ο Στρατηγός William Westmoreland⁵¹ σημειώνει πως η έλλειψη μιας ενοποιημένης διοίκησης προκαλούσε πολλά προβλήματα στον τομέα της συλλογής και ανάλυσης πληροφοριών και προκειμένου να δείξει την έκταση του προβλήματος παραθέτει στο βιβλίο του *A Soldier Reports* όλες τις διαφορετικές υπηρεσίες πληροφοριών που επιχειρούσαν στο Βιετνάμ⁵².

Πέρα από το παραπάνω πρόβλημα, υπήρχαν συχνά διαφωνίες ανάμεσα στη CIA και τις στρατιωτικές υπηρεσίες σχετικά με τις εκτιμήσεις για τη στρατιωτική και πολιτική κατάσταση στο Βιετνάμ και σχετικά με τα μέτρα που έπρεπε να ληφθούν. Μία από τις πιο γνωστές διαφωνίες ήταν αυτή ανάμεσα στη CIA και τη MACV (καθώς και ανώτατους αξιωματούχους της κυβέρνησης) για την πρόοδο που συντελείται στο Βιετνάμ καθώς και για το ζήτημα της μέτρησης των εχθρικών απωλειών⁵³. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, οι αναλυτές της CIA εξέφραζαν συνήθως σκεπτικισμό για τις δηλώσεις και αναφορές του στρατού και της κυβέρνησης σχετικά με την κατάσταση στο Βιετνάμ⁵⁴.

Όσον αφορά το ζήτημα της μέτρησης των απωλειών του εχθρού, ο στόχος του Στρατηγού Westmoreland ήταν να φτάσει στο σημείο όπου οι απώλειες των Βιετκόνγκ και των Βορειοβιετναμέζων θα ήταν μεγαλύτερες από τον ρυθμό αναπλήρωσής τους⁵⁵. Ήταν την άνοιξη του 1967 που ο Westmoreland ισχυρίστηκε ότι ο στόχος αυτός επετεύχθη: η CIA όμως είχε διαφορετική γνώμη και οι αναλυτές της τόνιζαν ότι «οι κομμουνιστές συνεχίζουν να αυξάνουν τις κύριες δυνάμεις τους τόσο μέσω διείσδυσης όσο και μέσω τοπικής στρατολόγησης»⁵⁶.

Η διαφορά στον αριθμό των εχθρικών δυνάμεων που έδιναν οι δύο υπηρεσίες είχε να κάνει μεταξύ άλλων και με τον ορισμό του εχθρού. Η MACV συμφωνούσε σε γενικές γραμμές με τη CIA στον αριθμό των συμβατικών δυνάμεων. Η διαφορά έγκειτο αντίθετα στις μη συμβατικές δυνάμεις⁵⁷. Συγκεκριμένα, τα νούμερα της

⁴⁹ James Wirtz, *The Tet Offensive: Intelligence Failure in War* (Cornell University Press, New York, 1994 paperback edition), σελ. 97.

⁵⁰ Ο.π. Dale Andrad, ο.π., σελ. 50.

⁵¹ Ο Στρατηγός William Westmoreland ήταν διοικητής της MACV από τον Ιούνιο του 1964.

⁵² William Westmoreland, ο.π., σελ. 415-416.

⁵³ Robert McNamara, ο.π., σελ. 238.

⁵⁴ Harold Ford, "Unpopular Pessimism: Why CIA Analysts Were So Doubtful About Vietnam", *CIA Studies in Intelligence*, Vol. 01, No. 1, 1997, <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/97unclass/vietnam.html> (τελευταία πρόσβαση στις 13/01/2009).

⁵⁵ Robert McNamara, ο.π.

⁵⁶ Ο.π.

⁵⁷ Christopher Andrew, *For the President's Eyes Only-Secret Intelligence and the American Presidency from Washington to Bush* (London: Harper Collins Publishers, 1995), σελ. 329.

MACV για τους αντάρτες ήταν χαμηλότερα από αυτά της CIA, επειδή η πρώτη περιελάμβανε στους αντάρτες τα μέλη μιας μη συμβατικής στρατιωτικής μονάδας που βρισκόταν υπό την επίβλεψη μιας συνοικιακής ή άλλης επιτροπής⁵⁸. Αυτή η προσέγγιση δεν λάμβανε όμως υπόψη (σε αντίθεση με την προσέγγιση της CIA) τους χωρικούς που στον ελεύθερο χρόνο τους βοηθούσαν τους Βιετκόνγκ να ανατινάζουν γέφυρες ή να τοποθετούν παγίδες⁵⁹.

Όσον αφορά τις δηλώσεις για την στρατιωτική και πολιτική πρόοδο που συντελούσαν στο Βιετνάμ, υπήρχε μια τάση στην MACV και στους υπαλλήλους της αμερικανικής πρεσβείας στη Σαϊγκόν να διατυπώνουν αισιόδοξες και «αρεστές» εκτιμήσεις, ενώ η CIA είχε έναν πιο προσεκτικό και απαισιόδοξο τόνο. Οι αξιωματούχοι του στρατού καθώς και οι αξιωματούχοι της πρεσβείας στη Σαϊγκόν προωθούσαν αισιόδοξες αναφορές προκειμένου να αποδείξουν ότι συντελούνταν πρόοδος στο Βιετνάμ. Το να ισχυρίζονταν το αντίθετο, θα σήμαινε ότι δεν έκαναν καλά τη δουλειά τους. Αυτές οι αναφορές καθώς και η ίδια η αυτοπεποίθησή του, οδήγησαν τον McNamara να ισχυριστεί τον Μάιο του 1962 ότι «κάθε ποσοτικός δείκτης μέτρησης που έχουμε δείχνει ότι νικάμε τον πόλεμο»⁶⁰ και δύο μήνες αργότερα βασιζόμενος σε μια αναφορά της MACV ότι οι Βιετκόνγκ θα εξαλειφθούν ως υπολογίσιμη δύναμη «έως το τέλος του 1965»⁶¹. Επιπλέον, αν και υπήρχαν κάποιοι αξιωματούχοι της πρεσβείας αλλά και της MACV που συνειδητοποιούσαν τη δυσκολία της κατάστασης στο Βιετνάμ, οι αναφορές τους συνήθως απορρίπτονταν ή αγνοούνταν από τους ανωτέρους τους, που αρνούσαν να προωθήσουν τις δυσάρεστες εκτιμήσεις στα ανώτερα κλιμάκια⁶². Αυτή η τάση εξομοίωσης με τις αισιόδοξες εκτιμήσεις δεν εμφανίστηκε στις γραμμές της CIA, τουλάχιστον στον βαθμό που εμφανίστηκε στην MACV και στο προσωπικό της πρεσβείας.

Η Επίθεση του Τετ

Η επίθεση του Τετ, που εξαπολύθηκε από τους Βιετκόνγκ τις πρώτες ώρες της 31^{ης} Ιανουαρίου του 1968 και η οποία στόχευε τα κύρια αστικά κέντρα του Νοτίου Βιετνάμ, αιφνιδίασε τις ΗΠΑ. Είναι γενικώς αποδεκτό ότι η αποτυχία πρόβλεψης της επίθεσης του Τετ δεν αφορούσε το κομμάτι της συλλογής πληροφοριών⁶³. Στην πραγματικότητα, τους μήνες που προηγήθηκαν της επίθεσης, υπήρχαν πολλά σημάδια ότι «κάτι μεγάλο» ετοιμαζόταν⁶⁴ καθώς και ενδείξεις για τη φύση των επερχόμενων επιθέσεων.

⁵⁸ Ο.π., σελ. 330.

⁵⁹ Ο.π. William Westmoreland, ο.π., σελ. 16.

⁶⁰ Harold Ford, *CIA and the Vietnam Policymakers: Three Episodes 1962-1968, Episode 1 1962-1963: Distortions of Intelligence*, <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/cia-and-the-vietnam-policymakers-three-episodes-1962-1968/epis1.html> (τελευταία πρόσβαση στις 13/01/2009).

⁶¹ Ο.π.

⁶² Harold Ford, "Unpopular Pessimism: Why CIA Analysts Were So Doubtful About Vietnam", ο.π.

⁶³ Ο Richard Betts σημειώνει πως στις περισσότερες περιπτώσεις η αιτία του αιφνιδιασμού δεν βρίσκεται στο κομμάτι της συλλογής πληροφοριών. Richard Betts, *Surprise Attack: Lessons for Defense Planning* (Washington: Brookings Institution, 1982), σελ. 16. Richard Betts, "Analysis, War, and Decision: Why Intelligence Failures Are Inevitable", *World Politics*, Vol. 31, No. 1, October 1978, σελ. 84.

⁶⁴ Bruce Palmer, ο.π., σελ. 77.

Τους μήνες πριν από την επίθεση του Τετ, οι κομμουνιστές εφαρμόζαν μια στρατηγική εξαπάτησης με στόχο να παρασύρουν τις αμερικανικές και τις νοτιο-βιετναμέζικες δυνάμεις στην Αποστρατιωτικοποιημένη Ζώνη (που χώριζε το Βόρειο από το Νότιο Βιετνάμ) και στην περιοχή του Khe Sanh. Η στρατιωτική δράση των Βιετκόνγκ τραβούσε την προσοχή μακριά από τις αστικές περιοχές και «κρατούσε τις αμερικανικές μονάδες στις συνήθεις περιοχές όπου επιχειρούσαν κατά μήκος των συνόρων του Νοτίου Βιετνάμ»⁶⁵. Αυτή η παραπλανητική στρατηγική είχε το πλεονέκτημα ότι συνέπιπτε με τα κυρίαρχα πιστεύω στον αμερικανικό στρατό και στην αμερικανική κυβέρνηση. Πρώτον, οι πληροφορίες που προέρχονταν από την υποκλοπή των επικοινωνιών του εχθρού (signals intelligence) θεωρούνταν η πιο αξιόπιστη πηγή πληροφοριών. Κατά τη διάρκεια των εβδομάδων που προηγήθηκαν της επίθεσης, οι εχθρικές επικοινωνίες απεκάλυπταν την (παραπλανητική) μετακίνηση μονάδων του Βορείου Βιετνάμ κατά μήκος της Αποστρατιωτικοποιημένης Ζώνης και κοντά στο Khe Sanh⁶⁶. Οι μονάδες των Βιετκόνγκ που διείσδυαν στις πόλεις και τις περικύκλωναν, δεν άφηναν τηλεπικοινωνιακά ίχνη και οι πληροφορίες για τις κινήσεις τους προέρχονταν κυρίως μέσω εγγράφων που είχαν αποσπαστεί και μέσω ανακρίσεων αιχμαλώτων⁶⁷. Εξαιτίας όμως του γεγονότος ότι η πιθανότητα για επιθέσεις σε αστικά κέντρα στηριζόταν κυρίως σε πληροφορίες από έγγραφα και από ανακρίσεις αιχμαλώτων και όχι από υποκλοπές επικοινωνιών, «οι Αμερικανοί αγνόησαν τις πληροφορίες που ανέφεραν ότι οι κομμουνιστές στόχευαν να επιτεθούν

⁶⁵ James Wirtz, ο.π., σελ. 65.

⁶⁶ Ο.π., σελ. 274.

⁶⁷ Ο.π. Christopher Andrew, ο.π., σελ. 342.

στις πόλεις κατά τη διάρκεια της γιορτής του Τετ»⁶⁸. Όπως σημειώνει ο John Prados, οι πληροφορίες μάχης (πληροφορίες από ανακρίσεις και στρατιωτικά έγγραφα) έδειχναν ότι ο εχθρός θα χτυπούσε τα αστικά κέντρα, ενώ οι πληροφορίες που προέρχονταν από υποκλοπές έδειχναν μια στρατιωτική προπαρασκευή γύρω από το Khe Sanh⁶⁹. Το ερώτημα ήταν «σε ποιο είδος πληροφοριών έπρεπε να έχει κανείς

⁶⁸ James Wirtz, ο.π.

⁶⁹ John Prados, *The Warning That Left Something to Chance: Intelligence at Tet in The Tet Offensive*, edited

περισσότερη εμπιστοσύνη»⁷⁰. Δεύτερον, υπήρχε η άποψη ότι η επίθεση θα λάμβανε χώρα στις συνοριακές περιοχές, επειδή εκεί οι Βορειοβιετναμέζοι ήταν πιο ισχυροί στρατιωτικά. Οι διοικητές των ΗΠΑ πίστευαν πως μια συμβατική επίθεση στις κύριες πόλεις του Νοτίου Βιετνάμ θα ήταν καταστροφική για το Βόρειο Βιετνάμ και επομένως απίθανο να πραγματοποιηθεί. Τρίτον, οι αμερικανικές δυνάμεις ήταν προετοιμασμένες να αντιμετωπίσουν μια επίθεση στην Αποστρατιωτικοποιημένη Ζώνη και στο Khe Sanh και αυτό επηρέασε τις εκτιμήσεις τους για τις εχθρικές κινήσεις⁷¹. Τέταρτον, σχετικά με τη χρονική στιγμή της επίθεσης, οι διοικητές της MACV πίστευαν ότι οι Βορειοβιετναμέζοι δεν θα παραβίαζαν την εκκευρία της ιερής γιορτής του Τετ. Ο λαός του Βιετνάμ έτρεφε μεγάλο σεβασμό για τις εορτές του Τετ και, σύμφωνα με τον αμερικανικό τρόπο σκέψης, μια κομμουνιστική επίθεση θα εξόργιζε τους Νοτιοβιετναμέζους και επομένως θα έκανε κακό στον αγώνα των κομμουνιστών⁷². Τέλος, οι Βορειοβιετναμέζοι ποτέ πριν δεν είχαν εξαπολύσει επίθεση κατά τη διάρκεια εκκευρίας. Προσπαθούσαν συνήθως να εκμεταλλευτούν τις εκκευρίες για ανεφοδιαστικές δραστηριότητες⁷³.

Παρά τις παραπλανητικές κινήσεις των Βορειοβιετναμέζων, υπήρχαν μερικά σημάδια που έδειχναν ότι επέκειτο επίθεση εναντίον των πόλεων του Νοτίου Βιετνάμ. Σύμφωνα με τον James Wirtz, κυρίως τέσσερα κομμάτια πληροφοριών παρείχαν ακριβή προειδοποίηση σχετικά με το πώς, πού, και πότε θα ξεκινούσε η επιχείρηση⁷⁴. Το πρώτο ήταν ένα έγγραφο, που έπεσε στα χέρια των Αμερικανών τον Νοέμβριο του 1967 και ανέφερε ξεκάθαρα ότι μια σημαντική επίθεση θα λάμβανε χώρα και υποδείκνυε επίσης την περιοχή της επίθεσης⁷⁵. Το δεύτερο προήλθε από τις εγκαταστάσεις υποκλοπής επικοινωνιών της NSA (National Security Agency)⁷⁶, το τρίτο ήταν οι λεγόμενες κασέτες της πόλης Qui Nhon (Qui Nhon tapes) μαζί με πληροφορίες από ανακρίσεις αιχμαλώτων⁷⁷, και το τελευταίο ήταν οι πρόωρες επιθέσεις τις πρώτες ώρες της 30^{ης} Ιανουαρίου⁷⁸.

Οι αναλυτές της CIA ήταν ίσως οι μόνοι που πλησίασαν σε μια σωστή εκτίμηση της στρατηγικής και των στόχων της επίθεσης του Τετ. Αυτή η εκτίμηση δεν συμβάδισε, όμως, με τις καθιερωμένες απόψεις των στρατιωτικών και των αξιωματούχων στην Ουάσιγκτον και επομένως απορρίφθηκε. Μερικούς μήνες πριν την επίθεση, ένας αναλυτής της CIA στη Σαϊγκόν, ο Joseph Hovey, διατύπωσε μια πρόβλεψη της επίθεσης του Τετ⁷⁹. Η ανάλυσή του προωθήθηκε σε ανώτατους αξιωματούχους της κυβέρνησης, όλες του όμως οι παρατηρήσεις απορρίφθηκαν⁸⁰. Κατά τη διάρκεια

by Marc Jason Gilbert and William Head (Westport, Connecticut: Praeger, 1996), σελ. 153-154.

⁷⁰ Ο.π., σελ. 154.

⁷¹ James Wirtz, ο.π., σελ. 267.

⁷² Ο.π. William Westmoreland, ο.π., σελ. 318.

⁷³ James Wirtz, ο.π., σελ. 109-110.

⁷⁴ Ο.π., σελ. 256.

⁷⁵ Ο.π., σελ. 256-257.

⁷⁶ Ο.π., σελ. 257.

⁷⁷ Ο.π. Don Oberdorfer, *Tet! The Turning Point in the Vietnam War* (Baltimore, Maryland: The Johns Hopkins University Press, 2001 paperback edition), σελ. 127.

⁷⁸ James Wirtz, ο.π., σελ. 258.

⁷⁹ Ο.π., σελ. 12.

⁸⁰ Ο.π., σελ. 12-13. Sam Adams, *War of Numbers: An Intelligence Memoir* (South Royalton: Steerforth Press,

του πολέμου του Βιετνάμ, οι περισσότεροι αναλυτές της CIA θεωρούνταν πολύ απαισιόδοξοι ως προς τις εκτιμήσεις τους. Στην περίπτωση της επίθεσης του Τετ, και όχι μόνο σε αυτήν, οι «γκρίζες» προβλέψεις τους αποδείχτηκαν αληθινές.

Επιγραμματικά, η CIA αντιμετώπισε πολλές δυσκολίες σε επιχειρησιακό επίπεδο: έλλειψη γλωσσικής και πολιτισμικής κατάρτισης, η απροθυμία των Νοτιοβιετναμέζων να ασχοληθούν σοβαρά με τα διάφορα στρατιωτικά σχέδια και τα σχέδια συλλογής και ανάλυσης πληροφοριών, και δυσκολία συντονισμού με τις υπηρεσίες πληροφοριών του Νοτίου Βιετνάμ και με τις αμερικανικές στρατιωτικές υπηρεσίες. Στο αναλυτικό επίπεδο, όμως, η απόδοσή της ήταν πολύ καλύτερη. Δεν ισχυρίστηκε ότι ο πόλεμος δεν μπορεί να κερδηθεί. Οι αναλυτές της CIA έλεγαν απλά ότι ο πόλεμος θα ήταν μακρύτερος και θα είχε περισσότερο κόστος από όσο ο Υπουργός Αμύνης McNamara και ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Lyndon Johnson υπέθεταν. Οι αναφορές της ήταν πιο προσεχτικές από τις αναφορές που έρχονταν από την πρεσβεία της Σαϊγκόν και την MACV, και πολλές φορές οι αναλυτές της εντόπισαν σωστά τις ρίζες των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν οι Αμερικανοί στο Βιετνάμ.

1994), σελ. 145.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📖 Sam Adams, *War of Numbers: An Intelligence Memoir* (South Royalton: Steerforth Press, 1994).
- 📖 Christopher Andrew, *For the President's Eyes Only-Secret Intelligence and the American Presidency from Washington to Bush* (London: Harper Collins Publishers, 1995).
- 📖 Dale Andradi, *Ashes to Ashes: The Phoenix Program and the Vietnam War* (Lexington, Massachusetts: Lexington Books, 1990).
- 📖 Richard Betts, *Surprise Attack: Lessons for Defense Planning* (Washington: Brookings Institution, 1982).
- 📖 Richard Betts, "Analysis, War, and Decision: Why Intelligence Failures Are Inevitable", *World Politics*, Vol. 31, No. 1, October 1978.
- 📖 Harold Ford, *CIA and the Vietnam Policymakers: Three Episodes 1962-1968, Episode 1 1962-1963: Distortions of Intelligence*, <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/cia-and-the-vietnam-policymakers-three-episodes-1962-1968/epis1.html> (τελευταία πρόσβαση στις 13/01/2009).
- 📖 Harold Ford, "Unpopular Pessimism: Why CIA Analysts Were So Doubtful About Vietnam", *CIA Studies in Intelligence*, Vol. 01, No. 1, 1997, <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/97unclass/vietnam.html> (τελευταία πρόσβαση στις 13/01/2009).
- 📖 Ronnie Ford, *Tet 1968: Understanding the Surprise* (Abingdon, London: Frank Cass, 1995).
- 📖 George Herring, *America's Longest War: The United States and Vietnam, 1950-1975* (New York: McGraw-Hill, 1986 second edition).
- 📖 Robert McNamara, *In Retrospect: The Tragedy and Lessons of Vietnam* (New York: Times Books, 1995).
- 📖 Don Oberdorfer, *Tet! The Turning Point in the Vietnam War* (Baltimore, Maryland: The Johns Hopkins University Press, 2001 paperback edition).
- 📖 Bruce Palmer, *The 25-Year War: America's Military Role in Vietnam* (New York: Touchstone, 1985 first Touchstone edition).
- 📖 John Prados, *The Warning That Left Something to Chance: Intelligence at Tet in The Tet Offensive*, edited by Marc Jason Gilbert and William Head (Westport, Connecticut: Praeger, 1996).
- 📖 Frank Snepp, *Decent Interval: An Insider's Account of Saigon's Indecent End Told by the CIA's Chief Strategy Analyst in Vietnam* (New York: Vintage Books, 1978).
- 📖 John Sullivan, *Of Spies and Lies: A CIA Lie Detector Remembers Vietnam* (Lawrence, Kansas: University Press of Kansas, 2002).
- 📖 James Wirtz, *The Tet Offensive: Intelligence Failure in War* (Cornell University Press, New York, 1994 paperback edition).
- 📖 William Westmoreland, *A Soldier Reports* (Doubleday: New York, 1976).
- 📖 Pentagon Papers: *The Defense Department History of United States Decisionmaking on Vietnam*, Volume III (Boston: Beacon Press, 1971 The Senator Gravel Edition).

ΕΥΡΩΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΖΩΝΗ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ

ΚΕΙΜΕΝΟ: ΕΠΟΠ Στράτης (ΣΣΝΣ) Γρηγόριος Τζιούτζιας

MEDITERRANEAN

THE SEA IN THE MIDDLE OF THE EARTH

& ΣΥΜΦΩΝΙΑ

ΣΥΝΔΕΣΗΣ

ΜΕ ΤΟ ΜΑΡΟΚΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΥΡΩΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η Μεσόγειος υπήρξε ανέκαθεν σταυροδρόμι συνάντησης διαφορετικών πολιτισμών, εμπορευματικών συναλλαγών αλλά και χώρος βίαιων αντιπαραθέσεων και συγκρούσεων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), λόγω της γεωγραφικής γειτνίασης και των παραδοσιακών πολιτικών και οικονομικών δεσμών που είχε με τη Μεσόγειο, κατανόησε από πολύ νωρίς την ανάγκη ύπαρξης διαφόρων συμφωνιών και γενικότερα σχέσεων με τον περίγυρό της.

Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 60', ανέπτυξε διμερείς σχέσεις με ορισμένες μεσογειακές χώρες υπό τη μορφή Συμφωνιών Σύνδεσης. Μέσα σε διάστημα μίας δεκαετίας, υπήρξε συμφωνία για την άσκηση μιας συντονισμένης, συστηματοποιημένης και ομοιόμορφης μεσογειακής πολιτικής (Σφαιρική Μεσογειακή Πολιτική). Από τα μέσα της δεκαετίας του 80', εφαρμόστηκε μια νέα μεσογειακή πολιτική, μετά και την ένταξη της Ισπανίας και της Πορτογαλίας στην Ένωση, που εκτός των άλλων προέβλεπε σταδιακή μείωση των δασμών επί των εισαγωγών των αγροτικών προϊόντων καθώς και την υπογραφή χρηματοδοτικών πρωτοκόλλων. Με χρονικό ορίζοντα το έτος 1995, υιοθετείται ήδη από τις αρχές του 90' η επονομαζόμενη Ανανεωμένη Μεσογειακή Πολιτική, η οποία με τη σειρά της τονίζει την ανάγκη ύπαρξης χρηματοδότησης για προγράμματα κοινού ή περιφερειακού ενδιαφέροντος σε τομείς όπως το περιβάλλον, οι ανθρωπίνι πόροι και οι μεικτές επιχειρήσεις.

Ορόσημο στις ευρωμεσογειακές σχέσεις αποτέλεσε η Διάσκεψη της Βαρκελώνης (ΔτΒ), που πραγματοποιήθηκε στις 27-28 Νοεμβρίου 1995 στην ομώνυμη πόλη της Ιβηρικής Χερσονήσου. Η Συνδιάσκεψη των Υπουργών Εξωτερικών των άλλοτε 15 κρατών μελών της Ένωσης και των 12 μεσογειακών εταίρων¹ ήταν το σημείο εκκίνησης μιας νέας συνεργασίας σε διμερές και πολυμερές επίπεδο. Ως εκ τούτου, στη Βαρκελώνη εγκαινιάζεται η Ευρωπαϊκή Μεσογειακή Συνεργασία (Ε.Μ.Σ.), που προνοούσε μια σειρά από φιλόδοξους οικονομικούς, πολιτικούς και πολιτιστικούς στόχους με κύριο στόχο να προωθήσει τη σταθερότητα, την ευημερία και την ασφάλεια στην περιοχή.

Ακολουθώντας πιστά το πρότυπο της Διαδικασίας του Ελσίνκι (1975) αποτελείται από τρεις πυλώνες δράσεις:

Ο πρώτος πυλώνας αφορά τη στενή συνεργασία στους τομείς της πολιτικής και της ασφάλειας. Στόχος είναι η προώθηση της ειρήνης, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και η ενδυνάμωση του πολιτικού διαλόγου και της ενίσχυσης της χρηστής διακυβέρνησης και των δημοκρατικών θεσμών.

Ο δεύτερος πυλώνας αναφέρεται στην οικονομική συνεργασία και ευημερία της περιοχής και διαιρείται με τη σειρά του σε τρεις άξονες:

➔ πρώτιστος στόχος η δημιουργία μίας Ευρω-Μεσογειακής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών (Ε.Μ.Ζ.Ε.Σ.) μέχρι το 2010

➔ αποτελεσματική συνεργασία στο οικονομικό πεδίο και συντονισμένη δράση στις διοικητικές δομές και στις διαρθρωτικές προσαρμογές

¹ Σ' αυτές συγκαταλέγονταν οι εξής χώρες: Μαρόκο, Αλγερία, Τυνησία, Αίγυπτος, Συρία, Τουρκία, Ισραήλ, Λίβανος, Ιορδανία, Παλαιστινιακή Αρχή, Μάλτα, Κύπρος. Η Λιβύη έχει καθεστώς παρατηρητή από το 1999.

↳ αύξη-
ση της χρημα-
τοδοτικής ενίσχυσης

από την Ε.Ε. προς τους εταίρους. Σημαντική καινοτομία είναι η θέσπιση ενός νέου χρηματοδοτικού προγράμματος, του λεγόμενου MEDA, με το οποίο αντικαθίστανται τα παλαιότερα διμερή πρωτόκολλα συνεργασίας. Τα προγράμματα MEDA είναι ευέλικτα και έχουν στοχευμένη δράση, βασίζονται στη διμερή συνεργασία και αντιμετωπίζουν ξεχωριστά κάθε Τρίτη Μεσογειακή Χώρα (Τ.Μ.Χ.) ανάλογα με τις ιδιαιτερότητές της. Στο πλαίσιο των προγραμμάτων αυτών, περιλαμβάνονται και οι «οριζόντιες» δράσεις για την προώθηση της διαπεριφερειακής συνεργασίας.

Ο τρίτος πυλώνας αφορά τη συνεργασία σε πολιτιστικό, κοινωνικό και ανθρωπιστικό επίπεδο.

Στις 27-28 Νοεμβρίου 2005, η Συνάντηση των Αρχηγών Κρατών και Κυβερνήσεων στη Βαρκελώνη απέτυχε παταγωδώς. Από τους ηγέτες των Τρίτων Μεσογειακών Χωρών (Τ.Μ.Χ.) προσήλθαν στις συζητήσεις μόνο ο Παλαιστίνιος Πρόεδρος Μαχμούντ Αμπάς και ο Τούρκος Πρωθυπουργός Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν. Η συνάντηση υποτίθεται ότι θα ενίσχυε την Ευρωμεσογειακή Συνεργασία. Αντίθετα, η 10^η Επετειακή Ευρωμεσογειακή Σύνοδος Κορυφής της Βαρκελώνης απλώς υιοθέτησε τον λεγόμενο 4^ο τομέα συνεργασίας «Μετανάστευση, Κοινωνι-

κή Ενσωμάτωση, Δικαιοσύνη και Ασφάλεια»².

Στις 7 Φεβρουαρίου 2007, ο Γάλλος Πρόεδρος Νικολά Σαρκοζί κατά τη διάρκεια της προεδρικής του καμπάνιας, προχωράει στην πρόταση δημιουργίας μιας Ένωσης για τη Μεσόγειο. Η κίνησή του αυτή προκαλεί έντονο προβληματισμό και σύγχυση τόσο στα κράτη μέλη της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας και της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας όσο και στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης³.

Το αρχικό σχέδιο του Σαρκοζί περιελάμβανε αποκλειστικά και μόνο τα παράκτια κράτη της Μεσογειακής Λεκάνης και θα λειτουργούσε έχοντας ως πρότυπο τις συναντήσεις των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων των G8. Υποστηρικτική θέση θα είχε ένα Συμβούλιο της Μεσογείου στα πρότυπα του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Μέχρι και τα μέσα του Μαρτίου του 2008, μετά από ισχυρές πιέσεις, η Γαλλία αναγκάζεται να υποχωρήσει. Στην προσπάθειά του να δώσει μορφή στην όλη ιδέα καθώς και να μετριάσει τις όποιες αντιδράσεις, ο Γάλλος Πρόεδρος κατεβάζει τους τόνους και τις προσδοκίες του όλου εγχειρήματος.

Στις 13-14 Μαρτίου 2008, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εγκρίνει την αρχή μιας

² Muriel Assenburg, "Barcelona Plus 10- No Breakthrough in the Euro-Mediterranean Partnership," SWP Comments 55, Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, December 2005.

³ Agnieszka K. Cianciara, "The Union for the Mediterranean and the Eastern Partnership: Perspectives from Poland, Czech Republic and Hungary," Euromesco paper 83.

Ένωσης για τη Μεσόγειο και προσκαλεί την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να παρουσιάσει προτάσεις, οι οποίες θα ξεκαθαρίζουν την αφηρημένη έννοια «Διαδικασία της Βαρκελώνης: Ένωση για τη Μεσόγειο».

Η απάντηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής έρχεται μόλις στις 20 Μαΐου 2008 και απευθύνεται προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο.

Σειρά είχε η Σύνοδος Κορυφής για τη Μεσόγειο στο Παρίσι στις 13 Ιουλίου 2008. Η ημερομηνία της συνόδου δεν επιλέχτηκε σε καμία περίπτωση τυχαία, μιας και η επομένη, η 14^η Ιουλίου, αποτελεί εθνική εορτή της Γαλλίας.

Παρόλα τα σημαντικά επιτεύγματά της, η Σύνοδος του Παρισιού άφησε πολλά ερωτηματικά και πληθώρα αναπάντητων ερωτημάτων σχετικά με τις δομές της Ένωσης για τη Μεσόγειο, τις λειτουργίες της και την αποτελεσματικότητα αυτών. Όλα τα παραπάνω ζητήματα αποφασίστηκε να συζητηθούν στην επόμενη Ευρωμεσογειακή Συνάντηση στη Μασσαλία το Νοέμβριο του 2008.

Στις 3-4 Νοεμβρίου 2008, η Διυπουργική Συνάντηση πήρε σημαντικές αποφάσεις, κυρίως όσον αφορά την ενίσχυση του θεσμού της συνιδιοκτησίας.

Η στρατιωτική επέμβαση του ισραηλινού στρατού στη Γάζα με διάρκεια από το Δεκέμβριο του 2008 έως και τον Ιανουάριο του 2009, οδήγησε σε πλήρη αναστολή της εφαρμογής του όλου εγχειρήματος και φυσικά σε διακοπή όλων των σχετικών συναντήσεων. Άκαρπες αποδείχτηκαν οι επανειλημμένες προσπάθειες της γαλλικής κυβέρνησης για επαναφορά και αναζωογόνηση του ενδιαφέροντος για την Ένωση για τη Μεσόγειο. Τόσο σε πολιτικό όσο και σε θεσμικό επίπεδο η Ένωση για τη Μεσόγειο παραμένει στη βαθιά κατάψυξη⁴.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα παρουσιάσει η πορεία της ισπανικής προεδρίας κατά το πρώτο εξάμηνο του 2010, μιας και θα είναι αυτή που θα εργαστεί πρώτη για την εφαρμογή της Συνθήκης της Λισαβόνας. Πλούσιο αλλά γενικόλογο σύμφωνα με τις κακές γλώσσες, το πρόγραμμα της Ισπανίας, θα δώσει τουλάχιστον ένα μεσογειακό τόνο στο βαρύ, από πολλές πλευρές, ευρωπαϊκό χειμώνα. Ωστόσο, κατά την παρουσίαση των προτεραιοτήτων της προεδρίας, ο Ισπανός Υπουργός Εξωτερικών Μιγκέλ Ανχελ Μορατίνο δεν συμπεριέλαβε στα σημεία ρητά την ενίσχυση και ενδυνάμωση της Ένωσης για τη Μεσόγειο και γενικότερα της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας. Ως προτεραιότητα αναφέρθηκε γενικά η ενδυνάμωση της παρουσίας και της επιρροής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη διεθνή σκηνή, με επίκεντρο άλλες περιοχές της υφελίου όπως τις Η.Π.Α., τη Λατινική Αμερική και την Καραϊβική. Πάντως, οι Ισπανοί επιζητούν έντονη κινητικότητα και έχουν προγραμματίσει δέκα συνόδους κορυφής με χώρες όπως η Ρωσία, ο Καναδάς, οι χώρες της Μεσογείου κ.ά⁵.

ΕΥΡΩΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΖΩΝΗ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ

Σε πρώτη φάση, θεωρώ ότι είναι απαραίτητο να αναφερθεί ο κατεχορήν ορισμός του όρου Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών (Ζ.Ε.Σ.). Σύμφωνα με τον Ευάγγελο

⁴ Dimitris K. Xenakis, «*The Frozen Union for the Mediterranean*,» In Depth, Bimonthly Electronic Newsletter volume 6, issue 6 (December 2009), [http://www.rcenter.intercol.edu/Newsletter/In Depth/volume 6 issue 6/article09.htm](http://www.rcenter.intercol.edu/Newsletter/In%20Depth/volume%206%20issue%206/article09.htm).

⁵ Βάλια Καϊμάκη, «*Στη Λισαβόνα μέσω Μαδρίτης*,» Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 3 Ιανουαρίου 2008, Κόσμος.

Αραμπατζή: «αποτελεί την απόφαση δύο ή περισσότερων κρατών να απελευθερώσουν στο μεγαλύτερο ποσοστό ή πλήρως τις εμπορικές τους συναλλαγές από την ύπαρξη των διαφόρων εμπορικών εμποδίων. Η εξαίρεση κάποιων ευαίσθητων κατηγοριών προϊόντων δεν αποτελεί εμπόδιο για την ύπαρξη και λειτουργία μιας Ζ.Ε.Σ.»⁶.

Στην ανάγκη δημιουργίας της Ζ.Ε.Σ., αναφέρθηκε για πρώτη φορά η Ελλάδα στις αρχές του 1994, κατά τη διάρκεια της προεδρίας της⁷.

Στη Διάσκεψη της Βαρκελώνης, τέθηκε ως βασικός στόχος της Ε.Μ.Σ. η ίδρυση της Ζ.Ε.Σ. και ορίστηκε ως καταληκτική ημερομηνία το 2010. Ως τρόπος υλοποίησης του στόχου, δεν επιλέχθηκε η σύναψη ενός ενιαίου κειμένου συνθήκης αλλά η σύναψη αυτοτελών συμφωνιών, οι οποίες ουσιαστικά αποτελούν συνέχεια των παλαιών συμφωνιών συνεργασίας της δεκαετίας του '70⁸. Οι συμφωνίες θα υπογράφονταν πάντα με βάση τις αρχές του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου καθώς και της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου (G.A.T.T.) και της Γενικής Συμφωνίας για το Εμπόριο και Υπηρεσίες (G.A.T.S.). Η δημιουργία της Ζ.Ε.Σ. θα πραγματοποιείτο σε δύο επίπεδα: τόσο μεταξύ Ε.Ε. και Τ.Μ.Χ., δηλαδή σε κάθετη διάσταση, όσο και μεταξύ των ίδιων των Τ.Μ.Χ., δηλαδή σε οριζόντια διάσταση.

Η Ζ.Ε.Σ. αφορούσε βασικά τη διακίνηση των βιομηχανικών προϊόντων και κάποιων μεμονωμένων υπηρεσιών. Κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου, που ορίζεται συνήθως αυθαίρετα σε 12 έτη, οι δασμοί των εισαγόμενων πρώτων υλών θα μειώνονταν με μεγαλύτερη ταχύτητα από τους δασμούς των τελικών προϊόντων. Με αυτή την κίνηση θα πριμοδοτούνταν οι παραγωγοί των Τ.Μ.Χ. Όσον αφορά τα γεωργικά προϊόντα, θα εξασφαλιζόταν σταδιακή απελευθέρωση των συναλλαγών μέσω αμοιβαίων προτιμησιακών σχέσεων μεταξύ Ε.Ε. και Τ.Μ.Χ.

Όπως είναι φυσικό, δεν αποτέλεσε αντικείμενο των συμφωνιών η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, αφού η κυκλοφορία θα ήταν μονόπλευρη. Αποφάσισαν, όμως, να αναπτύξουν κατάλληλα μέτρα στον τομέα των κανόνων καταγωγής, πιστοποίησης, προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας και του ανταγωνισμού.

Για την ομαλή εγκαθίδρυση της Ζ.Ε.Σ. ήταν απαραίτητη η προσαρμογή και ο εκσυγχρονισμός των κοινωνικών και οικονομικών δομών καθώς και η περαιτέρω ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα. Η προσδοκώμενη οικονομική ανάπτυξη θα προέκυπτε μέσα από την αξιοποίηση των στατικών και δυναμικών πλεονεκτημάτων του διαπεριφερειακού καταμερισμού εργασίας⁹.

Το 2005 στη Βαρκελώνη, τονίζεται για επανειλημμένη φορά η σημασία της εδραίωσης μιας Ζ.Ε.Σ. στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου, χωρίς να υπάρξουν ριζικές αλλαγές στα δεδομένα της Διαδικασίας της Βαρκελώνης.

Τρία επίσημα έγγραφα θέτουν ουσιαστικά την Ένωση για τη Μεσόγειο σε ισχύ και ενισχύουν τις δομές και τις λειτουργίες, που οφείλει να επιτελέσει μελλοντικά. Κατά

⁶ Ευάγγελος Αραμπατζής, *Ευρωμεσογειακές Οικονομικές Σχέσεις* (Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 2003), 24, 25.

⁷ Γιάννης Σεϊμένης και Πέτρος Σιουσούρας, *Ευρωμεσογειακές Σχέσεις* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη, 2003), 104.

⁸ Κωνσταντίνος Μαγκλιβέρας, «Σύγχρονες Εξελίξεις στην Συνάντηση της Βαρκελώνης: Η Δημιουργία της Ευρω-Μεσογειακής Ζώνης Ελευθέρου Εμπορίου», στο *Η Μεσόγειος στον 21^ο αιώνα - Προβλήματα και Προοπτικές*, επιμ. Γιάννης Σεϊμένης (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη, 2002), 51.

⁹ Βλ. Ευάγγελος Αραμπατζής, *ό.π.*, σ. 152.

πρώτον, η Επικοινωνία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της 20^{ης} Μαΐου 2008. Δεύτερον, η Κοινή Διακήρυξη της Συνόδου του Παρισιού για τη Μεσόγειο της 13^{ης} Ιουλίου 2008 και τέλος η Τελική Δήλωση της Διπλωματικής Διάσκεψης της Διαδικασίας της Βαρκελώνης: Ένωση για τη Μεσόγειο της 3^{ης}-4^{ης} Νοεμβρίου 2008¹⁰. Κάθε ένα έγγραφο ξεχωριστά προσθέτει με τη σειρά του ένα λιθαράκι στην ήδη υπάρχουσα Ευρωμεσογειακή Συνεργασία.

Και τα τρία ιδρυτικά κείμενα της Ένωσης για τη Μεσόγειο κάνουν σαφή αναφορά στη Ζ.Ε.Σ. Χαρακτηριστικά, αναφέρεται στην 11^η παράγραφο της Διακήρυξης του Παρισιού: «...Οι Αρχηγοί Κρατών και Κυβερνήσεων αναγνωρίζουν την πρόοδο και τα οικονομικά οφέλη που έχουν επιτευχθεί με την εγκαθίδρυση μιας Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών στη Μεσόγειο έως το 2010 και πέρα καθώς και την ενίσχυση της περιφερειακής οικονομικής ενσωμάτωσης σε όλες της τις διαστάσεις...».

Η Ένωση για τη Μεσόγειο στοχεύει στην επίτευξη οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, μέσω της υλοποίησης συγκεκριμένων προγραμμάτων με την εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα. Πιο συγκεκριμένα, επιδοκιμάζεται η συνεργασία στους τομείς:

¹⁰ Commission of the European Communities, Barcelona Process: Union for the Mediterranean, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, COM (2008) 319 final, Brussels, 20 May 2008; Joint Declaration of the Paris Summit for the Mediterranean, Paris, 13 July 2008; the Final Statement of the Barcelona Process: Union for the Mediterranean Ministerial Conference, Marseille, 3-4 November 2008.

Agadir

- ➔ Απορρύπανση της Μεσογείου
- ➔ Χερσαίοι και Θαλάσσιοι Διάδρομοι
- ➔ Πολιτική Προστασία
- ➔ Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας: Σχέδιο για την Αξιοποίηση της Ηλιακής Ενέργειας στη Μεσόγειο

- ➔ Ανώτατη Εκπαίδευση και Έρευνα, Ευρωμεσογειακό Πανεπιστήμιο

- ➔ Μεσογειακή Πρωτοβουλία Επιχειρηματικής Ανάπτυξης.

Αντίθετα με την παραδοσιακή Ευρωμεσογειακή Συνεργασία, η Ένωση για τη Μεσόγειο προσκαλεί τα μέλη της να επιλέξουν τον εύκαμπτο πολυμερισμό (δεν είναι απαραίτητο να συμμετέχουν όλες οι χώρες σε κάθε πρόγραμμα) και να αναζητήσουν νέες πηγές χρηματοδότησης, είτε δημόσιες είτε ιδιωτικές¹¹.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1995-2009

Δεκατέσσερα χρόνια μετά την υπογραφή της Διακήρυξης της Βαρκελώνης, τα αποτελέσματα, όσον αφορά πάντα την Ζ.Ε.Σ., θεωρούνται πενιχρά. Σε ποιο βαθμό είναι ικανή όμως μια Ζ.Ε.Σ. να συμβάλει στην ανάπτυξη μίας οικονομίας;

Τα καθαρά κέρδη μιας ενσωμάτωσης όπως η Ζ.Ε.Σ. είναι διαφορούμενα, σύμ-

¹¹ Eduard Soler i Lecha & Irene García, "The Union for the Mediterranean- What has it changed and what can be changed in the domain of security?" INEX Policy Brief, Oslo, No.4, December 2009.

φωνα με τους οικονομολόγους. Μία Ζ.Ε.Σ. μπορεί να οδηγήσει ταυτόχρονα στην ανάπτυξη του εμπορίου καθώς και στην εκτροπή του. Οι αρνητικές συνέπειες της εκτροπής εμπορίου είναι δυνατόν να αποφευχθούν σε σημαντικό βαθμό κυρίως μέσω της διαπεριφερειακής συνεργασίας. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, μέσω της συνεργασίας των ίδιων των Τ.Μ.Χ. Όσο περισσότερες συμφωνίες έχει συνάψει ένα κράτος τόσο πιο κοντά βρίσκεται στην ελεύθερη αγορά και επομένως μικρότερος ο κίνδυνος της εκτροπής εμπορίου¹².

Μέχρι σήμερα, η οριζόντια διάσταση της συμφωνίας δεν έχει τύχει ιδιαίτερης προσοχής. Επίσημα, έχει υπογραφεί μόλις στις 25 Φεβρουαρίου του 2004 στο Ραμπάτ η Συμφωνία του Agadir¹³, η οποία και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Ιανουαρίου 2006. Στην συμφωνία έλαβαν μέρος μόνο τέσσερα κράτη: το Μαρόκο, η Αίγυπτος, η Ιορδανία και η Τυνησία. Σε διμερές επίπεδο, υπήρξαν συμφωνίες μεταξύ Μαρόκου-Τουρκίας και Αιγύπτου-Τουρκίας.

Το ενδοπεριφερειακό εμπόριο είναι από τα μικρότερα στον κόσμο για περιφέρειες τέτοιου μεγέθους, παρόλο που τα κράτη συμμετέχουν σε πολλαπλά σχήματα συνεργασίας, όπως τη Συμφωνία του Agadir, την Ένωση των Αραβικών Κρατών του Μαγκρέμπ, τη Μεγάλη Αραβική Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών¹⁴.

Όσον αφορά τις ελευθερίες κυκλοφορίας, η σημερινή Ευρω-Μεσογειακή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών δεν αποτελεί μία ολοκληρωμένη Ζ.Ε.Σ., μιας και περιορίζεται στην ελεύθερη κυκλοφορία των βιομηχανικών προϊόντων και ορισμένων υπηρεσιών. Μία ολοκληρωμένη οικονομική ένωση αυτού του τύπου οφείλει να περιλάβει στους κόλπους της τόσο την ελεύθερη κυκλοφορία των αγροτικών προϊόντων όσο και του συνόλου των υπηρεσιών.

Χώρες των οποίων το εμπόριο αντιπροσωπεύει υψηλό ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος είναι πιο πιθανό να δουν άμεσα οφέλη από την φιλελευθεροποίηση της αγοράς. Πρέπει να λάβουμε σοβαρά υπόψη, όμως, ότι σχεδόν σε όλες τις Τ.Μ.Χ. κυριαρχεί ο τομέας των υπηρεσιών, με μόνη εξαίρεση την Αλγερία, λόγω των φυσικών της κοιτασμάτων σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Για ορισμένες χώρες όπως το Μαρόκο και η Τυνησία η ενδεχόμενη είσοδος στις αγορές των αγροτικών προϊόντων θα δημιουργούσε μία άξια οικονομική ευκαιρία¹⁵.

Σε κάθε περίπτωση, οι αντιρρήσεις που θέτουν πολλά ευρωπαϊκά κράτη στην ελεύθερη κυκλοφορία των αγροτικών προϊόντων μπορούν να χαρακτηριστούν υπερβολικές έως αβάσιμες. Σ' αυτό το σημείο, πρέπει να δοθεί έμφαση στο σχετικά μικρό κόστος για την Ένωση. Οι εμπορικές εκχωρήσεις τέτοιου τύπου στοιχίζουν κατά πολύ λιγότερο σε σύγκριση με την οικονομική βοήθεια που θα χρειαστεί να

¹² Center for Social and Economic Research, Economic Integration in the Euro-Mediterranean Region, Final Report, Σεπτέμβριος 2009.

¹³ Η Συμφωνία του Agadir αποτέλεσε συνέχεια της Διακήρυξης του Agadir, που είχε με τη σειρά της υπογραφτεί στις 5 Μαΐου 2001 στην πόλη Agadir, που βρίσκεται στη νοτιοδυτική πλευρά του Μαρόκου. Αν και η Συμφωνία έλαβε μέρος στο Ραμπάτ, θέλοντας να αποδώσει μια συνέχεια στις σχέσεις των Τ.Μ.Χ., έλαβε αντίστοιχη ονομασία. Το παράδοξο στην όλη υπόθεση βρίσκεται στην έννοια της λέξης Agadir στην αραβική, που σημαίνει τείχος, κάστρο. Δηλαδή με άλλα λόγια την αντίθετη έννοια του όλου εγχειρήματος.

¹⁴ Sieglinde Gstphl, "A Neighbourhood Economic Community- finaliti iconomique for the ENP?" EU Diplomacy Paper (2008): 10.

¹⁵ Heather Grabbe, "How the EU Should Help Its Neighbours", Centre for European Reform (2004): 3.

παράσχει μελλοντικά η Ε.Ε. σε αυτές τις χώρες ή σε σύγκριση με μια πιθανή στρατιωτική επέμβαση στην ευρύτερη περιοχή. Το άνοιγμα των αγορών θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί με αμοιβαία ανταλλάγματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η περίπτωση του Μαρόκου. Ειδικά για το μαλακό αλεύρι, το οποίο προμηθεύεται κυρίως από τις Η.Π.Α., θα μπορούσε κάλλιστα να το προμηθευτεί εξολοκλήρου από την ανταγωνίστρια στο συγκεκριμένο είδος γαλλική παραγωγή¹⁶.

Ένα από τα ισχυρότερα κίνητρα συμμετοχής των Τ.Μ.Χ. στην Ευρω-Μεσογειακή Συνεργασία και κατ' επέκταση στη Ζ.Ε.Σ. αποτέλεσε και η προσδοκία εκτεταμένων εισροών Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (Α.Ξ.Ε.). Οι Τ.Μ.Χ. πίστευαν ακράδαντα στο ότι η Ζ.Ε.Σ. θα αποτελούσε πόλο έλξης ξένων επενδυτών. Στην πραγματικότητα, όμως, δεν υπήρξαν κίνητρα για τις ξένες επιχειρήσεις, ώστε να προβούν σε επενδύσεις στην περιοχή. Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 70' και του 80', είχαν επιτευχθεί τα μέγιστα οφέλη με τις προτιμησιακές σχέσεις στην ευρωπαϊκή αγορά. Η κατάργηση των δασμών εντός της ευρωζώνης ικανοποιούσε επαρκώς τις επιχειρήσεις. Επιπλέον, παράγοντες όπως η πολιτική αστάθεια πολλών κρατών καθώς και η στέρηση νομικού και κανονιστικού καθεστώτος δυσχέρανε την κατάσταση.

Ένας Ιάπωνας επενδυτής θα προτιμήσει, για παράδειγμα, να επενδύσει στην Πολωνία και να έχει πρόσβαση σε όλη την Ένωση και στις χώρες με συμφωνίες με την Ένωση παρά στην Αίγυπτο, περιορίζοντας τον εαυτό του αποκλειστικά στην ευρωπαϊκή και αιγυπτιακή αγορά¹⁷.

Παρόλα αυτά, υπάρχουν αξιολογικά παραδείγματα Άμεσων Ξένων Επενδύσεων σε Τ.Μ.Χ. που χρήζουν αναφοράς. Στα πλαίσια του προγράμματος της Ένωσης για τη Μεσόγειο «Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας: Σχέδιο για την Αξιοποίηση της Ηλιακής Ενέργειας» μία κοινοπραξία δώδεκα γερμανικών εταιρειών επενδύει εν έτη 2009 στο Βασίλειο του Μαρόκου με στόχο την εκμετάλλευση εναλλακτικών πηγών ενέργειας. Το μεγαλεπήβολο σχέδιο κόστους 400 δις. \$ για την παροχή ηλιακής ενέργειας από τη Σαχάρα στην Ευρώπη, εκτιμάται ότι θα αποδώσει καρπούς ήδη από το έτος 2015. Και οι υπόλοιπες κυβερνήσεις της βόρειας Αφρικής εμφανίζονται πλέον έτοιμες να προχωρήσουν στην περαιτέρω εκμετάλλευση των φυσικών τους πηγών¹⁸.

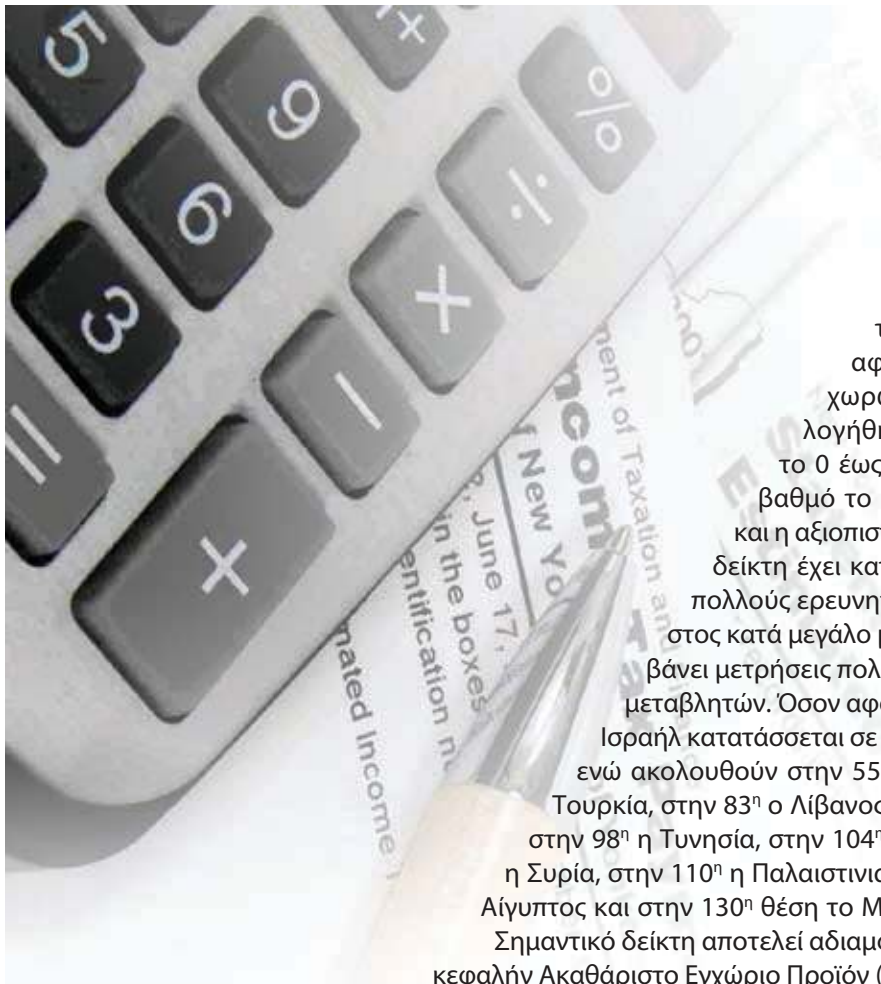
Η αξιολόγηση της Ζ.Ε.Σ. πρέπει οπωσδήποτε να συμπεριλάβει και το οικονομικό χάσμα μεταξύ Βορρά-Νότου, το οποίο ολοένα και διευρύνεται. Μία αντικειμενική αξιολόγηση μπορεί να βασιστεί κυρίως σε οικονομικούς δείκτες σε διαχρονικό επίπεδο.

Χαρακτηριστικός για τη μακροχρόνια αποτύπωση της οικονομίας μιας χώρας αποτελεί ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (Human

¹⁶ Martvn Ivan, "The Social Impact of Euro-Mediterranean Free Trade Areas: A First Approach with Special Reference to the Case of Morocco," *Mediterranean Politics*, Vol.9, No.3 (2004): 445.

¹⁷ Bassem Kamar, "Euro-Med Partnership, Agadir Agreement and the Need for Exchange Rate Policy Cooperation" (paper presented at the International Conference on "The Euro-Mediterranean Partnership, ten years after Barcelona", Κάιρο, 19-20 Απριλίου 2005).

¹⁸ Ashley Seager, "Ηλιακή ενέργεια από τη Σαχάρα- Σύνδεση της Βόρειας Αφρικής με Ευρώπη," *Η Καθημερινή*, 8 Νοεμβρίου 2009, Κόσμος.

Development Index)¹⁹. Η έκθεση του 2009, που συμπεριλαμβάνει τα στοιχεία του 2007, αφορά ένα σύνολο 182 χωρών, οι οποίες βαθμολογήθηκαν σε κλίμακα από το 0 έως το 1, με χαμηλότερο βαθμό το 0 και άριστα το 1. Αν και η αξιοπιστία του συγκεκριμένου δείκτη έχει κατακριθεί σφοδρά από πολλούς ερευνητές, παραμένει αξιόπιστος κατά μεγάλο μέρος επειδή περιλαμβάνει μετρήσεις πολλών και διαφορετικών μεταβλητών. Όσον αφορά τις Τ.Μ.Χ., μόνο το Ισραήλ κατατάσσεται σε υψηλή θέση, στην 27^η, ενώ ακολουθούν στην 55^η η Λιβύη, στην 79^η η Τουρκία, στην 83^η ο Λίβανος, στην 96^η η Ιορδανία, στην 98^η η Τунησία, στην 104^η η Αλγερία, στην 107^η η Συρία, στην 110^η η Παλαιστινιακή Αρχή, στην 123^η η Αίγυπτος και στην 130^η θέση το Μαρόκο²⁰.

Σημαντικό δείκτη αποτελεί αδιαμφισβήτητητα και το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.) μίας χώρας. Με τον μέσο όρο των 27 της Ε.Ε. να κυμαίνεται στα 23.500 EURO ενώ των Τ.Μ.Χ. κάτω των 3.000 EURO, με εξαίρεση του Ισραήλ και της Τουρκίας, μπορούμε να διαπιστώσουμε το μέγεθος του οικονομικού χάσματος που χωρίζει τις δύο πλευρές της Μεσογείου²¹.

Σημαντικό μειονέκτημα της Ζ.Ε.Σ. είναι σε κάθε περίπτωση και το γεγονός ότι η υλοποίησή της, μέσω των διμερών συμφωνιών σύνδεσης, εξαρτάται άμεσα από την πορεία του κάθε μεμονωμένου μεσογειακού εταίρου. Οποιοσδήποτε καθυστερήσεις επιδρούν αρνητικά στην όλη διαδικασία.

Μέχρι σήμερα, το σύνολο των κρατών έχει υπογράψει συμφωνίες σύνδεσης με την Ένωση, οι οποίες έχουν τεθεί σε ισχύ. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η Συρία, η οποία δεν δείχνει πρόθυμη να προσέλθει σύντομα στο τραπέζι των συνομιλιών, θέτοντας εμπόδια στο όλο οικοδόμημα.

Τέλος, αναγκαία προϋπόθεση δημιουργίας της Ζ.Ε.Σ. αποτελεί και η τήρηση των ήδη συμφωνηθέντων και από τις δύο πλευρές. Η Ε.Ε., αν και σήκωσε με πρωτοβουλία της τη σημαία του ελεύθερου εμπορίου, προχωρεί συστηματικά

¹⁹ Mustafa Benyaklef, *Socio-economic Disparities in the Mediterranean*, επιμ. Richard Gillespie (Λονδίνο: Εκδόσεις Frank Cass, 1997).

²⁰ UNDP, *Human Development Report 2009- Overcoming barriers: Human mobility and development, 2009*, <http://hdr.undp.org>.

²¹ EUROSTAT, *Euro-Mediterranean statistics, 2009 edition*, <http://ec.europa.eu/eurostat/medstat>.

σε ταυτόχρονη κατάχρηση των εργαλείων του οικονομικού προστατευτισμού. Οπότε, επισημαίνεται για άλλη μια φορά η ανάγκη κατάργησης του συνόλου των δασμών και των ποσοτικών περιορισμών καθώς και των όποιων μέτρων ισοδύναμου αποτελέσματος στο εμπόριο²².

Η πολιτική του προστατευτισμού φαίνεται ξεκάθαρα στις περιπτώσεις απαίτησης πιστοποιητικών καταγωγής στα σύνορα, που έχει ως αποτέλεσμα την πολυήμερη καθυστέρηση ευπαθών προϊόντων. Αν και το παραπάνω μέτρο τίθεται σε ισχύ κυρίως για την προστασία της υγείας των ευρωπαίων πολιτών, τα εμπόδια δεν θα πρέπει να τίθενται ανεξέλεγκτα με μοναδικό σκοπό τον αποκλεισμό των προϊόντων από την ευρωπαϊκή αγορά.

Η μη τήρηση των συμφωνηθέντων αποτελεί γεγονός και για τις Τ.Μ.Χ. Αλγερία, Αίγυπτος και Μαρόκο διατηρούν καθεστώςτα υψηλής δασμολογικής πολιτικής.

Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΜΕ ΤΟ ΜΑΡΟΚΟ

Υπογράφηκε στις 26 Φεβρουαρίου 1996 στις Βρυξέλλες μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των Κρατών Μελών τους αφενός, και του Βασιλείου του Μαρόκου αφετέρου και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Μαρτίου του 2000. Αντικατέστησε την προηγούμενη Συμφωνία Συνεργασίας της 25^{ης} Απριλίου 1976, που είχε υπογραφεί στο Ραμπάτ. Έχει καταρτιστεί για απεριόριστο χρονικό διάστημα και κάθε συμβαλλόμενο μέρος δικαιούται να την καταγγείλει, χωρίς να απαιτείται αιτιολόγηση. Η Συμφωνία θα πάψει να ισχύει έξι μήνες μετά την καταγγελία της. Αποτελείται συνολικά από 96 άρθρα και 7 παραρτήματα.

Σύμφωνα με το άρθρο 6, η δημιουργία της Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών θα επιτευχθεί σταδιακά κατά τη διάρκεια μιας μεταβατικής περιόδου, που θα διαρκέσει κατ' ανώτατον δώδεκα χρόνια από τη θέση της Συμφωνίας σε ισχύ, δηλαδή το 2012.

Οι βασικές απαιτήσεις της Συμφωνίας είναι οι εξής:

➔ Μη επιβολή νέων εισαγωγικών δασμών και μέτρων ισοδύναμου αποτελέσματος στο εμπόριο. Σε μια προσπάθεια προστασίας της αγοράς του Μαρόκο από την κατάκλιση της από κοινοτικά προϊόντα, έχουν εξαιρεθεί τα αγροτικά και αλιευτικά προϊόντα, για τα οποία θα ισχύσει σταδιακή μείωση των εισαγωγικών δασμών σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα του άρθρου 11.

➔ Απαγόρευση επιβολής νέων ποσοτικών περιορισμών ή μέτρων ισοδύναμου αποτελέσματος και κατάργηση υφιστάμενων. Η παραπάνω αρχή κάμπτεται στις περιπτώσεις που αναφέρονται περιοριστικά στο άρθρο 28, όπως είναι τα χρηστά ήθη, η εθνική ασφάλεια, η προστασία της υγείας των ανθρώπων, των ζώων και των φυτών, η προστασία των εθνικών θησαυρών καλλιτεχνικής, ιστορικής ή αρχαιολογικής αξίας, η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, οι κανόνες σε σχέση με το χρυσό και το ασήμι.

➔ Αμοιβαία αναγνώριση του δικαιώματος της ελεύθερης εγκατάστασης και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών από τις εταιρείες. Δεν προβλέπεται αυστηρό

²² Stephen Calleya, "Is the Barcelona Process Working? EU Policy in the Mediterranean," Center for European Integration Studies, C 75 (2000): 26, 27.

χρονοδιάγραμμα παρά μόνο ότι το Συμβούλιο Συνδέσεως θα πρέπει το αργότερο έως το 2005 να εκτιμήσει και να αξιολογήσει την πρόοδο που έχει επιτευχθεί.

Όσον αφορά την ελευθερία της κυκλοφορίας των προσώπων, αν και δεν συμπεριλαμβάνεται ρητά στην συμφωνία, γίνεται μνεία για τους ήδη εγκατεστημένους Μαροκινούς υπηκόους στο σύνολο των κρατών μελών της Κοινότητας. Αναφέρεται χαρακτηριστικά η ισότιμη παροχή δικαιωμάτων και η κοινωνική τους ασφάλιση. Η σχέση αυτή ισχύει αμφίδρομα και για πολίτες της Ένωσης που είναι εγκατεστημένοι στο Μαρόκο²³.

Πρέπει να επισημανθεί ότι η υλοποίηση των στόχων της Συμφωνίας έχει ανατεθεί σε δύο όργανα, που ιδρύονται απ' αυτή: στο Συμβούλιο Συνδέσεως (Association Council) και στην Επιτροπή Συνδέσεως (Association Committee).

Το πρώτο όργανο συντίθεται σε επίπεδο υπουργών από το Συμβούλιο των Υπουργών και μελών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και αφετέρου μελών του Βασιλείου του Μαρόκο. Οφείλει να συγκαλείται μία φορά το χρόνο και όταν το απαιτούν οι περιστάσεις, μετά από πρωτοβουλία του προέδρου του και σύμφωνα πάντα με τους όρους του κανονισμού του. Στο Συμβούλιο Συνδέσεως προεδρεύει εναλλάξ ένα μέλος του Συμβουλίου των Υπουργών και μέλος της κυβέρνησης του Μαρόκο. Ο ρόλος του Συμβουλίου είναι κυρίως εποπτικός. Σε κάθε περίπτωση, έχει τη δυνατότητα επίλυσης όλων των διαφορών, που τυχόν ανακύψουν από την εφαρμογή της Συμφωνίας.

Επιπλέον, το άρθρο 84 της Συμφωνίας Σύνδεσης προβλέπει το δικαίωμα της σύστασης ομάδων εργασίας ή οργάνων που είναι αναγκαία για την εφαρμογή της συμφωνίας²⁴.

Η τελευταία συνάντηση του Συμβουλίου Συνδέσεως έλαβε χώρα στο περιθώριο των εργασιών του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων (ΣΓΥ) και του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων (ΣΕΥ) της Ε.Ε. στις Βρυξέλλες στις 7-8 Δεκεμβρίου 2009.

Στην 8^η κατά σειρά συνάντηση, το Βασίλειο του Μαρόκου αντιπροσωπεύτηκε από τον Υπουργό Εξωτερικών Taib Fassi Hihri, υπό τη συνοδεία πλήθους υψηλών αξιωματούχων, ενώ η Ε.Ε. από τη σουηδική προεδρία καθώς και την ισπανική, που θα ακολουθήσει το 2010, την αρμόδια Επίτροπο για τις εξωτερικές σχέσεις και την ευρωπαϊκή πολιτική γειτονία, Benita Ferrero-Waldner, επισήμους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και αντιπροσώπους κρατών μελών της Ε.Ε. Μεταξύ αυτών και ο αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών Δημήτρης Δρούτσας²⁵.

Κατά καιρούς, το Συμβούλιο Συνδέσεως έχει προχωρήσει στη σύσταση ομάδων εργασίας και οργάνων, στην ουσία μηχανισμών αξιολόγησης και ελέγχου της προόδου εφαρμογής του εγχειρήματος.

Εκτός των άλλων, έχουν ιδρυθεί η επιτροπή τελωνειακής συνεργασίας, η ομάδα οικονομικού διαλόγου και οι υποεπιτροπές «Δικαιώματα του Ανθρώπου, εκδημοκρατισμός και διακυβέρνηση»²⁶, «Εσωτερική Αγορά», «Βιομηχανία, Εμπόριο

²³ Ε.Ε. L70, 8.3.2000, άρθρα 64-68.

²⁴ Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Απόφαση αριθμ. 13819/08, Βρυξέλλες, 21 Οκτωβρίου 2008, 2.

²⁵ Υπουργείο Εξωτερικών, «Συμμετοχή ΑΝΥΠΕΞ, κου Δ. Δρούτσα, στο ΣΓΥ και στο ΣΕΥ της ΕΕ (Βρυξέλλες, 7-8.12.09),» http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/Articles/el-GR/041209_NA1538.htm.

²⁶ Για αναλυτική περιγραφή καθηκόντων βλ. Συμβούλιο Σύνδεσης ΕΕ-Μαρόκου, Απόφαση αριθμ. 1/2006, Βρυξέλλες, 26 Σεπτεμβρίου 2006.

και Υπηρεσίες», «Μεταφορές, Περιβάλλον και Ενέργεια», «Γεωργία και Αλιεία», «Δικαιοσύνη και Ασφάλεια».

Η επιτροπή τελωνειακής συνεργασίας λειτουργεί υπό την εποπτεία της επιτροπής σύνδεσης, την οποία και ενημερώνει έπειτα από κάθε συνεδρίασή της. Δεν έχει δικαίωμα να λαμβάνει αποφάσεις, παρά μόνο να υποβάλει συστάσεις και προτάσεις. Εξετάζει την εφαρμογή της Συμφωνίας Σύνδεσης καθώς και κάθε πρόβλημα που ανακύπτει στον τελωνειακό τομέα και προτείνει μέτρα που μπορούν να ληφθούν.

Στο ίδιο μήκος κύματος, λειτουργεί και η ομάδα οικονομικού διαλόγου. Αποτελεί βήμα συζήτησης, διαβουλεύσεων και παρακολούθησης των μακροοικονομικών θεμάτων. Εξετάζει ζητήματα που αφορούν τομείς όπως η φορολογία, οι στατιστικές, η διαχείριση και έλεγχος των δημοσίων οικονομικών, η κυκλοφορία των κεφαλαίων και τρέχουσες συναλλαγές, διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις κ.α²⁷.

ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΗΣ Ζ.Ε.Σ. ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΟΚΟΥ

Το Μαρόκο αποτελεί τη δεύτερη σε σειρά χώρα που ακολούθησε το μονοπάτι των Συμφωνιών Σύνδεσης. Η συνταγματική μοναρχία υπό την καθοδήγηση του Βασιλιά Μοχάμμεντ του 4^{ου} κινείται με κατεύθυνση την φιλελευθεροποίηση και τον εκδημοκρατισμό.

Η χώρα εξαρτάται οικονομικά σε μεγάλο βαθμό από την Ευρωπαϊκή Ένωση, που αποτελεί τον βασικό εμπορικό της εταίρο. Σύμφωνα με στοιχεία του 2004, 74,4% των μαροκινών εξαγωγών καταλήγουν σε ευρωπαϊκό έδαφος, ενώ η Ευρώπη καλύπτει το 56,1% των εισαγωγών του Μαρόκου²⁸.

Συμπεριλαμβάνεται στα κράτη που δεν παράγουν μεγάλες ποσότητες ενέργειας υπό τη μορφή εξαγωγίμου προϊόντος, γι' αυτό και οι εξαγωγές του αφορούν διευρυμένο αριθμό προϊόντων. Μερίδιο 67,8% καταλαμβάνουν τα βιομηχανικά προϊόντα και ακολουθούν τα αγροτικά και τα τρόφιμα με 18,1%²⁹.

Κατά την εφαρμογή των πρώτων μέτρων στα πλαίσια της Ζ.Ε.Σ, παρατηρήθηκε μείωση των τιμών των εισαγωγικών προϊόντων και αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος των πολιτών. Δυστυχώς, το μέτρο επηρέασε θετικά μόνο τα μεσαία και υψηλά εισοδήματα, που καταναλώνουν τέτοιου είδους προϊόντα και αποτελούν μειοψηφία στη χώρα.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της μαροκινής κυβέρνησης η απώλεια φορολογικών εσόδων σε μια περίοδο 12 ετών θα πλησιάζει το 1,9% του Α.Ε.Π. Για το 2003, οι απώλειες υπολογίστηκαν στα 225 εκ. €, ποσό που υπερβαίνει κατά πολύ τις αναθέσεις των 142 εκ. € για το ίδιο έτος από το πρόγραμμα MEDA³⁰.

Πρόχειροι υπολογισμοί φέρνουν στο φως μία επιπλέον απώλεια εσόδων περί των 50 εκ. € ανά έτος εφαρμογής των δασμολογικών μειώσεων. Για να μπορέσει να αντι-

²⁷ Συμβούλιο Σύνδεσης ΕΕ-Μαρόκου, Απόφαση αριθμ. 1/2008, Βρυξέλλες, 26 Νοεμβρίου 2008.

²⁸ Aline Bouzergan, «The European Union and its ten Mediterranean partner countries: growing trading links», Statistics in focus, eurostat, 70/2007, 3.

²⁹ Ibid., 5.

³⁰ Martyn Ivan, «The Social Impact of Euro-Mediterranean Free Trade Areas: A First Approach with Special Reference to the Case of Morocco», Mediterranean Politics, Vol.9, No.3 (2004): 437.

σταθμιστεί η απώλεια, πρέπει να υπάρξει ανάπτυξη 2,9% ανά έτος έως το 2012³¹.

«Για να ισορροπήσει τις παραπάνω απώλειες, το κράτος έχει προχωρήσει σε αύξηση των έμμεσων φόρων στα βασικά καταναλωτικά αγαθά»: επισημαίνει ο Abdessalam Adib, οικονομολόγος και μέλος της Μαροκινής Εταιρείας για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα³².

Η οικονομική κατάσταση της χώρας επιβαρύνεται σημαντικά από παράγοντες όπως η υπέρμετρη αύξηση του πληθυσμού, η ανεργία και η φτώχεια. Με πληθυσμό να υπολογίζεται γύρω στα 32 εκ. κατοίκους, και εισόδημα ανά κάτοικο κάτω του μέσου όρου των υπολοίπων Τ.Μ.Χ., η πλειοψηφία των πολιτών ζει κάτω του ορίου της φτώχειας, με μέσο μηνιαίο βασικό μισθό τα 1800 δηνάρια ή περίπου 163 €. Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία, περισσότεροι από 6 εκ. Μαροκινοί συγκαταλέγονται στην παραπάνω πληθυσμιακή ομάδα.

Παρόλα αυτά, το Μαρόκο είναι ο βασικός κερδισμένος των προγραμμάτων MEDA. Οι αναθέσεις έργων άγγιξαν για την περίοδο 1995-2006 τα 1472 εκ. €. Τα 660 εκ. € αφορούσαν το MEDA I και 812 εκ. € το MEDA II³³.

Κλείνοντας το κεφάλαιο, να επισημάνουμε ότι το διεθνές οικονομικό περιβάλλον έχει οδηγήσει την οικονομία του Μαρόκου σε στασιμότητα. Νέα ώθηση επιδιώκεται να δοθεί στα πλαίσια των προγραμμάτων της Ένωσης για τη Μεσόγειο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το πρόγραμμα «Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας: Σχέδιο για την Αξιοποίηση της Ηλιακής Ενέργειας», στα πλαίσια του οποίου θα επενδυθούν τεράστια ποσά για την αξιοποίηση της ηλιακής ενέργειας, που θα ενισχύσουν τις οικονομικές δομές της χώρας.

Τα κράτη μέλη που συμμετέχουν στη Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών οφείλουν να βασιστούν στις επιτυχίες τους, να αναρωτηθούν για τα κενά και να συνεχίσουν να κτίζουν πάνω στις στέρεες βάσεις που έχουν κατακτήσει μετά από εμπειρία σχεδόν δύο δεκαετιών.

Απαιτείται σε κάθε περίπτωση καλύτερος συντονισμός των δράσεων και ενίσχυση των μηχανισμών που παρακολουθούν την πρόοδο σε κάθε εταίρο ξεχωριστά με στόχο τη μέγιστη αποτελεσματικότητα και την καλύτερη αξιοποίηση των πόρων.

Τα κράτη οφείλουν να προχωρήσουν σε δεσμεύσεις νομικού χαρακτήρα στη βάση αυστηρού χρονοδιαγράμματος και όχι σε ευχολόγια. Η Ε.Ε. πρέπει να αντιληφθεί ότι δεν αρκούν πλέον η οικονομική βοήθεια και μερικές εμπορικές εκχωρήσεις για την επίτευξη των ποθητών στόχων. Πρέπει να υπάρξουν ανταποδοτικά κίνητρα προς τις Τ.Μ.Χ. με αντάλλαγμα πάντα φυσικά την ανάληψη συγκεκριμένων μέτρων με κύριο μέλημα τον εκσυγχρονισμό των οικονομικών δομών. Με άλλα λόγια, μία σταθερή αλλά ταυτόχρονα δίκαιη πολι-

³¹ Ibid., 438.

³² Abderrahim El Ouali, «MOROCCO: Anger Rises With Prices», IPS, 21 February 2008.

³³ European Neighbourhood and Partnership Instrument, Morocco Strategy Paper 2007-2013, 17.

τική στάση. Μία εταιρική σχέση και όχι μία ανταγωνιστική σχέση. Κλείνοντας το άρθρο, πρέπει να τονιστεί ότι η οικονομική ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από την ατομική προσπάθεια των ίδιων των Τ.Μ.Χ. Απαιτείται συνδυασμός ελευθεριών και κυβερνητικών πολιτικών και πρώτα απ' όλα θέληση. Δίχως θέληση κανένα μέτρο και καμία πολιτική όσο στοχευμένη και νεωτεριστική και αν είναι δεν θα φέρει τα ποθητά αποτελέσματα.

Σε τελική ανάλυση το ζήτημα της Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών παραμένει επίκαιρο και βρίσκεται σε καθημερινή εξέλιξη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- ④ Assenburg, Muriel. "Barcelona Plus 10- No Breakthrough in the Euro-Mediterranean Partnership" SWP Comments 55. Berlin: *Stiftung Wissenschaft und Politik*, December 2005.
- ④ Benyaklef, Mustafa. *Socio-economic Disparities in the Mediterranean*. Επιμέλεια από τον Richard Gillespie. Λονδίνο: Εκδόσεις Frank Cass, 1997.
- ④ Bouzergan, Aline. "The European Union and its ten Mediterranean partner countries: growing trading links." *Statistics in focus, eurostat*, 70/2007.
- ④ Calleya, Stephen. "Is the Barcelona Process Working? EU Policy in the Mediterranean." Center for European Integration Studies, C 75 (2000).
- ④ Center for Social and Economic Research. *Economic Integration in the Euro-Mediterranean Region*. Final Report, Σεπτέμβριος 2009.
- ④ Cianciara, Agnieszka. K. "The Union for the Mediterranean and the Eastern Partnership: Perspectives from Poland, Czech Republic and Hungary." *Euromesco paper* 83.
- ④ Commission of the European Communities. *Barcelona Process: Union for the Mediterranean*. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. COM (2008) 319 final. Brussels, 20 May 2008.
- ④ El Ouali, Abderrahim. "MOROCCO: Anger Rises With Prices." IPS. 21 February 2008.
- ④ *Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Kingdom of Morocco, of the other part*. Brussels, 8.3.2000.
- ④ *European Neighbourhood and Partnership Instrument. Morocco Strategy Paper 2007-2013*.

- 📄 EUROSTAT. Euro-Mediterranean statistics. 2009 edition, <http://ec.europa.eu/eurostat/medstat>.
- 📄 Ghesquiere, Henri. "Impact of European Union Association Agreements on Mediterranean Countries" (paper presented at the IMF/European Union Seminar, Brussels, 2-3 April 1998).
- 📄 Grabbe, Heather. "How the EU Should Help Its Neighbours." *Centre for European Reform* (2004).
- 📄 Gstphl, Sieglinde. "A Neighbourhood Economic Community- finalitu iconomique for the ENP?" EU Diplomacy Paper (2008).
- 📄 Ivan, Martvn. "The Social Impact of Euro-Mediterranean Free Trade Areas: A First Approach with Special Reference to the Case of Morocco." *Mediterranean Politics*, Vol.9, No.3 (2004).
- 📄 Joint Declaration of the Paris Summit for the Mediterranean. Paris, 13 July 2008.
- 📄 Kamar, Bassem. "Euro-Med Partnership, Agadir Agreement and the Need for Exchange Rate Policy Cooperation." Paper presented at the International Conference on "The Euro-Mediterranean Partnership, ten years after Barcelona", Κάιρο, 19-20 Απριλίου 2005.
- 📄 Lorca, Alejandro & Escribano, Gonzalo. "The Euromediterranean Free Trade Area: from Competition to Integration." Paper presented at the Seventh Economic Research Forum International Conference, Amman, Jordan.
- 📄 Soler i Lecha, Eduard & Garcia, Irene. "The Union for the Mediterranean- What has it changed and what can be changed in the domain of security?" INEX Policy Brief. Oslo, No.4, December 2009.
- 📄 The Final Statement of the Barcelona Process: Union for the Mediterranean Ministerial Conference. Marseille, 3-4 November 2008.
- 📄 UNDP. Human Development Report 2009- Overcoming barriers: Human mobility and development. 2009, <http://hdr.undp.org>.
- 📄 Xenakis, Dimitris K. "The Frozen Union for the Mediterranean." In *Depth*, Bimonthly Electronic Newsletter volume 6, issue 6 (December 2009), <http://www.rcenter.intercol.edu/Newsletter/InDepth/volume6issue6/article09.htm>.

Ελληνόγλωσση

- 📄 Αραμπατζής, Ευάγγελος. *Ευρωμεσογειακές Οικονομικές Σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 2003.
- 📄 Καϊμάκη, Βάλια. "Στη Λισαβόνα μέσω Μαδρίτης." *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 3 Ιανουαρίου 2008, Κόσμος.
- 📄 Μαγκλιβέρας, Κωνσταντίνος. «Σύγχρονες Εξελίξεις στην Συνάντηση της Βαρκελώνης: Η Δημιουργία της Ευρω-Μεσογειακής Ζώνης Ελευθέρου. Εμπορίου». Στο *Η Μεσόγειος στον 21ο αιώνα-Προβλήματα και Προοπτικές*, επιμέλεια από τον Γιάννη Σεϊμένη. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη, 2002.
- 📄 Ξενάκης, Δ.. "Οι Ευρω-Μεσογειακές Σχέσεις: 1995-2005." *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, τόμος 11 (2) (2005): 214-238.
- 📄 Κουτσοθεοδώρου, Παναγιώτα "Η ευρωμεσογειακή συνεργασία: η περίπτωση των συμφωνιών σύνδεσης του Μαρόκου." Πτυχιακή εργασία, Ρόδος, 2006.
- 📄 Seager, Ashley. "Ηλιακή ενέργεια από τη Σαχάρα- Σύνδεση της Βόρειας Αφρικής με Ευρώπη." *Η Καθημερινή*, 8 Νοεμβρίου 2009, Κόσμος.
- 📄 Σεϊμένης, Γιάννης, και Σιούσουρας, Πέτρος. *Ευρωμεσογειακές Σχέσεις*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη, 2003.
- 📄 Συμβούλιο Σύνδεσης ΕΕ-Μαρόκου. Απόφαση αριθμ. 1/2006. Βρυξέλλες, 26 Σεπτεμβρίου 2006.
- 📄 Συμβούλιο Σύνδεσης ΕΕ-Μαρόκου. Απόφαση αριθμ. 1/2008. Βρυξέλλες, 26 Νοεμβρίου 2008.
- 📄 Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Απόφαση αριθμ. 13819/08. Βρυξέλλες, 21 Οκτωβρίου 2008.
- 📄 Υπουργείο Εξωτερικών. "Συμμετοχή ΑΝΥΠΕΞ, κου Δ. Δρούτσα, στο ΣΓΥ και στο ΣΕΥ της ΕΕ (Βρυξέλλες, 7-8.12.09)." http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/Articles/el-GR/041209_NA1538.htm.

**ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ
ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ
ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΜΕΝΗ
ΣΤΗΝ ΑΠΟΣΤΟΛΗ**

Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ

Στις 14 Οκτωβρίου 1806 και κατά τη διάρκεια 9 ωρών, 2 πρωσικές στρατιές πρώτα συνετρίβησαν και εν συνεχεία διασκορπίστηκαν από μία γαλλική στρατιά στις «δίδυμες» μάχες της Ιένα (Jena) και του Άουερσταντ (Auerstedt). Κατά το 18^ο αιώνα, ο πρωσικός στρατός, που είχε δημιουργήσει ο Φρειδερίκος ο Μέγας, ήταν ο πιο θαυμαστός και πετυχημένος στην Ευρώπη. Η ήττα του αυτή ήταν καθοριστική από στρατιωτικής άποψης και καταστρεπτική από ψυχολογικής.

Ο τότε αρχιστράτηγος των γαλλικών Δυνάμεων έχει κατά καιρούς περιγραφεί ως «ο πιο ικανός άνθρωπος που υπήρξε ποτέ»¹. Είναι ευρέως γνωστό ότι ο Ναπολέων Βοναπάρτης άλλαξε τη φύση του πολέμου, την πολιτική της Ευρώπης και το νομικό σύστημα της Γαλλίας. Αυτό που δεν είναι το ίδιο γνωστό, αλλά ίσης σημασίας για μας σήμερα, είναι ότι άλλαξε για πάντα τη φύση των οργανισμών και πώς αυτοί διοικούνται και ειδικότερα τη φύση της διοίκησης.

Οι Γάλλοι απέδωσαν στην ιδιοφυΐα του Ναπολέοντα τις στρατιωτικές επιτυχίες που γευτήκανε υπό τις διαταγές του και ευχόντουσαν να εμφανιστεί άλλη μία τέτοια ιδιοφυΐα για να τις επαναλάβει. Για τους Πρώσους, στον απόηχο της ήττας τους, ξεκίνησε μία περίοδος ανασυγκρότησης, όπου αποφάσισαν να αναλύσουν τις τακτικές του Ναπολέοντα για να δούνε τι θα μπορούσαν να διδαχθούν. Και πράγματι έμαθαν πολλά. Μετά τη μάχη του Άουερσταντ ο Στρατηγός Σάρνχορστ (Scharnhorst) σχολίασε: «Πολέμησαμε αρκετά γενναία αλλά όχι αρκετά έξυπνα». Ο ίδιος τάχθηκε υπέρ των εκτεταμένων μεταρρυθμίσεων στον πρωσικό στρατό. Τον Σάρνχορστ πλαισίωσαν ο Γκνίσεναου (Gneisenau) και ο Κάρλ Φον Κλαούζεβιτς (Carl Von Clausewitz) των οποίων οι σκέψεις πάνω στις ναπολεόντιες μεθόδους και τις συνέπειές τους δημοσιεύθηκαν το 1832 με τον τίτλο «Σχετικά με τον Πόλεμο». Αυτό το έργο παραμένει ακόμα και σήμερα η πιο γνωστή και σημαντική στρατιωτική πραγματεία που έχει γραφτεί ποτέ.

¹ Martin van Creveld, *Command in War*, Εκδόσεις Harvard University, σελ. 64.

Οι μεταρρυθμίσεις του πρωσικού στρατού ήταν άμεση συνέπεια της ανάλυσης που έγινε από τον Σάρνχορστ και το Πρωσικό Γενικό Επιτελείο, της καταστροφής που υπέστησαν στις μάχες της Ιένα και του Άουερσταντ². Αυτή η ανάλυση κατέληγε στο συμπέρασμα ότι ο στρατός για να λειτουργήσει σαν μια μηχανή απαιτούσε αυστηρή πειθαρχία, επειδή το βαθύτερο κίνητρο των ανδρών ήταν σχεδόν ανύπαρκτο. Η εκπαίδευσή του, όμως, εστίαζε σε λάθος διαδικασίες. Επικεντρωνόταν, για παράδειγμα, στις ασκήσεις παρελάσεως και όχι στις ασκήσεις σκοποβολής. Επιπλέον, οι αξιωματικοί προσπαθούσαν ν' αντιμετωπίσουν το χάος της μάχης χειριζόμενοι τα στρατεύματα σύμφωνα με μαθηματικές αρχές. Κανείς δεν αναλάμβανε δράση χωρίς διαταγές προς τούτο. Γενικά, μπορούμε να πούμε ότι ήταν μία ιδιαίτερα συγκεκριμένη οργάνωση, βασισμένη στις αρχές του Τέιλορ (Taylor) και ίσως αυτό που κάποτε ο Ντάγκλας Μακ Γκρέγκορ (Douglas McGregor) είχε αποκαλέσει «Θεωρία X» της ανθρώπινης ώθησης³.

Ο γαλλικός στρατός είχε συσταθεί από στρατευμένους πολίτες. Ως εκ τούτου, δεν υπήρχε χρόνος για πρακτική εξάσκηση και αυστηρή πειθαρχία και γι' αυτό μετέτρεψαν αυτό το μειονέκτημα σε αρετή. Προέβησαν σε εκτεταμένη χρήση ελαφρού πεζικού ή τυφεκιοφόρων, που ενεπλάκησαν με τους Πρώσους σαν ένα άτακτο σμήνος, μέσα από το οποίο κάθε άνδρας εκμεταλλευόταν το πεδίο της μάχης και πυροβολούσε κατά το δοκούν. Οι Γάλλοι, όμως, είχαν υψηλό κίνητρο. Ο στρατός τους, σύμφωνα με τον Μακ Γκρέγκορ είχε οργάνωση

«Θεωρίας Y». Στο ανώτατο επίπεδο, ο Ναπολέων εισήγαγε μικρούς στρατούς που τους ονόμασε Σώματα Στρατού, τα οποία ήταν ένα σύνολο Πεζικού, Ιππικού και Πυροβολικού ικανά να επιχειρήσουν ανεξάρτητα το ένα από το άλλο. Κάθε ένα διοικούνταν από έναν Διοικητή, ο οποίος οριζόταν με αξιοκρατικά κριτήρια από τον ίδιο τον Ναπολέοντα. Κατά τη διεξαγωγή της εκστρατείας, ο Ναπολέων μπορούσε αστραπιαία να επικοινωνήσει με τους Διοικητές επειδή μοιράζονταν ένα βασικό δόγμα επιχειρήσεων και τους εξηγούσε τις προθέσεις του καθώς και τι ήθελε από αυτούς να επιτύχουν. Περιμένε δε από αυτούς να αναπτύξουν πρωτοβουλία και να δράσουν χωρίς να περιμένουν διαταγές με τις προθέσεις του. Και αυτό έπραξαν. Το αποτέλεσμα ήταν ένας επιχειρησιακός ρυθμός που άφησε τους Πρώσους σαστισμένους.

Ο πρωσικός στρατός ήταν αναγκαίο να γίνει πιο γρήγορος. Ήταν ξεκάθαρο ότι από τις τρεις κλασικές μεταβλητές του σύγχρονου πεδίου της μάχης (δύναμη, χώρος και χρόνος), μόνο η απώλεια χρόνου δεν θα μπορούσε να ωφελήσει. Ήταν απαραίτητο να δράσουν γρήγορα. Ο μόνος τρόπος για να το πετύχουν ήταν να δημιουργήσουν ένα τμήμα από επαγγελματίες αξιωματικούς, οι οποίοι θα είχαν την εξουσιοδότηση και την ωριμότητα να λάβουν αποφάσεις σε πραγματικό χρόνο στο χαμηλότερο επίπεδο. Η αξιοκρατία ήταν απαραίτητη προϋπόθεση. Ήταν προτιμότερο να λάβουν άμεσα μία λάθος απόφαση παρά να μην αποφασίσουν καθόλου. Η απραξία ήταν σοβαρότερο σφάλμα από τις λάθος πράξεις. Από ένα Πρώσο

² Η ανάλυση που ακολουθεί αποτελεί μετάφραση του συγγραφέα εκ του Dirk Oetting, *Auftragstaktik - Geschichte und Gegenwart einer Führungskonzeption*, Report Verlag 1993.

³ Douglas McGregor, *The Human Side of Enterprise*, Penguin 1987.

Αυτό που έκανε το Σώμα των Πρώσων Αξιωματικών ξεχωριστό ήταν η προθυμία τους να δείξουν την ανεξαρτησία του μυαλού τους και να αναλάβουν την εξουσία

αξιωματικό αναμενόταν να μοιραστεί ένα σύνολο βασικών αξιών, που όριζαν την τιμή του και που υπερίσχυαν των διαταγών. Εάν δρούσε σύμφωνα με την τιμή του (η οποία εγγυόταν την ακεραιότητά του) η ανυπακοή θα ήταν θεμιτή. Επιπλέον, ήρθε ν' αποδειχθεί ότι οι διαταγές από τους προϊσταμένους πιθανόν να μη δίνουν όλα τα στοιχεία που χρειάζεται ο αξιωματικός στη μάχη. Η επιτροπή που συστήθηκε το 1837 για να αναθεωρήσει τους Κανονισμούς του 1788, ξεχώρισε μία παράγραφο που έγραφε ότι αν η εκτέλεση μιας διαταγής καθίσταται αδύνατη, ο αξιωματικός θα έπρεπε να ψάξει να βρει τρόπο να δράσει για να τη φέρει εις πέρας⁴.

Ωστόσο, στη μακρά περίοδο ειρήνης που ακολούθησε το 1815, οι μεταρρυθμί-

σεις παρουσίασαν στασιμότητα. Το πνεύμα τους διατηρήθηκε ζωντανό από μερικές σημαντικές προσωπικότητες. Μία απ' αυτές ήταν ο Πρίγκιπας της Πρωσίας Φρίντριχ Κάρλ (Friedrich Karl), ο ανιψιός του μετέπειτα Κάιζερ Βίλχεμ του 1^{ου} (Kaiser Wilhelm I) και εν ενεργεία τότε στρατιώτης. Σε μια σειρά δοκιμών που δημοσίευσε τις δεκαετίες του 1850 και 1860, ενίσχυσε την ιδέα ότι αυτό που έκανε το Σώμα των Πρώσων αξιωματικών ξεχωριστό (και τους έδινε πλεονέκτημα) ήταν η προθυμία τους να δείξουν την ανεξαρτησία του μυαλού τους και να αναλάβουν την εξουσία⁵. Όταν ο Φρίντριχ Κάρλ αντικατέστησε τον ογδοντάχρονο Αρχιστράτηγο Φον Βράνγκελ (Von Wrangel) ως Διοικητής του Πρωσικού Στρατού στον πετυχημένο πόλεμο εναντίον της Δανίας το 1864, πλαισιώθηκε από μια

⁴ Oetting, σελίδες 86-88.

⁵ Oetting, σελίδες 97-103.

σκοτεινή φιγούρα που υπήρξε Αρχηγός του Πρωσικού Γενικού Επιτελείου από το 1857. Πολλοί επιχειρησιακοί διοικητές δεν ήταν καθόλου σίγουροι για το ρόλο του Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου, εκτός από το να χειριστεί τη διοίκηση και να φροντίζει να λειτουργούν όλα σύμφωνα με το πρόγραμμα. Όταν αυτός ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου ανέλαβε ουσιαστικά τη διοίκηση του πρωσικού στρατού στην εκστρατεία κατά της Αυστρίας το 1866, κάποιοι από τους υφισταμένους του έμειναν σαστισμένοι. «Φαίνεται να είναι όλα εντάξει», σχολίασε ο τοπικός διοικητής Στρατηγός Φον Μανστάιν (Von Manstein), όταν έλαβε διαταγή από τον αρχιστράτηγό του, «αλλά ποιος είναι αυτός ο Στρατηγός Φον Μόλτκε (Von Moltke);» αναρωτήθηκε⁶.

Ο Αρχιστράτηγος Χέλμουτ Καρλ Μπέρναρντ Γκραφ Φον Μόλτκε (Helmuth Carl Bernhard Graf Von Moltke), γεννήθηκε τον πρώτο χρόνο του αιώνα του. Ήταν ο κύριος δημιουργός του γερμανικού στρατού και ό,τι συνδέεται με αυτόν, και ο άνθρωπος που καθιέρωσε το Γενικό Επιτελείο ως ένα σώμα από επαγγελματίες στρατιωτικούς διαπρεπείς στην Ευρώπη. Υπήρξε ταυτόχρονα επαγγελματίας και στοχαστής στα πεδία της στρατηγικής, της ηγεσίας, της οργάνωσης και σε ό,τι μπορούμε σήμερα ν' αποκαλούμε διοίκηση. Οι σκέψεις του περιέχονται σε αναρίθμητα δοκίμια και μνημόνια, αλλά η επιρροή του στο χρόνο ήταν πιο άμεση, καθώς υπήρξε ο εκπαιδευτής και δάσκαλος μιας γενιάς Γερμανών στρατηγών. Έχοντας αυτό το ρόλο, θα μπορούσε επίσης να χαρακτηριστεί ως ο αληθινός πατέρας της Auftragstaktik, δηλαδή της τακτικής που είχε ως βάση της το σκοπό της αποστολής. Αυτή είναι

Ο Φον Μόλτκε είναι ξεκάθαρος σχετικά με την αξία της ανεξαρτησίας του μυαλού και την πρωτοβουλία

πιθανότατα η σημαντικότερη κληρονομιά που άφησε ως παρακαταθήκη.

Ο Φον Μόλτκε είναι γνωστός για την υιοθέτηση στα σχέδιά του της αυτονομίας των υφισταμένων σε σημείο που σχεδόν εντελώς εγκαταλείπταν ο κεντρικός έλεγχος και για τη σύλληψη της ιδέας της στρατηγικής ως αυτοσχεδιασμού. Κατά την εκτίμησή του για την ίδια του τη νίκη εναντίον των Αυστριακών στο Κόνιγκρατς (Koniggratz) το 1866, ο Φον Μόλτκε παρατήρησε ότι οι ανεξάρτητες ενέργειες των

⁶ Michael Howard, *The Franco - Prussian War*, Rupert Hart - Davis, σελ. 27-29.

δύο Αυστριακών στρατηγών, οι οποίοι δρούσαν αντίθετα προς τις διαταγές του διοικητή τους, στην πραγματικότητα διευκόλυναν τη νίκη του. Στα αξιοσημείωτα είναι ότι ο Φον Μόλτκε τους δικαιολόγησε. Είναι αρκετά εύκολο για κάποιον να κρίνει τις πράξεις τους τώρα, παρατήρησε, αλλά ο οποιοσδήποτε θα πρέπει να είναι πολύ προσεκτικός πριν καταδικάσει κάποιον στρατηγό. Μέσα στη σύγχυση και την αβεβαιότητα του πολέμου, οι άνθρωποι που καλούνται να πάρουν αποφάσεις διατρέχουν τον κίνδυνο να κάνουν λάθος. Αυτό πρέπει να είναι αποδεκτό. Ο φόβος της τιμωρίας δεν πρέπει να κάμπει τη θέλησή τους να πάρουν αυτές τις αποφάσεις. «*Η υπακοή είναι βασική αξία, αλλά ο άνθρωπος υπερτερεί κάθε βασικής αξίας*» όπως αξέχαστα υποστήριξε⁷.

Ο Φον Μόλτκε είναι ξεκάθαρος σχετικά με την αξία της ανεξαρτησίας του μυαλού και την πρωτοβουλία. Ο πρωσικός στρατός, μέχρι εκείνη τη στιγμή, είχε δημιουργήσει μία κουλτούρα ηγεσίας μέσα στις τάξεις των αξιωματικών η οποία είχε αρχίσει να γίνεται κανόνας και ο ίδιος το ενθάρρυνε αυτό. Ωστόσο, η φιλοδοξία του πήγαινε ακόμη παραπέρα. Ήθελε πάνω σ' αυτή την κουλτούρα να χτίσει και να τη χρησιμοποιήσει για να δημιουργήσει ένα αποτελεσματικό σύστημα διοίκησης, τέτοιο που θα εξασφάλιζε επίσης συνοχή και θα περιόριζε τις επιπτώσεις από κάτι το οποίο πιθανώς μεταγενέστερα θα φανεί στους υφισταμένους ότι ήταν λάθος. Στην αυτοκριτική του, το «*Memoire*», για την εκστρατεία του 1866, που έγραψε το 1868, τα δύο πράγματα που επισημαίνει ότι χρίζουν ιδιαίτερης κριτικής είναι «*η έλλειψη κα-*

τεύθυνσης από τους προϊσταμένους και οι ανεξάρτητες πράξεις των κατώτερων επιπέδων διοίκησης»⁸. Στην αρχή αυτό μπορεί να αιφνιδιάζει, μέχρι όμως να δούμε που οδηγούσε. Ολοκλήρωσε λοιπόν με αυτό, λέγοντας πως ήταν ζωτικής σημασίας να εξασφαλιστεί ότι κάθε βαθμίδα της Διοίκησης κατανοούσε αρκετά από τις προθέσεις της Διοίκησης, έτσι ώστε να μπορέσουν να εκπληρώσουν το στόχο τους. Ο Φον Μόλτκε δεν ήθελε να φρενάρει την πρωτοβουλία, αλλά να την οδηγήσει προς τη σωστή κατεύθυνση.

Το 1869, ο νέος Στρατιωτικός Κανονισμός, ο οποίος εμπνεύστηκε και μερικώς συντάχθηκε από τον Φον Μόλτκε, το επισημοποίησε. Οι ανώτεροι Διοικητές «*δεν θα έπρεπε να διατάζουν περισσότερο από ό,τι είναι απολύτως απαραίτητο*», αλλά πρώτα θα έπρεπε να εξασφαλίζουν ότι ο στόχος έχει γίνει ξεκάθαρος σε όλους. Σε περίπτωση αμφιβολίας, οι υφιστάμενοι Διοικητές θα έπρεπε ν' αναπτύξουν πρωτοβουλία.

Εν τω μεταξύ, ο γαλλικός στρατός περιμένοντας τον επόμενο Ναπολέοντα, παρέμενε στάσιμος. Ο επόμενος Ναπολέοντας πράγματι εμφανίστηκε στο πρόσωπο του ανιψιού του, Λουίς (Louis). Σε αυτόν δόθηκε ο τίτλος του Ναπολέοντα του III, αλλά σε αντίθεση με τον θείο του αυτός δεν ήταν ιδιοφυΐα. Όταν ο γαλλικός στρατός ξανασυνάντησε στο πεδίο της μάχης τον πρωσικό το 1870, τα αποτελέσματα των προηγούμενων μαχών της Ιένα και του Άουερσταντ αντιστράφηκαν. Ένας ουδέτερος παρατηρητής της εκστρατείας, ο Ρώσος Στρατηγός Βόιντε (Woide), περιέγραψε το πρωσικό δόγμα διοίκησης λέγοντας ότι έχει το ίδιο αποτέλεσμα με

⁷ Oetting, σελίδα 112.

⁸ Oetting, σελίδα 105.

ένα «νέο τελειοποιημένο όπλο»⁹. Ήταν πράγματι σαν ένα μυστικό όπλο, επειδή ήταν άορατο. Το θαύμα ήταν ο τρόπος με τον οποίο κάθε άνδρας δρούσε κατά βούληση, αλλά με τέτοιο τρόπο ώστε η δράση όλου του στρατεύματος να έχει συνοχή. Ο Βόνιτε έγραψε: «Κάθε Γερμανός υφιστάμενος διοικητής αισθανόταν τον εαυτό του ως μέρος ενός αδιαίρετου συνόλου. Κατά τη δράση, όλοι τους είχαν στο μυαλό τους το σύνολο. Κανένας δεν ολιγωρούσε στη λήψη αποφάσεων και κανένας δεν περίμενε να του πούνε τι θα κάνει ή να του υπενθυμίσουν την αποστολή του»¹⁰. Ο πρωσικός στρατός φαινόταν να είχε κυριαρχήσει στο ταχυκίνητο

το προσωπικό να αναλάβει ανεξάρτητη δράση. Το πρόβλημα αυτό γινόταν πιο έντονο λόγω της τεχνολογίας. Το 1870, το πρωσικό Πεζικό δέχθηκε άμεσα πυρά από τα γαλλικά τυφέκια και ενώ ακόμα βρίσκονταν εκτός βεληνεκούς των δικών τους τυφεκίων, το οποίο ουσιαστικά τους κατέστησε ανίκανους να πυροβολήσουν και έδειξε ότι το υλικό τους ήταν απαρχαιωμένο. Αυτό αποτέλεσε ένα βήμα προς τη μεταμόρφωση του Πεζικού, το οποίο σήμαινε ότι οι διατάξεις έπρεπε να χαλαρώσουν. Ο έλεγχος καθίστατο ακόμη πιο δύσκολος. Οι μάχες συχνά κερδίζονταν ή χάνονταν από τις πράξεις

Το θαύμα ήταν ο τρόπος με τον οποίο κάθε άνδρας δρούσε κατά βούληση, αλλά με τέτοιο τρόπο ώστε η δράση όλου του στρατεύματος να έχει συνοχή.

και ευμετάβλητο χάος, το οποίο ξεχώριζε στο νέου τύπου πεδίο μάχης. Φαινόταν να είχε συνδυάσει την αυτονομία με την οργανωμένη κίνηση.

Βέβαια, αυτό δεν αντικατοπτρίζει την κατάσταση στο εσωτερικό του στρατεύματος. Μπορεί να είχαν κερδίσει τον πόλεμο με τη Γαλλία, αλλά τα πράγματα δεν κύλησαν ομαλά. Διαχειρίστηκαν καλύτερα το χάος και τη σύγχυση του πολέμου από τους αντιπάλους τους, αλλά πολλοί από τους δικούς τους ανθρώπους ήταν επικριτικοί.

Μετά το 1871, στο εσωτερικό του νικηφόρου στρατού ξέσπασε μία ματωμένη διαμάχη. Παράλληλα με τα ερωτήματα περί τακτικής, το κεντρικό θέμα της συζήτησης ήταν πώς μπορεί να διατηρηθεί ο έλεγχος ενώ ενθαρρύνεται

των διοικητών λόχων. Μερικές φορές, επανόρθωναν λάθη ανωτέρων τους. Άλλες φορές, όμως, αποδείχθηκαν ισχυρογνώμονες και οι αποφάσεις τους οδήγησαν σε αδικαιολόγητες απώλειες. Η συνοχή ήταν στην κόψη του ξυραφιού. Δύο ιδέες κυριάρχησαν στη συζήτηση: η ενίσχυση της θέσης του Φον Μόλτκε ότι ένας ανώτερος σκοπός πρέπει να ενώνει όλες τις πράξεις και η αντίληψη ότι κάθε μονάδα θα πρέπει να έχει ένα έργο ή μια αποστολή να επιτελέσει από μόνη της, κάτι που προκάλεσε αίσθηση στο γενικότερο πλαίσιο¹¹.

Ένα συγκεκριμένο περιστατικό αποτέλεσε το πιο λαμπρό παράδειγμα της υπόθεσης. Στις 14 Αυγούστου 1870, το πρώτο κύμα του πρωσικού στρατού υπό τον Αντιστράτηγο Φον Στάινμετς (Von

⁹ Oetting, σελ. 13.

¹⁰ Oetting, σελ. 116.

¹¹ Stephan Leisten Schneider, *Auftragstaktik im preussisch-deutschen Heer 1871 bis 1914*, Mittler Verlag 2002, σελ. 46-55.

Steinmetz) πλησίασε το κάστρο της πόλης Μετς (Metz). Ακριβώς μπροστά της, κοντά στην πόλη Κολόμπεϊ (Colombey), σύμφωνα με τις διαταγές του Φον Μόλτκε, σταμάτησε και περίμενε το δεύτερο κύμα να τον ενισχύσει πριν εισβάλλει στην πόλη. Ο Διοικητής της 26^{ης} Ταξιαρχίας Πεζικού, Υποστράτηγος Φον Ντε Γκολτς (Von der Goltz), παρατήρησε ότι οι γαλλικές δυνάμεις μπροστά του είχαν αρχίσει να υποχωρούν. Αν το σύνολο του γαλλικού στρατού έκανε το ίδιο, το Μετς θα μπορούσε να μην χρειαστεί μία δαπανηρή και χρονοβόρα πολιορκία, αλλά θα μπορούσε να προσπεραστεί, κάτι που στην πραγματικότητα ήθελε ο Φον Μόλτκε. Δεν υπήρχε χρόνος όμως για τον Φον Ντε Γκολτς να ρωτήσει τη μεραρχία, η μεραρχία να ρωτήσει το σώμα στρατού, το σώμα στρατού να ρωτήσει τον Φον Στάινμετς και ίσως ο Φον Στάινμετς να ρωτήσει τον Φον Μόλτκε για να πάρει απάντηση και η απάντηση διαδοχικά να γυρίσει πίσω. Έτσι ο Φον Ντε Γκολτς επιτέθηκε. Οι δυνάμεις του ενεπλάκησαν σοβαρά με τον εχθρό και ο διοικητής της γειτονικής ταξιαρχίας είδε τι συνέβαινε και έσπευσε να βοηθήσει. Το ίδιο έκαναν και δύο μεραρχίες του Α΄ σώματος στρατού, ενάντια στη ρητή διαταγή να αναμένουν. Ο Φον Στάινμετς έγινε έξαλλος με τους περισσότερους απ' αυτούς και τους διέταξε να αποσύρουν τα στρατεύματά τους από εκεί. Έτσι και αυτοί έστειλαν πίσω κάποια από τα εφεδρικά τους τμήματα για να τον εξευμενίσουν. Το πρωί, στο σημείο έφτασε ο βασιλιάς και απαγόρευσε κάθε υποχώρηση. Προς το παρόν, αυτοί που οπισθοχωρούσαν ήταν οι Γάλλοι. Πράγματι, το Μετς προσπεράστηκε. Ο Φον Ντε Γκολτς κατηγο-

ρήθηκε για απερισκεψία. Η διαμάχη για την περίπτωση του συνεχίστηκε για δεκαετίες και σε αναρίθμητα δημοσιεύματα. Η τελική κρίση γράφτηκε σε ένα εγχειρίδιο τακτικής το οποίο δημοσιεύτηκε το 1910: «*Η απόφασή του ήταν ένα εξαιρετο παράδειγμα αυθόρμητης δράσης μέσα στα επιτρεπόμενα όρια*»¹².

Το να προσαρμοστεί η τελική κρίση επί των τακτικών μεθόδων πήρε εξίσου πολύ χρόνο. Η διαφωνία ξεκίνησε ως ένας διαγωνισμός τριών παρατάξεων. Η πρώτη παράταξη ήταν οι συντηρητικοί, οι οποίοι έβλεπαν τους εαυτούς τους ως υποστηρικτές της πραγματικής πρωσικής παράδοσης. Ήθελαν να εγκαταλείψουν την κατάρτα της τακτικής με χαλαρή διάταξη, η οποία επέτρεπε στο πεδίο της μάχης να μετατραπεί σε χάος και να επαναφέρουν τις πειθαρχημένες και σφιχτές διατάξεις. Οι φωνές τους σύντομα σιώπησαν. Η κυρίως διαμάχη διενεργήθηκε από δύο Σχολές, οι οποίες αμφοτέρως επιθυμούσαν την αλλαγή. Η μία Σχολή, γνωστή και ως Normaltaktiker, ήθελε να επιβάλει τη συνοχή εκπαιδεύοντας τους ηγήτορες του Πεζικού στη χρήση συγκεκριμένων κανόνων τακτικής, οι οποίοι ειδικεύονταν στις μεθόδους της ανάπτυξης και της επίθεσης. Η άλλη Σχολή, γνωστή ως Auftragsaktiker, υποστήριζε ότι τέτοιες συνταγές δεν ήταν πιθανές. Οι αποφάσεις που αφορούσαν την τακτική θα έπρεπε ν' αφήνονται στους μικρούς ηγήτορες και να λαμβάνονται επί τόπου. Οτιδήποτε διαφορετικό θα απέβαλε το πνεύμα της πρωτοβουλίας. Θα έπρεπε να εμπιστευθούν τους μικρούς ηγήτορες ότι μπορούν να πάρουν σωστές αποφάσεις. Ο στρατός θα έπρεπε να μάθει

¹² Oetting, σελ. 126.

να ζει και να εκμεταλλεύεται το χάος και όχι να προσπαθεί να το ελέγξει¹³.

Οι υποστηρικτές της *Auftragstaktik* του πρωσικού στρατού, οι οποίοι μετά το 1871 αποτέλεσαν τον γερμανικό στρατό, είχαν αναπτύξει μία νέα έννοια της πειθαρχίας. Πειθαρχία δε σήμαινε ν' ακολουθείς διαταγές, αλλά να ενεργείς σύμφωνα με τις τελικές επιδιώξεις. Η φράση «*σκεπτόμενη υπακοή*» άρχισε να εμφανίζεται. Διαφοροποιήσεις έγιναν μεταξύ μιας διαταγής και μιας αποστολής. Ο κόσμος άρχισε να μιλά για «*κατευθύνσεις*» ως εναλλακτική λέξη στη θέση των «*διαταγών*». Το 1877, ο Στρατηγός Μέκελ (Meckel) έγραψε ότι μία κατεύθυνση έχει δύο κομμάτια. Το πρώτο ήταν η περιγραφή της γενικής κατάστασης και ο απώτερος σκοπός του διοικητή. Το δεύτερο ήταν η συγκεκριμένη αποστολή. Ο Μέκελ τόνισε την ανάγκη για σαφήνεια. «*Οι εμπειρίες του παρελθόντος έχουν δείξει ότι μία διαταγή που μπορεί να παρερμηνευθεί, θα παρερμηνευθεί*», έγραψε¹⁴. Η πρόθεση του διοικητή θα πρέπει να μεταφέρει απόλυτη σαφήνεια του σκοπού εστιάζοντας στα ουσιώδη και αφήνοντας εκτός όλα τα άλλα. Η αποστολή δεν θα πρέπει να αναλύεται με πολλές λεπτομέρειες. Πάνω απ' όλα, ο προϊστάμενος διοικητής δεν πρέπει να πει στον υφιστάμενο πώς θα εκπληρώσει την αποστολή του, όπως ο ίδιος θα έκανε, αν επρόκειτο να εκδώσει διαταγή. Το πρώτο κομμάτι της κατεύθυνσης ήταν να δώσει στον υφιστάμενο την ελευθερία να δράσει εντός των ορίων που έχουν δοθεί από τον πρωταρχικό σκοπό. Ο σκοπός ήταν δεσμευτικός. Η αποστολή δεν ήταν. Το πρωταρχικό καθήκον ενός Γερμανού

αξιωματικού ήταν να κρίνει γιατί.

Η διαμάχη κορυφώθηκε κατά τη διαμόρφωση του νέου Στρατιωτικού Κανονισμού το 1888. Ο Κανονισμός αναγνώριζε ότι η μάχη γρήγορα μετατρέπεται σε χάος. Έδινε έμφαση στην ανεξαρτησία της σκέψης και της πράξης, τονίζοντας ότι είναι σοβαρότερο έγκλημα να καθυστερήσεις ή να μην ενεργήσεις καθόλου από το να κάνεις μια λάθος επιλογή. Κάθε μονάδα έπρεπε να έχει τη δική της περιοχή ευθύνης, η οποία καθορίζεται σαφώς και η ελευθερία του διοικητή της μονάδας εκτείνεται ως την επιλογή της διάταξης καθώς και των μέσων που θα χρησιμοποιήσει και τα οποία απαιτούνται ανάλογα με την περίπτωση. Η ευθύνη κάθε αξιωματικού ήταν να εκμεταλλευτεί τη δεδομένη κατάσταση για το κοινό όφελος. Η κατευθυντήρια αρχή της δράσης θα έπρεπε να είναι η πρόθεση του ανώτερου διοικητή. Οι αξιωματικοί θα έπρεπε ν' αναρωτιούνται: «*Τι θα με διέταζε ο ανώτερός μου να κάνω αν βρισκόταν στη θέση μου και αν γνώριζε αυτά που ξέρω*». Η κατανόηση του σκοπού είναι εκ των ουκ άνευ της ανεξάρτητης δράσης¹⁵.

Ήταν ξεκάθαρο ότι αν έπρεπε τα μεμονωμένα άτομα, εντός της οργάνωσης του στρατεύματος, να σταθούν μεταξύ της παθητικότητας που προκύπτει από τους Κανονισμούς και της εφήμερης περιπέτειας και, αφού το καταφέρουν αυτό, να συνδυάσουν την αυτονομία με την τήρηση στη γραμμή, σημαντικό ρόλο θα έπαιζε η επιλογή και η εκπαίδευσή τους. Θα έπρεπε να είναι σε ετοιμότητα να λάβουν αποφάσεις και ν' αποδεχθούν

¹³ Stephan Leistenschneider, *Auftragstaktik im preussisch-deutschen Heer 1871 bis 1914*, Mittler Verlag 2002, σελ. 65-67.

¹⁴ Oetting, σελ. 125.

¹⁵ Stephan Leistenschneider, *Auftragstaktik im preussisch-deutschen Heer 1871 bis 1914*, Mittler Verlag 2002, σελ. 72-92.

τις ευθύνες τους. Θα έπρεπε επίσης να έχουν κοινή κατανόηση για το πώς να συμπεριφέρονται και τι μπορούν να περιμένουν από τους υφισταμένους και τους ανωτέρους τους. Χρειάζονταν ένα κοινό επιχειρησιακό δόγμα και κοινές αξίες. Η οργάνωση θα έπρεπε να έχει υψηλό βαθμό εμπιστοσύνης. Η εκπαίδευση στόχευε αυτές τις άκρες. Η σχολή των *Auftragstaktiker* είχε κερδίσει προς το παρόν.

Αλλά οι αντίπαλοί τους δεν το έβαλαν κάτω. Οι νέοι κανονισμοί ήταν αντικείμενο έντονης κριτικής σε περιοδικά, και στην πραγματικότητα τότε ήταν που εμφανίστηκε πρώτη φορά ο όρος *Auftragstaktik*, οποίος επινοήθηκε

νικός πόλεμος του 1904-1905. Και οι δύο τονίζουν την υπεροχή του νέου δόγματος όπως αντικατοπτρίζεται στην τακτική των Μπόερ στην πρώτη περίπτωση και των Γιαπωνέζων στη δεύτερη. Πράγματι, οι Γιαπωνέζοι είχαν υιοθετήσει τις αρχές από τους Κανονισμούς του 1888. Οι νέοι γερμανικοί Κανονισμοί του 1906 απλά τους επιβεβαίωναν¹⁶. Το 1914, οι μέθοδοι με τις οποίες κατανίκησαν τους Γάλλους το 1870 χρησιμοποιήθηκαν για να κατανικήσουν τους Ρώσους στο Τάνενμπεργκ, αλλά απέτυχαν για λίγο στα δυτικά. Καθώς οι πρώτες γραμμές γίνονταν στατικές, οι αρχές της *Auftragstaktik* πέρασαν σε δεύτερη μοίρα έναντι των αρχών της φθοράς και έτσι ο

Ο σκοπός δεν ήταν να κυριαρχήσεις σε μία κατάσταση που αλλάζει αστραπιαία, αλλά να αλλάξεις εσύ την κατάσταση τόσο γρήγορα ώστε να παραλύσεις τον εχθρό.

στις αρχές της δεκαετίας του 1890 από τους αντιπάλους του¹⁶. Η πρώτη απόπειρα να δοθεί ένας γραπτός ορισμός έγινε το 1906, όταν ο Ταγματάρχης Φον Μόζερ (Von Moser) εξέδωσε ένα ευρύτατα διαβασμένο αλλά ανεπίσημο βιβλίο για την τακτική μικρών μονάδων, το οποίο αφιέρωνε πέντε σελίδες στο θέμα. Ο Φον Μόζερ έδωσε έμφαση στην αξία του ως ένα μέσο για τον συνδυασμό της ανεξαρτησίας και του ελέγχου¹⁷.

Οι λογομαχίες συνεχίστηκαν στην πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, κατά τον οποίο δύο γεγονότα έβαλαν τέλος στη διαμάχη. Το πρώτο ήταν ο πόλεμος των Μπόερ (1899 - 1902) και το δεύτερο ο ρωσο-ιαπω-

Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος πήρε τη φοβερή πορεία του μέχρι το 1918. Ακόμη και έτσι, η *Auftragstaktik* έπαιξε το ρόλο της για να μπορέσουν οι Γερμανοί να κρατήσουν τις γραμμές τους απέναντι στις επιτυχημένες επιθέσεις των συμμάχων. Σε ένα περιβάλλον που η επικοινωνία μεταξύ των ανώτερων διοικητών και των χαμηλόβαθμων αξιωματικών ήταν πολύ δύσκολη, η ταχύτητα με την οποία αντιδρούσαν σε πιθανά ρήγματα ήταν κρίσιμη για να διατηρηθεί μια αποτελεσματική άμυνα. Η προθυμία των Γερμανών διοικητών λόχων να αλλάξουν την παράταξή τους, να εμπλέξουν τις εφεδρείες τους και να εκτοξεύσουν αντεπιθέσεις μικρής έκτασης άνευ περαιτέρω

¹⁶ Stephan Leistenschneider, *Auftragstaktik im preussisch-deutschen Heer 1871 bis 1914*, Mittler Verlag 2002, σελ. 100-106.

¹⁷ Oetting, σελ. 16-19.

¹⁸ Stephan Leistenschneider, *Auftragstaktik im preussisch-deutschen Heer 1871 bis 1914*, Mittler Verlag 2002, σελ. 123-137.

διαταγών ήταν ένας από τους παράγοντες πάνω στους οποίους κόλλησαν οι επιθέσεις των συμμαχικών δυνάμεων.

Το Μάρτιο του 1918, για πρώτη φορά από τα τέλη του 1914, ο γερμανικός στρατός εγκατέλειψε την εξάρτησή του από το Πυροβολικό, τα πολυβόλα και τα χαρακώματα και δημιούργησε ένα τμήμα Πεζικού τους αποκαλούμενους «Καταδρομείς», διαποτισμένους με τις αρχές και τα ιδανικά της *Auftragstaktik* και οι οποίοι επιτέθηκαν στους Βρετανούς. Είχαν τις περισσότερες επιτυχίες που είχαν επιτευχθεί ποτέ στο δυτικό μέτωπο. Η κίνησή τους επιβραδύνθηκε και εν τέλει σταμάτησε μόνο χάρη στην αντοχή και στην ισχύ πυρός των αντιπάλων τους και αφού είχαν διαταχθεί από τον Χέϊγκ (Haig) να πολεμήσουν ουσιαστικά με την πλάτη στον τοίχο. Στις 18 Ιουλίου, οι Βρετανοί αντεπιτέθηκαν και έχοντας αναπτύξει την ικανότητα και την ευελιξία στη χρήση του Πυροβολικού, έσμιξαν με τους λοιπούς συμμάχους για να τους απωθήσουν μέχρι τις 11 Νοεμβρίου, όταν και υπέγραψαν την ανακωχή. Οι σύμμαχοι ανάγκασαν τους Γερμανούς να διατηρήσουν στράτευμα 100.000 ανδρών και να επανεξετάσουν την εκατονταετή τους παράδοση.

Το νέο Γερμανικό Γενικό Επιτελείο συνειδητοποίησε ότι σ' έναν οποιοδήποτε μελλοντικό πόλεμο φθοράς, στο τέλος θα ήταν χαμένοι. Υπήρξαν διάφορες απόψεις. Η μία ήταν να στοιχήσουν την αμυντική γραμμή της Γερμανίας πάνω σε φρούρια. Η άλλη ήταν ν' αναπτύξουν μεθόδους ανταρτοπολέμου. Εκείνη που επικράτησε ήταν η λήψη αστραπιαίων αποφάσεων στο πεδίο της μάχης και η χρησιμοποίηση της μέγιστης ταχύτητας και ικανότητας

ελιγμού για να αντισταθμίσουν το συνολικό αριθμητικό μειονέκτημα¹⁹. Το πάθημα της αποτυχημένης επίθεσης του Μαρτίου του 1918 εξετάστηκε λεπτομερώς και έγινε μάθημα. Δεν υπήρχε ξεκάθαρος στόχος, ο στρατός είχε εξαντλήσει την υποστήριξή του από πλευράς Διοικητικής Μέριμνας και οι καταδρομείς αφέθηκαν χωρίς επαρκή υποστήριξη Πυροβολικού. Η απάντηση ήταν να εκμηχανίσουν το κομμάτι εκείνο του στρατού που θα είχε αποστολή να δημιουργήσει ρήγματα και να το ενισχύσουν με κινούμενο Πυροβολικό. Αν και οι σκέψεις περιστρέφονταν στην αρχή γύρω από θωρακισμένα οχήματα, τελικά επικράτησε ως καλύτερη πιθανή λύση το μέσο τεθωρακισμένο άρμα. Η επίτευξη ρηγμάτων σήμαινε τη συγκέντρωση ενέργειας σε ένα καθοριστικό σημείο και με τρόπο σκέψης που παρέπεμπε στον Κλαούζεβιτς και τον Ναπολέοντα, η έννοια του κέντρου βάρους έγινε κεντρική σε ένα δόγμα που είναι γνωστό στις μέρες μας ως «*Blitzkrieg*» (Κεραυνοβόλος Πόλεμος).

Θα ήταν αδύνατο να κατανοήσουμε την έννοια του πολεμικού ελιγμού χωρίς ένα σύστημα διοίκησης και ελέγχου βασισμένο στην *Auftragstaktik*. Η ταχύτητα έγινε όπλο από μόνη της· η ψυχολογία του εχθρικού διοικητή τόσο σημαντικός στόχος όσο τα στρατεύματα που διοικούσε. Ο σκοπός πλέον δεν ήταν να κυριαρχήσεις σε μία κατάσταση που αλλάζει αστραπιαία, αλλά να αλλάξεις εσύ την κατάσταση τόσο γρήγορα ώστε να παραλύσεις τον εχθρό. Τα πλεονεκτήματα της διοίκησης και του ελέγχου της *Auftragstaktik* τέθηκαν σε επιχειρησιακή εφαρμογή. Η υπεροχή στην ικανότητα διοίκησης είχε γίνει κομμάτι του οπλοστασίου του γερμανικού στρατού. Πραγματι-

¹⁹ James Corum, *The Roots of Blitzkrieg*, University Press of Kansas, 1992, σελ. 55-66.

κά είχε εξελιχθεί σε μυστικό όπλο.

Τον στρατό των 100.000 ανδρών, ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου, Χάνς Φον Σικτ (Hans von Seeckt), αποφάσισε να τον μετατρέψει σε στρατό 100.000 αξιωματικών. Η εκπαίδευση επικεντρώθηκε στην ανάληψη πρωτοβουλίας και στη «σκεπτόμενη υπακοή». Επιπλέον, για να δημιουργήσουν ισχυρότερους δεσμούς εμπιστοσύνης, όλοι οι υπαξιωματικοί εκπαιδεύονταν σαν αξιωματικοί και οι αξιωματικοί έπρεπε να είναι σε θέση να αναλάβουν αποστολή μέχρι δύο βαθμούς πάνω στην ιεραρχία και να αντικαταστήσουν τους ανωτέρους τους, αν χρειαστεί. Το 1933, ο γερμανικός στρατός εξέδωσε έναν νέο οδηγό για τη φιλοσοφία της ηγεσίας που ονομαζόταν

της. Η πρωτοβουλία ουσιαστικά εξισώθηκε με την ανυποταξία. Όντας, ωστόσο, οι Βρετανοί φιλελεύθερα πνεύματα, δεν επέβαλαν κάποιο συγκεκριμένο τακτικό δόγμα. Το αποτέλεσμα αυτού ήταν ότι κανείς στα χαμηλότερα στρώματα δεν είχε ιδέα για το τι θα πράξει ο διπλάνος του κάτω από οποιοσδήποτε συνθήκες. Οι Βρετανοί, επίσης, επέτρεπαν στους ανώτερους αξιωματικούς να ερμηνεύουν τις διαταγές. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα διαταγές που προέρχονταν από τα υψηλά στρώματα να μετατρέπονται σε θέματα για συζήτηση. Οι λογομαχίες συνεχίζονταν και κατά τη διάρκεια της μάχης, με αποτέλεσμα η λήψη αποφάσεων και η δράση να γίνονται καθυστερημένα. Από

Το γεγονός ότι οι στρατοί που ήταν πολύ πετυχημένοι, ήταν αυτοί που δεν είχαν μετατρέψει τα στρατεύματά τους σε μηχανές, δεν είχαν προσπαθήσει να ελέγχουν τα πάντα από την κορυφή και επέτρεπαν στους υφισταμένους τους να αναλάβουν πρωτοβουλία αποδείχθηκε περίτρανα

«Διοίκηση Στρατευμάτων». Ο αντίστοιχος του βρετανικού στρατού ονομαζόταν «Κανονισμός Υπηρετήσης Μάχης». Από τον τίτλο των δύο και μόνο, εντοπίζεται μία ειδοποιός διαφορά στο τρόπο σκέψης.

Όπως ο γερμανικός στρατός, έτσι και ο βρετανικός κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι στο πεδίο της μάχης επικρατούσε χάος. Αντί να προσπαθούν μέσα στο χάος, οι Βρετανοί σκόπευαν να κυριαρχήσουν επί αυτού χρησιμοποιώντας ένα κυρίαρχο αρχικό σχέδιο. Αυτό το αρχικό σχέδιο ανέλυε με μεγάλη λεπτομέρεια ακριβώς τι θα έπρεπε να κάνει ο καθένας και πώς να το κάνει. Η εκπαίδευση των Βρετανών έδινε έμφαση στην υπακοή και οι ασκήσεις χρησίμευαν για να εμψύχουν στο προσωπικό το πνεύμα

την άλλη, στους χαμηλόβαθμους αξιωματικούς επιτρεπόταν να ξεφύγουν από τις διαταγές μόνο αν άλλαζαν οι περιστάσεις και καθιστούσαν τις διαταγές άνευ σημασίας. Ακόμα και έτσι όμως, για να το πράξουν, θα έπρεπε να πάρουν έγκριση από μια Ανώτερη Αρχή πριν προχωρήσουν, σε αντίθεση με το να ενημερώσουν τους ανωτέρους τους για το τι πρόκειται να κάνουν και να το κάνουν. Έτσι, ήταν και αυτοί πολλοί αργοί, επίσης²⁰. Ήταν ένα δόγμα χαμηλής εμπιστοσύνης.

Ο γερμανικός Κανονισμός του 1933 (Truppenfuehrung) σηματοδοτεί το επόμενο στάδιο της ωριμότητας της Auftragstaktik. Σε συμφωνία με τον Κλαούζεβιτς, αυτός ο Κανονισμός αποδέχεται την πολυπλοκότητα, την αβεβαιότητα, τη

δραστική αλλαγή και το άγχος ως κάτι το φυσιολογικό στο πεδίο της μάχης. Επίσης, καθορίζει τις αξίες που απαιτούνται από έναν αξιωματικό. «Εκτός από τη γνώση των ανδρών του και τη δικαιοσύνη μεταξύ τους, θα πρέπει να διακρίνεται για τις γνώσεις και την εμπειρία του», αναγράφεται στον Κανονισμό. Με άλλα λόγια, οι ηγέτες έπρεπε να επιδείξουν την κοινωνική τους ικανότητα, την ακεραιότητα και την ικανότητα στην εκτέλεση της αποστολής τους. Από τους Βρετανούς αξιωματικούς αναμενόταν να διαχειριστούν μάχες. Από τους Γερμανούς να ηγηθούν των ανδρών τους. Το Γερμανικό Σύστημα Διοίκησης και Ελέγχου είχε βελτιωθεί κατά ένα επίπεδο.

Ο Κανονισμός αναγράφει: «Η βάση της ηγεσίας πρέπει να αναζητηθεί στην Αποστολή και την Κατάσταση. Πρέπει συνεχώς αυτά τα δύο να βρίσκονται κατά νου. Ένας στόχος που περιέχει πολλούς αντικειμενικούς σκοπούς, είναι πάντοτε δύσκολο να διατηρηθεί στη σκέψη. Η αβεβαιότητα της κατάστασης είναι δεδομένη. Σπάνια θα είναι διαθέσιμες ακριβείς πληροφορίες. Η ανάγκη για να ξεκαθαριστεί η κατάσταση είναι προφανής. Περιμένοντας για πληροφορίες σε τεταμένες καταστάσεις, σπάνια αποτελεί δείγμα καλής ηγεσίας και συνήθως φανερώνει μεγάλη ανεπάρκεια. Από την αποστολή και την κατάσταση εκπονείται το σχέδιο. Εκεί όπου το σχέδιο δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα της κατάστασης ή καθίσταται περιττό λόγω των γεγονότων, τότε θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη ξανά οι δύο παράγοντες της κατάστασης και της αποστολής. Όταν κάποιος τροποποιεί την αποστολή που του έχουν αναθέσει ή δεν μπορεί να τη φέρει εις πέρας, θα πρέπει να το αναφέρει αμέσως και να είναι έτοιμος να δεχτεί τις συνέπειες. Θα

πρέπει πάντα όλοι να ενεργούν στο πλαίσιο του συνόλου. Το σχέδιο θα πρέπει να εκπονείται εναντίον ενός ξεκάθαρου στόχου με όλα τα διαθέσιμα μέσα. Στο μεταβαλλόμενο πεδίο της μάχης, ωστόσο, η εμμονή σε μια απόφαση ανεξάρτητα της κατάστασης μπορεί να αποδειχθεί λάθος. Ο διοικητής πρέπει να δίνει ελευθερία δράσης στους υφισταμένους του, τόσο όμως όσο να μη θέσει σε κίνδυνο την αποστολή του. Ωστόσο, δεν πρέπει να μεταβιβάζει την ευθύνη των αποφάσεων που απόκεινται στον ίδιο, στους υφισταμένους του»²¹.

Την 1^η Σεπτεμβρίου 1939, στις 6:00 π.μ., ο Χίτλερ εξαπέλυσε επίθεση εναντίον της Πολωνίας με το στράτευμα που γαλουχήθηκε με αυτά τα ιδανικά και το αποτέλεσμα ήταν μέχρι τις 5 Οκτωβρίου να έχει παραδοθεί και το τελευταίο τμήμα του πολωνικού στρατού. Στις 10 Μαΐου 1940, εξαπέλυσε επίθεση εναντίον της Γαλλίας και μέχρι τις 22 Ιουνίου η Γαλλία είχε παραδοθεί. Στο μεσοδιάστημα, ο Βρετανικός στρατός είχε αποχωρήσει από τη Δουνκέρκη. Στις 22 Ιουνίου 1941, εξαπέλυσε επίθεση εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης, η οποία εξελίχθηκε στο να αποτελέσει τη μεγαλύτερη και θεαματικότερη νίκη στην ιστορία των επίγειων πολεμικών επιχειρήσεων.

Στο τέλος, βεβαίως, παρ' όλες τις μάχες που κέρδισε ο γερμανικός στρατός, η Γερμανία έχασε τον πόλεμο. Ωστόσο, η βρετανική αυτοκρατορία και οι περισσότεροι στη Δυτική Ευρώπη με τις ενωμένες δυνάμεις τους χρειάστηκαν 5 χρόνια για να καταικήσουν το γερμανικό στρατό. Ο πόλεμος μετατράπηκε σε πόλεμο τριβής, όπως ο προηγούμενος και η φρικιαστική ιδεολογία του Χίτλερ

²⁰ David French, *Raising Churchill's Army*, OUP 2000, σελ. 17-59.

²¹ *Truppenführung*, παρ. 36-7.

συγκέντρωσε εναντίον του μια συμμαχία με τεράστια ανωτερότητα πόρων. Παρ' όλα αυτά, στην τελευταία του μάχη, τη Μάχη του Βερολίνου τον Απρίλιο - Μάιο 1945, ό,τι απέμεινε από το γερμανικό στρατό κατάφερε να επιφέρει απώλειες 300.000 ανδρών στα τρία κύματα του σοβιετικού στρατού, που τελικά άντεξε²².

Στην ιστοριογραφία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η προσοχή εστιάζεται κυρίως στην απόδοση του γερμανικού στρατού και τα διδάγματα αυτής. Ήταν τόσο αξιοσημείωτη ώστε κάθε ένας που έχει αντιμετωπίσει τον γερμανικό στρατό μπορεί να το επιβεβαιώσει. Ένας Αμερικανός βετεράνος της Νορμανδίας και της Κοιλιάδας του Ρήνου το έθεσε ως εξής: «Αν δεν έχεις αντιμετωπίσει το γερμανικό στρατό, δεν έχεις βρεθεί ποτέ σε πραγματική μάχη»²³. Πολλοί επιστήμονες και ερευνητές προσπάθησαν να δώσουν μια εξήγηση. Το 1977 ο Συνταγματάρχης του αμερικανικού στρατού Τρέβορ Ντούπυ (Trevor Dupuy) κατέληξε στο εξής: «Σε μία ένας εναντίον ενός σύγκριση, ο Γερμανός στρατιώτης επέφερε κατά μέσο όρο 50% περισσότερες απώλειες στον εχθρό απ' ό,τι οι Βρετανοί και οι Αμερικανοί στρατιώτες κάτω από οποιοσδήποτε συνθήκες. Και αυτό συνέβαινε είτε επιτίθονταν είτε αμύνονταν, είτε είχαν τοπική αριθμητική υπεροχή είτε

όχι, είτε είχαν αεροπορική υπεροχή είτε όχι, είτε όταν κέρδιζαν είτε όταν έχαναν»²⁴.

Οι λόγοι για τους οποίους συνέβαινε αυτό είναι πολλοί και ποικίλουν, αλλά χωρίς αμφιβολία, ένας από τους κυριότερους είναι η Auftragstaktik. Ένας παράγοντας που συνέβαλε στην ήττα των Γερμανών ήταν η περιφρόνηση του Χίτλερ προς τις αρχές και τα ιδανικά της Auftragstaktik και οι προσπάθειές του να αντιστρέψει την πρακτική της, ειδικά στο Ανατολικό Μέτωπο από το 1942 και έπειτα. Με μια ματιά, όλη η ιστορία έγκειται στην εμπιστοσύνη. Ο Χίτλερ δεν εμπιστεύθηκε ποτέ τους στρατηγούς του, και όσο η δυσπιστία του μεγάλωνε, τόσο περισσότερο παρέμβαινε και προσπαθούσε να διαχειριστεί κάθε λεπτομέρεια. Πέρα απ' αυτό, το κυρίως σώμα του γερμανικού στρατού συνέχιζε να χρησιμοποιεί την Auftragstaktik. Μετά από λίγο χρονικό διάστημα, μερικοί απ' αυτούς που κατανίκησαν τον γερμανικό στρατό άρχισαν να συνειδητοποιούν ότι οι Γερμανοί είχαν κάτι κα-

²² John Erickson, *The Road to Berlin*, Weidenfeld & Nicolson, 1983, σελ. 622.

²³ Belton Cooper, *Death Traps*, Presidio Press, σελ. 242.

²⁴ Colonel Trevor Dupuy, *A Genius for War*, Macdonald & James, 1977, σελ. 253.

λό και ξεκινήσανε να δίνουν σημασία στο θέμα. Έτσι, η Auftragstaktik πέρασε το Κανάλι και τον Ατλαντικό και μεταφράστηκε στην αγγλική γλώσσα ως «Διοίκηση Προσαρμοσμένη στην Αποστολή» (Mission Command).

Αν είναι επικίνδυνο να ψάχνεις για καθολικές αλήθειες σχετικά με την ηγεσία, τότε οι κίνδυνοι του να ψάχνεις για ιδεώδη πίσω από επιτυχημένες οργανώσεις είναι το λιγότερο εξίσου σημαντικοί. Ακόμη και τα οφέλη της ανακάλυψης κάποιων πραγμάτων τα οποία στο ελάχιστο αποδεικνύονται πολύ σημαντικά για τον περισσότερο καιρό, μπορεί επίσης να είναι κάτι σπουδαίο. Πράγματι, το να αρνείσαι ότι υπάρχουν αυτά τα πράγματα φαίνεται να εξαφανίζεται μπροστά στα γεγονότα. Στο πρώτο βιβλίο που αφιερώθηκε ποτέ στη φύση της Διοίκησης, ένας από τους κορυφαίους στρατιωτικούς ιστορικούς συνοψίζει τα ευρήματά του όπως παρακάτω: «Το γεγονός ότι οι στρατοί που ήταν πολύ πετυχημένοι, ήταν αυτοί που δεν είχαν μετατρέψει τα στρατεύματά τους σε μηχανές, δεν είχαν προσπαθήσει να ελέγχουν τα πάντα από την κορυφή και επέτρεπαν στους υφισταμένους τους να αναλάβουν πρωτοβουλία αποδείχθηκε περίττανα. Οι Ρωμαίοι εκατόνταρχοι, οι αρχιστράτηγοι του Ναπολέοντα, οι διοικητές στρατού του Φον Μόλτκε, τα καταδρομικά τμήματα του Λούντεντορφ (Ludendorff), οι τοπικοί διοικητές του Γκάβις (Gavish) το 1967. Όλα αυτά είναι παραδείγματα του τρόπου με τον οποίο έδρασαν μερικές από τις πιο επιτυχημένες στρατιωτικές δυνάμεις που υπήρξαν ποτέ, κάθε μία στη δικιά της περίοδο τεχνολογικής εξέλιξης»²⁵.

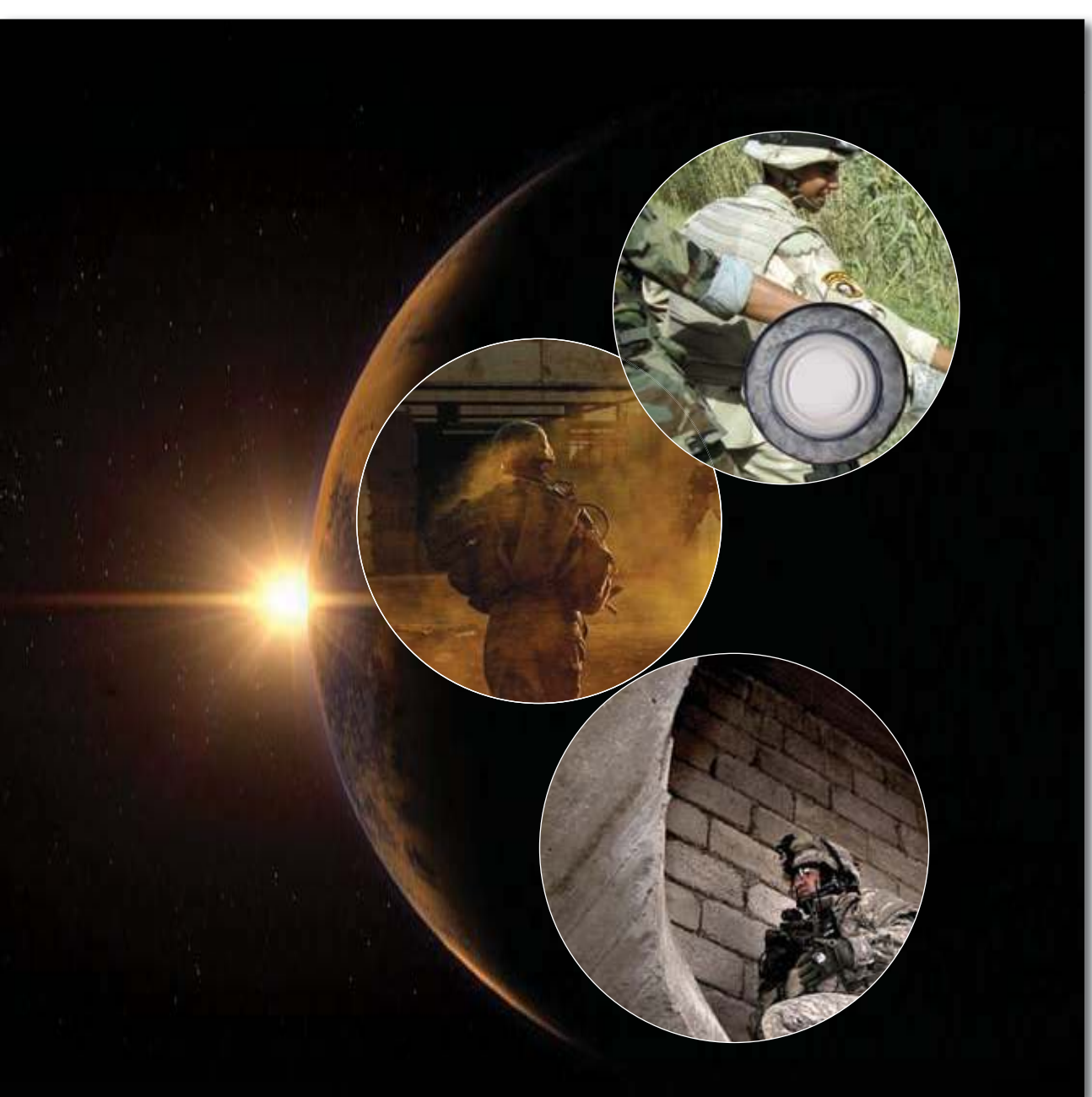
Ο Φαν Κρέβελντ (Van Creveld) συνεχίζει μνημονεύοντας τις αξίες της θυσίας

της σιγουριάς προς χάρη της ταχύτητας, της εστίασης σε επιμέρους σκοπούς, της εξασφάλισης της ελευθερίας της δράσης στους μικρούς αξιωματικούς και τέλος την αξία της αναγνώρισης των αρχηγείων ως αναπόσπαστο στοιχείο αυτού που οι Γερμανοί (αυτοί που ακολουθούσαν την Auftragstaktik) ή η αποστολή οριοθετούσε ως σύστημα διοίκησης. Τέλος, καταλήγει δείχνοντας πως όλη αυτά τα ιδανικά μπορούν να βρεθούν σε όλα τα εξαιρετικά παραδείγματα που παραθέτει και ότι όλα τα επιτυχημένα συστήματα διοίκησης συμφιλιώνουν την αυτονομία με τη διατήρηση της τάξης²⁶.

Με μεγάλη συνέπεια, η διοίκηση της μάχης επιτρέπει σε μία παράταξη να λάβει δραστικές αποφάσεις σ' ένα αβέβαιο, ταχέως εναλλασσόμενο περιβάλλον και να τις μετατρέψει σε πράξεις χωρίς καθυστέρηση. Μία τέτοια παράταξη μπορεί να δράσει γρηγορότερα από τους αντιπάλους της και να συνεχίσει έτσι, επειδή η ταχύτητα στοιβάζεται διαρθρωτικά. Κατά τον ίδιο τρόπο, μπορεί να εκμεταλλευθεί αναπάντεχες ευκαιρίες και να επανέλθει από αποτυχίες. Η διοίκηση της μάχης δημιουργεί μία παράταξη, η οποία δεν είναι μόνο πιο επιθετική αλλά επίσης πιο ανθεκτική. Αν υπάρχει μία ξεκάθαρη κατανόηση του σκοπού, οι άνδρες καταλαβαίνουν τι μετράει στα αλήθεια και μπορούν να αντιδράσουν γρήγορα σε οτιδήποτε αναπάντεχο, καλό ή κακό. Στον πόλεμο, το απροσδόκητο είναι κάτι φυσιολογικό και συχνά δυσάρεστο. Πέρα από αυτό, η διοίκηση της μάχης εκτοξεύει ανθρώπινη ενέργεια και δρα ως υποκινητής. Απαιτεί, δημιουργεί και προωθεί μεγάλους αριθμούς ηγετών, τους οποίους καθιστά

²⁵ Martin van Creveld, *Command in War*, Εκδόσεις Harvard University, σελ. 270.

²⁶ Martin van Creveld, *Command in War*, Εκδόσεις Harvard University, σελ. 258-260.

ικανούς να δοκιμάσουν τους εαυτούς τους δουλεύοντας εντός των ορίων. Τίποτα απ' αυτά δεν αποτελεί θεωρία ή υποθέσεις. Είναι ένα σύνολο πρακτικών με εμπειρίες μερικών αιώνων. Και αν ο Φαν Κρέβελντ είναι σωστός, τότε η βάση από την οποία εξάγουμε εμπειρίες επεκτείνεται μερικές χιλιετίες πριν, ακόμη και αν μερικά κομμάτια της δεν είναι τόσο προσβάσιμα.

Η πρόσφατη εμπειρία του γερμανικού

στρατού είναι ιδιαίτερα προσβάσιμη αλλά για αρκετό καιρό μετά τον πόλεμο κανένας δεν έμπαινε στον κόπο να την εξετάσει. Εξάλλου, τι μπορούν να διδαχθούν οι νικητές από τους ηττημένους; Με τη δημιουργία του ΝΑΤΟ, οι ηττημένοι έγιναν σύμμαχοι. Εν πάσει περιπτώσει, ήταν το ξεκίνημα για να δούμε κατά πόσο η τεχνολογία θα επέτρεπε στους πρωτοπόρους να ελέγχουν τα πάντα καθώς κάθε πληροφορία

γινόταν άμεσα διαθέσιμη προς όλους. Έτσι, όταν οι καλύτεροι και πιο διακεκριμένοι συγκεντρώθηκαν στην Ουάσινγκτον για να διευθύνουν τον Πόλεμο του Βιετνάμ, υπό το πρώην στέλεχος της FORD Ρόμπερτ Μακναμάρα (Robert Mc Namara), είχαν να επιδείξουν τεράστιες ποσότητες δεδομένων και άριστες επικοινωνίες. Λάβανε υπόψη αυτά που είχαν διδαχθεί από τον Σάρνχορστ και τον Φον Μόλτκε, βάλανε κάτω τους αριθμούς και λέγανε στους στρατηγούς που βρίσκονταν στο Βιετνάμ τι να κάνουν. Έτσι, δημιουργήθηκε «η παθολογία των πληροφοριών». Τα παραδείγματα των επιχειρήσεων και η θεωρία της διαχείρισης του 1960 εισέβαλαν στο Πεντάγωνο και όλα πήγαν στραβά.

Οι επιπτώσεις του Βιετνάμ στον αμερικανικό στρατό μπορούν να συγκριθούν με τις επιπτώσεις της μάχης της Ιένα στον πρωσικό. Προσπαθώντας να κατανοήσουν τα μαθήματα που πήραν, οι Αμερικανοί συνέχισαν έτσι για πολύ χρόνο μέχρι τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου στα τέλη του 1980, όταν το NATO σαν σύνολο πέρασε μία βαθιά κρίση ταυτότητας. Το NATO είχε σχεδιασθεί για να αντιμετωπίσει τον Κόκκινο Στρατό, καθώς αυτός θα προχωρούσε προς την πεδιάδα της Βόρειας Γερμανίας. Αυτό ήταν το αρχικό σχέδιο. Κάθε στρατιώτης του NATO ήξερε ακριβώς πού έπρεπε να πάει και τι να κάνει όταν συνέβαινε αυτό. Όταν όμως έγινε ξεκάθαρο ότι κάτι τέτοιο δεν επρόκειτο να συμβεί, το NATO έπρεπε να προετοιμαστεί για κάτι άλλο, τη φύση του οποίου κανείς δε μπορούσε να προσδιορίσει. Οι παραδοσιακές μέθοδοι ελέγχου και διοίκησης έπρεπε ν' αντικατασταθούν. Η απάντηση ήταν η διοίκηση που είναι προσαρμοσμένη στην αποστολή.

Στο βρετανικό στρατό, το έδαφος το είχε προετοιμάσει ήδη από τη δεκαετία

του 1980 ο Αρχιστράτηγος Σερ Νάιτζελ Μπάγκναλ (Sir Nigel Bagnall). Αυτός πρώτος εισήγαγε το δόγμα των ελιγμών σαν Διοικητής του Α΄ Βρετανικού Σώματος στη Γερμανία. Ως Διοικητής του Βόρειου Στρατού από το 1983, φώναζε για την ασθετική προσέγγιση του NATO απέναντι στο ισχύον Σοβιετικό Δόγμα. Γρήγορα, η επιρροή του εξαπλώθηκε και πέραν του βρετανικού στρατού στις άλλες Νατοϊκές Δυνάμεις. Την τριετία 1985-1988, διετέλεσε Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου. Κατ' αυτόν τον τρόπο υπήρξε για τη Διοίκηση που είναι προσαρμοσμένη στην Αποστολή ό,τι ο Φον Μόλτκε για την Auftragstaktik.

Σήμερα, τα εγχειρίδια λειτουργίας Σωμάτων όπως το Σώμα των Αμερικανών Πεζοναυτών ή ο βρετανικός στρατός περιέχουν εδάφια τα οποία θα μπορούσαν να είχαν αντιγραφεί από τον παλαιότερο γερμανικό κανονισμό του 1933. Η Διοίκηση που είναι προσαρμοσμένη στην Αποστολή είναι τμήμα του επίσημου δόγματος του NATO. Κάτι σαν αυτό, όχι απαραίτητα με το ίδιο όνομα, χρησιμοποιούσαν για καιρό μερικές επίλεκτες δυνάμεις. Το NATO αναγνώρισε ότι ένα δόγμα σαν κι αυτό δεν ήταν απλά μια αναγκαιότητα, αλλά στην πραγματικότητα μπορούσε να μετατρέψει συνηθισμένα στρατιωτικά τμήματα σε τμήματα υψηλής αποδοτικότητας. Το δόγμα αυτό χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά σε ευρεία κλίμακα στον πόλεμο του Κόλπου το 1991. Από εκεί και έπειτα, χρησιμοποιείται σε ειρηνευτικές επιχειρήσεις, όπως η επιχείρηση «Palliser» στη Σιέρα Λεόνε το 2000. Το τελευταίο τεστ ήταν στο Ιράκ το 2003.

Οι τεχνικές της Διοίκησης που είναι προσαρμοσμένη στην Αποστολή συνεχίζουν ακόμη και σήμερα να γίνονται αντικείμενα ορισμών. Επηρεάζει τις διαδικασίες στρατολόγησης, εκπαίδευσης, σχεδιασμού

και ελέγχου, καθώς επίσης και το πώς διευθύνονται οι επιχειρήσεις. Αλλά ο πυρήνας της είναι η κουλτούρα και οι αξίες και μία συγκεκριμένη φιλοσοφία ηγεσίας. Κατά ένα μεγάλο μέρος εξαρτάται από παράγοντες οι οποίοι δεν μπορούν να μπουν στη ζυγαριά, όπως η προθυμία των αξιωματικών να αναλάβουν ευθύνες, η ετοιμότητα των προϊσταμένων τους να επανεξετάσουν τις αποφάσεις τους και η ανοχή σε τυχόν λάθη. Είναι σχεδιασμένη για ένα περιβάλλον απρόβλεπτο και εχθρικό, χτίζεται όμως με προσοχή σε περιβάλλον προβλέψιμο και υποστηρικτικό. Στο κέντρο του, το δόγμα αυτό, είναι ένα δίκτυο εμπιστοσύνης το οποίο δένει τους ανθρώπους μεταξύ τους σε όλες τις βαθμίδες της ιεραρχίας. Για να επιτευχθεί και να διατηρηθεί αυτό χρειάζεται συνεχή δουλειά και υπόκειται σε έλεγχο σχεδόν κάθε ώρα της ημέρας.

Η Διοίκηση που είναι προσαρμοσμένη στην Αποστολή είναι μία ιδέα διοίκησης η οποία ασυναίσθητα τοποθετεί στο κέντρο της τα ανθρώπινα όντα. Αυτό γίνεται επειδή το πιο εξελιγμένο προϊόν της φύσης, ο ανθρώπινος εγκέφαλος, είναι ακόμη και σήμερα το τέλειο όργανο για τη διατήρηση της λογικής υπό χαστικές συνθήκες. Η κύρια απειλή εναντίον της Διοίκησης που είναι προσαρμοσμένη στην Αποστολή, είναι ότι η τεχνολογία θα την καταστήσει περιττή επιτρέποντας στη διοίκηση ν' αντικατασταθεί από τον έλεγχο. Τα κέντρα είναι πάντα πεινασμένα για πληροφορίες. Φιλοδοξούν να γίνουν παντογνώστες. Ο κρυφός πόθος τους είναι η παντοδυναμία, η οποία είναι ένα βήμα πριν. Η ιστορία έχει δείξει, περιστασιακά αλλά σταθερά, ότι όλα αυτά είναι επικίνδυνες παραισθήσεις. Ο ρόλος της τεχνολογίας είναι να

υπηρετεί το εκάστοτε δόγμα. Ένας Ρωμαίος εκατόνταρχος του 1^{ου} αιώνα π.Χ. παρακινούνταν από την ανεξαρτησία του μυαλού, την αίσθηση της ευθύνης και την αφοσίωση στην επίτευξη ενός συλλογικού στόχου.

Ο Βρετανός αξιωματικός του 21^{ου} αιώνα μ.Χ. έχει να αντιμετωπίσει ακόμη περισσότερο απρόβλεπτες καταστάσεις και χρειάζεται ακόμη μεγαλύτερη ευρηματικότητα για να ανταπεξέλθει. Θα χρειαστεί τις ίδιες αξίες σε ακόμη μεγαλύτερο μέτρο. Η Διοίκηση της Αποστολής του παρέχει το πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορεί να τις αναπτύξει. Τα υπόλοιπα αφήνονται πάνω του. Ο άνθρωπος είναι πάνω από κάθε αρετή.

**ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗΣ**

A/A	ΚΩΔΙΚΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ	ΤΙΤΛΟΣ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΕΤΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ	ΑΞΙΑ €
1	70	Κατασκοπεία	1970	0.59
2	84	Ιστορία Σταυροφοριών - Τόμος Γ'	1976	0.88
3	92	Προβλήματα πολέμου στην Αρχαία Ελλάδα	1981	0.88
4	96	Ρόμμελ	1982	0.88
5	99	Η Επανάσταση του 1821	1983	1.17
6	100	Γ' Παγκόσμιος Πόλεμος (Τζον Χάκκετ)	1983	1.17
7	107	Θεωρία και κείμενα Διεθνούς Δικαίου	1985	1.32
8	108	Ο επιτήδειος ουδέτερος	1985	1.17
9	109	Ο Μ. Αλέξανδρος και η ΔΜ του Μακεδονικού στρατού	1986	0.88
10	110	Παντουρκισμός	1986	0.88
11	111	Το δικαίωμα να είσαι άνθρωπος - Τόμος Γ'	1986	1.03
12	112	Εισαγωγή στη Στρατηγική	1987	0.44
13	113	Ιστορία Β' Παγκοσμίου Πολέμου - Τόμος Α'	1988	0.88
14	116	Διοίκηση και Ηγεσία (Δνση Μελετών ΓΕΣ)	1988	0.44
15	117	Πρακτικές Οδηγίες Δκσης Μικρών Κλιμακίων (Δνση Μελετών ΓΕΣ)	1988	0.15
16	118	Διοικητική	1988	0.29
17	119	Στρατιωτική Ιστορία της Ελλάδος (μέχρι 1941)	1993	0.73
18	121	Οι Γερμανικές Εκστρατείες στα Βαλκάνια (Κέντρο Ιστορίας των Η.Π.Α.) (Μετάφραση - Απόδοση Αντγου ε.α. Νικόλαου Κολόμβα)	1994	0.88
19	122	Προσωπικός Υπολογιστής (Τχη Παν. Βαχαβιόλου)	1989	0.29
20	124	Γεροντική ή Τρίτη Ηλικία (Χατζηπαλλή Ελευθ.)	1991	0.29
21	125	Οι Επικίνδυνοι Άνδρες - Τόμος Α' (Αντγου ε.α. Χρήστου Φωτόπουλου)	1994	2.93
22	126	Οι Επικίνδυνοι Άνδρες - Τόμος Β' (Αντγου ε.α. Χρήστου Φωτόπουλου)	1995	2.93
23	128	Το Ημερολόγιο μιας Καταστροφής (Μετάφραση Υπτγου ε.α. Κων/νου Κανακάρη)	1996	2.05
24	129	Στρατιωτική Επιθεώρηση 1883-1884	1995	1.47
25	130	Θεματικό Ευρετήριο Μελετών Στρατιωτικής Επιθεώρησης και Συγγραμάτων 1981-1995	1996	1.47
26	131	Στρατιωτική Επιθεώρηση - 1 ^ο τεύχος Μάιος/1883	1998	0.88
27	132	Διεθνείς Συμφωνίες, Συνθήκες και Συμβάσεις (Υπτγου Γεωργίου Γκορέζη)	2000	0.88
28	133	Ο Πόλεμος και οι Άνθρωποι (Στγου Dereney) Ανατύπωση Εκδόσεως της Στρατιωτικής Επιθεώρησης Ιουλίου 1939	1998	4.40
29	134	Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων 1828 - 1998 - Τόμος Α' (Αντγου ε.α. Χρήστου Φωτοπούλου)	1997	2.35
30	135	Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων 1828 - 1998 - Τόμος Β' (Αντγου ε.α. Χρήστου Φωτοπούλου)	1998	2.35
31	136	Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων 1828 - 1998 - Τόμος Γ' (Αντγου ε.α. Χρήστου Φωτοπούλου)	1998	2.35
32	137	Πακτωλός γνώσεων, παροιμιών και γνωμικών	2000	1.47
33	138	Εγχειρίδιο του Καλού Διοικητού (Αντγου ε.α. - Νομικού Θεοδώρου Λ. Γούλα)	2000	1.47
34	139	Θεματικό Ευρετήριο Μελετών (1991-2001) & Ευρετήριο Συμπληρωματικών Εκδόσεων (1991-2001)	2002	4.00
35	ΔΙΑΦ. 29 (ΔΕΚ. 11)	Η Έμμεσος Στρατηγική (Β. Η. Liddell Hart)	2001	2,93

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΓΕΣ/ΔΙΣ

Α/Α	ΚΩΔΙΚΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ	ΤΙΤΛΟΣ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΕΤΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ	ΑΞΙΑ €
1	1	Ο Μακεδονικός Αγώνας και τα γεγονότα στη Θράκη (1904-1908)	1988	3.52
2	2	Επιχ/σεις κατά των Τούρκων σε Μακεδονία και ν. Αιγαίου, 1912 (Α')	1988	2.35
3	3	Επιχειρήσεις κατά των Τούρκων στην Ήπειρο (1912-13) (Β')	1992	3.48
4	4	Ο Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-14) (Γ')	1992	4.7
5	5	Επίτομη Ιστορία Βαλκανικών Πολέμων (1912-13)	1987	1.76
6	9	Η συμμετοχή της Ελλάδας στον Πόλεμο (1914-1918)	1961	1.76
7	10	Επίτομη Ιστορία της Συμμετοχής του Ελληνικού Στρατού στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο	1994	3.23
8	11	Το Ελληνικό Εκστρατευτικό Σώμα στη Μεσημβρινή Ρωσία (1919)	1955	7.44
9	14	Επιχειρήσεις Φιλαδέλφειας - Προύσσης - Ουσάκ	1957	2.05
10	15	Επιχειρήσεις Φιλαδέλφειας - Προύσσης - Ουσάκ (σχεδιαγράμματα)	1957	1.17
11	16	Επιθετικά Επιχειρήσεις Δεκ. 1920 - Μαρ. 1921	1957	9.61
12	18	Επιχειρήσεις προς Άγκυρα (Μέρος Α') 1921	1965	1.76
13	19	Επιχειρήσεις προς Άγκυρα (Μέρος Β') 1921	1965	1.76
14	21	Το Τέλος της Μικρασιατικής Εκστρατείας, Α' Τόμος (Υποχωρ. Αγώνες Α' και Β' Σ.Σ.)	1960	1.76
15	22	Το Τέλος της Μικρασιατικής Εκστρατείας, Β' Τόμος	1962	2.05
16	23	Επιχειρήσεις εις Θράκη (1919-1923)	1969	9.75
17	27	Αίτιαι και Αφορμαί Ελληνοϊταλικού Πολέμου (1940-41)	1959	1.47
18	28	Ιταλική Εισβολή 1940	1959	1.76
19	29	Ελληνική Αντεπίθεση 1940	1963	2.05
20	30	Χειμερινά Επιχειρήσεις - Ιταλική Επίθεση 1941	1966	1.47
21	31	Αγώνες εις Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (1940-41)	1956	1.76
22	32	Το Τέλος μιας Εποποιίας Απρίλιος 1941	1959	14.62
23	33	Η Μάχη της Κρήτης 1941	1961	2.20
24	34	Επίτομη Ιστορία Ελλ./Ιταλ.-Ελλ./Γερμ. Πολέμου (1940-1941)	1984	2.64
25	40	Το Ελληνικό Εκστρατευτικό Σώμα της Κορέας, 1950-65	1977	1.47
26	45	Η Υγειονομ. Υπηρεσία κατά τη Μικρασιατική Εκστρατεία (1919-22)	1966	2.05
27	46	Η προς Πόλεμον Προπαρασκευή του Ελληνικού Στρατού (1923-1940)	1969	10.96
28	47	Ανεφ/σμοί-Μεταφοραί κατά τη Μικρασιατική Εκστρατεία (1919-22)	1967	2.64
29	48	Εφοδ/μοί του Στρατού σε Όπλα και Πυρ/κά ΠΖ-ΠΒ (1940-41)	1982	1.17
30	49	Η Υγειον. Υπηρεσία κατά τον Πόλεμο 1940-41	1982	0.88
31	50	Ευρετήριο Πολεμικών Γεγονότων Ελληνικού Έθνους	1989	2.05
32	51	Αγώνες και Νεκροί του Ελληνικού Στρατού, 1940-45	1989	7.92
33	56	Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος 1897	1993	3.23
34	57	Η Ειρηνευτική Αποστολή στη Σομαλία	1996	2.49
35	58	Ο Ελληνικός Στρατός στη Μέση Ανατολή, 1941-45 (Ελ Αλαμίν-Ρίμινι-Αιγαίο)	1996	2.64
36	59	Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944), 8 τόμοι	1998	28.00
37	60	Αρχεία Εμφυλίου Πολέμου (1944-1949), 16 τόμοι	1998	52.00
38	61	Ιστορία του Ελληνικού Στρατού	1997	2.35

A/A	ΚΩΔΙΚΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ	ΤΙΤΛΟΣ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΕΤΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ	ΑΞΙΑ €
39	62	Η Ελληνική Δύναμη στην Αλβανία (ΕΛΔΑΛ) (Απρ.-Αυγ. 1997)	1998	2.35
40	63	A Concise History of the Balkan Wars 1912-1913	1998	2.93
41	64	An Index of Events in the Military History of Greek Nation	1998	2.93
42	65	An Abridged History of the Greek-Italian & Greek-German War, 1940-41	1997	2.93
43	66	Ο Βορειοηπειρωτικός Αγώνας	1997	2.93
44	67	An Abridged of the Hellenic Army Participation in the World War I	1999	3.37
45	68	HISTORY OF THE HELLENIC ARMY 1821-1997	1999	4.25
46	69	Στρατιωτική Οργάνωση & Πολεμική Τέχνη των Αρχαίων Ελλήνων	1999	9.68
47	71	Η Συνοπτική Ιστορία του Γενικού Επιτελείου Στρατού (1901-2001)	2001	6.93
48	73	Επίτομη Ιστορία της Εκστρατείας στη Μικρά Ασία, 1919-1922	2002	8.65
49	74	The Battle Of Crete	2002	10.07
50	75	Η Υγειονομική Υπηρεσία κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους, 1912-1913	2002	7.52
51	76	The struggle for Macedonia and the events in Thrace, 1904-1908	2003	6.40
52	77	A Concise History of the Campaign in M. Asia, 1919-22	2004	16.20
53	78	Ιστορικές Ονομασίες Ενεργών Συνταγμάτων και Ταξιαρχιών (ΠΖ-ΤΘ-ΕΔ)	2004	12.40
54	79	Ιστορία της Οργάνωσης του Ελληνικού Στρατού, 1821-1954	2006	11.00
55	80	Ο Οπλισμός του Ελληνικού Στρατού (1866-2004)	2008	5.48
56	81	Ευρετήριο Αρχείου Καποδιστριακής Περιόδου: Στρατιωτικά Τεκμήρια (1827-1833)	2007	1.27
57	82	Concise History of the Hellenic Army General Staff	2007	4.35
58	83	Η Σημασία των Ιστορικών Αρχείων στην Αντικειμενική Συγγραφή της Ιστορίας-Φορείς που τηρούν Ιστορικά Αρχεία-Διαδικασίες Πρόσβασης στο Αρχειακό Υλικό	2009	1.89
59	84	Οι Ελληνοαμερικανοί Εθελοντές στην Εθνική Αντίσταση	2005	12.50
60	85	Η Συμβολή της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	2009	4.16
61	301	The Northern Epirus Struggle	2002	6.79

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Τις παραπάνω εκδόσεις οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να τις προμηθευτούν όλο το έτος, εκτός από τους μήνες Ιανουάριο και Φεβρουάριο από τα παρακάτω σημεία:

- Το Γραφείο Ενημέρωσης Κοινού, Σόλωνος 34 (τηλ: 210-3630579, 210-3630081).
- Το ΕΚΕΜΣ Αθήνας (τηλ: 210-7652478, 210-7675495).
- Το Στρατιωτικό Πρατήριο 1ης Στρατιάς.
- Τα Στρατιωτικά Πρατήρια Α΄, Β΄, Γ΄ και Δ΄ Σωμάτων Στρατού.
- Το ΤΥΕΣ/Β΄ Δνση, ΣΤΓ 1020 (Στρατόπεδο Παπάγου), τηλ: 210-6552673, για τους μεν διαμένοντες στην Αττική, προσωπικά, κάθε Τετάρτη από 08.00 έως 12.00 π.μ., για τους δε εκτός Αττικής, ταχυδρομικά, στέλνοντας το ακριβές αντίτιμο της αξίας τους, με ταχυδρομική επιταγή, στην παραπάνω διεύθυνση (μαζί με αριθμό τηλεφώνου).

Η τιμή διάθεσης των βιβλίων σε τρίτους, πλην του προσωπικού του ΥΕΘΑ, προσαυξάνεται κατά 40%.